

Марина Николић • Јована Јовановић • Јанко Ивановић

ГРАМАТИКА 8

Српски језик и књижевност
за осми разред основне школе

ГРАМАТИКА 8

Српски језик и књижевност за осми разред основне школе

Редакција Фондације „Алек Кавчић“

Аутори	проф. др Марина Николић, др Јована Јовановић, мср Јанко Ивановић
Рецензенти	проф. др Ана Јањушевић Оливери, Филозофски факултет у Косовској Митровици мср Јована Атанацковић, ОШ „Мића Станојловић“, Коцељева Ивана Богдановић, ОШ „Светозар Марковић Тоза“, Елемир
Главни уредник	Крста Поповски
Уредник	Милана Поучки
Илустрације	Горан Витановић
Фотографије	Alek Kavcic Foundation USA (Shutterstock), wikipedia.org, commons.wikimedia.org; Урош Кнежевић, Вук Караџић, 1863, Народни музеј Србије; Темнићки натпис, XI век, Варварин, Народни музеј Србије; Мирослављево јеванђеље: страница бр. 1, осамдесете године XII века, Манастир Хиландар, Народни музеј Србије; НБС РС 688: Призренски препис Душановог законика, л. 3б–4а, Збирка рукописних књига Народне библиотеке Србије
Карте	Magic Map d. o. o.
Лектура и коректура	Милана Поучки
Ликовни уредник	Слађана Николић
Дизајн и прелом	Слађана Николић

Издавач АрхивКњига д. о. о.
Љубостињска 2, Београд

За издавача Оливер Кавчић

Штампа Дунав д. о. о., Земун

Тираж 20 000

Прво издање, 2026.

ISBN 978-86-6130-083-7

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

37.016:811.163.41(075.2)

НИКОЛИЋ, Марина М., 1982-

Граматика 8 : српски језик и књижевност за
осми разред основне школе / Марина Николић,
Јована Јовановић, Јанко Ивановић ; [илустрације
Горан Витановић]. - 1. изд. - Београд : АрхивКњига, 2026
(Београд : Дунав). - 240 стр. : илустр. ; 29 cm

Тираж 20.000. - Решења: стр. 227-235. - Библиографија:
стр. 239-240. - Регистар.

ISBN 978-86-6130-083-7

1. Јовановић, Јована, 1985- [autor] 2. Ивановић,
Јанко, 1988- [autor]

COBISS.SR-ID 184081417

Министарство просвете, науке и технолошког
развоја Републике Србије одобрило је овај
уџбеник за употребу у школама решењем број:
650-02-00086/2025-07 од 20. 10. 2025. године.

Републички геодетски завод дао је сагласност
за стављање у промет овог уџбеника са
картографским садржајем решењем број:
034-01-1-267/2025 од 18. 12. 2025. године.

Садржај

Водич	4	Речце	114
Уводна реч	6	Узвици	115
Научили смо у седмом разреду	8	Обнови и понови	117
ИСТОРИЈА ЈЕЗИКА		Провери шта знаш 5	119
Основне језичке групе у Европи и место српског језика у породици словенских језика	14	СИНТАКСА – систематизација	
Језик Словена у прапостојбини	16	Реченични чланови (служба речи у реченици)	122
Сеобе Словена и стварање словенских језика	17	Субјекат	123
Стварање старословенског језика: мисија Ђирила и Методија	19	Предикат	125
Развој српског књижевног језика: српскословенски, рускословенски и славеносрпски језик	24	Објекат	126
Српскословенски језик	25	Прилошке одредбе	128
Рускословенски језик	26	Апозиција	130
Славеносрпски језик	27	Обнови и понови	131
Вук Караџић – реформа језика, писма и правописа	29	Напоредни односи међу реченичним члановима	132
Књижевни језик код Срба од Вука до данас	33	Синтагме	134
Обнови и понови	35	Обнови и понови	139
Провери шта знаш 1	37	Реченица	140
ДИЈАЛЕКТОЛОГИЈА		Комуникативе реченице	140
Дијалекти српског језика	40	Сложена реченица	141
Дијалекти екавског изговора	44	Независна реченица	141
Призренско-тимочки дијалекат	44	Зависне реченице	142
Косовско-ресавски дијалекат	45	Обнови и понови	145
Шумадијско-војвођански дијалекат	46	Конгруенција	146
Дијалекти ијекавског изговора	48	Провери шта знаш 6	149
Зетско-рашки (зетско-јужносанџачки) дијалекат	48	АКЦЕНАТ	
Источнохерцеговачки дијалекат	49	Одређивање места акцента	152
Књижевни (стандардни) језик и дијалекти (народни говори)	52	Врсте акцента	153
Службена употреба језика и писма према Уставу Републике Србије	54	Основна правила о распореду акцента и неакцентованих дужина	156
Језици националних мањина у Републици Србији	56	Обнови и понови	158
Обнови и понови	57	Провери шта знаш 7	159
Провери шта знаш 2	57	ПРАВОПИС	
ТВОРБА РЕЧИ		Писање имена из страних језика	162
Подела речи по настанку	60	Спојено и одвојено писање речи	167
Извођење	62	Писање цртице и црте	174
Слагање	65	Генитивни знак	176
Префиксација	67	Остали интерпункцијски и правописни знаци	178
Обнови и понови	68	Обнови и понови	182
Провери шта знаш 3	69	Провери шта знаш 8	183
ФОНЕТИКА – систематизација		ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА	
Подела гласова	72	Једнозначност и вишезначност речи	186
Подела речи на слоге	75	Метафора и метонимија – механизми вишезначности	188
Гласовне промене	77	Синонимија, антонимија и хомонимија	194
Обнови и понови	81	Застареле и нове речи	199
Провери шта знаш 4	83	Коришћење речника српског језика, лексикона и енциклопедија	201
МОРФОЛОГИЈА – систематизација		Основне особине говорног и писаног језика	203
Променљиве врсте речи	86	Функционални стилови	204
Именице	87	Новинарски (публицистички) стил	205
Заменице	95	Административни (пословни) стил	208
Придеви	101	Научни стил	215
Бројеви	105	Расправа и есеј на задату тему	216
Глаголи	107	Приказ (књиге, серије, филма, позоришне представе и сл.)	220
Глаголски облици	109	Изражајно читање и рецитовање	222
Непроменљиве врсте речи	112	Обнови и понови	223
Прилози	112	Провери шта знаш 9	225
Предлози	113	Решења	227
Везници	114	Решења тежих задатака	229
		Индекс појмова	236
		Литература	239

Додатна појашњења – садржај који ће ти омогућити да лакше разумеш и савладаш градиво

– сазнај који су најважнији појмови који се обрађују у лекцији

– задаци чијим
ћеш решавањем
уочити нове
појаве

Дефиниција –
откриј значење
одређеног појма
или појаве

– правила na
koja se posebno
usredsredi

Знам више – информације •.....
намењене радозналим ученицима

Речник – објашњење непознатих речи и израза

Реченица

• комуникативна реченица • сложена реченица

• независна (предикатска) реченица • зависна (предикатска) реченица

Комуникативне реченице

Већ ти је познато да се реченицама износе информације или обавештење, али се њима може и поставити питање, издати наређење или упозорити на нешто. Дакле, њима се може позвати неку у помоћ, изражити неку пошту или негативно осећање, али се може и изразити некоем нешто или пак изради изјаву. Дакле, свака реченица има неку комуникативну функцију.

Реченица којом се искажује целовита мисао или порука, без обзира на број предиката, односно предикатских реченица назива се **комуникативна реченица**.

Прочитај текст и попуни таблицу. Циљ задатка је да одредиш какве су реченице према комуникативној функцији у датом тексту.

• Четири реченице припадају _____ реченицама, а последња, оста је _____.

Поведи се <<<

Да се подсетиш, према комуникативној функцији реченице делимо у: **обавештајне, упитне, узвице, заповедне и жељне.**

Одреди какве су према комуникативној функцији и следеће реченице.

- a) Вуче, имаш ли можда неке пробене кич куће? _____
- б) Брине ме твоје понашање. _____
- в) Ако се не узобављаш, нићеш на поправни! _____
- г) Да си смена почео да учиш! _____
- а) А са поправљачем оцена нек ти је са срећом! _____ <<<

Детаљније објашњења у вези са комуникативним реченицама можеш наћи и у твојим дигиталном уџбенику за шести разред, коме можеш приступити скенирањем QR кода.

Сложена реченица

У претходним лекцијама била је речи о односима између реченичних чланова. Поклазно у вези са овом односу каде се нађу један уз другог два или више субјеката, објекти, атрибуту, приликов одређе. Али, шта се дешава каде се два предиката нађу једна до друго?

Врати се на одломак из Алинког дневника на страни 140, поделуци предикате, а затим одреди којом има предикатских реченица у њему.

Обрати пажњу на следеће предикате и одреди у каквом су односу:

- a) или касни или бежи _____
- б) крене, али не дође _____
- в) сам саветовала и говорила _____
- г) Или игнорише, или не слуша, или се свађа _____ <<<

Реченица која садржи више предиката јесте **сложена реченица**.

Сложена реченица је састављена од предикатског или простог реченице која могу стајати међусобно у независном или зависном односу. Из вестог разара знаш да се реченица која у свој саставу има глагол у личном глаголском облику назива **предикатска реченица**. Из вестог у седмом разара ти је познато да се самостална предикатска реченица која искажује целовиту поруку назива **независна (предикатска) реченица**, док се она предикатска реченица која не може бити самостална и зависна од друге реченица пошто не искажује целовиту поруку назива **зависна (предикатска) реченица**.

Независна реченица

Врати се на текст из Алинког дневника на страни 140 и изађи независне предикатске реченице којје се у њему налазе.

Препознај и напиши у ком су односу следеће независне реченице.

- a) На часове или касни или бежи са њих. _____
- б) У шкoлу крене, али не дође. _____
- в) Ја сам га саветовала и говорила да се узобавља. _____
- г) Или игнорише, или не слуша, или се свађа. _____ <<<

Независне (предикатске) реченице међу собом могу бити у саставном, супротном и растављивом односу.

140

141

QR код – pomoću mobilnog telefona očitaj kod i pristupi sadržaju na internetu

Непроменљиве врсте речи

◀ непроменљиве речи ▶ призоли ▶ предлози ▶ везници ▶ речење ▶ узници

Након подсећања на променљиве врсте речи, у овој лекцији обновићеш знања у вези са **непроменљивим речима**.

Призоли

Прва врста непроменљивих речи о којима ће бити речи јесу призоли.

Призоли су речи које најчешће стоје уз глаголе и кажу где, време, начин, количину и узрок нешто да се ради.

МЕСТО	ВРЕМЕ	НАЧИН	КОЛИЧИНУ	УЗРОК
горе, доле, лево, десно, напред, назад, одамо, одемо, напреду	јуче, синоћ, дanas, вечерас, кадaш, сада, кадaш, садаш	ујутро (ради), лево (ида), деснош (иди), радишом (покушај), брзо (трчи)	много (стапа), доси (зна), мало (врати), вишемо (покушај), дуго (јеси)	маши, сајом, змишом

Обрати пажњу!

Замети да призоли најчешће стоје уз глаголе, а придеви уз именице.

Брзо трчи оно брзо море.
призлог глагол придево именица

Детаљнија објашњења у вези са призолима можеш наћи и у овом дигиталном уџбенику за пету разред, коме можеш приступити скенирајући QR кода.

Подсети се

Неки призоли, након су непроменљива врста речи, имају степен поређења, односно могу имати облик упоре и суперилатива. Ову граматичку категорију имају призоли за начине: брзо – брже – најбрже (трчи); неки призоли за места: горе – горе – најгоре (иди); неки призоли за количину: много – више – највише (јаде).

Предлози

Док су призоли непроменљиве речи које стоје уз глаголе, предлози су непроменљиве речи које стоје уз именице.

Предлози су непроменљиве врсте речи које означавају различите просторе, временске и друге односе између ствари и бића. Они су несамосталне и монодне речи, јер се увек употребљавају уз имениске речи (именице, заменице, придеве и бржење), нпр. *изадр куће, изадр меса, између добрих и лоших навика, су једног до другог, бишу факултета, на столу и др.*

Обрати пажњу!

Имај на уму да су многи предлози настали од прилога, те тада имају исти облик као и призоли. Међутим, разликоваћеш их по томе што **призоли** могу стајати сами, тј. они су **самосталне речи**, док су **предлози несамосталне речи** и јављају се у глаг. предлошко-надежним конструкцијама.

Нови Сад је бишу прилог	Нови Сад је бишу Београда. придево
Он живи изадр прилог	Он живи пореде придево

Знам више

Предлози могу настати и од именица.

У свој разни крај ректо именица долазиш.

Дуго смо ишли крај ректо придево обале.

Попет се се на највиши именица прилог планине.

Носила је шепер прилог придево кошуње.

Детаљнија објашњења у вези са предлозима можеш наћи и у овом дигиталном уџбенику за пету разред, коме можеш приступити скенирајући QR кода.

112

113

- **Језичке зачкољице** – указаће ти на најчешће грешке које правимо у говору и писању

Творбена основа на коју се додају суфикси некада се довлачи са целом познатом речу, а некада представља само један њен део.

Уочи разлику у творбеним основама на коју се додаје суфикс приликом творбе придела (радски и њиховски):

град	→	град-	+	-ски	→	градски
школа	→	школ-	+	-ски	→	школски

реч од чије се творбене основе граде нове речи

творбена основа суфикс изведеница

ЛЕКСИЧКА ЗАЧЕПЦИ!

Имај на уму да додавањем суфикса на творбеној основи увек настаје изведеница, било да је реч од које познати у творби проста, изведена или сложена.

вод-	+	-ен	→	воден	(вода – проста реч)
вод-	+	-аст	→	воденист	(вода – изведеница)
водовод-	+	-ни	→	водоводни	(водовод – сложеница)

творбена основа суфикс изведеница

Знај више

Пошто се приликом творбе речи извођењем на творбеној основи реч додају суфикси, овај начин творбе у науци о језику зове се и **суфиксација**.

Провери знање

1. У следећим речима подужи суфиксе:
рајост, рајодан, доброта, добрица, плавасти, плавању.

2. Одреди корен, творбеној основи, граматичку основу и суфикс следећих изведеница. Воли рачуна о гласовним променама на граници творбене основе и суфикса.

Речи	Корен	Творбена основа	Граматичка основа	Суфикс
лекар				
лекарка				
ратарство				
квалитета				
лица				
орнаст				

3. Подужи творбеницу:
црвен, злате, нога, црвена, црвенило.

• Како гласи корен придела **РЕЧНИЦИ**? _____

• Заврши реч коју не припада нису и обрзаоко свој одговор:
водни, поцут, пивни, поца. _____

Речи у следећем нису разликују се по начину настанка. Разврстај сваку у одговарајућу групу:
мировотвор, воден, моран, мирољубив, воденица, мирити, водовод, водурна.

Изведенице: _____

Сложенице: _____

Одреди корен који је заједнички свим твореницима у следећем нису:
радити, зарада, радник, нерад, одрађивати, радња, радилца. _____

Подсети се

Проста реч и све изведенице и сложенице које су од ње добијене заједно чине **породицу речи**.

Најчешће две речи које је заједнички свим члановима једне породице речи **назива се корен**. У њему је садржано основно значење, које повлачи све речи унутар те породице.

Али, да ли и реч **лешир** припада породици речи **леи**, **лејство**, **лејукаси**, **лејовица**?

Не припада. Вуче, зато што реч **лешир** нема заједнички корен са осталим речима које си навео. Главно поклањање долази у разгледати речима **неје доволно да бисмо могли рећи да оне припадају истој породици, јер оне морају бити повезане по значењу**.

У наредним лекцијама подсетићеш се стеченом знању о творбеним елементима који улазе у састав твореница и сазнаћеш који се начини творбе постоје у нашем језику.

64

61

– питања и
задаци који ће
ти pomoћи да
se сe тиш раније
усвојеног
градива

војички кроз
уџбеник и твоји
савезници у учењу

- **Провери знање** – задаци намењени утврђивању знања из обрађене лекције

Обнови и понови

Провери шта знаш 3

ТВОРБЕНИ НАЧИНИ

- ИЗВОЂЕЊЕ
- СЛАГАЊЕ
- ПРЕФИКАЦИЈА

ПРОИЗВОД ТВОРБЕ

- ИЗВЕДЕНИЦЕ
- СЛОЖЕНИЦЕ
- ПРЕФИКАЛНЕ ТВОРЕНИЦЕ

ПОДЕЛА РЕЧИ ПО НАЧИНУ НАСТАНАКА

- ПРОСТЕ РЕЧИ
зуб, осам, град
- ТВОРЕНИЦЕ
 - ИЗВЕДЕНИЦЕ**
творбена основа + суфикс
дубав, вртлица, флажа
 - СЛОЖЕНИЦЕ**
две творбене основе
 - СА СЛОЈНИМ ВОКАЛОМ**
творбена основа + слојни гласи + творбена основа
дог-дог
 - ДОБИЈЕНЕ СРАСТАЉЕМ**
творбена основа / реч + творбена основа / реч
бог+фат
 - ПРЕФИКАЛНЕ ТВОРЕНИЦЕ**
префикс + творбена основа
запослити, испржавити

- Заокружи просте речи у следећем низу:
ДРВО, УЧИТЕЉ, ЦВЕТЛИ, ШКОЛА, ДВОРИШТЕ, СЕОСИ, ЛИСТ, РАЗГОВОР.
- Разврстај речи у следећем низу према начину настанка:
липа, рад, лисарина, кућица, радница, романописки, кућа, перад, чуваркућа,
замисати, урадити, кућешина.
Просте речи: _____
Изведенице: _____
Сложенице: _____
Префикалне творенице: _____
- Пошири реч која не припада датој породици и на линији напиши корен који је заједнички свим речима:
ЛАКОВА, ЛАКОВЕРАН, ПРЕЛАК, ЛАКИРАН, ОПАКШАТИ, ОПАКО.
Заједнички корен је: _____

- Опреди творбеној основи и суфиксу у следећим речима, као у датом примеру.
носача нос- + -ац младост _____ плавакост _____
градско _____ собина _____ зубарка _____
- Опреди творбеној основи, граматичкој основи и суфиксу изведених речи датих у табели.

Речи	Творбена основа	Грамматическая основа	Суфикс
газилења			
Ниптија			
несталност			

- Пошири суфиксе у речима датим у 1. низу и префиксе у речима датим у 2. низу:
1. лекар, лекарски, рутина, старост, главова, нескар;
2. прасторјежи, разлутиги се, нечовек, замисити, сантраге.
- Разврстај сложенице у следећем низу према томе да ли су добијене срастањем или слагањем са слојним вокалом:
веручињет, буџабара, Мисодра, северонот, бродовласник, виногради, црнокоца.
а) Срастање: _____
б) Слагање са слојним вокалом: _____
- Пошири сложене речи у следећем низу:
ПАРОВОДИ, БЕОГРАДСКИ, ТРОУТАО, ТРОУТАСТ, СТРАХОПОШТОВАЊЕ.

68

69

**Провери шта
знаш** – тест
уз помоћ ког
ћеш проценити
степен
савладаног
градива
обухваћеног
одређеним
поглављем

- **Обнови и понови** – за лакше памћење, обрати пажњу на преглед најважнијих ствари из поглавља

Уводна реч

Драги мали матуранти,

Дошло је време да се подсетите свега што сте о српском језичком систему научили током претходних школских година, јер вас на крају осмог разреда чека завршни испит. И ове године ће вас кроз чудесан свет граматике водити Ана и Вук са својим другарима. Уз њихову помоћ, као и уз помоћ наставника, успећете да се на креативан и занимљив начин подсетите свих граматичких и правописних правила, побољшате своју језичку културу, обогатите речник и решите бројне језичке дилеме. Сигурни смо да ће вам дружење са Аном и Вуком умногоме олакшати утврђивање градива и полагање завршног испита. На вама је да и даље будете марљиви и посвећени као до сада, те ћете се, захваљујући свом труду и раду, успешно припремити за решавање тестова који вас и овог пута очекују на крају сваке области.

У осмом разреду биће и новог градива, које се тиче историје српског језика и српских народних говора. Много тога моћи ћете да повежете са знањем из историје, те смо уверени да ћете врло лако усвојити најважније информације из тих области, неопходне за успешно решавање теста на малој матури.

Имајте на уму да учење граматике није нешто што се може савладати за неколико дана, већ је то процес који захтева време, напор и упорност. Зато будите вредни и стрпљиви, а ми вам желимо много успеха на овом језичком путовању!

Срећно!
Аутори

НАУЧИЛИ СМО У СЕДМОМ РАЗРЕДУ

Вуче, ове године нас чека мала матура! То значи да ћемо морати да обновимо све што смо учили у претходним разредима, али и да усвојимо ново градиво.

Свестан сам, Анчи, али верујем да ћемо заједничким снагама успешно савладати све што буде потребно.

Научили смо у седмом разреду

1. Заокружи слова испред реченица у којима су подвучене речи прилози.

2

- а) Марљиво је учио и поправио оцену.
- б) Вук је једно марљиво дете и све уради на време.
- в) Ходао је брзо, те нисам могао да га стигнем.
- г) Моја омиљена атлетска дисциплина је брзо ходање.

2. Напиши којој врсти речи припадају подвучене речи:

4

Марко је, можда, био уморан, те зато није устао на време.

можда _____ те _____ зато _____ на _____

3. Линијама повежи глаголске облике са њиховим називима.

5

снимљен ○	● глаголски прилог садашњи
снимајући ○	● трпни глаголски придев
снимивши ○	● императив
сними ○	● футур II
снимио бих ○	● глаголски прилог прошли
будем снимила ○	● потенцијал

4. Прочитај реченице и напиши називе подвучених глаголских облика.

5

- а) Појела бих парче пице. _____
- б) Не пиј кафу на празан стомак. _____
- в) Увидевши да је погрешно, извинио му се. _____
- г) Не размишљајући о последицама, узела је његов телефон без питања.

- а) Када будем положио возачки испит, моћи ћу чешће да посећујем баку на селу. _____

5. Прочитај реченице, а затим одговори на тражене захтеве.

3

- 1) Ана чита занимљиву књигу.
- 2) Ана је прочитала занимљиву књигу.
 - а) У којим се граматичким категоријама у првој реченици предикат слаже са субјектом?

 - б) У којим се граматичким категоријама у другој реченици предикат слаже са субјектом?

 - в) У којим се граматичким категоријама слажу придев ЗАНИМЉИВ и именица КЊИГА у обема реченицама?

6. У следећим реченицама подвучи субјекат, одреди му врсту и падежни облик у коме је исказан.

а) Ану је срамота да пева пред свима.

врста субјекта: _____ падеж: _____

б) Са улице је неочекивано долетела лопта у наше двориште.

врста субјекта: _____ падеж: _____

в) Било им је веома занимљиво на јучерашњој премијери филма.

врста субјекта: _____ падеж: _____

7. Заокружи слова испред реченица у којима запажаш сложени глаголски предикат.

а) Морам да завршим домаћи задатак.

б) Завршићу домаћи задатак.

в) Завршила сам домаћи задатак.

г) Хтела сам да завршим домаћи задатак.

8. Напиши коју функцију (службу) имају издвојени реченични чланови:

Манастир Манасију подигао је у XV веку деспот Стефан Лазаревић.

а) манастир Манасију _____

б) подигао је _____

в) у XV веку _____

г) деспот Стефан Лазаревић _____

9. Одреди колико комуникативних, а колико предикатских реченица има у следећем тексту:

Средином маја појавише се први путници. На великим трајектима могли су се видети туристи из целог света. Уживао сам слушајући различите светске језике. А затим су почели да наилазе и мали приватни бродови који су крстарили морем током читавог лета.

а) Број комуникативних реченица: _____

б) Број предикатских реченица: _____

10. Одреди службу подвучених речи у реченици:

Марко је сваког дана путовао возом на посао, где је обично читао неку књигу или забринуто размишљао о обавезама које га очекују у канцеларији.

сваког дана _____

на посао _____

неку књигу _____

забринуто _____

о обавезама _____

11. Одреди врсте подвучених синтагми у следећим реченицама.

5

- а) Гледајући филм, заспао је. _____
- б) Стигли смо изненађујуће брзо. _____
- в) То је необично леп цртеж. _____
- г) Волим улице Београда. _____
- а) Попео се на високо брдо изнад Ниша. _____

12. У датим сложеним реченицама одреди врсту напоредног односа између независних предикатских реченица.

3

- а) Или ћу играти добро кошарку или ће ме родитељи исписати из клуба.

- б) Светлана јуче није ни учила нити било шта радила.

- в) Жељко редовно тренира фудбал, али још увек не игра у првом тиму.

13. Одреди службу издвојених реченичних чланова у следећој реченици и одреди тип напоредног односа у коме се налазе:

8

Моји другови и ја ћемо у октобру или у новембру ићи на екскурзију не на Златибор, већ у Нови Сад због ниже цене екскурзије и бољег аранжмана.

- а) Моји другови и ја
служба: _____ однос: _____
- б) у октобру или у новембру
служба: _____ однос: _____
- в) на Златибор, већ у Нови Сад
служба: _____ однос: _____
- г) због ниже цене екскурзије и бољег аранжмана
служба: _____ однос: _____

14. На линији испред реченице напиши број одговарајућег назива подвучене зависне реченице.

5

_____ <u>Ко брзо суди</u> , брзо се и каје.	1. изрична
_____ Питали су нас да ли смо научили лекцију.	2. месна
_____ Идемо на велики одмор <u>чим звони</u> .	3. односна
_____ Седите <u>где нађете слободно место</u> .	4. условна
_____ Да сам више учио, боље бих урадио тест.	5. временска

15. На линији напиши назив врсте подвучене зависне реченице.

а) Људи одлазе у позориште да би се забавили.

б) Није волео возове и аутобусе, јер су га подсећали на растанке.

в) Имао је много креативних идеја, које су биле потпуно другачије од свега до сада.

г) Вук је одговарао боље него што је наставница очекивала.

а) Иако је била мећава, попели смо се на врх планине.

ђ) Задатак је био тако лак да сам га одмах решио.

16. Одреди службу (функцију) подвучених реченичних чланова и напиши којом су синтаксичком јединицом (речју / синтагмом / предлошко-падежном конструкцијом / реченицом) исказани:

Никола се на брзину спремио и купио миришљави букет цвећа Ани, јер је каснио на састанак.

Реченични члан	Служба	Синтаксичка јединица
на брзину		
миришљави букет цвећа		
Ани		
јер је каснио на састанак		

17. Заокружи слова испред реченица у којима подвучене речи имају дугосилазни акценат.

а) Ово дрво је баш криво.

б) Криво ми је што смо се посвађали.

в) Живо ме интересује ко је ово.

г) За немирно дете кажемо да је врло живо.

18. Напиши скраћенице наведених речи.

а) Република Србија _____ б) гимназија _____ в) госпођа _____

г) и слично _____ а) ученик _____ ђ) грам _____

в) улица _____

19. У следеће реченице упиши запету тамо где је потребно.

5

- а)** Ти ћеш у то сам сасвим сигурна оправдати моје поверење.
- б)** Он је као и сви моји другови увек добродошао.
- в)** Очекивала сам га а он се међутим није појавио.
- г)** По мом мишљењу стари и млади се понекад добро разумеју.
- а)** Вессо и занссен Марко је стајао испред нове продавнице играчака.

20. Прочитај наведене текстове. За сваки текст одреди којим је стилем написан (административним/пословним, књижевноуметничким, публицистичким/новинарским, научним, разговорним).

5

- а)** Пријављивање за овогодишње такмичење у клизању почеће почетком децембра ове године, а како сазнајемо од организатора, очекује се велики број како деце школског узраста, тако и одраслих. Из тог разлога биће осмишљене различите категорије, а најбоље учеснике очекују вредне награде.

Стил: _____

- б)** Уколико атрибут у именичкој синтагми стоји испред именице, у његовој служби налазе се најчешће придеви (*велика баштиа, дедина баштиа*), придевске заменице (*мој друџ, његов друџ*), придевске синтагме (*веома лепа јакна, многа топила јакна*), редни бројеви (*прво место, треће место*) и основни број један (*један човек, једна књиџа*).

Стил: _____

- в)** Заштитник грађана је независан државни орган који штити права грађана и контролише рад органа државне управе, органа надлежног за правну заштиту имовинских права и интереса Републике Србије, као и других органа и организација, предузећа и установа којима су поверена јавна овлашћења.

Стил: _____

- г)** Како је то лепо и страшно и тешко кад човек на домаку седамдесете године, а то значи, без нарочите храбрости речено, под сам крај живота, одједном угледа пред собом свет онакав какав јесте и каквим га до сада никад није могао да види.

Стил: _____

- а)** – Када излази нова сезона серије?
 – Па, ти не знаш?
 – Шта?
 – Изашла је!

Стил: _____

Укупно:	недовољан 1	довољан 2	добар 3	врлодобар 4	одличан 5
	1–27	28–46	47–64	65–78	79–92

ИСТОРИЈА ЈЕЗИКА

Ана, када би све књиге биле
овако лепе, ја бих сигурно желео
да сазнам шта се у њима крије!

Основне језичке групе у Европи и место српског језика у породици словенских језика

◀ праиндоевропски језик ◀ језичка породица ◀ прасловенски језик

Већина језика који се данас говоре у Европи, Азији, Америци, Аустралији и делу Африке припада **индоевропској језичкој заједници**. Дакле, сви ти језици развили су се из једног заједничког језика и имају неке сличне карактеристике. Током историје индоевропски народи су се селили, удаљавали једни од других и долазили у контакт са другим народима, што је довело до распада праиндоевропског језика и формирања различитих **језичких породица**. Тако су настале словенска, романска, келтска, балтичка, германска, индијска, иранска језичка породица, као и неки језици који не припадају ниједној породици, попут грчког, албанског и јерменског.

Праиндоевропски језик је био први језик народа који су припадали индоевропској језичкој заједници.

Језичку породицу чине језици који имају исто порекло. Породица се даље дели на гране, а гране на групе језика.

Научници сматрају да је праиндоевропски језик био у употреби у III миленијуму пре нове ере, и то на простору данашње јужне Русије. Овај језик није био писани језик, тј. није имао писмо, те стога не постоји ниједан документ писан овим језиком. Научници су, међутим, анализом савремених језика у Европи и неким деловима Азије дошли до закључка да ти језици потичу из истог извора.

Знам више

Према Библији, сви људи су говорили једним језиком док пису пожелели да саграде Вавилонску кулу и на тај начин досегну до небеса. Због њихове охолости на земљу је стигла божја казна да се људи више не разумеју, односно да не говоре једним језиком и да не могу да се споразумеју. Након тога људи су се раселили по свету. Овако је у Библији објашњена разноликост језика и раса.

Словени су из праиндоевропског језика развили свој први језик, који се, као што ти је већ познато, у науци о језику назива **прасловенским језиком**. Ни прасловенски језик, као ни праиндоевропски, није имао писмо и сматра се најстаријим словенским језиком. Дакле, прасловенски језик је био заједнички језик свих Словена. Из прасловенског се касније развио и српски језик.

Прасловенски језик је први језик свих Словена.

Касније, када су Словени започели расељавање по Европи и Азији, прасловенски је престао да постоји као њихов заједнички језик, а из њега су се развиле **три главне групе словенских језика: источнословенска, западнословенска и јужнословенска**, о чему ћеш детаљније учити у лекцијама које следе.

Знам више

Сматра се да данас у свету постоји око 7100 живих језика. У њих се не убрајају вештачки (компјутерски) језици и мртви језици.

С обзиром на то да воде порекло од истог језика, словенски језици показују **сличности** у гласовном систему, граматичким структурама и лексици (нпр. српски – *маји*, руски – *маи*, пољски – *matka*). Највише заједничких особина, природно, имају они словенски језици који су у истој језичкој групи. Они могу бити толико сродни да се припадници народа који њима говоре могу споразумевати и када свако говори својим језиком, на пример: Чех са Словаком, Рус са Украјинцем, Бугарин са Македонцем. Наравно, такво споразумевање је често ограничено на једноставну садржину. Делови људског тела, најближи сродници и многи предмети у природи именују се и данас у већини словенских језика старим словенским речима, а то потврђују и примери из табеле.

српски	јелка	јелен	голуб	коза	трава
чешки	jedle	jeleň	holub	koza	tráva
пољски	jodła	jeleń	gołąb	koza	trawa
руски	ёлка	олень	голубь	коза	трава

Језик Словена у прапостојбини

◀ Словени ▶ прапостојбина

➡ Обрати пажњу на дијалог Ане и Вука и сазнај како су азбука и абецеда добиле своје називе.

Ана: Вуче, да ли знаш како је настала реч **азбука**?

Вук: Нисам сигуран, али верујем да нема везе с буком!

Ана: Ха-ха! Наравно да нема везе! Реч азбука је настала према називима слова. У старој словенској азбуци постојали су називи за свако слово. Тако је **а** било **аз** (што значи **ја**), **б** – **буки** (што значи **слово**). И тако, од назива за прва два слова настала је **азбука**.

Вук: Сад разумем и мислим да знам како је настала реч **абецеда**. У латиници се слова читају овако: **а** (**a**), **бе** (**b**), **це** (**c**), **де** (**d**). Када се прочитају прва четири слова, добије се реч **абецеда**.

Ана: Управо тако! Видиш како си паметан! Слично је и са интернационалном речју **алфabet**, која је настала према називима за прва два слова грчке азбуке: **алфа** и **бета**.

Вук: Ана, ти си права ризница мудрости! ◀◀◀

Као што већ знаш, сви словенски језици показују велику међусобну сродност. Она потиче из далеке прошлости, када су сви **Словени** живели заједно у својој прапостојбини и говорили језиком који се у науци назива **прасловенским језиком**. Иако се не може с прецизношћу тврдити где је била **прапостојбина** Словена, већина научника претпоставља да је у питању територија која се простирала између Балтичког мора на северу, реке Дњепра на истоку, реке Одре на западу и Карпата на југу. Ова област је била богата шумама, рекама и језерима. Зато у словенским језицима постоји велики број назива за све врсте текућих и стајаћих вода и шумских предела.

Пошто прасловенски језик није био писани језик, не постоје сачувани рукописи на њему. Стога се особине прасловенског језика реконструишу поређењем словенских језика који су се развили касније и за које постоје сачувани споменици, тј. рукописи о којима ћеш у лекцијама које следе сазнати нешто више.

постојбина – земља из
које неко потиче

Сеобе Словена и стварање словенских језика

◀ сеобе Словена ▶ Западни Словени ▶ Источни Словени ▶ Јужни Словени

➡ Прочитај разговор Вука и Ане и обрати пажњу на занимљивости које износе у вези са називима дана у недељи.

Вук: Једва чекам викенд да мало одморим од школе!

Ана: Ти се, Вуче, викендом понашаш у складу са називима дана. Да ли знаш зашто се **недеља зове недеља**?

Вук: Немам идеју!

Ана: Зато што се тада не ради, односно **не дела**!

Вук: А **понедељак** је **понедељак**, јер долази **после недеље**!

Ана: Тако је! А назив за **суботу** потиче од хебрејски речи **сабатон**, што у ствари значи **дан одмора**, односно **дан када се не ради**. Тај дан је назван тако, јер Јевреји не раде суботом. За њих је субота заправо недеља!

Вук: Е па, ја ништа не радим ни суботом, ни недељом, и за то сада имам оправдање!

Знам више

Уколико те је заинтересовао разговор Вука и Ане, пронађи у библиотеци књигу *Приче о речима* Ивана Клајна и сазнај зашто се **уторак** баш тако зове. Размисли о значењу именица **среда**, **четвртак** и **петак** и пробај да нађеш логично објашњење порекла њиховог назива.

Познато ти је да су Словени у својој прапостојбини живели вековима пре него што су почетком нове ере почели да се селе. **Сеобе Словена** су трајале између II и VII века нове ере и одвијале су се у три правца – у правцу запада, североистока и југа. Много је разлога због којих су Словени одлучили да напусте територију коју су да тада насељавали – пренасељеност, потрага за плоднијим земљиштем и бољим животом, а можда су и на то били приморани од стране неких јачих народа, који су освојили њихову земљу. Ово су само неке од претпоставки.

Када су Словени напустили своју прапостојбину, населили су велики део Европе. Тако су настале и **три велике групације словенских племена: Западни Словени, Источни Словени и Јужни Словени**. У свакој од ових племенских скупова током средњег и новог века формирало се неколико посебних народа и језика. Српски језик припада групи јужнословенских језика.

Током сеоба Словени су долазили у контакт с различитим староседелачким народима. Све ово имало је значајан утицај на говор словенског становништва, што је довело до промена у њиховом језику. Сеобама Словена на југ, запад и исток је, такође, престао заједнички развој прасловенског језика и почео развој посебних словенских језика у оквиру трију наведених језичких група – источнословенске, западнословенске и јужнословенске групе језика.

Ради лакшег памћења, на карти је приказана прапостојбина Словена, али и простори на које су се они селили.

Стварање старословенског језика: мисија Ћирила и Методија

◀ Рагислав ◀ визангијски цар Михаило ◀ 863. година ◀ Константин/Ћирило
◀ Методије ◀ глаголица ◀ старословенски језик ◀ ћирилица

Кад су се Словени спуштали на **Балкан** (VI и VII век), заузимаи су територије између Источног римског царства (Византије) и ранијег Западног римског царства, на чијем су тлу тада биле Франачка држава и неке германске земље. Тако су се нашли између зона **грчке и латинске културе**, у којима су од давнина биле развијене грчка и латинска писменост. Наравно, трпели су утицаје обеју култура.

И кад су касније примали хришћанство, налазили су се између латинског утицаја из Рима и грчког утицаја из Цариграда. Те две царске престонице биле су и главна седишта хришћанства. Међу њима су често избијали сукоби, који ће касније довести до расцепа цркве. **Хришћанство** ће се, као што ти је већ познато из историје, 1054. године поделити на православни исток и католички запад.

Словени су на нову територију дошли као пагани, тј. **многобошци**, јер су веровали у више богова. Ту су се сусрели са већ увелико християнизованим становништвом. Ширећи хришћанство, и Рим и Цариград су настојали да придобију што већи број верника и ојачају своју моћ. Зато су слали **мисионаре**, свештена лица која су се бавила покрштавањем паганских народа. Док су мисионари из Цариграда проповедали хришћанство на грчком, из црквених књига писаних грчким језиком, мисионари из Рима су то чинили на латинском. Словени, међутим, нису знали ни грчки ни латински, а своје писмо нису имали. Зато је **Рагислав**, кнез Моравске, једне од тадашњих словенских државица која се налазила на територији данашње Чешке, тражио од **визангијског цара Михаила** да му пошаље учитеље који би им свете књиге тумачили на словенском језику.

Знам више

Словенска религија је била многобожачка, али нису сва словенска племена веровала у исте богове и придавала им исти значај. Код већине Словена врховно божанство је био **Перун**, бог муње и грома. **Световид** је био бог рата и плодности. **Дажбог** је био бог Сунца, али и бог подземног света и сточарства. Верује се да је код Срба управо он био врховно божанство. **Сварог** је био бог неба и ватре. **Весна** је била богиња пролећа и младости. **Велес** је био бог заштитник стоке и дивљих животиња. **Морана** је била богиња смрти и зиме итд. Словени су божанске ликове представљали у облику дрвених скулптура, идола, а често су им приносили и животињске жртве. Осим у богове, Словени су веровали и у разне природне појаве и духове предака, али и у натприродна бића као што су виле или вампири.

Цар Михаило је желео да спречи надирање хришћанства из немачких земаља међу Словене, јер се уз латински језик ширила политичка моћ Франака, визангијских непријатеља. Зато је **863. године** удовољио Рагислављевом захтеву. Послао је браћу **Констанина/Ћирила и Методија**, двојицу учених Грка из Солуна, који су добро познавали словенски језик, да међу Словенима проповедају хришћанство. Избор је пао на њих двојицу јер су они већ имали претходног мисионарског искуства. Такође, у Солуну и околини већинско становништво било је словенско, па су Ћирило и Методије од малих ногу слушали и учили словенски језик. Речи које нису знали на словенском језику градили су по узору на грчки.

Тако је, захваљујући политичком потезу византијског цара Михаила, 863. године зачето доба словенске писмености, а највећи значај за њен развој имао је високообразовани Грк Константин Филозоф (Ћирило).

Година **863.** сматра се годином почетка словенске писмености.

За потребе ширења хришћанства на словенском језику, Ћирило и Методије су пре поласка у Моравску превели основне црквене књиге. Да би их могли превести, Ћирило је најпре саставио **глагољицу**, азбуку прилагођену словенском изговору.

Глагољица је прво словенско писмо. Саставио ју је Константин (Ћирило) у IX веку.

Знам више

Глагољица је добила име по глаголу **глагољати**, што значи **говорити, причати**.

Прво словенско писмо глагољица било је доста неразговорно и загонетно писмо, што можеш видети и на слици.

▲ Глагољица

Први словенски књижевни језик данас се назива **старословенски језик**. То је, заправо, језик текстова које су превели Ћирило и Методије. Овај језик је био искључиво писани језик, који се могао чути и читати само у цркви. Он је за основу имао говор Словена из околине Солуна, јер су Ћирило и Методије познавали само тај словенски говор. И поред тога, старословенски језик је током неколико векова био једини књижевни језик свих Словена. Стога је непроцењива његова улога у развоју целокупне словенске писмености и у формирању свих словенских језика и књижевности.

Старословенски језик је први књижевни језик свих Словена. Користио се од IX до XII века.

Ћирило и Методије су у Моравској провели нешто више од три године, током којих су обучаваали своје ученике како би они наставили ширење хришћанства на старословенском језику. Поред тога, преводили су и црквене књиге на тај језик. Њихов рад, као и рад њихових ученика, био је веома тежак, јер су од самог почетка наилазили на противљење латинско-немачког свештенства.

Након смрти Ћирила (869. године) и Методија (885. године) њихови **ученици** су се нашли пред великим изазовом, јер је требало да наставе започети рад својих учитеља. Наиме, католичка црква је старословенски језик сматрала недостојним и непримереним за своје потребе, те су германски свештеници почели да протерују ученике Ћирила и Методија, који након тога настављају свој рад на Балкану. Неки од њих су се упутили на југ, ка Јадранском мору, док су други отишли у Бугарску.

Већ крајем IX века, након смрти Ћирила и Методија, јавило се и друго словенско писмо које је названо **ћирилица**. Творци ћирилице били су ученици Ћирила и Методија, који су у част свога учитеља Ћирила ново писмо назвали ћирилицом. Најчешће се као творци новог писма спомињу **Климент** и **Наум**, али нема јасних доказа да су њих двојица заиста створила ћирилицу. Центри ширења словенске писмености у ово време постају Охрид у Македонији и Преслав у Бугарској. Ћирилица је за кратко време заменила глаголицу, јер је била далеко једноставнија од ње, што можеш видети и на слици.

Аа Бб Вв Гг Дд Ёё Жж Зз/Зз Ии
 Її/Іі Ћћ Кк Лл Мм Нн Оо Пп Рр Ѓѓ
 Тт Оу/Ѡѡ/Ѣѣ Фф Хх Ѡѡ Цц Чч/Чч Шш
 Ъъ Ыы Ьь Ьѣ Юю Іаіа Љљ Ѓѓ
 Іаіа Іѣіѣ Зз Ѣѣ Ѣѣ Ѣѣ Ѣѣ Ѣѣ

▲ Старословенска ћирилица

Ћирилица је друго словенско писмо. Саставили су је ученици Ћирила и Методија крајем IX или почетком X века.

Питањем постанка словенске писмености нарочито се бавио један стари словенски спис, *Слово о ѡисменима* (данас бисмо то превели као *Беседа о словима*). Аутор овог кратког списка користио је псеудоним **Црноризац Храбар** (црноризац значи 'онај који је обучен у црну ризу, монах'). Претпоставља се да је он био један од Ћирилових и Методијевих ученика. *Слово о ѡисменима* написано је на **старословенском језику ћирилицом**, највероватније 891. или 892. године (**IX век**). Оригинални старословенски текст овог списка није сачуван, али постоје његови бројни преписи. У овом тексту, који представља најстарију словенску филолошку расправу, говори се о значају глаголице. У њој аутор потврђује да су Словени, примивши хришћанство, добили и први књижевни језик.

➡ Погледај одломак из једног од преписа овог текста и његов превод:

прѣжде оубо словѣне не имѣхъ
книгъ, нѣ чрѣтами и рѣзми
чѣтѣхъ и гатахъ, погани сѣште.
крѣстивше же сѧ римьскыми и
грѣчьскыми писмены нѣждахъ
сѧ пѣсати словѣнскъ рѣчь безъ.
оустроения.

Пре тога Словени не имаѣаху
књига (писма), већ цртама и
резама читаху и гатаху, будући
пагани. Крстивши се, римским
и грчким писменима мучаху
се писати словенску реч без
правила.

У наведеном одломку говори се о томе да пре покрштавања Словени нису имали писмо, већ су, уместо слова, користили „црте и резе”. Након прихватања хришћанства почели су да пишу словенске речи користећи грчко или латинско писмо, али без утврђених правила. У спису се даље истиче да се Бог смиловао Словенима и послао им Ћирила, који је створио 38 слова. У другом делу овог документа, аутор брани словенски превод *Свѣтлоу ѿсма* и словенску азбуку од **тројезичника** – оних који су сматрали да хришћанство може бити проповедано само на грчком, хебрејском и латинском језику. Овај спис представља важан документ који сведочи о почецима словенске писмености.

➡ Упореди глаголицу и ћирилицу и погледај како су се одређена слова изговарала.

Ѧ	а	а	Ѧ	ѣ	ѣ	Ѧ	ѣ	ѣ	Ѧ	ю	ју
Ѣ	б	б	Ѣ	к	к	Ѣ	х	х	–	Ѧ	ја
Ѧ	в	в	Ѧ	л	л	Ѧ	от о	от о	–	Ѧ	је
Ѧ	г	г	Ѧ	м	м	Ѧ	ц	ц	Ѧ	Ѧ	ен/ја
Ѧ	д	д	Ѧ	н	н	Ѧ	ч	ч	Ѧ	Ѧ	он/ју
Ѧ	е, је	е, је	Ѧ	о	о	Ѧ	ш	ш	Ѧ	Ѧ	јен
Ѧ	ж	ж	Ѧ	п	п	Ѧ	шт, шч	шт, шч	Ѧ	Ѧ	јон
Ѧ	дз	дз	Ѧ	р	р	Ѧ	тврди полугласник (полуглас)	тврди полугласник (полуглас)	–	Ѧ	пс
Ѧ	з	з	Ѧ	с	с	Ѧ	тврдо (веларно) и (изговор на задњем непцу)	тврдо (веларно) и (изговор на задњем непцу)	–	Ѧ	кс
Ѧ	и	и	Ѧ	т	т	Ѧ	меки полугласник (полуглас) и/ј	меки полугласник (полуглас) и/ј	Ѧ	Ѧ	тх
Ѧ	и	и	Ѧ	у, у	у, у	Ѧ	е/(и)је/и	е/(и)је/и	Ѧ	Ѧ	и, в

- Пробај сада да напишеш своје име старословенском ћирилицом користећи се словима из табеле.

Знам више

Дан словенске писмености обележава се 24. маја у већини словенских земаља као дан сећања на Солунску браћу Ћирила и Методија.

Све до XV века ћирилски споменици писани су на пергаменту, док се крајем XIII века почео користити и папир, који је био и лакши и јефтинији материјал за писање.

пергамент – кожа, посебним поступком прерађена за писање

Најпознатији споменици писани глагољицом су: Маријино јеванђеље, Зографско јеванђеље и Охридско јеванђеље. Маријино јеванђеље се данас чува у Санкт Петербургу у Руској националној библиотеци.

Најпознатији споменици писани ћирилицом су: Темнишки најџиис, Савина књиџа, Самуилов најџиис и Сујрасаљски зборник. Темнишки најџиис налази се у Народном музеју Србије у Београду.

Маријино јеванђеље ▶

▼ Темнишки најџиис, XI век

Провери знање

1. Допуни следеће реченице тако да тврдње буду тачне:

Словени су говорили _____ језиком. Прасловенски језик је део _____ језичке породице. Први књижевни језик свих Словена био је _____ језик. Најстарије словенско писмо зове се _____, а њен творац је _____. Ово писмо убрзо је замењено другим словенским писмом, које се зове _____, а његови творци су _____.

2. Почетак словенске писмености везује се за годину:

а) 1863. **б)** 863. **в)** 683. **г)** 836.

Заокружи слово испред тачног одговора.

3. Напиши да ли је наведени споменик писан глагољицом или ћирилицом.

Маријино јеванђеље	
Савина књиџа	
Сујрасаљски зборник	

4. Које дело је написао Црноризац Храбар? Објасни значај тог дела.

Развој српског књижевног језика: српскословенски, рускословенски и славеносрпски језик

- ◀ старословенски језик
- ◀ српскословенски језик
- ◀ рускословенски језик
- ◀ црквенословенски језик
- ◀ Мирослављево јеванђеље
- ◀ Душанов законик
- ◀ славеносрпски језик

Подсети се <<<

1. Одговори на питања која следе и подсети се претходно усвојеног градива.

а) Како се зове први књижевни језик свих Словена?

б) Која година се сматра почетком словенске писмености?

в) У ком периоду се користио старословенски језик?

Као што ти је већ познато, Солунској браћи Ћирилу и Методију **говор Словена из околине Солуна** послужио је као основа за стварање **старословенског језика**, првог књижевног језика свих Словена. То је био само писани језик на који су они превели богослужбене књиге и кренули у своју Моравску мисију.

Пошто у то време није било штампарија, писари су старословенске књиге умножавали **преписивањем**. Преписујући их, стално су у старословенски текст уносили појединости из говора народа којем су припадали: српског, руског, бугарског и других словенских народа. То су обично чинили нехотице, грешком, поводећи се за својим језичким осећањем. Тако су се јављали српски, руски, бугарски и други изговори старословенског језика.

Фреска Светог Ћирила и Методија, коју је 1847. осликао Захарије Зограф у Тројанском манастиру у Бугарској ►

На тај начин су, почев од XI и XII века, настале **редакције** (или **рецензије**) **старословенског језика**, на пример српска редакција старословенског језика или **српскословенски језик**, руска редакција или **рускословенски језик**, бугарска, чешка и друге редакције, које су се касније развиле у књижевне језике појединих словенских народа. Старословенски језик у тако измењеним видовима (редакцијама појединих словенских језика) назива се **црквенословенски језик**, јер је био употребљаван претежно у јеванђељима и другим црквеним књигама. Тај језик није имао исту судбину код свих словенских народа.

Црквенословенски језик је назив за све редакције старословенског језика.

Српскословенски језик

Период од појаве писмености, када су сви Словени користили старословенски као књижевни језик, па до савременог народног и књижевног српског језика, обележен је бројним догађајима који су утицали на његов развој.

Српскословенски језик или српска редакција старословенског језика је први српски књижевни језик. Био је у употреби од XII до прве половине XVIII века.

Српскословенски језик писан **ћирилицом** био је оруђе не само црквеног обреда већ и веома богате преводилачке и оригиналне српске средњовековне књижевности. Тада се развија и једна од најважнијих књижевних врста српске средњовековне књижевности – **житије** (биографија свеца).

У то време су, под изразитим утицајем византијске културе, грађени **манастири** и украшавани фрескама високе уметничке вредности. У манастирима је развијана књижевна делатност: преписиване су и с грчког преводјене црквене књиге, преводјени и писани прозни и поетски књижевни текстови и родослови црквених великодостојника и владара, летописи и друго.

Мирослављево јеванђеље, XII век,
Народни музеј Србије ▶

Најстарији сачувани рукопис на српскословенском језику писан ћирилицом је **Мирослављево јеванђеље** из XII века.

Знам више

Стриц Светог Саве, **хумски кнез Мирослав**, наручио је да се за њега препише *Јеванђеље*, па је овај рукопис и назван по њему. Иначе, **Мирослављево јеванђеље** писала су два писара: главни – који није оставио трага о своме имену, и Глигорије дијак – чије је име сачувано у два његова записа на маргинама рукописа.

Иначе, наша реч **ђак** је по пореклу грчка реч и потиче управо од речи **дијак**.

Раније се, такође, на основу једне издвојене речи исписане на крају рукописа, сматрало да је име главног писара било Варсамелеон. Данас се истраживачи углавном слажу да је овом речју означен материјал који је коришћен приликом израде овог рукописа – балзамово уље.

Милановић, А. (2004). *Крајња историја српског књижевног језика*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

дијак – осим ученик, може значити и писар

Потражи на интернету документарни филм *У њочешку беше реч*, који говори о историјату *Мирослављевог јеванђеља*. Филм прати судбину овог списа од тренутка његовог настанка па све до уписивања у Унескову библиотеку највреднијих покретних добара људске цивилизације.

Дакле, српскословенским језиком су код Срба писане и црквене књиге и различити књижевни текстови. У књижевне текстове је, поред српскословенског, постепено продирао и **народни језик**. У црквене књиге, међутим, само је грешком писара могла да залута покоја реч из народних говора. Такве грешке писара у сачуваним споменицима, на пример у *Мирослављевом јеванђељу*, данас су драгоцене за проучавање историје српског језика.

Житија, најзначајнији жанр српске средњовековне књижевности, **писана су српско-словенским језиком**. У њима се описивао живот владара или неког истакнутог црквеног поглавара. У XIII веку житија су српскословенским језиком писали: Свети Сава (*Житије Светиої Симеона*), Стефан Првовенчани (*Житије Светиої Симеона*), Доментијан (*Житије Светиої Симеона*, *Житије Светиої Саве*), док у првој половини XIV века Теодосије пише *Житије Светиої Саве*, које ти је познато из седмог разреда.

Иако је култура у средњем веку била подређена црквеним потребама, постојале су и друштвене потребе за **правним документима**. То су биле различите врсте закона, наредбе владара и феудалаца, њихове повеље манастирима, међудржавни уговори и сл. Такви правни документи, као и приватна преписка, рачуни, признанице и слично, **писани су народним језиком са елементима српскословенског језика**, јер је требало да ти текстови буду разумљиви свима. Најстарија сачувана српска ћирилска повеља је ***Повеља Кулина бана*** (о добрим међудржавним односима и трговини са Дубровчанима) **из XII века (1189. године)**, писана **народним језиком са елементима српскословенског језика**. Такав је и ***Душанов законик*** **из XIV века (1349. године)**, најзначајнији правни документ **писан ћирилицом**, и **то народним језиком са елементима српскословенског језика**.

◀ Призренски препис Душановог законика из прве четвртине XVI века данас се чува у Народном музеју у Београду

Повеља Кулина бана ▶

Развој српскословенског језика прекинут је у Србији у XV веку доласком Турака, а настављен је на територији данашње Војводине, која је била у саставу Хабзбуршке монархије. Наиме, после Велике сеобе Срба (1690), предвођене патријархом Арсенијем III Чарнојевићем, Срби беже преко Саве и Дунава у Угарску (данашња Војводина и Мађарска), и то у Пешту, Будим и Сентандреју, где се преселило много српског становништва, и у Сремске Карловце, где је било седиште српске црквене власти, администрације и школе.

Рускословенски језик

Православно свештенство је почело да страхује од покрштавања Срба од стране католичке цркве. Зато је српски митрополит Мојсеј Петровић тражио од руског цара да му пошаље **руске учитеље**, који би ширили православље на словенском језику. Године 1726. долази руски учитељ **Максим Суворов** и у **Сремским Карловцима** отвара **Славјанску школу**, а 1733. године долази још један руски учитељ, **Емануел Козачински**, који отвара **Латинску школу**. Дакле, стигли су руски учитељи и донели књиге и уџбенике на **рускословенском језику**, што је била, у ствари, руска редакција старословенског језика. На тај начин је српску редакцију заменила руска редакција старословенског језика, односно уместо српскословенског у школама се учврстио рускословенски језик. Школовани људи су тај језик одмах пренели и у књижевност. Убрзо је рускословенски језик код Срба постао **језик цркве и књижевности**. Био је познат само уском друштвеном слоју образованих људи, јер се у то време веома мали број људи школовао, из финансијских разлога.

Рускословенски језик је наш трећи књижевни језик. Био је у употреби у првој половини XVIII века.

Неки писци XVIII века су упоредо са рускословенским језиком писали и народним језиком, јер су желели да њихова дела буду разумљива широј читалачкој публици. Међу њима су били: **Гаврил Стефановић Венцловић**, **Захарије Орфелин** и **Јован Рајић**.

ЗНАМ ВИШЕ

Јован Рајић је, поред *Историје разних славенских народа* и неких филозофских дела на рускословенском, за шири читалачки круг написао на народном језику спев *Бој змаја с орлови* и друге књиге.

Славеносрпски језик

Рускословенски језик и српски народни језик су се, дакле, почели користити истовремено, те је често долазило до њиховог мешања у писању. Томе су у великој мери доприносили и свештеници који нису могли довољно добро да савладају рускословенски, а језичко осећање за сопствени језик им је било нарушено током школовања на српскословенском, те нису добро знали ни свој језик. Поред тога, многи писци нису ни хтели да пишу „простим” народним језиком да не би довели у питање свој друштвени престиж. Како су истовремено желели и већи број читалаца, решења су налазили у мешању **рускословенског и српског народног језика**. Сматрали су да тако своја дела чине разумљивијим.

Све је ово водило стварању једног **мешовитог књижевног језика**, дакле, четвртог књижевног језика, који је настао у другој половини XVIII века. Он је садржавао елементе рускословенског, српскословенског, српског народног, па чак и правог руског језика. Тај хибридни језик добио је назив **славеносрпски језик**. Овај језик се користио до половине XIX века, све док се Вук Караџић није изборио за своју реформу језика и правописа.

Славеносрпски језик је наш четврти књижевни језик. Настао је мешањем рускословенског и српског народног језика. Био је у употреби од друге половине XVIII века до половине XIX века, тј. до победе Вукове реформе.

Прво дело штампано славеносрпским језиком био је **Славеносербски маџазин Захарија Орфелина из 1768. године**, који је штампан у Венецији. Поред Орфелина, овим језиком су писали и: Павле Соларић, Милован Видаковић, Сава Мркаљ, Јован Хацић, Атанасије Стојковић, Јован Стерија Поповић и други.

С друге стране, и славеносрпски језик је био недовољно разумљив великом броју људи, те је врло брзо утицај народног језика на славеносрпски почео да расте. У другој половини XVIII века све већи број аутора жели да пише на народном језику. Међу првима је био **Доситеј Обрадовић**, који 1783. године у свом *Писму Хараламију* говори о потреби да се књиге пишу **на народном језику**, јер би на тај начин оне постале разумљивије већем броју људи. Те исте године објавио је и своју аутобиографију *Живот и прикљученија*. Сва ова дела писана су народним језиком, са елементима славеносрпског језика. Наиме, Доситеј је користио и неке црквенословенске и руске речи, за речи којих није било у народном језику. Зато се и каже да Доситејев језик није чист народни језик, већ народни са елементима славеносрпског у домену лексике.

Знам више

Доситеј Обрадовић био је један од најпросвећенијих и најученијих Срба свога доба. Био је први српски министар просвете и оснивач Велике школе у Београду 1808. године, будућег Београдског универзитета.

Одломак из Доситеје-
ве аутобиографије можеш
наћи у својој *Читанци* 8 на
страницама 138–141.

Доситеј Обрадовић ►

Провери знање

1. Ако је тврдња тачна, заокружи **Т**, ако је нетачна, заокружи **Н**.

а) Свети Сава је писао српскословенским језиком
и користио писмо глагољицу.

Т Н

б) Славеносрпски језик је први књижевни језик свих Словена.

Т Н

в) Прво дело штампано славеносрпским језиком је
Славеносербски маџазин Захарија Орфелина.

Т Н

2. Допуни реченицу тако да исказ буде тачан:

Мирослављево јеванђеље написано је на _____
језику у _____ веку.

3. Поређај следеће књижевне језике код Срба оним редоследом којим су настајали:
рускословенски, славеносрпски, српскословенски, старословенски.

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____

4. Објасни због чега је Доситеј Обрадовић инсистирао на томе да се књиге
пишу на народном језику. Формирај свој став о томе, па напиши неколико
аргумената за ту идеју и против ње.

За:

Против:

Вук Караџић – реформа језика, писма и правописа

◀ Сава Мркаљ ◀ Вук Стефановић Караџић ◀ Јернеј Копитар ◀ Пјеснарица
◀ Писменица ◀ Српски рјечник ◀ Ђура Даничић

Ана: Вуче, да ли знаш како је Вук Караџић добио име?

Вук: Па дао му га је вероватно кум, како би другачије?! Или су можда његови мама и тата сами изабрали име свом детету попут мојих родитеља. Ја сам своје име добио по свом прадеди Вуку.

Ана: Хм, има смисла ово о чему ти говориш, али ја сам нашла мало другачију информацију. Наиме, пошто су у његовој породици деца умирала, добио је име Вук како му вештице и духови, по народном обичају, не би наудили. Име је требало да га заштити од злих сила.

Вук: Сада ми је јасније зашто сам ја оволико неустрашив и јак!

Пре Вука најзначајнији реформатор ћирилице био је **Сава Мркаљ**. Он је у Будиму 1810. године објавио књигу *Сало дебелоја јера либо азбукојроћрес*, писану азбуком од 26 слова уместо старих 40. Сава је сматрао да нашој азбуци смета старо слово *јер* (ѣ) и да јој представља терет попут неког сала, те је због тога желео да из азбуке избаци сва сувишна слова. Већина његових савременика није прихватила ову идеју. На крају ове расправе стоји начело немачког филолога Аделунга: *Пиши као што говориш, читај како је написано*, којим се касније водио и Вук Стефановић Караџић. Вуку је пошло за руком да успешно заврши реформу азбуке коју је започео Сава Мркаљ.

Знам више

Осим Саве Мркаља, реформатор ћирилице био је и Лука Георгијевић Милованов. И он је, попут Мркаља, растеретио српску ћирилицу од непотребних слова, водећи граfiјски систем на 30 јединица.

Урош Кнежевић, *Вук Караџић*, 1863,
Народни музеј Србије ▶

1813. година

Највећу заслугу за реформу језика, писма и правописа код Срба имао је **Вук Стефановић Караџић** (1787–1864). Рођен је у Тршићу, близу Лознице, у породици која потиче из источне Херцеговине. Учествовао је у Првом српском устанку као писар. После пропасти Првог српског устанка Вук *одлази у Беч* 1813. године. Убрзо је написао један текст о пропасти устанка, који је доспео у руке **Јернеја Копитара**, словеначког научника који је радио у Дворској библиотеци. Јернеј Копитар био је и главни цензор словенских књига у Бечу, а то је значило да се без његовог одобрења нису могле издавати књиге и новине ни на једном словенском језику. Велики слависта одмах је уочио Вукову изузетну даровитост и познавање народног језика, те је пожелео да га упозна. Ово познанство ће се показати кључним за Вукову будућност, јер је од њиховог првог сусрета па све до Копитаревог смрти трајало једно велико пријатељство и *заједнички рад на стварању српског књижевног језика на народној основи*.

1814. година

Пошто је од Копитара стекао основна филолошка знања, Вук је брзо схватио шта треба чинити. Он је одушевљено прихватио Копитареве подстицаје и помоћ, те је већ 1814. године објавио *Малу њросћонародну славено-сербску ѡјеснарицу* или краће *Пјеснарицу*, прву штампану збирку српских народних песама, и *Писменицу сербскоја језика ѡ ѡвору ѡросћоја народа ѡисану* или краће *Писменицу*, прву граматику српског језика. Овим двома књижицама обележио је два главна правца свог рада: прикупљање и објављивање народних умотворина и реформу језика и правописа. Обе књиге штампане су **реформисаном ћирилицом Саве Мркаља**, који је пре Вука у великој мери реформисао стару ћирилицу, али није имао снаге ни подршке да истраје и да ту реформу доведе до краја.

1818. година

На Копитарев подстицај, Вук је већ 1815. почео да прикупља грађу за речник српског језика. После свега три године (1818) Вук је објавио речник под насловом *Српски рјечник исћолкован њемачким и латинским ријечима*. *Српски рјечник* је садржао 26.270 речи, махом из народног говора Вуковог краја. Дакле, то није речник књижевног језика, већ дело које садржи основицу будућег књижевног језика. Осим што му је помагао при изради овог речника, Јернеј Копитар је, такође, све речи превео на немачки и латински језик, а због свега наведеног овај *Рјечник* сматра се једним од најкрупнијих догађаја у историји српске културе.

Обрати пажњу!

У чему се огледа значај првог *Рјечника*?

- 1) То је **прва књига штампана Вуковом реформисаном ћирилицом**. Вук је у овом делу Мркаљеву реформу привео крају. Увео је слова **љ, њ, ђ, љ** уместо Мркаљевих **л, н, т, д** са полугласником (**ь**), преузео је слово **ј** из латинице уместо дотадашњег **ѣ**, а **џ** је преузео из неких старих рукописа. Тако је у *Рјечнику* први пут остварено начело идеалне азбуке – да се сваки глас обележава само једним словом, и то увек истим.
 - 2) *Рјечник* је, такође, прво дело у којем је потпуно **остварена Вукова правописна реформа**, по којој се речи доследно пишу онако како се изговарају, на пример: *оца, оче, српски*, а не *оѣца, оѣче* (према *оѣца*), нити *србски* (према *Србин*). Вук је, дакле, увео фонетски (гласовни) правопис, који подразумева да се у писању уносе гласовне промене до којих долази у говору. На тај начин, Вук је дефинисао модеран српски књижевни језик, заснован на народном говору, поштујући начело: *Пиши као што ѡвориши*.
 - 3) У склопу *Рјечника* Вук је написао *Српску граматѣику*, која је била много садржајнија од *Писменице*. Ова грамика је значајна по томе што од ње почиње **нормирање српског књижевног језика**.
 - 4) Речи у *Рјечнику* су акцентоване. Иако се акценатски знаци делимично разликују од данашњих, оне верно представљају **акценте речи** Вуковог говора.
- Док је *Рјечник* међу славистима у Европи добио високе оцене, учени Срби су га, сем неких Вукових пријатеља, дочекали с огорчењем. Најгласнији међу Вуковим противницима били су митрополит **Стефан Стратимировић** и **Јован Хаџић**. Као разлог за то наводили су:
 - 1) **ијекавски изговор**;
 - 2) **слово ј**, које су схватили као покушај покатоличења, јер га је преузео из латинице;
 - 3) **непристојне речи** које је Вук унео у *Рјечник*;
 - 4) превелик број **турцизама**;
 - 5) као и то што се залагао да **народни језик постане књижевни**.

Значај Вуковог Рјечника није само у скупљању речи језика одређеног краја, већ он има и нарочиту културолошку вредност, будући да се кроз описану лексику читалац упознаје са духом, традицијом и обичајима српског народа. Прво издање Рјечника биће језгро на коме ће се развијати српски књижевни језик.

Знам више

Прелистај на сајту Дигиталне библиотеке Матице српске прво издање *Српског рјечника* скенирањем QR кода. Можеш потражити и штампано издање речника у библиотеци. Такође, делове *Српског рјечника* можеш наћи и у својој *Читанци* 8 на странама 21–23.

1823. година

Насловна страна *Српског рјечника* (1818) ►

Вук је 1823. године објавио **три књиге *Српских народних ијесама***. Тиме је показао да на српском језику могу да се стварају и уметничка дела. Вукови противници више нису могли говорити да „прости”, „говедарски” језик, којим говори народ, није за књижевност. Народна поезија из Вукових збирки постала је један од најјачих доказа у борби за стварање књижевног језика на народној основи.

1836. година

Вук је у почетку прикупљао језичку грађу и народне умотворине углавном по Србији и у Срему, а језик је почео да реформише ослањајући се на говор свог родног Тршића. Касније, међутим, путујући у Дубровник, Црну Гору, Боку Которску, Далмацију, Лику, Кордун, Славонију, Вук је запазио многе разлике у односу на свој говор. Тако је у ***Српским народним ијесовицама***, издатим 1836. године, **почео писати х**, које су употребљавали ијекавци у Дубровнику, у западној Црној Гори и муслиманско становништво по босанским градовима, а које он пре тога није писао, јер овај глас није постојао у говору његовог родног краја.

1839. година

Такође, **1839. године** Вук **одустаје од** тзв. **(и)јекавског јотовања**, те је облике типа *ћерати*, *ђевојка* заменио облицима *ијерати*, *дјевојка*.

1847. година

Иако су Вукови неистомишљеници у Србији спречавали свим средствима прихватање реформисане азбуке и новог правописа, Вуков језик постепено улази у књижевност. Прекретница у прихватању Вукових идеја била је **1847. година**, која се сматра **незваничном годином Вукове победе**. Те године је **Бранко Радичевић** објавио прву збирку својих песама испеваних чистим народним језиком, под насловом ***Песме***. Тиме је доказао да се језиком „простога народа” могу писати добре уметничке песме. Исте године се појавио ***Горски вијенац*** Петра Петровића Његоша и потврдио да народним језиком могу бити писана и филозофска дела. У тој 1847. години објављен је и **Вуков превод *Новой завети*** са црквенословенског **на народни језик**, што је показало да се и религиозне књиге могу писати народним језиком. Најзад, исте године је штампана и **научна расправа** младог и даровитог лингвисте **Ђуре Даничића *Рат за српски језик и њавојис***. Том расправом је Вуков присталица показао да је народним језиком могуће писати и научна дела.

1850. година

Док се Вук борио да се престане употребљавати славеносрпски језик у српској књижевности, у Хрватској су, представници тзв. *Илирској йокреџа*, које је предводио **Људевит Гај**, водили борбу против књижевнोजезичке расцепканости код Хрвата. Они су у уједињењу свих Јужних Словена и у стварању једног књижевног језика и књижевности видели снажно оружје против мађаризације и германизације, којима су Хрвати били посебно изложени. У упоредном раду на реформи језика и правописа и на једној и на другој страни дошло се, дакле, до уверења о потреби стварања заједничког књижевног језика. Тако је 1850. године постигнут Књижевни договор у Бечу, познат и као **Бечки књижевни договор**, између представника илираца и Вука и Даничића. Закључили су да и Хрвати и Срби имају једну књижевност и да не треба градити нови језик од мешавине наречја, већ да треба изабрати једно наречје за основицу књижевног језика и препоручено је да то буде штокавско наречје ијекавског изговора. Потом су позвали српске и хрватске писце да пишу новим књижевним језиком. Више о штокавском наречју и екавском и ијекавском изговору можеш сазнати у лекцији посвећеној дијалектима српског језика на странама 40–43.

1852. година

Вук је на својим путовањима долазио и до нове језичке грађе, коју је унео у **друго издање Српској рјечника**, објављено 1852. године. Друго издање речника умногоме се разликује од првог – садржи око 47.500 речи, нема граматику и изостављене су непристојне речи. Вуков сарадник на изради овог издања био је Ђура Даничић.

1864. година

Вук није доживео да његова реформа буде званично прихваћена у Србији. **Умире у Бечу 1864. године**, где је и сахрањен. Његово тело је касније пренето у Србију и сахрањено у порти Саборне цркве у Београду, где се налази и гроб Доситеја Обрадовића.

1868. година

Биле су потребне две деценије да би дошло до **званичног прихватања Вукове реформе**. То је било 1868. године, четири године после Вукове смрти. Тада су, уредбом кнеза Михаила, његов књижевни језик и правопис озваничени у Србији.

Провери знање

1. Упиши годину поред наведеног догађаја. Од понуђених година једна је вишак.
Године: **1814. 1818. 1852. 1836. 1868.**

- а) Објављено друго издање *Српској рјечника*. _____
- б) Званичном уредбом, прихваћена Вукова реформа. _____
- в) Вук уводи глас и слово Х и штампа народне пословице. _____
- г) Објављена Вукова прва збирка народних песама и прва српска граматика.

Књижевни језик код Срба од Вука до данас

◀ Александар Белић ▶ београдски стил ▶ књижевни језик

Након званичног прихватања Вукове реформе, питањем језика и његовим нормирањем бавили су се Вукови следбеници. Најпре је то био **Ђура Даничић**, који ти је познат из претходне лекције, а његовим стопама су кренули и **Стојан Новаковић** и **Љубомир Стојановић**.

Стојан Новаковић био је филолог, историчар књижевности и политичар и једна од најистакнутијих личности друге половине XIX века. Љубомир Стојановић је средио и штампао Вукове рукописе, издао треће издање *Српског рјечника*, био је Вуков биограф, а поред тога је и открио и проучио *Мирослављево јеванђеље*. И Новаковић и Стојановић били су уредници романтичарског часописа *Вила* и имали су велики значај за прихватање екавског изговора у стандардном српском језику.

Током прве половине XX века, у области лингвистике – дијалектологије, историје језика и савременог језика – посебно се истакао **Александар Белић**.

▲ Стојан Новаковић

▲ Љубомир Стојановић

▲ Александар Белић

У овом периоду је славеносрпски језик, који је до тада био језик књижевности, постепено почео да се повлачи, а затим је потпуно нестао. Крајем XIX и почетком XX века, српски књижевни језик доживљава брзи развој. У његову основу ушли су источнохерцеговачки и шумадијско-војвођански дијалекат, о чему ћеш више сазнати у лекцији о дијалектима на странама 40–43. Лексика српског језика се додатно обогаћује творбом нових речи, али и прихватањем позајмљеница из других језика, нарочито руског, француског и немачког језика.

Знам више

Позајмљенице су речи које се у српски језик ушле из других језика. Разликујемо: **галицизме** (из француског језика), **бохемизме** (из чешког језика), **германизме** (из немачког језика), **турцизме** (из турског језика), **англицизме** (из енглеског језика), **русизме** (из руског језика), **грцизме/грецизме** (из грчког језика), **хиспанизме** (из шпанског језика), **италијанизме** (из италијанског језика), **хунгаризме** (из мађарског језика) и др.

На почетку XX века српски књижевни језик почиње да се мења. Развија се нови стил, познат као **београдски стил**, који је обележио есејистику, књижевну критику, новинарство и науку. Овај стил постаје основа свих функционалних стилова савременог српског језика (књижевноуметничког, научног, публицистичког, административног и разговорног). Београдски стил су развијали и неговали наши познати књижевни критичари, попут **Богдана Поповића**, **Љубомира Недића** и **Јована Скерлића**, али и књижевници тога доба, као што су **Исидора Секулић**, **Лаза Лазаревић** и **Јован Дучић**. Они су проширили изражајне могућности српског језика, обогатили његов речник, учинили га интелектуалнијим, али и допринели његовој јасноћи, отмености, једноставности и природности.

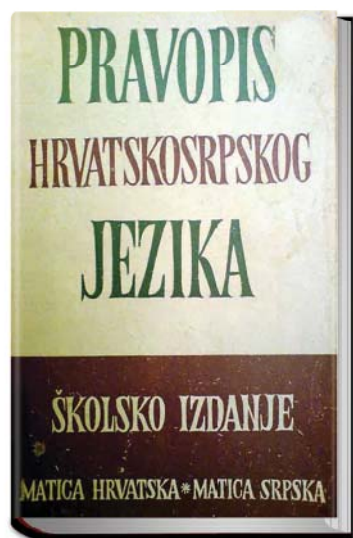
Након стварања Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца 1918. године, Срби и Хрвати развили су заједнички савремени **књижевни језик**, који је назван **српскохрватски језик**. Уједначавање и нормирање заједничког језика Срба и Хрвата био је дуготрајан процес, а највиши домет сагласности постигнут је **Новосадским договором** из 1954. године, на коме је одређено да је српскохрватски језик један језик који негује два писма (ћирилицу и латиницу) и два изговора (екавски и ијекавски).

Као резултат Новосадског договора објављена су и два важна дела:

- 1) **Правопис српскохрватскоја (хрватскосрпскоја) књижевној језика**, 1960. године, који је регулисао употребу оба писма и изговора и био у употреби до деведесетих година прошлога века;
- 2) **Речник српскохрватскоја (хрватскосрпскоја) књижевној језика** (1967–1976), штампан у шест томова.

◀ **Правопис српскохрватскоја (хрватскосрпскоја) књижевној језика** из 1960. године изашао у заједничком издању Матице српске и Матице хрватске ▶

Године 1959. излази и прва књига **Речника српскохрватској књижевној и народној језика САНУ**. Овај речник представља најважнији пројекат српске науке и културе и још увек није завршен. До сада су изашла 22 тома овог речника (последњи 2023. године).

Након распада Југославије 1991. године термин **српски језик** је званично враћен и почео је да се користи у службеној употреби уместо термина **српскохрватски језик**.

Матица српска је 2007. године издала једнотомни **Речник српскоја језика**, док је 2011. године објавила његово измењено и поправљено издање.

Правописна правила српског књижевног језика прописана су **Правописом српскоја језика**, чије је измењено и допуњено издање објавила Матица српска 2010. године.

РАЗВОЈ СРПСКОГ КЊИЖЕВНОГ ЈЕЗИКА

СТАРΟΣЛОВЕНСКИ ЈЕЗИК

(од IX до XII века)

- Црноризац Храбар, *Слово о њисменима* (IX век)
- *Маријино јеванђеље*, *Зографско јеванђеље*, *Охридско јеванђеље* – споменици писани глаголицом
- *Темнишки најпис*, *Савина књија*, *Самуилов најпис*, *Сујрасаљски зборник* – споменици писани ћирилицом

СРПСКОСЛОВЕНСКИ ЈЕЗИК

(од XII до XVIII века)

- *Мирослављево јеванђеље* (XII век)
- Свети Сава, *Житије Светиої Симеона* (XIII век)
- Теодосије, *Житије Светиої Саве* (XIV век)
- *Повеља Кулина бана* (XII век), *Душанов законик* (XIV век) – дела писана народним језиком са елементима српскословенског језика

РУСКОСЛОВЕНСКИ ЈЕЗИК

(прва половина XVIII века)

- Гаврил Стефановић Венцловић, Захарије Орфелин, Јован Рајић – писали на рускословенском језику, али и на народном језику

СЛАВЕНОСРПСКИ ЈЕЗИК

(од друге половине XVIII века до прве половине XIX века)

- Захарије Орфелин, *Славеносерпски маџазин* (1768)
- Доситеј Обрадовић, *Животи и њриклученија* – дело писано народним језиком са елементима славеносрпског језика

ВУКОВА РЕФОРМА

- 1787. године** рођен Вук Стефановић Караџић
- 1810. године** реформа Саве Мркаља, објавио *Сало дебелоја јера либо азбукойрошрес*
- 1813. године** Вук одлази у Беч и упознаје Јернеја Копитара
- 1814. године** Вук објављује:
Пјеснарицу (прву штамапану збирку српских народних песама) и
Писменицу (прву граматику српског језика),
обе књиге штампане Мркаљевом азбуком
- 1818. године** објављен *Српски рјечник* Вуковом реформисаном азбуком на народном језику, сарадник Јернеј Копитар
- 1823. године** објављене три књиге *Српских народних њјесама*
- 1836. године** Вук уводи глас *x* и штампа *Српске народне њословице*
- 1839. године** Вук одустаје од (и)јекавског јотовања, *ћераџи* → *ијјераџи*
- 1847. године** незванична година Вукове победе, објављена четири дела на народном језику:
Бранко Радичевић *Песме*,
Петар Петровић Његош *Горски вијенац*,
Ђура Даничић *Ратј за српски језик и њравойис*,
Вуков превод *Новой завјѣти*
- 1850. године** Бечки књижевни договор
- 1852. године** друго издање *Српског рјечника*, сарадник Ђура Даничић
- 1864. године** Вук умире у Бечу
- 1868. године** званично прихваћена Вукова реформа

Провери шта знаш 1

1. Заокружи слова испред тачних тврдњи.

- а)** Кнез Растислав је упутио молбу византијском цару да му пошаље учитеље који би ширили хришћанство на словенском језику.
- б)** Први књижевни језик Словена звао се старословенски језик.
- в)** За основу старословенског језика Ћирило и Методије узели су грчки језик.
- г)** Ћирилицу, друго словенско писмо, саставио је Ћирило.

2. Допуни следеће исказе тако да буду исправни:

Мирослављево јеванђеље је најстарији познат рукопис написан _____
језиком. Ова богослужбена књига настала је у _____ веку и писана је писмом које
називамо _____.

3. Подвуци наслов дела чији је аутор Свети Сава.

Душанов законик *Житије Светиої Симеона* *Мирослављево јеванђеље*

4. Допуни тврдње тако да буду тачне:

Славеносрпски језик настао је током друге половине _____ века, а у употреби је
био до половине _____ века. Прво дело објављено на славеносрпском језику био је
_____ аутора _____.

5. Сава Мркаљ је написао и објавио свој чувени спис *Сало дебелога јера*:

- а)** 1840. године; **б)** 1810. године; **в)** 1790. године.

Заокружи слово испред тачног одговора.

6. Упиши годину поред наведеног догађаја. Од понуђених година једна је вишак.

Године: **1814.** **1818.** **1852.** **1850.** **1847.**

- а)** Објављено друго издање *Српског рјечника*. _____
- б)** Година победе Вукових идеја. _____
- в)** *Бечки књижевни договор*. _____
- г)** Објављене Вукова прва збирка народних песама и прва српска граматика.

7. Поред наведених тврдњи заокружи слово **Т** ако су тачне, односно слово **Н** ако су нетачне.

- а)** Вук је умро у Бечу 1864. **Т** **Н**
- б)** Година победе Вукових идеја је 1850. **Т** **Н**
- в)** Вуков противник био је митрополит Стефан Стратимировић. **Т** **Н**
- г)** Вуков *Српски рјечник* је на немачки и латински превео Јернеј Копитар. **Т** **Н**

1

1

1

1

1

1

- 1** 8. Година 1847. сматра се годином победе Вукових идеја. Наведи називе четири дела која су те године издата и којима је та победа потврђена, као и њихове ауторе или преводиоце.

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____

- 1** 9. За историју српског књижевног језика веома је важна 1868. година јер је тада:
- а)** Вук Караџић написао прву граматику српског језика (*Писменица сербскога језика*);
 - б)** у сарадњи са Ђуром Даничићем, Вук Караџић објавио друго издање *Рјечника*;
 - в)** у књизи *Српске народне пословице* Вук Караџић почео да користи слово *х*;
 - г)** званично прихваћена реформа српског језика и правописа Вука Караџића.

Заокружи слово испред тачног одговора.

- 1** 10. Упиши одговарајуће називе словенских језика који припадају датој групи.

- а)** Источнословенски језици су: _____,
_____ и _____ језик.
- б)** Западнословенски језици су: _____,
_____ и _____.
- в)** Јужнословенски језици су: _____,
_____, _____,
и _____.

Тест бодујеш као да си на малој матури. Један задатак носи један бод. Зато је важна тачност и прецизност у давању одговора. Решења теста налазе се на крају уџбеника.

Укупно:	недовољан 1	довољан 2	добар 3	врлодобар 4	одличан 5
	1–2	3–4	5–6	7–8	9–10

ДИЈАЛЕКТОЛОГИЈА

Вук можда и не слуги да ћемо ове године учити да исти језик често има више различитих дијалеката. Ипак, верујем да му може бити занимљиво и да ћемо савладати и ово градиво!

Дијалекти српског језика

- ◀ наречје ◀ штокавско наречје ◀ екавски изговор ◀ (и)јекавски изговор
- ◀ дијалекат ◀ дијалектологија ◀ млађи дијалекти ◀ старији дијалекти
- ◀ шумадијско-војвођански дијалекат ◀ источнохерцеговачки дијалекат

Ана: Вуче, да ли знаш шта је **цибзар**?

Вук: Не, први пут чујем ову реч.

Ана: Моја бака из Суботице тако зове **рајсфершлус**.

Вук: Никада не бих погодио! Мени је на екскурзији у Новом Саду било чудно када ме је један човек упитао *За чеџа си тџо урадио?* уместо *Збој чеџа си тџо урадио?*.

Ана: Да, стварно наш језик не звучи исто у свим деловима Србије. Моја сестра од стрица из Ниша често каже *ћу идем* или *ћу дођем* и чини ми се да веома ретко користи инфинитив.

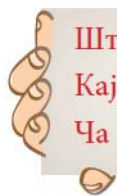
Вук: Ја не знам тако лепо и стручно да објасним као ти, али бих волео да знам нешто више о свему овоме.

Говорници српског језика живе у Србији, али и ван граница наше земље, и то у Црној Гори, те Републици Српској и другим деловима Босне и Херцеговине, као и у Хрватској. Сви говорници српског језика се могу без проблема споразумевати, иако постоје неке незнатне разлике у њиховом говору.

Као што ти је већ познато, јужнословенски језици су: српски, хрватски, словеначки, бугарски и македонски (и старословенски језик). Јужнословенски језици се даље могу поделити на западнојужнословенске језике, у које спадају српски, хрватски и словеначки, и источнојужнословенске језике, у које спадају бугарски и македонски (и старословенски). Западнојужнословенски језици (српски, хрватски и словеначки) обухватају различите народне говоре, који се на основу облика **упитно-односне заменице ШТО** могу груписати у тзв. **наречја**. Разликују се три наречја у зависности од тога како се упитно-односна заменица ШТО у ком крају изговара – ШТА, КАЈ или ЧА.

Скуп народних говора који имају заједничке карактеристике назива се **наречје**.

Шта радиш? → ШТОКАВСКО НАРЕЧЈЕ

Кај радиш? → КАЈКАВСКО НАРЕЧЈЕ

Ча радиш? → ЧАКАВСКО НАРЕЧЈЕ

Српски језик припада
штокавском наречју.

➡ У следећим реченицама обрати пажњу на реч која има исто значење, а различито се пише.

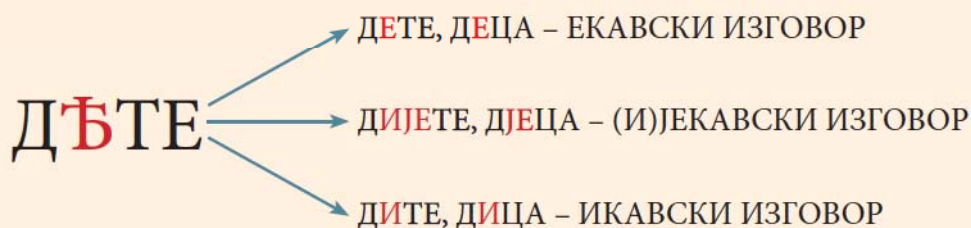
Дајем ти часну **реч**!

Дајем ти часну **ријеч**!

Дајем ти часну **рич**! ◀◀◀

У старословенском језику постојало је слово **ЈАТ**, које се бележило овим знаком Ћ и могло се читати и изговарати као Е, као ИЈЕ/ЈЕ или као И. У зависности од тога како се изговарало слово ЈАТ (Ћ), у штокавском наречју се разликују **три изговора**: **екавски**, **(и)јекавски** и **икавски**.

Обрати пажњу!

Вук се залагао да као основица српског књижевног језика послужи само **(и)јекавски** изговор, због чега га је већина његових противника нападала. То је, заправо, говор Вуковог родног краја и народни говор на коме је настао највећи број народних песама и других умотворина. Такође, Књижевним договором у Бечу (1850), који ти је познат из лекције о Вуку Караџићу и његовој реформи језика и правописа, за основицу заједничког књижевног језика Срба и Хрвата предложен је **(и)јекавски изговор штокавског наречја**.

Срби су, међутим, након званичног прихватања Вукове реформе језика (1868), у даљем нормирању језика, поред **(и)јекавског**, усвојили и **екавски изговор** као књижевнојезички стандард (норму). То је било сасвим оправдано, јер се наши главни културни, економски и политички центри – Београд, као главни град са Српском академијом наука и уметности, и Нови Сад, са Матицом српском, као и неки други велики и важни градови на територији Србије – налазе на подручју екавских говора. Тако се у савременом српском језику равноправно употребљавају и екавски и **(и)јекавски** изговор.

У основу српског књижевног језика ушли су **екавски** и **(и)јекавски** изговор.

Језичке зачкољице!

Као што можеш запазити, екавско **Е** може бити замењено ијекавским **ИЈЕ** (*деџе* → *дијеџе*) или ијекавским **ЈЕ** (*деџа* → *дијеџа*). Од чега то зависи?

Уколико Е у екавском изговору има **дуг акценат**, у ијекавском ће бити замењено са ИЈЕ, а уколико Е у екавском изговору има **кратак акценат**, у ијекавском ће бити замењено са ЈЕ.

РЕЧ → **РИЈЕЧ**
РЕЧНИК → **РЈЕЧНИК**

 Наведи имена два града у Србији чији се локални говор у великој мери разликује од стандардног српског језика и пробај да својим речима објасниш разлику коју уочаваш.

Током развоја српског језика јавиле су се и неке локалне црте говора у зависности од дела територије на којој је становништво живело. Тако су временом почели да се формирају различити народни говори са посебним језичким особинама које их чине другачијим у односу на стандардни (књижевни) српски језик. Такве говоре називамо **дијалектима**.

Дијалекат је народни говор, односно говор неког одређеног подручја, који се својим језичким особинама разликује од стандардног језика и других народних говора.

Дијалектологија је научна дисциплина која се бави проучавањем народних говора, тј. дијалеката.

У савременом српском језику разликујемо **пет дијалеката**, односно пет народних говора: шумадијско-војвођански, косовско-ресавски, призренско-тимочки, источнохерцеговачки и зетско-рашки (зетско-јужносанџачки) дијалекат.

Дијалекте можемо поделити на два начина:

- на **екавске** и **(и)јекавске**, у зависности од тога како је замењен глас ЈАТ (Ђ);
- на **млађе** и **старије**, на основу карактеристика акценатског и падежног система.

У екавске дијалекте спадају: призренско-тимочки, косовско-ресавски и шумадијско-војвођански дијалекат, а у ијекавске: зетско-рашки (зетско-јужносанџачки) и источнохерцеговачки дијалекат.

Млађи дијалекти су: шумадијско-војвођански и источнохерцеговачки, а **старији дијалекти** су: призренско-тимочки, косовско-ресавски и зетско-рашки (зетско-јужносанџачки). Млађи дијалекти имају четири акцента и седам падежа, док старији најчешће имају најчешће два силазна акцента и упрошћен падежни систем.

У основи српског стандардног језика су млађи екавски дијалекат, тј. **шумадијско-војвођански**, и млађи (и)јекавски дијалекат, тј. **источнохерцеговачки**.

➡ Погледај дијалекатску карту српског језика, пронађи на њој место у коме живиш и одреди ком дијалекту припада.

➡ Погледај још једном дијалекатску карту и заокружи тачне одговоре.

1. Врање се налази на простору:

- а)** зетско-рашког дијалекта; **б)** косовско-ресавског дијалекта;
- в)** призренско-тимочког дијалекта; **г)** источнохерцеговачког дијалекта.

2. Подгорица се налази на простору:

- а)** зетско-рашког дијалекта; **б)** шумадијско-војвођанског дијалекта;
- в)** источнохерцеговачког дијалекта; **г)** призренско-тимочког дијалекта.

3. Ужице се налази на простору:

- а)** шумадијско-војвођанског дијалекта; **б)** источнохерцеговачког дијалекта;
- в)** косовско-ресавског дијалекта; **г)** зетско-рашког дијалекта. <<<

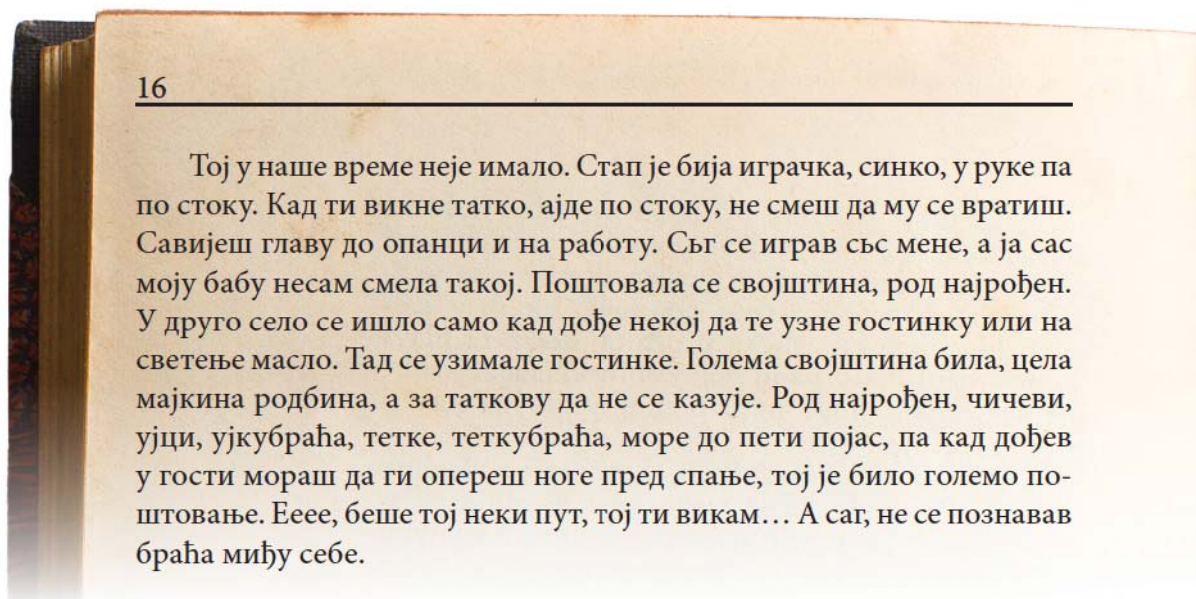
Дијалекти екавског изговора

- ◀ призренско-тимочки дијалекат
- ◀ косовско-ресавски дијалекат
- ◀ шумадијско-војвођански дијалекат

У оквиру ове лекције упознаћеш се са дијалектима екавског изговора и научићеш да их међусобно разликујеш спрема карактеристичних особина.

Призренско-тимочки дијалекат

- ➡ Прочитај одломак из текста *Тој ти викам* Јоване Ковачевић и одговори на питања у вези са њим.

- У призренско-тимочком дијалекту самогласник ЈАТ замењен је самогласником Е. Препиши из прве реченице овог текста именицу која то потврђује.

- У призренско-тимочком дијалекту сачуван је и стари глас (тзв. полугласник) њ који је у другим штокавским дијалектима прешао у А, па тако реч САД у овом текст гласи _____.
- Колико падежа запажаш у овом тексту? Који су то падежи?

- Подвучи у тексту све речи које се не употребљавају у књижевном језику.
- Прочитај овај текст још једном тако што ћеш дијалекатске облике заменити књижевним облицима речи. Како ти сада звучи овај текст? Образложи свој одговор у неколико реченица. <<<<

- ➡ Погледај још једном дијалекатску карту на страни 43 и наведи називе места који припадају призренско-тимочком дијалекту. <<<<

Призренско-тимочки дијалекат је старији екавски дијалекат који има само један акценат (краткосилазни) и само два падежа (номинатив и акузатив). Акценат може стајати на сваком слогу. Футур први се гради помоћу презента, а не инфинитива (*ћу дођем*), а уместо гласа *ћ* често се јавља *ч* (*чу дођем*). Овај дијалекат чува и стари словенски вокал, тзв. полугласник (*ѣ*) (нпр. *сѣл, сѣс*), као и сонант *л* на крају речи (тј. не долази до промене *л* у *о*, нпр. *цел* уместо *цео*), а глас *х* се често не изговара (нпр. *леб* уместо *хлеб*).

Знам више

Призренско-тимочки дијалекат може се чути у филмским адаптацијама романа Стевана Сремца *Зона Замфирова* и *Ивкова слава*. Пронађи на интернету један од ових филмова и обрати пажњу на говор јунака. Пробај да уочиш неке од карактеристика призренско-тимочког дијалекта.

Косовско-ресавски дијалекат

➡ Прочитај одломак из текста *Пченичан леб и коломботњица* Глигорија Глише Елезовића и одговори на питања у вези са њим.

552

Једноме убијо један брата, па пребео у другу земљу. Чуо га овај, па рече: „Ајд д’идем да га тражим ћу”. Отиде и по трагу нађе га. Сваки дан га виђа, ама да г’убије не може. Те дана нашао га бијо један од његове земље, па бијо учеван човек и упитао га:

– Што тражиш по ове земље, што се обрћеш етоволико дана?

– Да ти кажем моју муку: Оде ми је пребео крвник, па сам дошао крв да узмем. Кај што ти каза, крвника сам нашао и сваки дан га видим, па јопет не могу да посулим да г’убијем. Шта ми је, ич не знам.

– Е, па то је близо до памети. На пченичан леб се не бије човек. Но ако си истински наумијо да узнеш крв, узни коломботњо брашњо, па једнак, ако ћеш, да г’убијеш.

И, з’иста, он јутре дан узе коломботњо брашњо, намести коломботњицу, наједе се, па ти једнак отиде, викну један ма: „Де си, коломбоћу, е јунаку мој!” И уби човека!

Те отут је остала лакрдија, ћи коломботњица је по остар леб.

- У косовско-ресавском дијалекту самогласник ЈАТ замењен је самогласником Е. Препиши из текста најмање једну реч којом ћеш ово потврдити. _____
- У косовско-ресавском дијалекту често се не изговара глас Х. Пронађи у тексту две речи којима ћеш ово потврдити и заокружи их.
- Колико падежа запажаш у овом тексту? Који су то падежи? _____
- Подвучи у тексту све речи које се не употребљавају у књижевном језику.
- Прочитај овај текст још једном тако што ћеш све дијалекатске облике заменити књижевним облицима речи. Како ти сада звучи овај текст? Образложи свој одговор. ◀◀◀

➡ Погледај још једном дијалекатску карту на страни 43 и наведи називе места који припадају косовско-ресавском дијалекту. ◀◀◀

Косовско-ресавски дијалекат је старији екавски дијалекат који има два силазна акцента (краткосилазни и дугосилазни) и углавном два падежа (номинатив и акузатив). Акценти, иако су силазни, могу стајати на сваком слогу. Такође, футур први гради се помоћу презента, не инфинитива глагола, а и глас *x* се често не изговара (*ћу уватићим* уместо стандардног облика *ћу ухватићии*).

Знам више

Косовско-ресавски дијалекат може се чути и у једној од популарних домаћих серија *Село јори, а баба се чешиља*, као и у говору главног јунака серије *Чизмаша*, снимљене по истоименом роману Драгослава Михаиловића. Пронађи на интернету неку од епизода ових серија и обрати пажњу на говор јунака. Пробај да уочиш неке од карактеристика косовско-ресавског дијалекта.

Шумадијско-војвођански дијалекат

➡ Прочитај одломак из романа *Пой Тира и њой Сири* Стевана Сремца и одговори на питања у вези са њим.

78

– Нема га... отиш'о је – прошапута Јула. – Хунцут један!... Мисли он, ја сам му она са шора паоруша... Отиш'о је! – рече гласно.

– Хе, хе! Фрајла Јуло, а ви канда завирујете! Канда мене тражите! Баш сте најгириг! Ту сам, ту – смеје се Шаца демонски.

– Јуф! – цикну Јула, и трже се као опарена од тарабе кад спази Шацу који јој, иако леп момчић беше, дође сад гадан, гадан као сам ђаво са оним његовим смејањем. [...]

А Шаца узе задовољан тамбуру и запева, онако ради свога задовољства, ево ову песму:

*Сека-Јуцо, штио їледиїїе?
Ала сїїе ви смеїїни!
Ако мене не љубиїїе,
Душе ми сїїе їреїїни!*

*Чисїїо знадем шїїа мислиїїе
Кад се насмијетїїе!
Казали би, ал' не сметїїе,
Да ме милујетїїе.*

– Ју! Ју! – цикну Јула и баци мотику, па се удари очајно шакама у главу, поражена толиком дрскошћу Шацином. – Ју, како је безобразан! – и полете из баште, која јој се сва окреташе. Силно полете да побегне, тако силно да се удари о једно дрво, као зец кад у страху нагне да бежи, а ништа, па ни највеће предмете, не види пред собом. Од силне срамоте и силна бола од чворуге која јој је искочила, удари у плач кад се нађе у авлији.

- У шумадијско-војвођанском дијалекту самогласник ЈАТ замењен је гласом Е. У наведеном тексту постоји једна реч у којој се уместо самогласника Е налази група ИЈЕ. Пронађи и заокружи ту реч.
- Шумадијско-војвођански дијалекат има развијен падежни систем, тј. седам падежа. Препиши из текста најмање један пример именице или именичке синтагме у номинативу и вокативу и именице, именичке синтагме или предлошко-падежне конструкције у неком од зависних падежа (генитиву, дативу, акузативу, инструменталу или локативу).

а) номинатив: _____

б) генитив: _____

в) датив: _____

г) акузатив: _____

д) вокатив: _____

е) инструментал: _____

ж) локатив: _____

- Подвуци у тексту све речи које се не употребљавају у књижевном језику.
- У тексту се неколико пута јавља реч КАНДА. Напиши како та реч гласи у књижевном језику. <<<

➡ Погледај још једном дијалекатску карту на страни 43 и наведи називе места који припадају шумадијско-војвођанском дијалекту. <<<

Шумадијско-војвођански дијалекат је млађи екавски дијалекат који има сва четири акцента и потпун падежни систем (седам падежа). Силазни акценти се јављају само у једносложним речима и на првом слогу двосложних и вишесложних речи. У појединим говорима не изговара се глас х (нпр. *џео* уместо *хџео*).

Знам више

Шумадијско-војвођански дијалекат може се чути и у телевизијској адаптацији романа Стевана Сремца *Пой Тица и пој Сџира*, као и у једној серији новијег датума – *Државни њосао*. Пронађи на интернету неку од ових серија и обрати пажњу на говор јунака. Пробај да уочиш неке од карактеристика шумадијско-војвођанског дијалекта у њиховом говору.

Дијалекти ијекавског изговора

◀ зетско-рашки (зетско-јужносанџачки) дијалекат ▶ источнохерцеговачки дијалекат

Након упознавања са дијалектима екавског изговора, на страницама које следе са-знаћеш нешто више о основним карактеристикама дијалеката (и)јекавског изговора и научићеш међусобно да их разликујеш.

Зетско-рашки (зетско-јужносанџачки) дијалекат

➡ Прочитај одломак из дела *Примери чојства и јунаштва* Марка Миљанова и одговори на питања у вези са њим.

55

Остала је ријеч: поклаше се ка Кучи и Клименти! Ево са чега се кољу ова два племена. У љето издижу на своје планине једни према другије. Свакојега љета састају се да виде је ли се што зло догодило и да помире племена. Главари су вазда мирили с обје стране, а кад и нијесу могли помирит, ондар су се били и друга зла чињели, колико је ко мога. Тако и неком приликом кћеше да учине. Састаше се Кучи и Клименти у Јарчицу, ће су се често стајали, али на састанцима вазда су се обје стране покољу надале, па су се вазда и спремне држале обје стране, јер мучно да би добила она страна која не уграби прва! Истина, ту ками би свако добио, теке морају обје стране гинут, али од које стране више погине, та је изгубила, макар да јој један више погине! Али ови дан није било прилике за бој, но тек се војске састаше, умијешаше се и почеше заједно бјелегу по обичају гађат, а главари који пресуђују сјели су по обичају на ону малу долиницу, ће су могли прекрстит по турски ноге ка око трпезе. Главари су расправљали што им требају, а војници пуцали на бјелегу, натјечући се ко ће боље убит. Уто један Куч и један Климента реку један другоме рђаве ријечи и дофате се за оружје. Око те мале ствари по-лучише се, Куч на своју а Климента на своју страну, те једно другому окренуло пушку у прси. Сједећи главари, кад виђеше, и они се дигосе и утече сваки на своју страну. Но Вукић Попов, Куч и Прел Ђелош, Климента не дигосе се, но су мирно сјеђели међу војском, која је чекала запетијем пушкама да се они два дигну, па да проспу огањ један у другог. Али Прела и Вукић не кћеше се дић, но сједе ка да је све мирно око њи, и прекорише главаре који оставише своја мјеста...

- У зетско-рашком дијалекту глас ЈАТ замењен је са ИЈЕ/ЈЕ. Заокружи у тексту најмање три речи којима ћеш ово потврдити.
- У зетско-рашком дијалекту се често јавља тзв. јекавско јотовање. Препиши из текста неколико речи којима ћеш ово потврдити.
- Колико падежа запажаш у овом тексту? Који су то падежи?
- Подвучи у тексту све речи које се не употребљавају у књижевном језику. ◀◀◀

- ➡ Погледај још једном дијалекатску карту на страни 43 и наведи називе места који припадају зетско-рашком дијалекту. ◀◀

Зетско-рашки (зетско-јужносанџачки) дијалекат је старији (и)јекавски дијалекат који разликује само два силазна акцента (краткосилазни и дугосилазни акценат). Силазни акценти се јављају и ван првог слога, а чувају се и неакцентоване дужине пре акцентованог слога. Нема потпун падежни систем. Акузатив се често замењује локативом. Често се јавља јекавско јотовање (нпр. *ђе, виђеише, ћерайи*), а у инфинитиву понекад може изостати крајњи вокал *и* (нпр. *йомирити, дић*).

Знам више

Зетско-рашки дијалекат може се чути у серији новијег датума *Будва на ђену од мора*. Пронађи на интернету неку од епизода ове серије и обрати пажњу на говор јунака. Пробај да уочиш неке од карактеристика зетско-рашког дијалекта.

Источнохерцеговачки дијалекат

- ➡ Прочитај одломак из приповетке *Вуков ђај* Петра Кочића и одговори на питања у вези са њим.

45

У Босанчића Вук се најмио дјететом и ишао је првијех година са сермијом, прво за овцама, па онда за говедима. Ријетко би кад радио на њиви са осталом чељади.

Кад би љети сјавио благо на планиште, или кад би га изјутра или увече напасао, увијек је уза се носио сјекиру и поткресивао младе буквиће и јавориће у шикари изнад Босанчића кућа. То је радио одмалена, неуморно и непрекидно, из године у годину, и од закржљале шикаре, која је била свачија, и ничија, издвајао се лагано и неосјетно гај са високим и витким буквама и јаворима, висећи се и ширећи се. Те букве и јаворови били су му мили и драги као нешто своје рођено што му је прирасло за душу и срце. Кад је беспослен, ријетко би се кад од њих одвајао. Увијек је неку жалост око њих баратао, кресао нешто и поткресивао. Из гаја се увијек свечаним даном чула његова сјекира.

- У источнохерцеговачком дијалекту глас ЈАТ замењен је са ИЈЕ/ЈЕ. Препиши из текста најмање три речи којима ћеш ово потврдити.

- У источнохерцеговачком дијалекту се често јавља тзв. јекавско јотовање, па тако прилог ЛЕТИ у овом тексту гласи _____.
- Колико падежа запажаш у овом тексту? _____
- Подвучи у тексту све речи које се не употребљавају у књижевном језику.

➡ Погледај још једном дијалекатску карту на страни 43 и наведи називе места који припадају источнохерцеговачком дијалекту. ◀◀◀

Источнохерцеговачки дијалекат је млађи ијекавски дијалекат који има четвороакценатски систем (краткосилазни, краткоузлазни, дугосилазни и дугоузлазни) и новију деклинацију (седам падежа). Силазни акценти су везани за први слог вишесложних речи, добро се чувају неакцентоване дужине после акцентованог слога. Често се јавља и јекавско јотовање. Ово је, такође, говор Вуковог родног краја, јер се његово родно место Тршић налази недалеко од Лознице. Вук је источнохерцеговачки дијалекат узео за основу српског књижевног језика.

Знам више

Источнохерцеговачки дијалекат може се чути и у популарним домаћим серијама *Мирис кише на Балкану* и *Луд, зубњен, нормалан*. Пронађи на интернету неку од епизода ових серија и обрати пажњу на говор јунака. Пробај да уочиш неке од карактеристика источнохерцеговачког дијалекта.

Језичке зачкољице!

Називи дијалеката пишу се с цртицом, јер су у питању **полусложенице**: *шумадијско-војвођански*, *призренско-шимочки*, *косовско-ресавски*, *зейско-рашки*.

У називу ових дијалеката се, заправо, са обе стране „цртице” налазе границе ових дијалеката. Једино се **источнохерцеговачки** дијалекат пише без цртице, јер је у питању **сложеница**.

Знам више

У новије време се у дијалектологији уместо термина **источнохерцеговачки** често користи и термин **херцеговачко-крајишки** (с цртицом). Назив источнохерцеговачки покрива само синтагму источна Херцеговина, а овај дијалекат је шири од тог подручја. Осим тога, термин херцеговачко-крајишки, као и сви остали називи дијалеката, обухватио би именом области између „цртице”, те га зато дијалектолози данас сматрају бољим термином од првонаведеног термина.

Знам више

Да ли знаш да постоје специјални **дијалекатски речници**, који су права ризница лексичког блага? Они су чувари лексике карактеристичне за одређене народне говоре и у њима се, кроз специфичне речи и изразе, чувају елементи живог, ненормираног језика, што их чини непресушним изворима драгоцених података о човеку, његовој свести, прошлости и садашњости, начину живота и свету који га окружује. Нешто више о дијалекатским речницима можеш сазнати на сајту *Језикофила* скенирањем QR кода.

Провери знање

1. Препознај дијалекат на основу наведених карактеристика.

- а) У питању је старији ијекавски дијалекат.
- б) Нема потпун падежни систем.
- в) Акузатив се често замењује локативом.
- г) Силазни акценти се јављају и ван првог слога.
- А) Чувају се неакцентоване дужине пре акцентованог слога.
- ђ) Јавља се јекавско јотовање (*ђед, ђевојка, ћерайи*).
- е) У инфинитиву понекад може изостати крајњи вокал *и*.

Назив дијалекта: _____

2. Наведене речи пребаци из екавског изговора у ијекавски.

две _____	осећај _____
лепотица _____	лек _____
лекар _____	лечити _____
лето _____	пролеће _____

3. На основу карактеристичних особина препознај ком дијалекту припада наведена реченица:

Овој девојче че си купи данаске много убаву аљину и че си гу носи кад оди код тетку на славу.

Реч је о _____ дијалекту.

4. Речи у загради напиши ијекавским обликом:

Под _____ (звезданим) небом орила се _____
(песма) ђака.

5. Подела дијалеката на старије и млађе заснива се на:

- а) разликама у акценатском систему;
- б) разликама у падежном систему;
- в) разликама у лексичком благу;
- г) разликама у реду речи у реченици.

Заокружи слово испред тачних одговора.

Књижевни (стандардни) језик и дијалекти (народни говори)

◀ књижевни (стандардни) језик ▶ дијалекти (народни говори)

Подсети се ◀◀◀

Као што ти је познато из претходне лекције, штокавске дијалекте делимо на старије и млађе пре свега на основу карактеристика акценатског и падежног система. Млађи дијалекти, шумадијско-војвођански и источнохерцеговачки, имају седам падежа и четвороакценатски систем, док старији дијалекти, призренско-тимочки, косовско-ресавски и зетско-рашки, имају упрошћен падежни систем и два силазна акцента или само један акценат.

➡ Пошто су ти сада познати сви дијалекти српског језика, размисли о особинама дијалеката и напиши који су дијалекти најсличнији стандардном (књижевном) језику.

- Које особине ових дијалеката их чине најсличнијим књижевном (стандардном) језику?

- У чему се они разликују од књижевног (стандардног) језика?

◀◀◀

Књижевни (стандардни) језик је настао нормирањем (поступак у којем дијалекат постаје стандардни језик), одабирањем појединих особина дијалеката који су у његовој основи, а то су у случају српског језика **шумадијско-војвођански** и **источнохерцеговачки дијалекат**. Ови говори ближи су стандардном језику јер су послужили као основа за његово стварање, али се, с друге стране, и разликују од њега и имају неке своје специфичности.

Српски језик, као што ти је већ познато, има пет дијалеката. Ниједан од ових дијалеката није идентичан стандардном језику, те су тврдње да се у неким крајевима Србије говори правилно, а у неким неправилно потпуно неоправдане. **Дијалекти (народни говори)** међусобно се разликују по изговору неких гласова, акцентовању речи, облицима неких речи, као и по самим речима (лексици). Сваки дијалекат је довољно развијен да задовољи основну функцију језика, а то је његова **комуникативна функција**. На пример, двоје људи који живе у неком селу и говоре дијалектом међусобно се у потпуности разумеју и тиме је комуникативна функција језика остварена.

Такође, не треба се стидети свог дијалекта. Проучавајући говор једног народа, можемо научити много тога о његовој култури, историји и уопште развоју једног друштва. Осим тога, дијалекти имају значајну улогу у књижевности (нека књижевна дела су написана на дијалекту), у филмској и позоришној уметности (дијалекат је средство језичке карактеризације неких ликова), па и у музици (неки композитори користили су дијалекатске текстове за које су компоновали музику).

За разлику од дијалеката, стандардни језик је званично средство комуникације, засновано на прописаним правилима и има ширу употребу у разним областима живота, у усменој и писаној комуникацији. У табели која следи наведене су основне разлике између књижевног (стандардног) језика и народног језика (дијалекта).

Књижевни (стандардни) језик	Народни језик (дијалекти)
• користи се на целој територији као званичан језик у писаној и усменој комуникацији у различитим областима живота (у образовању, науци, медијима, култури, администрацији); • има прописана правила, стандардизован је; • стандардни језик је шири појам од дијалеката, којима је надређен; • користи се у формалној комуникацији (с представницима државних органа, медија, у образовним институцијама).	• користи се на одређеном подручју неке територије, и то само у говору; • нема прописана правила, тј. норму; • дијалекат је ужи појам од стандардног језика; • користи се у неформалној комуникацији (с породицом, пријатељима, комшијама).

Подсети се <<<

За основу српског књижевног (стандардног) језика узети су шумадијско-војвођански и источнохерцеговачки дијалекат.

Провери знање

1. Прочитај следеће парове речи и подвуци у њима нестандартне облике речи:
видел – видео, дошао – дошо, деца – ћеца, леб – хлеб, с човеком – с човеком.
2. Напиши називе дијалеката који су ушли у основу српског књижевног (стандардног) језика.

3. Ако је тврдња тачна, заокружи **Т**, ако је нетачна, заокружи **Н**.
Дијалекат је исто што и књижевни језик. **Т Н**
Дијалекат је шири појам од књижевног (стандардног) језика. **Т Н**
Стандардни језик има прописана правила. **Т Н**

Службена употреба језика и писма према Уставу Републике Србије

◀ службени језик ◀ службено писмо

➡ Прочитај део текста из *Устава Републике Србије*, а затим и део текста из *Закона о службеној употреби језика и писма*, па одговори на тражене захтеве.

Устав Републике Србије

Језик и писмо

Члан 10.

У Републици Србији у службеној употреби су српски језик и ћирилично писмо. Службена употреба других језика и писама уређује се законом, на основу Устава.

Закон о службеној употреби језика и писма

Члан 1.

У Републици Србији у службеној је употреби српски језик.

У Републици Србији у службеној је употреби ћирилично писмо, а латинично писмо на начин утврђен овим законом. На подручјима Републике Србије на којима живе припадници националних мањина у службеној употреби су, истовремено са српским језиком, и језици и писма националних мањина, на начин утврђен овим законом.

Члан 2.

Службеном употребом језика и писма, у смислу овог закона, сматра се употреба језика и писама у раду: државних органа, органа аутономних покрајина, градова и општина (у даљем тексту: органи), установа, предузећа и других организација кад врше јавна овлашћења (у даљем тексту: организације које врше јавна овлашћења).

Службеном употребом језика и писама, у смислу овог закона, сматра се и употреба језика и писама у раду јавних предузећа и јавних служби, као и у раду других организација кад врше послове утврђене овим законом.

Члан 3.

Службеном употребом језика и писама сматра се и употреба језика и писама при: исписивању назива места и других географских назива, назива тргова и улица, назива органа, организација и фирми, објављивању јавних позива, обавештења и упозорења за јавност, као и при исписивању других јавних натписа.

- Који језик је у службеној употреби у Републици Србији?

- Које писмо је у службеној употреби у Републици Србији?

- Шта значи то да су неки језик и неко писмо у службеној употреби?

- Којим стилем је писан овај текст?

Ана, ти си privilegovana јер pripadaš народу чiji је мозак sposoban да користи два писма истовремено. Veoma мали број људи на целом свету има ту вештину!

Српски језик је **службени језик** у Републици Србији, а ћирилица **службено писмо**.

Српски језик се као **службени језик** користи у различитим установама и организацијама, и то у усменој и писаној форми. То подразумева да се српски језик, уз ћирилицу као **службено писмо**, примењује у школама, при изради и издавању докумената, у медијима, судовима и другим државним институцијама. Сви јавни документи, попут личних карата, здравствених књижица, потврда и решења, издају се на српском језику, ћирилицом.

Поред **ћирилице**, у употреби је и **латиница**. Оба изговора – **екавски** и **ијекавски** – имају равноправан статус на целој територији Републике Србије, док оба писма – ћирилица и латиница – имају равноправан статус само у неким локалним срединама у којима живи већи број припадника одговарајуће националне мањине, о чему ће бити више речи у следећој лекцији.

Иако је ћирилица основно писмо, називи фирми, организација и други јавни натписи могу бити написани и латиницом. Називи улица, тргова и саобраћајних знакова се, у складу са законом, пишу и једним и другим писмом.

- ➡ У свом или нечијем туђем пасошу погледај страну на којој су унети подаци. Погледај и возачку дозволу неке пунолетне собе. Размисли зашто су подаци у овим документима исписани латиницом и образложи свој одговор.

Језици националних мањина у Републици Србији

◀ националне мањине

Подсети се ◀◀◀

Присети се знања из географије, па одговори на следећа питања.

- Који је већински народ у Републици Србији?
- Који још други народи живе у Републици Србији?
- Који је њихов матерњи, а који нематерњи језик?

У Републици Србији језици народа и **националних мањина** су равноправни. Равноправност се остварује на тај начин што се на језицима националних мањина, као и на језицима народа, штампају књиге, часописи и новине, емитују се радио и телевизијски програми, одржавају позоришне представе и разне културне приредбе, остварују права и дужности грађана итд.

Најважнији вид равноправности народа и националних мањина остварује се у школама. Ученици припадници националних мањина основно, средње, а неки и високо образовање стичу на свом матерњем језику и уче из уџбеника написаних на своме језику.

Према подацима Министарства за људска и мањинска права и друштвени дијалог, у Србији је, поред српског, у службеној употреби још 12 језика националних мањина. У службеној употреби су **албански, бугарски, буњевачки, мађарски, македонски, румунски, русински, словачки, хрватски, чешки** језик, а у појединим насељима и **влашки** и **ромски**. Ћирилицом се пишу бугарски, македонски и русински, док се остали језици националних мањина служе латиницом. Наравно, сваки од ових језика се употребљава само у оној средини у којој живи већи број припадника одговарајуће националне мањине.

Уважавање особености свог језика и поштовање других језика и њихових писама представља **језичку толеранцију**.

➡ У којим деловима наше земље се користе следећи језици: албански, бугарски, мађарски, македонски и румунски? ◀◀◀

➡ У којим језицима се још, осим српског, бугарског, македонског и русинског, користи ћирилица? ◀◀◀

Провери знање

1. Допуни реченицу тако да тврдња буде тачна:

У Републици Србији у службеној употреби су _____ језик
и _____ писмо.

2. Подвуци језике националних мањина у Србији:

русински, словачки, немачки, бугарски, грчки, ромски, словеначки.

ОБНОВИ И ПОНОВИ

Провери шта знаш 2

1. Дату реченицу препиши тако што ћеш све дијалекатске облике заменити књижевним:

Од кућу до школу идем са аутобус.

2. Допиши тачан одговор:

Назив дијалекта којим се говори у Нишу је _____.

3. Заокружи слова испред особина млађих штокавских дијалеката.

а) Користи се седам падежа.

б) Користе се два падежа.

в) Заступљена су два акцента.

г) Заступљена су четири акцента.

1

1

1

1

4. Према ијекавским облицима напиши одговарајуће екавске.

млијеко _____

дјеца _____

1

5. Напиши како у књижевном језику ијекавског изговора гласе следеће речи.

међед _____

полећети _____

1

6. Према датим екавским облицима напиши ијекавске облике.

тесан _____

песник _____

1

7. Препознај дијалекат на основу наведених карактеристика:

а) млађи екавски дијалекат;

б) силазни акценти се јављају само у једносложним речима и на првом слогу двосложних и вишесложних речи;

в) у појединим говорима не изговара се глас *х*;

г) ушао је у основицу књижевног језика.

1

Назив дијалекта: _____

1

8. Подвучи називе дијалеката који имају четвороакценатски систем:

шумадијско-војвођански, косовско-ресавски, призренско-тимочки дијалекат,
источнохерцеговачки, зетско-рашки (зетско-јужносанџачки).

1

9. Прочитај следеће парове речи и подвучи у њима нестандартне облике речи:

шутираду – шутирају, написао – написао, реко – рекао, ђевојка – дјевојка,
хтела – тела, с њом – с њума.

10. У Србији има више језика националних мањина. У овом низу наведени су неки од њих. Подвучи их.

ЕНГЛЕСКИ РУСИНСКИ РУСКИ МАЂАРСКИ

СРПСКИ ФРАНЦУСКИ РОМСКИ

Тест бодујеш као да си на малој матури. Један задатак носи један бод. Зато је важна тачност и прецизност у давању одговора. Решења теста налазе се на крају уџбеника.

Укупно:	недовољан 1	довољан 2	добар 3	врлодобар 4	одличан 5
	1–2	3–4	5–6	7–8	9–10

ТВОРБА РЕЧИ

Добро је, Анчи,
да смо стигли до
градива које нам је
већ познато.

Тако је, Вуче, али осим
обнављања раније усвојеног
градива, научићемо и ново
градиво у вези са творбом речи.

Подела речи по настанку

◀ изведена реч (изведеница) ▶ сложена реч (сложеница)

Подсети се ◀◀◀

Захваљујући градиву наученом у шестом разреду, већ знаш да се све речи у српском језику деле на **просте речи** и **творенице**.

Простим речима називамо оне које нису настале од неких других речи или њихових делова и не могу се разложити на саставне творбене елементе. Такве су, на пример, речи *ћрад, вода, море*.

Творенице настају од једне или више других речи, које у њихов састав улазе у целости или једним својим делом, у комбинацији са још неким творбеним елементима, попут суфикса и префикса. Такве су, на пример, речи *ћрадски, ћрадићи, ћрадић, ћрићрадски; воден, водица, водостај, водоводни; морски, поморски, приморје, морейловац*.

У зависности од тога да ли су саграђене од једне речи или пак у њихов састав улазе две речи (односно њихови делови), међу **твореницама** разликујемо **изведене** и **сложене речи** (**изведенице** и **сложенице**). **Изведенице** су саграђене од једне речи, док у састав **сложеница** улазе најмање две речи, односно њихови делови.

➡ Прочитај дијалог између Ане и Вука, а затим се, решавањем задатака који следе, присети још неких појмова везаних за творбу речи у српском језику.

Ана: Вуче, водим те данас на колаче, у ону посластичарницу поред реке. Сећаш се, рекао си да је природа тамо много лепа и да имамо диван поглед на Дунав?

Вук: Прелепо је тамо, Анчи. Баш волим да гледам у воду. Речни пејзаж и дунавски кеј ме некако умирују!

Ана: Да знаш да сам ја већ мирна после данашње наставе! Коначно добра оцена из математике, то је повод за славље!

Вук: Честитам, Анчи! Ред је да прославимо, стварно! Моја бака је увек говорила да су лепота и мир у малим стварима! Идемо, ти си вођа пута!

- У Анином и Вуковом дијалогу нашле су се и две породице речи, сачињене од по три члана. Пронађи их и допуни табелу.

	Проста реч	Твореница 1	Твореница 2
Породица 1	лепа		
Породица 2			умирују

- Пронађи у дијалогу по једну изведеницу од следећих речи и напиши је на линији поред.

данас _____ река _____ Дунав _____ мир _____

- Како гласи корен придева РЕЧНИ? _____
- Заокружи реч која не припада низу и образложи свој одговор:
водим, воду, повод, вођа.

_____ <<<

- Речи у следећем низу разликују се по начину настанка. Разврстај сваку у одговарајућу групу:

миротворац, воден, миран, мирољубив, воденица, мирити, водовод, водурина.

Изведенице: _____

Сложенице: _____ <<<

- Одреди корен који је заједнички свим твореницама у следећем низу:

радити, зарада, радник, нерад, одрађивати, радња, радилица.

_____ <<<

Подсети се <<<

Проста реч и све изведенице и сложенице које су од ње добијене заједно чине **породицу речи**.

Најмањи део речи који је заједнички свим члановима једне породице речи назива се **корен**. У њему је садржано основно значење, које повезује све речи унутар те породице.

Анчи, да ли и реч *лейтиир* припада породици речи *лей*, *лейотила*, *лејушкати*, *лейотилица*?

Не припада, Вуче, зато што реч *лейтиир* нема заједнички корен са осталим речима које си навео. Гласовно поклапање делова у различитим речима није довољно да бисмо могли рећи да оне припадају истој породици, већ оне морају бити повезане по значењу.

У наредним лекцијама подсетићеш се стеченог знања о творбеним елементима који улазе у састав твореница и сазнаћеш који све начини творбе постоје у нашем језику.

Извођење

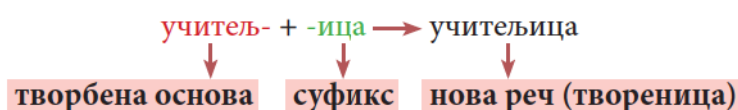
◀ суфикс ◀ творбена основа ◀ изведеница ◀ извођење

Подсети се <<<

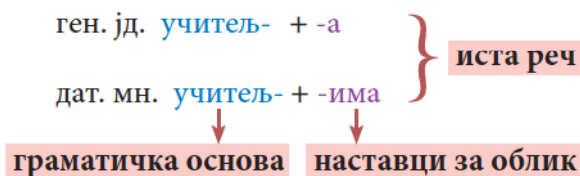
Као што знаш, **творба** или **грађење речи** подразумева **настајање нових речи** комбиновањем различитих творбених елемената (нпр. творбене основе, суфикса, префикса).

Суфикси су наставци који се додају на **творбену основу** полазне речи и помоћу којих се граде нове речи.

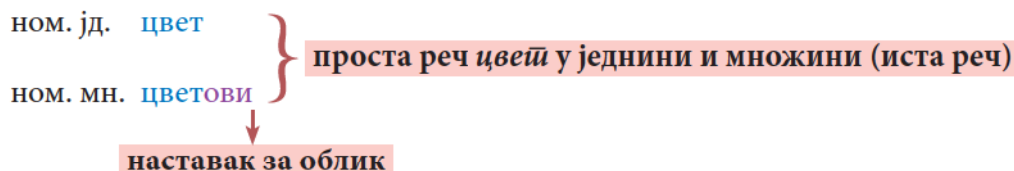
Сећаш се и да је важно правити разлику између **творбе нових речи** и различитих **граматичких облика исте речи**.

Наставци за облик додају се на **граматичку основу** и на тај начин не добијамо нову реч, већ само други облик исте речи. Тако додавањем различитих падежних наставка добијамо различите облике исте именице:

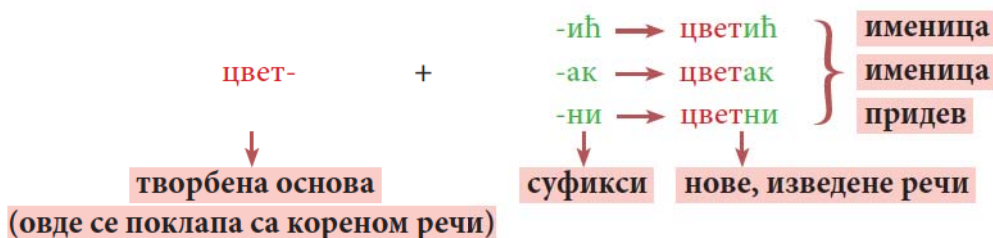

Обрати пажњу!

- Додавањем **наставка за облик** на граматичку основу добијамо и различите облике исте речи у једнини и множини:

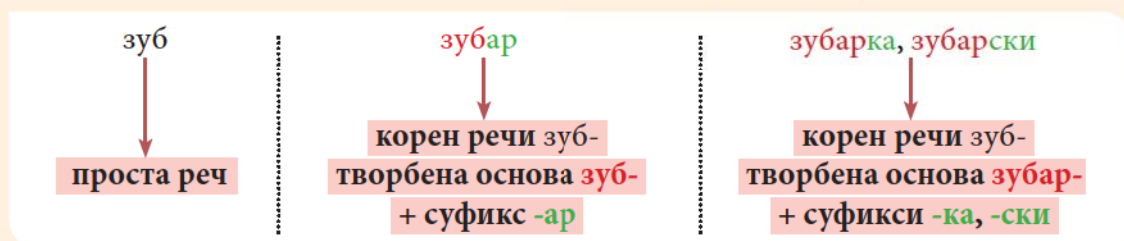
- С друге стране, додавањем различитих **суфикса** на творбену основу добијају се нове, изведене речи:

Обрати пажњу!

Важно је да разликујеш **творбену основу** од **корена** речи.

- **Творбена основа** представља онај део речи који учествује у грађењу нове речи, односно део на који се додају **суфикси** (и/или префикси). Погледај следећи низ речи и обрати пажњу на творбене основе и суфиксе у твореницама.

Творбена основа речи **зубар** гласи **зуб-**, док је у речима **зубарка** и **зубарски** творбена основа **зубар-**. Примећујеш да се творбена основа добија када се од творенице одузме суфикс који је учествовао у њеном грађењу.

- **Корен речи**, с друге стране, увек је заједнички свим члановима једне породице и повезује их по значењу. Запажаш да све наведене речи имају корен **зуб-**, а уз њих овај корен имају и многе друге творенице у нашем језику: нпр. **зубобоља**, **крезуб**, **зубни**, **надзубни**, **зазубице**.

➡ Како гласи творбена основа именице **ЗУБИЋ**, којом се означава *мали зуб*, односно придева **ЗУБАТ**, којим се описује неко ко *има велике зубе*? _____

- Одреди творбену основу изведенице **ЗУБАТОСТ**, којом се означава *особина онога ко је зубат*. _____ ◀◀

➡ Направи придеве од следећих именица и напиши одговарајуће облике на линијама.

Вук _____ (Рјечник) град _____ (превоз)
чоколада _____ (торта) бака _____ (колач) ◀◀

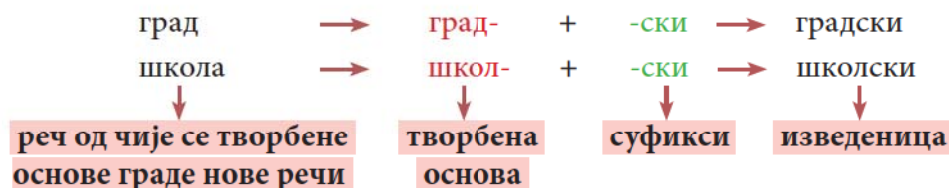
➡ Користећи одговарајуће суфиксе, од следећих речи направи изведенице чије значење одговара датим објашњењима.

цвет _____ (мали цвети)
кожа _____ (који је направљен од коже)
радити _____ (особа која ради, која обавља неки посао)
соба _____ (велика соба) ◀◀

Све речи у претходним задацима добијене су додавањем **суфикса** на **творбену основу** речи од које се гради нова реч, при чему настају **изведенице**. Овакав начин творбе нових речи назива се **извођење**. У творби речи извођењем учествују творбена основа и творбени наставак, односно суфикс.

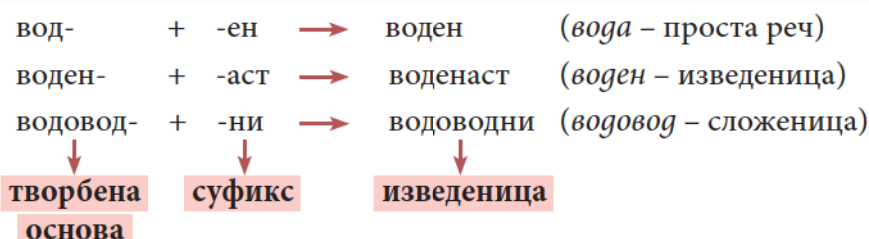
Творбена основа на коју се додају суфикси некада се поклапа са целом полазном речју, а некада представља само један њен део.

Уочи разлику у творбеним основама на коју се додаје суфикс приликом творбе придева *градски* и *школски*:

Језичке зачкољице!

Имај на уму да додавањем суфикса на творбену основу увек настаје **изведеница**, било да је реч од које полазиш у творби проста, изведена или сложена.

Знам више

Пошто се приликом творбе речи извођењем на творбену основу речи додају суфикси, овај начин творбе у науци о језику зове се и **суфиксација**.

Провери знање

1. У следећим речима подвуци суфиксе:

радост, радостан, доброта, добрица, плавкаст, плавуша.

2. Одреди корен, творбену основу, граматичку основу и суфикс следећих изведеница. Води рачуна о гласовним променама на граници творбене основе и суфикса.

Речи	Корен	Творбена основа	Граматичка основа	Суфикс
лекар				
лекарка				
ратарство				
књижица				
ловац				
орашаст				

3. Подвуци твореницу:

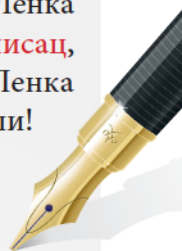
црвен, звезде, нога, црвена, црвенило.

Слагање

◀ сложена реч (сложеница) ◀ слагање ◀ срастање ◀ спојни вокал

➡ Прочитај следећи текст и посебно обрати пажњу на истакнуте речи:

Прошле суботе сам славио **рођендан** са другарима из разреда у једној играоници у **Београду**. Пошто сам код куће имао тарту и дувао свећице, желео сам да мама овом приликом направи **кремпите**. Друштво се посебно обрадовало соку од грождја из дединог **винограда**, који сад већ традиционално пијемо на мојим рођенданским прославама. Добио сам и много занимљивих поклона. Моја најбоља **плавокоса** другарица Ленка купила ми је књигу Езопових басни. Сазнао сам да је Езоп чувени грчки **баснописац**, који је био узор многим каснијим ауторима прича о животињама. Мама је Ленка поклонила **чуваркућу** у малој **тамноцрвеној** саксији. Баш смо се сви лепо провели!

- Напиши на линији поред сваке творенице од којих је речи настала.

рођендан _____	плавокос _____
Београд _____	баснописац _____
кремпита _____	чуваркућа _____
виноград _____	тамоноцрвен _____

Говорећи о подели речи по начину настанка, научили смо да, уз просте и изведене речи, постоје и **сложене речи (сложенице)**, у чији састав улазе најмање **две речи односно њихови делови**. Дакле, у творби сложеница учествују најмање **две творбене основе**. Све речи које су истакнуте у претходном тексту по начину творбе су сложенице (именице: *рођендан, Београд, кремпита, виноград, баснописац, чуваркућа*; придеви: *плавокос, тамноцрвен*).

Творбени поступак при коме се од двеју речи односно творбених основа добија нова реч назива се **слагање**. У овом процесу настају **сложене речи (сложенице)**.

➡ Примећујеш ли неку разлику између речи БЕОГРАД и КРЕМПИТА, с једне стране, односно речи БАСНОПИСАЦ и ПЛАВОКОС, с друге стране? ◀◀

Неке сложенице настају простим **срастањем** двеју речи, односно творбених основа: нпр. *Београд* (бео + град), *кремпита* (крем + пита), *виноград* (вино + град), *чуваркућа* (чувар + кућа). Као што видиш, речи од којих се добија сложеница овим путем срастају једна уз другу без икаквог „додатка”.

У творби неких сложеница, осим двеју полазних речи, учествује **спојни вокал**, који представља везу између тих речи односно њихових творбених основа: *баснописац* (басн- + -о- + -писац), *плавокос* (плав- + -о- + -кос).

Спојни вокал у сложеницама у српском језику најчешће је самогласник О. У малом броју примера ту функцију има вокал Е – на пример у сложеници *кућЕйазишњ*.

Разврстај сложенице у следећем низу према томе да ли су настале срастањем или слагањем са спојним вокалом:

бубамара, веронаука, робовласник, Миодраг, романописац, северозапад, свезнање.

Срастање: _____

Слагање са спојним вокалом: _____

Напиши на линијама како су добијене дате сложенице. Води рачуна о томе да ли је реч добијена срастањем или слагањем са спојним вокалом и разложи их према започетом моделу.

троугао тр- + -о- + -угао

дангубити дан- + -губити

земљотрес _____

црнокоса _____

Црвенкапа _____

светлоплав _____

бродолом _____

пароброд _____

Провери знање

1. Напиши на линијама од којих су речи добијене дате сложенице.

романописац _____

плавоок _____

риболов _____

водоскок _____

2. Разврстај сложенице у следећем низу према томе да ли су добијене срастањем или слагањем са спојним вокалом:

дугокоса, бубамара, новоградња, тврдоглав, једанпут,
робовласник, стармали.

а) Срастање: _____

б) Слагање са спојним вокалом: _____

3. У следећем низу речи заокружи ону која је добијена срастањем:

водопад, кишобран, такозвани, риболов, бродовласник.

Префиксација

◀ префиксација ▶ префиксалне творенице

Подсети се ◀◀◀

Префикси су творбени елементи које се додају **испред творбене основе** и служе за грађење **нових речи**.

Према постојећем моделу подели дате творенице на творбене елементе.

прочитати про- + -читати

праисторија _____

неписмен _____

одговорити _____

измислити _____

разрадити _____

невоља _____

саиграч _____

уписати _____

забележити _____ ◀◀◀

Све творенице у претходном вежбању добијене су додавањем префикса на творбену основу. Овакав начин творбе речи у српском језику назива се **префиксација**, а речи које настају у том процесу називамо **префиксалним твореницама**.

Запажаш да су многи **префикси** настали од предлога – на пример *од, из, са, у, за*; префикс *не-* пореклом је одрична речца, али постоје и префикси који не потичу од самосталних речи – на пример *про-, пра-, раз-*.

Знам више

Лингвисти који се баве творбом речи немају усаглашено мишљење о томе какве су по начину настанка творенице добијене префиксацијом. С обзиром на то да префикси махом настају од предлога, неки их сматрају сложеницама. Други пак имају у виду да је реч о не-самосталним творбеним елементима, па их посматрају као изведенице. Треће мишљење је да се ради о посебном творбеном начину, чији су производ префиксалне творенице.

Провери знање

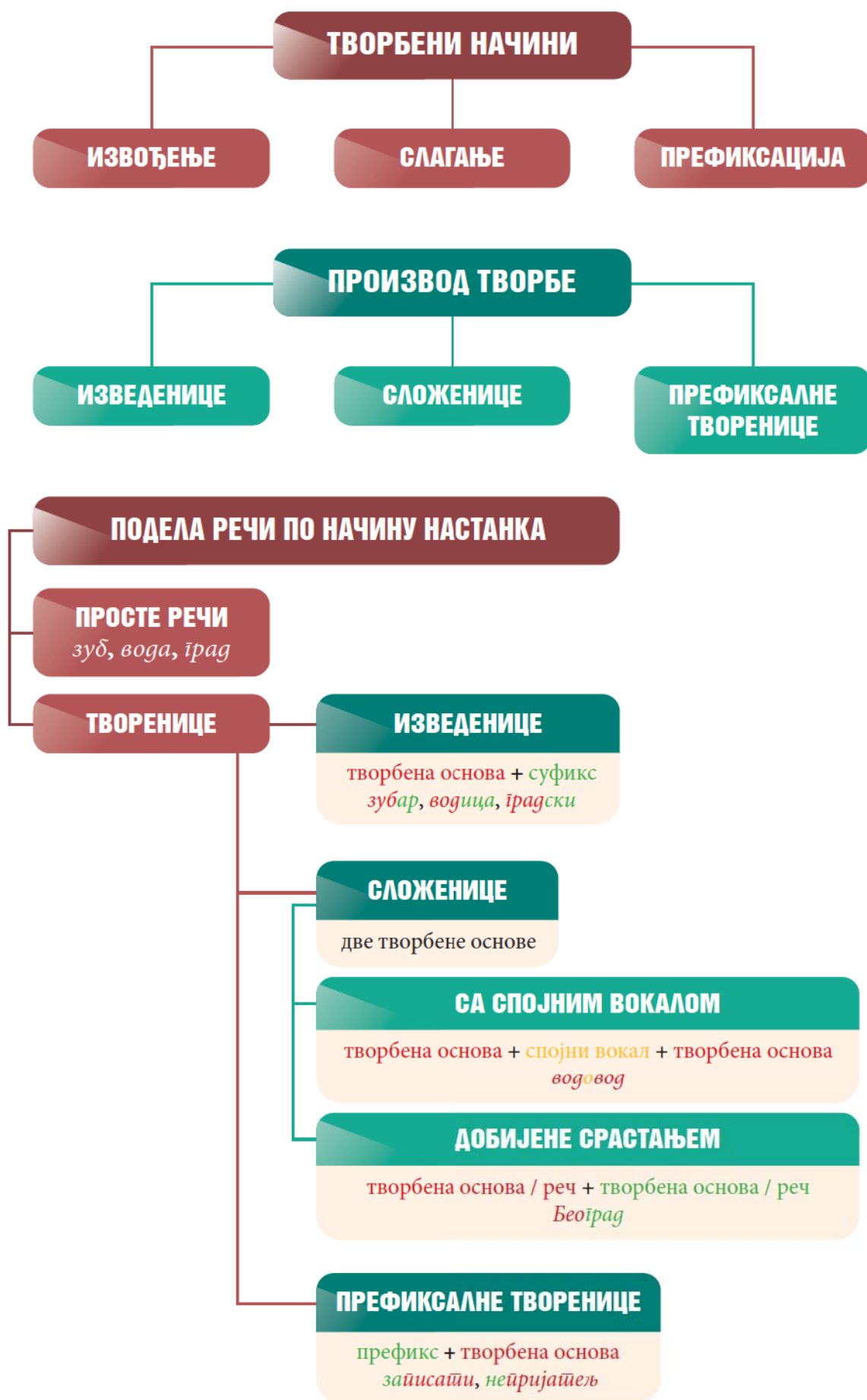
1. Подвуци префиксе у следећим речима:

претежак, наводити, подутачак, сапутник.

2. а) Који префикс учествује у творби глагола ИСПИСАТИ и ИСТРАЖИТИ?

б) Коју гласовну промену уочаваш на споју префикса и творбене основе наведених речи? _____

ОБНОВИ И ПОНОВИ

Провери шта знаш 3

1. Заокружи просте речи у следећем низу:

ДРВО, УЧИТЕЉ, ЦВЕТНИ, ШКОЛА, ДВОРИШТЕ, СЕОСКИ, ЛИСТ, РАЗГОВОР.

2. Разврстај речи у следећем низу према начину настанка:

писац, рад, писарница, кућица, радник, романописац, кућа, нерад, чуваркућа, записати, урадити, кућетина.

Просте речи: _____

Изведенице: _____

Сложенице: _____

Префиксалне творенице: _____

3. Подвуци реч која не припада датој породици и на линији напиши корен који је заједнички свим осталим речима:

ЛАКОЋА, ЛАКОВЕРАН, ПРЕЛАК, ЛАКИРАН, ОЛАКШАТИ, ОЛАКО.

Заједнички корен је: _____.

4. Одреди творбену основу и суфикс у следећим речима, као у датом примеру.

носоња нос- + -оња младост _____ плавкаст _____

градски _____ собица _____ зубарка _____

5. Одреди творбену основу, граматичку основу и суфикс изведених речи датих у табели.

Речи	Творбена основа	Граматичка основа	Суфикс
гледатељка			
Нишлија			
несташлук			

6. Подвуци суфиксе у речима датим у 1. низу и префиксе у речима датим у 2. низу:

1. лекар, лекарски, ручица, старост, главоња, пекара;

2. праисторијски, разљутити се, нечовек, замислити, саиграч.

7. Разврстај сложенице у следећем низу према томе да ли су добијене срастањем или слагањем са спојним вокалом:

вероучитељ, бубамара, Миодраг, североисток, бродовласник, виноград, црнокоса.

а) Срастање: _____

б) Слагање са спојним вокалом: _____

8. Подвуци сложене речи у следећем низу:

ПАРОВРОД, БЕОГРАДСКИ, ТРОУГАО, ТРОУГЛАСТ, СТРАХОПОШТОВАЊЕ.

1

1

1

1

1

1

1

1

1 9. Повежи речи из леве колоне са начином творбе у десној колони тако што ћеш уписати одговарајући број на линију.

1. дугокоса	_____ извођење
2. заставица	_____ слагање са спојним вокалом
3. дангубити	_____ извођење
4. проходити	_____ слагање срастањем
5. тврдоглавост	_____ префиксација

1 10. Којим су начином творбе настале следеће речи?

знање _____

незнање _____

свезнање _____

Тест бодујеш као да си на малој матури. Један задатак носи један бод. Зато је важна тачност и прецизност у давању одговора. Решења теста налазе се на крају уџбеника.

Укупно:	недовољан 1	довољан 2	добар 3	врлодобар 4	одличан 5
	1–2	3–4	5–6	7–8	9–10

ФОНЕТИКА – систематизација

Ана, сећаш ли се првих
часова хора?

Наравно, Вуче! Тада смо удружили
знање о вокалима, слоговима и
нотама и вежбали распевавање!

Подела гласова

- ◀ самогласници (вокали) ◀ сугласници (консонанти) ◀ прави (шумни) сугласници
- ◀ сонанти (гласници) ◀ звучни сугласници ◀ беззвучни сугласници

Вук: Ана, јуче сам погледао неколико старијих тестова за малу матуру и у сваком је било задатака у вези са гласовним променама. Баш се плашим! Биле су ми тако тешке у шестом разреду!

Ана: Добро си приметио. Моја старија сестра је пре две године уписала средњу школу и рекла ми је да обавезно детаљно обновим гласовне промене, јер ћемо сигурно имати једно питање из ове области. Не брини, можемо заједно вежбати викендом! За почетак се подсети поделе гласова.

Вук: Јао, да! Сећам се оних реченица *Рода лејти небом* или *Како јод хоћеш...* Понављао сам их као папагај! Хвала ти унапред на помоћи! Сваки поен на малој матури је важан!

Ана: Драго ми је да ти могу помоћи!

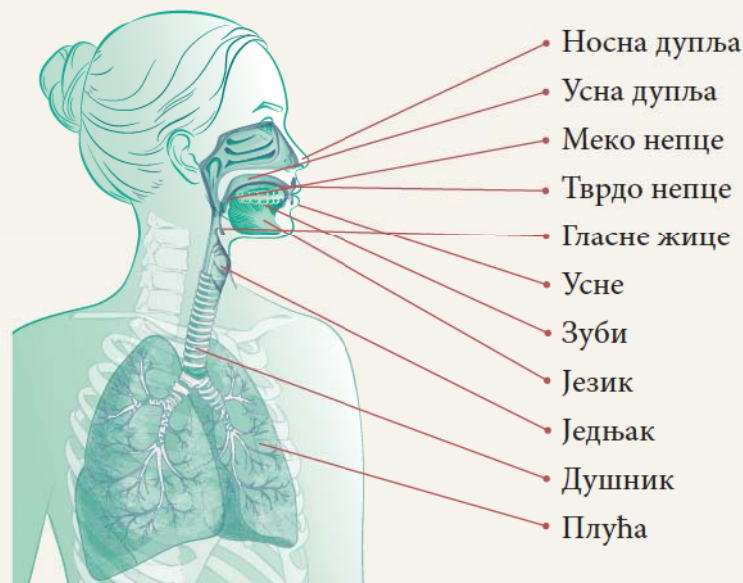

Будући да се мала матура приближава, требало би да се подсетиш градива шестог разреда, и то **фонетике**, науке која се бави проучавањем гласова и гласовних промена. Најпре ћеш поновити нека основна правила, а затим своје знање проверити радећи задатке.

Подсети се <<<

Глас је најмања говорна јединица, а **слово** је писана ознака за глас. Глас настаје радом говорних органа. Из плућа полази ваздушна струја која је неопходна за изговор гласова. Она пролази кроз говорне органе несметано или наилази на одређене препреке.

▲ Органи који учествују у говору

Гласови при чијем изговору ваздушна струја не наилази на препреке у говорном апарату, те се стога чују као чисти тонови, називају се **самогласници (вокали)**. Има их пет, и то су: А, Е, И, О, У.

Гласови при чијем изговору ваздушна струја наилази на препреке у говорном апарату називају се **сугласници (консонанти)**, и то су преосталих двадесет пет гласова (Б, В, Г, Д, Ђ, Ж, З, Ј, К, Л, Љ, М, Н, Њ, П, Р, С, Т, Ћ, Ф, Х, Ц, Ч, Џ, Ш).

Подсети се <<<

У зависности од тога како се изговарају, сугласници (консонанти) деле се на **праве (шумне) сугласнике** и **сонанте (гласнике)**. При изговору правих сугласника препрека омета пролазак ваздушне струје кроз говорни апарат, због чега се јављају шумови. Препрека прати и изговор сонаната, међутим, један део ваздушне струје, ипак, неометано пролази кроз говорни апарат (као при изговору вокала), те се сонанти чују као тонови праћени шумом.

Правих (шумних) сугласника има укупно седамнаест, и то су следећи гласови: Б, П, Г, К, Д, Т, Ђ, Ћ, Ж, Ш, З, С, Џ, Ч, Ф, Х, Ц.

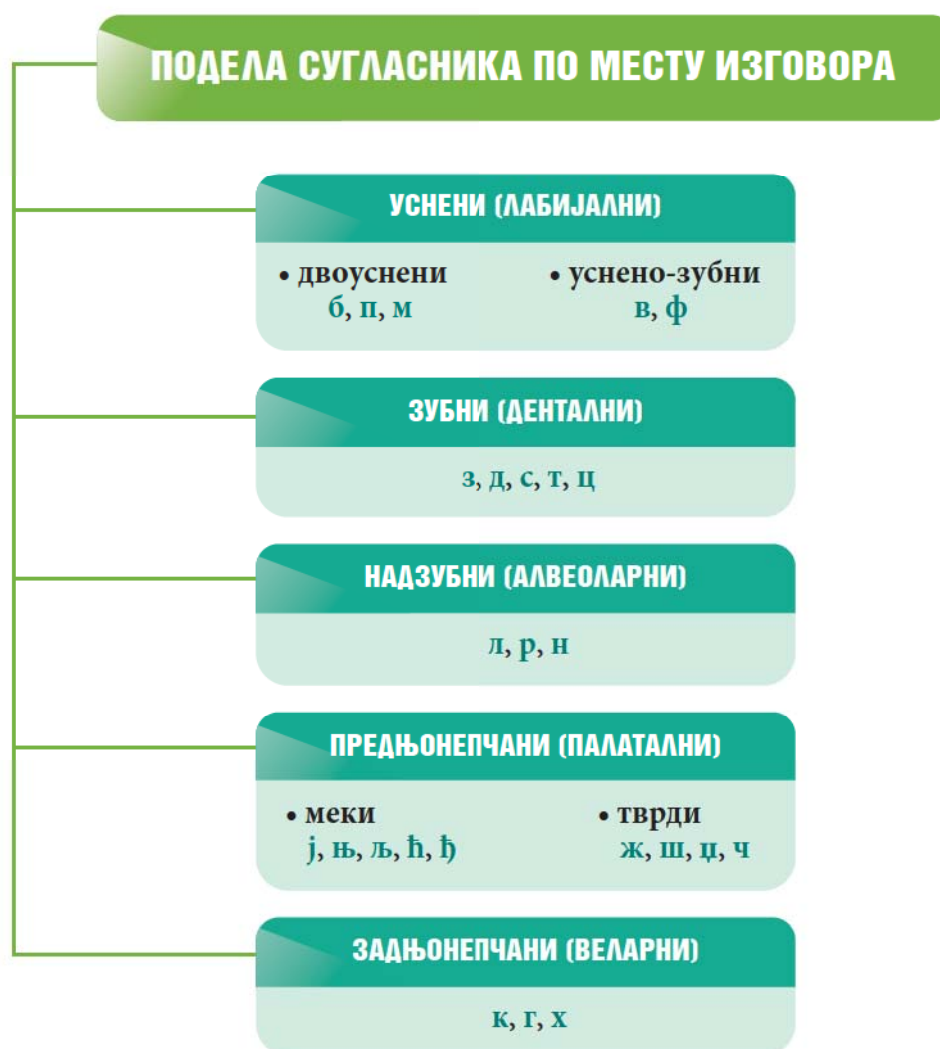
Сонаната (гласника) је укупно осам, и то су: М, Љ, Р, В, Ј, Л, Н, Њ.

Гласови при чијем изговору гласне жице трепере зову се **звучни гласови**, док су гласови при чијем изговору гласне жице не трепере **беззвучни гласови**.

У табели која следи прегледно је приказано све чега је потребно присетити се у вези са поделом гласова. Запамти добро дате информације јер ће ти ово знање бити неопходно при полагању мале матуре.

Гласови		
Самогласници (вокали)	Сугласници (консонанти)	
	Прави (шумни) сугласници	Сонанти
- А, Е, И, О, У - Ваздушна струја не наилази на препреку. - Чују се као тонови. - Сви су звучни. - Самогласници су носиоци слогова (нпр. <i>џу-џо-ва-џи</i>, <i>ку-џи-џи</i>, <i>ве-ро-ва-џи</i>).	- Ваздушна струја наилази на препреку. - Чују се као шумови. - Могу бити звучни и беззвучни. - Прави сугласници не могу бити носиоци слога.	- М, Љ, Р, В, Ј, Л, Н, Њ - Један део ваздушне струје наилази на препреку, док други неометано пролази кроз говорни апарат. - Чују се као тонови праћени шумом. - Сви су звучни. - Сонанти Р може бити носилац слога (<i>џрн</i>, <i>р-ђа-џи</i>, <i>Р-џањ</i>), док и други сонанти у речима страног порекла могу постати носиоци слога.
	Звучни	Б Г Д Ђ Ж З Ц / / /
	Беззвучни	П К Т Ћ Ш С Ч Ф Х Ц

Сећаш се да све сугласнике у српском језику можемо поделити и на основу места на коме се ствара препрека у говорном апарату приликом њиховог изговора. Подела сугласника по месту изговора представљена је на следећем графикону.

➡ Заокружи реч у којој уочаваш безвучни уснени сугласник.

КОС ДАН БЕГ ЦЕП ◀◀

➡ У речи ПРАХ безвучни задњонепчани сугласник замени звучним задњонепчаним сугласником и напиши тако добијену реч. _____ ◀◀

➡ У следећем низу гласова подвуци звучне предњонепчане сугласнике.

Г Б С Ш Ћ Џ М Ф Ђ Ч

➡ Наведи:

а) зубни глас који нема звучног парњака: _____;

б) двоуснени глас при чије изговору гласне жице не трепере: _____. ◀◀

Подела речи на слоге

◀ слог ◀ сонант Р

➡ Прочитај следећу реченицу као ђак првак, тј. као да учиш да читаш:

Ма-ма во-ли Ми-му. ◀◀◀

Подсети се ◀◀◀

Како се назива скуп гласова или један глас који се изговара једним покретом говорних органа?

У зависности од тога колико једна реч има **слогова**, постоје: једносложне (*иуш*), двосложне (*ша-ша*), тросложне (*ја-бу-ка*) и вишесложне речи (*ше-ле-ви-зор*), које имају четири или више слогова.

➡ Поред сваке речи напиши колико слогова има.

НОС _____ КЊИГА _____
ХАЉИНА _____ ЉУБОМОРАН _____ ◀◀◀

Подсети се ◀◀◀

Када реч делимо на слоге, важно је да се држимо одређених правила:

- Граница слога најчешће долази иза самогласника (вокала):
ла-с^иа, с^ио-ли-ца, ви-ге-ће-мо.
- Носилац слога је углавном самогласник, а може се десити и то да се слог састоји само од једног самогласника:
и-ге-ја, а-у-ш^ио-бус.
- Граница слога некада може бити и иза сугласника. Ипак, када се у речи нађу нагомилани сугласници, треба пазити да граница слога буде лака за изговор:
ш^ирам-вај, цар-с^иво, ср^и-ски.

Осим самогласника и, у неким случајевима сугласника, и **сонант Р** може бити носилац слога.

Подсети се ◀◀◀

Сонант Р је носилац слога када се нађе:

- Између два сугласника: *кр^рв, ш^рс^ии.*
- На почетку речи испред сугласника: *р-ђа, р-ва-ње.*
- У неким префиксалним твореницама иза префикса, а испред сугласника:
за-р-ђа-ш^ии, ш^ио-р-ва-ш^ии.

И други сонанти, нарочито **сонант Л**, могу преузети улогу носилаца слога у речима страног порекла, нпр.:

би-ци-кл, Вл-џа-ва, мо-но-кл.

МОНОКА – округло оптичко стакло, сочиво које се ставља на једно око

Детаљнија објашњења у вези са гласовима и поделом речи на слоге можеш наћи и у свом дигиталном уџбенику за шести разред, коме можеш приступити скенирањем QR кода.

Провери знање

1. У следећој брзалици подвуци речи у којима је глас Р слоготворан:

Црн јарац црном трну црн брсти трн.

2. Усправном цртом подели следеће речи на слоге.

РАДНИЦА УЧИОНИЦА РЂАТИ РАСФОРМИРАТИ ЛИВАДА

3. Подвуци све звучне гласове:

ЗДРАВ КАО ДРЕН.

4. Прецртај глас који не припада низу:

П, Г, Т, Ђ, Ш, С.

5. Звучни сугласник замени његовим беззвучним парњаком и напиши тако добијену реч.

ЗЕКА _____

6. Заокружи беззвучни сугласник: ОЛИМПИЈАДА.

7. Заврши низ: б, г, д, ђ, _____, _____, _____.

8. Заокружи слово испред зубних сугласника.

а) Л, Н, Р **б)** Т, Д, З **в)** К, Г, Х **г)** П, Б, М

9. Заокружи тврдње које се односе на сонанте.

- а)** Сви су звучни.
б) Неки су звучни, а неки беззвучни.
в) У српском језику има их пет.
г) У српском језику има их осам.

10. Подвуци речи у којима су сви гласови звучни:

ЗВОНО, ЉУБАВ, ПОТОК, МРАЗ, БРОД, ЧАМАЦ.

Гласовне промене

- ◀ палатализација ◀ сибиларизација ◀ непостојано А ◀ промена Л у О
- ◀ једначење сугласника по звучности ◀ јотовање
- ◀ једначење сугласника по месту изговора (творбе) ◀ губљење сугласника

Подсети се правила у вези са гласовним променама, а потом уради задатке који следе.

Гласовне промене	Правила			Примери	Изузеци/одступања														
Палатализација	К	испред Е, И, А прелазе у	Ч	Вук – Вуче дру̑ – друже џи̑х – џи̑шина Ми̑ица – Ми̑ичин	џевачи̑цин Лу̑кин Ол̑ин														
	Г		Ж																
	Х		Ш																
	Ц		Ч																
Сибиларизација	К	испред И прелазе у	Ц	ју̑нак – ју̑наци ди̑јало̑ – ди̑јало̑зи ора̑х – ора̑си	Бран̑ки ко̑ц̑ки ли̑џи Ма̑јор̑ки														
	Г		З																
	Х		С																
Непостојано А	Самогласник А који се у неким облицима речи јавља, а у неким не.			лова̑ц – лова̑ца дево̑јка – дево̑јака џа̑ме̑џан – џа̑ме̑џина	Нема.														
Промена Л у О	Л на крају речи или слога прелази у О.			џева̑о – џева̑ла део̑ – де̑ла се̑ли̑џи – се̑оба	џенера̑л бо̑л бо̑лница џро̑џо̑кол зна̑ла̑ц – зна̑ла̑ца														
Једначење сугласника по звучности	Када се нађу један до другог два сугласника различита по звучности, они се једначе, и то тако што се први сугласник увек једначи према другом. <table><tr><td>Б</td><td>Г</td><td>Д</td><td>Ђ</td><td>Ж</td><td>З</td><td>Ц</td></tr><tr><td>П</td><td>К</td><td>Т</td><td>Ћ</td><td>Ш</td><td>С</td><td>Ч</td></tr></table>			Б	Г	Д	Ђ	Ж	З	Ц	П	К	Т	Ћ	Ш	С	Ч	роб̑ – ро̑џџиво Кинез̑ – Кинес̑ки̑ња сва̑џи – сва̑џба	џред̑сед̑ник оди̑џџе̑џа во̑џџиво бре̑џџенс Фе̑џс̑бук
Б	Г	Д	Ђ	Ж	З	Ц													
П	К	Т	Ћ	Ш	С	Ч													
Јотовање	<table><tr><td>З, С, Д, Т, Н, Л, К, Г, Х</td><td rowspan="2">+ ј</td><td>Ж, Ш, Ћ, Ћ, Њ, Љ, Ч, Ж, Ш</td></tr><tr><td>В, Б, М, П</td><td>ВЉ, БЉ, МЉ, ПЉ</td></tr></table>	З, С, Д, Т, Н, Л, К, Г, Х	+ ј	Ж, Ш, Ћ, Ћ, Њ, Љ, Ч, Ж, Ш	В, Б, М, П	ВЉ, БЉ, МЉ, ПЉ	џве̑џи – џве̑џе џи̑х – џи̑џи кр̑в – кр̑в̑ју џлу̑и – џлу̑џџи		с̑је̑дини̑џи на̑џџача̑џи џас̑џи ин̑џе̑џи̑ја џје̑џ										
З, С, Д, Т, Н, Л, К, Г, Х	+ ј	Ж, Ш, Ћ, Ћ, Њ, Љ, Ч, Ж, Ш																	
В, Б, М, П		ВЉ, БЉ, МЉ, ПЉ																	
Једначење сугласника по месту изговора (творбе)	<table><tr><td>С</td><td rowspan="2">испред Ђ, Ћ, Џ, Ч, Љ, Њ, Ж, Ш</td><td>→ Ш</td></tr><tr><td>З</td><td>→ Ж</td></tr><tr><td>Н</td><td>испред Б</td><td>→ М</td></tr></table>	С	испред Ђ, Ћ, Џ, Ч, Љ, Њ, Ж, Ш	→ Ш	З	→ Ж	Н	испред Б	→ М	но̑си̑џи – но̑џџа џа̑зи̑џи – џа̑џџа с̑џан – с̑џам̑бени		из̑џуби̑џи из̑џу̑џка̑џи је̑џан̑џи мас̑кен̑бал Ис̑џан̑бул							
С	испред Ђ, Ћ, Џ, Ч, Љ, Њ, Ж, Ш	→ Ш																	
З		→ Ж																	
Н	испред Б	→ М																	
Губљење сугласника	Један сугласник се губи: 1) када се нађе поред истог сугласника; 2) када је нека сугласничка група тешка за изговор; 3) када се одређени сугласници нађу испред сугласника који има сложену артикулацију или је настао сливањем.			Рус̑ – ру̑ски мас̑џан – мас̑на џоче̑џак – џоче̑џи	на̑џџе̑џи̑ни̑ји ва̑н̑на̑с̑џа̑вни џре̑џџас̑ џи̑џани̑с̑џки̑ња ше̑с̑џџџо̑														

Обрати пажњу!

Може ти се десити да помешаш **палатализацију** са **јотовањем**. Ова правила ће ти помоћи да до тога не дође.

1. И палатализација и јотовање могу се вршити у **презенту** неких глагола. Међутим, уколико је у питању **палатализација**, до промене сугласника **неће доћи у трећем лицу множине**. С друге стране, када је реч о **јотовању**, промена ће се извршити у **свим лицима једине и множине**.

Палатализација		Јотовање	
вући – вук- (инф. основа)		плакати	
Ја вучем.	Ми вучемо.	Ја плачем.	Ми плачемо.
Ти вучеш.	Ви вучете.	Ти плачеш.	Ви плачете.
Он вуче.	Они вуку.	Он плаче.	Они плачу.

2. Задњонепчани сугласници К, Г и Х и палатализацијом и јотовањем дају предњонепчане сугласнике Ч, Ж и Ш. Међутим, до **палатализације** долази приликом **творбе речи**, то јест при грађењу изведеница (нпр. именица са суфиксом -ИНА насталих од придева који се завршавају сугласницима К, Г или Х), док до **јотовања** увек долази у **компаративу** истих придева додавањем наставка -ЈИ.

Палатализација	Јотовање
јак- + -ина > јачина	јак- + -ји > јачи
дуг- + -ина > дужина	дуг- + -ји > дужи
тих- + -ина > тишина	тих- + -ји > тиши

Детаљнија објашњења у вези са гласовним променама можеш наћи и у свом дигиталном уџбенику за шести разред, коме можеш приступити скенирањем QR кода.

Провери знање

1. Напиши које су гласовне промене извршене у наведеним речима.

РАШИРИТИ _____, _____, _____

ЗАДАЦИ _____, _____, _____

ЈУНАЦИ _____ СПАСИОЦИ _____, _____

СВАДБА _____ ЧИТАО _____

2. Наведи које су гласовне промене извршене у подвученим речима.

а) Сам је ишчупао коров из баште.

б) Дан је био облачан и тмуран.

в) Наша гошћа никада не касни.

3. Подвучене речи у реченицама су изузеци од неких гласовних промена. Наведи њихове називе.

а) Купио сам поклон свом омиљеном колеги.

б) Веома ми се допала Бранкина нова хаљина.

в) Једанпут је морао и он да изгуби.

г) Он је наш председник одељенске заједнице.

4. У свим подвученим речима извршена је једна гласовна промена. На линији напиши њен назив.

а) Погледала га је крупним црним очима.

б) Тражећи друштво, кренуо је према реци.

в) Рођен сам истог датума када и мој друг.

г) Послао бих ти поруку да сам имао времена.

а) Много ми се допада наша народна ношња.

п) Вук је вредан ученик.

5. Наведене префиксе додај на дате глаголе и настале речи напиши у правилном облику. Води рачуна о случајевима у којима су извршене гласовне промене које се врше при спајању префикса са глаголом.

из- + чепкати = _____

раз- + љутити = _____

од- + делити = _____

раз- + ширити = _____

под- + чинити = _____

6. Подвуци неправилно написане речи:

СЛУШАОЦ, МИЛИЧИН, РАЗЧЕШЉАТИ, ГЛЕДАОЦИ,
ИЗПИСАТИ, МАСАН, СТАМБЕНИ.

7. Напиши како се зову гласовне промене чије резултате запажаш у подвученој речи. Пођи од тога да је основни облик те речи ОТАЦ.

Мајци и оцу скотрљаше се низ образе сузе радоснице.

Гласовне промене: _____, _____

8. Допиши одговарајући облик речи која је дата у загради.

а) Ја вучем, а они не _____ (вући).

Ти можеш, а ја не _____ (моћи).

б) Пожелео сам свом пријатељу да његов тим поново заигра у Супер _____ (лига).

в) На изложби је било много _____ (посетилац).

Свим тим _____ (посетилац) сликар је посебно захвалио.

9. Распоређи дате примере на одговарајуће место у табели:

ЈАСТУЦИ, ЧЕЖЊА, ЖЕНИДБА, СНОПЉЕ, ПРАШИНА.

Јотовање	
Сибиларизација	
Једначење сугласника по звучности	
Палатализација	
Једначење сугласника по месту изговора	

10. У наредној реченици употребљена је реч која у номинативу једнине гласи ОЧЕВИДАЦ, а у реченици се јавља у облику номинатива множине, који гласи ОЧЕВИЦИ. Ако се упореде та два облика – ОЧЕВИДАЦ и ОЧЕВИЦИ, уочавају се три гласовне промене. Напиши називе тих гласовних промена.

Лопов је отео жени ташну, што су видели многобројни очевици.

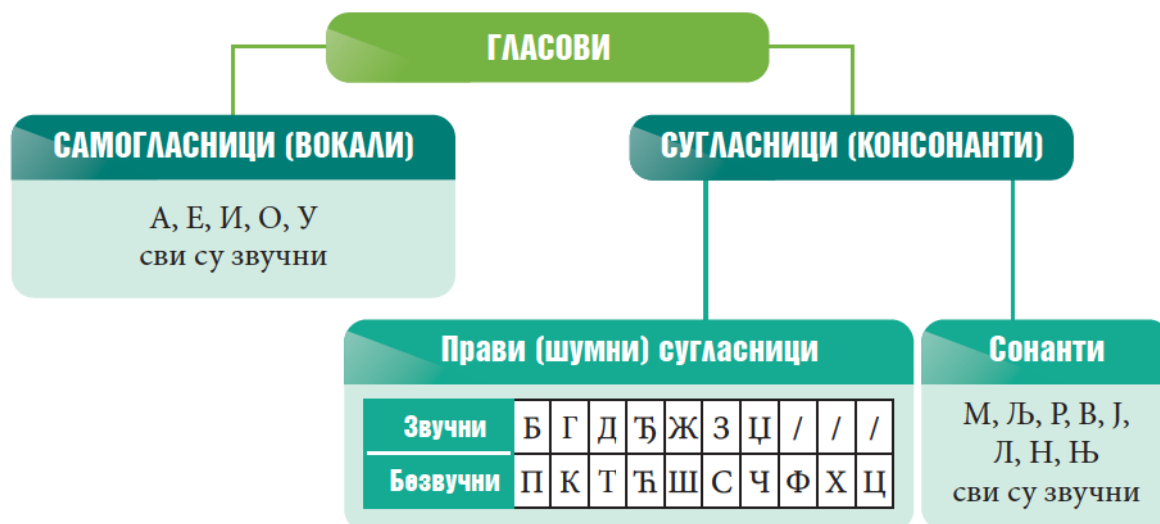
11. Подвуци придеве код којих у облику компаратива запажаш једначење сугласника по месту изговора (творбе).

ТИХ БЕСАН ЧИСТ ЖЕСТОК СЛАДАК СТРОГ

12. Допиши Н или М на одговарајућа места у следећим речима.

а) прехра__бени **б)** ва__брачни **в)** зеле__баћ

ОБНОВИ И ПОНОВИ

Гласовне промене	Правила																						
Палатализација	К, Г, Х + Е, И, А → Ч, Ж, Ш Ц, З + Е, И → Ч, Ж																						
Сибиларизација	К, Г, Х + И → Ц, З, С																						
Непостојано А	МАСЛАЧ А К – МАСЛАЧ А КА (ГЕН. ЈД.) – МАСЛАЧ А КА (ГЕН. МН.)																						
Промена Л у О	Л → О																						
Једначење сугласника по звучности	<table><tr><td>Звучни</td><td>Б</td><td>Г</td><td>Д</td><td>Ђ</td><td>Ж</td><td>З</td><td>Џ</td><td>/</td><td>/</td><td>/</td></tr><tr><td>Беззвучни</td><td>П</td><td>К</td><td>Т</td><td>Ћ</td><td>Ш</td><td>С</td><td>Ч</td><td>Ф</td><td>Х</td><td>Ц</td></tr></table>	Звучни	Б	Г	Д	Ђ	Ж	З	Џ	/	/	/	Беззвучни	П	К	Т	Ћ	Ш	С	Ч	Ф	Х	Ц
Звучни	Б	Г	Д	Ђ	Ж	З	Џ	/	/	/													
Беззвучни	П	К	Т	Ћ	Ш	С	Ч	Ф	Х	Ц													
Јотовање	<table><tr><td>З + Ј → Ж</td><td>Л + Ј → Љ</td></tr><tr><td>С + Ј → Ш</td><td>К + Ј → Ч</td></tr><tr><td>Д + Ј → Ђ</td><td>Г + Ј → Ж</td></tr><tr><td>Т + Ј → Ћ</td><td>Х + Ј → Ш</td></tr><tr><td>Н + Ј → Њ</td><td></td></tr></table> В, Б, М, П + Ј → ВЉ, БЉ, МЉ, ПЉ	З + Ј → Ж	Л + Ј → Љ	С + Ј → Ш	К + Ј → Ч	Д + Ј → Ђ	Г + Ј → Ж	Т + Ј → Ћ	Х + Ј → Ш	Н + Ј → Њ													
З + Ј → Ж	Л + Ј → Љ																						
С + Ј → Ш	К + Ј → Ч																						
Д + Ј → Ђ	Г + Ј → Ж																						
Т + Ј → Ћ	Х + Ј → Ш																						
Н + Ј → Њ																							
Једначење сугласника по месту изговора (творбе)	С, З + Ђ, Ћ, Џ, Ч, Љ, Њ, Ж, Ш → Ш, Ж Н + Б, П → М																						
Губљење сугласника	РУСКИ																						

Провери шта знаш 4

1. Допиши одговарајући облик речи која је дата у загради.

- а) Било је много неочекиваних резултата у овогодишњој _____.
(Лига шампиона)
- б) Ове године повећан је број уписаних _____ у библиотеку. (читалац)
- в) Нашао сам у њеним _____ да живи у Рузвелтовој улици.
(лични податак)
- г) Ово је _____ сестра. (присвојни придев од имена Драгица)

2. Подвучи речи које имају непостојано А:

почетак, млад, снажан, овакав, фудбал.

3. Заокружи слово испред правилно написане речи.

- а) грацки б) одштампати в) потшишати г) воћство

4. Подвучи све звучне сугласнике у следећој реченици:

МИРЈАНА ЈЕДЕ СЛАДОЛЕД ОД ВАНИЛЕ.

5. Подвучи реч у којој запажаш резултате палатализације:

Једна девојчица је данас дежурала у библиотеци.

6. Распреди дате примере на одговарајуће место у табели:

стамбени, језици, њевабџиница, тежи, момчина.

Јотовање	
Сибиларизација	
Једначење сугласника по звучности	
Палатализација	
Једначење сугласника по месту изговора	

7. Усправним цртама подели речи на слоге.

ПРЕОРАВАТИ БАНАТСКИ ПИОНИРСКИ ПРЕТРЧАВАТИ

8. Прочитај реченицу и напиши назив гласовне промене чије резултате уочаваш у подвученим речима:

Знам да дужина лета зависи и од часовне зоне и од стране света, али чини ми се да овај лет никада није био дужи.

дужина _____ дужи _____

1

1

1

1

1

1

1

1

- 1 9. Прочитај реченицу и напиши назив гласовне промене чије резултате уочаваш у подвученим речима. Обрати пажњу на 3. лице множине презента ових глагола.

Не мораш да вичеш на мене. Можеш само да ме повучеш за руку и све ће бити у реду.

вичеш _____ повучеш _____

- 1 10. Напиши називе гласовних промена које су извршене у речима.

а) певао _____

б) дашчица _____

в) ишарати _____

Тест бодујеш као да си на малој матури. Један задатак носи један бод. Зато је важна тачност и прецизност у давању одговора. Решења теста налазе се на крају уџбеника.

Укупно:	недовољан 1	довољан 2	добар 3	врлодобар 4	одличан 5
	1-2	3-4	5-6	7-8	9-10

МОРФОЛОГИЈА – систематизација

Тек када дође викенд, схватим да
је у слободно време лепо дружити
се са Вуком, али је лепше у школи
када је са нама и Ана...

Променљиве врсте речи

◀ променљиве речи ▶ именице ▶ заменице ▶ придеви ▶ бројеви ▶ глаголи

Подсети се <<<<

Као што знаш, у српском језику постоји **десет врста речи**. Оне се деле у две групе – променљиве и непроменљиве речи, а разликују се према томе да ли могу мењати свој облик или се увек појављују у једном облику. Све врсте речи и њихове карактеристике детаљно су обрађиване у петом, шестом и седмом разреду, а ове године подсетићеш се свега наученог и обновити знање о променљивим и непроменљивим речима.

У променљиве речи у српском језику спадају **именице, заменице, придеви, неки бројеви и глаголи**. Оне се, такође, међу собом разликују по одређеним карактеристикама, од којих зависи и начин њихове промене.

Именице, заменице, придеви и бројеви заједно се називају именским речима и њима су својствене категорије рода, броја и падежа. Њихова промена назива се деклинација и подразумева постојање различитог облика речи за сваки падеж.

За глаголе, с друге стране, карактеристичне су категорије глаголског вида, глаголског рода, лица, рода и броја, а могу се јављати и у различитим глаголским облицима (времена и начини). Промена глагола по лицима назива се конјугација.

Графикон који следи олакшаће ти да запамтиш ово.

ПРОМЕНЉИВЕ ВРСТЕ РЕЧИ	КАТЕГОРИЈЕ	ПРОМЕНА
именске речи		
именице		
заменице		
придеви		
неки бројеви	род број падеж	деклинација (падежи)
глаголи	глаголски вид глаголски род лице род број глаголски облици	конјугација (лица)

Именице

Када су у питању променљиве речи, најпре ћемо се подсетити именица.

Именице су врста променљивих речи које означавају бића, предмете и различите апстрактне појмове и појаве.

Погледај табелу и подсети се како се именице деле по значењу.

Врста	Значење	Примери
заједничке	бића, предмети и појаве са заједничким особинама	човек, жена, медвед, лисица, њрозор, књија, њром
властите	лична имена људи, имена држава, градова (насеља уопште), река, планина, небеских тела, празника итд.	Милош, Милица, Србија, Француска, Београд, Лондон, Дунав, Златибор, Јулијер, Божић
збирне	велики број бића или предмета који се узимају заједно, као гомила, целина	лишће, њрасад, браћа, њсџода
градивне	материја, грађа која улази у састав нечега	брашно, шећер, вода, сребро, њвожђе
апстрактне	осећања, чулни доживљаји, особине и други неопипљиви појмови	љубав, радост, њуја, бол, хладноћа, лейоша, даљина, сумња, мисао
глаголске	радња, стање, збивање	њрчање, чишање, боловање, сећање, севање

Бројне именице су као врста речи заиста именице и мењају се по именичкој деклинацији, али су по свом значењу блиске бројевима. Подсетићемо их се зато и у лекцији о бројевима – имају наставак -ИЦА и њима се означава број особа мушког пола: двојица, седморица, двадесет њројица.

Граматичке категорије именица су **род**, **број** и **падеж**.

За род кажемо да је обележје именице, јер он није променљив – свака именица има један **род**: **мушки** (дечак, сџо, доћајај), **женски** (девојчица, сџолица, лейоша) или **средњи** (џиле, море, време).

Анчи, је л' незналица мушког или женског рода? Можемо рећи и Вук је незналица и Ана је незналица. И атрибут може бити двојак – велики незналица и велика незналица!

Ха-ха-ха! Не можемо рећи ни да је Вук незналица, ни да је Ана незналица, јер ми то нисмо! Шалу на страну, Вуче, то су ретки случајеви. И такве именице (незналица, њијаница и још неке), због облика и наставка -а сматрамо именицама граматичког женског рода, али уз њих могу стајати придеви у оба рода.

Језичке зачкољице!

Некада се **граматички род именице не поклапа са полом бића које она означава**. На пример, неке властите именице којима се означавају мушке особе завршавају се на **-а** у номинативу и граматичког су женског рода (мењају се као именица *школа*) – *Никола* (*Николе, Николи*), *Немања* (*Немање, Немањи*) и др. Тако је и са неким заједничким именицама – нпр. *војвода* (*војводе, војводи*), *судија* (*судије, судији*) итд. Ипак, уз њих се употребљавају придеви и придевске заменице граматичког мушког рода (*храбар војвода, онај Никола, Немања је ђамешан*).

Грамматички број је променљива категорија. Постоје **једнина** и **множина** и многе именице могу се употребити у оба броја: *сћо* – *сћолови*, *жена* – *жене*, *бол* – *болови*, *мисао* – *мисли*.

Ипак, постоје и именице које имају **само облик једнине** (сингуларија тантум) – нпр. властите именице (*Београд, Милош* – представљају посебна, лична имена), збирне именице (*цвеће, ђилаг* – увек јединским обликом означавају множину), градивне именице (*брашно, ђесак* – означавају појмове који се перципирају као некаква маса, а не као предмет, при чему се не могу уочити појединачни елементи у тој маси).

С друге стране, неке именице имају **само облик множине** и не могу се употребити у једнини (плуралија тантум) – нпр. **множински називи географских места** (*Бечићи, Врујци*) или називи за појмове који се састоје из два нераздвојива дела (*ђанђалоне, уђиђа, наочаре*).

Знам више

Када одређујеш **граматички род и број именице**, обично као помоћ користиш **атрибут**, који се са именицом слаже у роду, броју и падежу (м. р. јд. *ђај младић* – мн. *ђи младићи*; ж. р. јд. *ђа жена* – мн. *ђе жене*; с. р. јд. *ђо село* – мн. *ђа села*).

Међутим, именице које имају само облик једнине или множине (сингуларија и плуралија тантум), захтевају нарочит опрез и специфичне су по томе што граматичким обликом једнине указују на множину појмова – нпр. *деца, браћа*, и обрнуто, обликом множине означавају један појам – нпр. *леђа, кола*. У свим овим примерима именице се у номинативу завршавају на **-а**, као именице женског рода типа *жена*, што те може навести на погрешан закључак. Поуздан начин да им одредиш род и број јесте да их употребиш у дативу: нпр. *децИ, браћИ* (као *женИ*, дакле, именице имају облик женског рода једнине), али *уђИИМА, леђИИМА* (као *селИМА*, дакле, именице имају облик средњег рода у множини).

Падеж је променљива граматичка категорија, карактеристична за именске речи (именице, заменице, придеве и бројеве). У српском језику постоји **седам падежа**: **номинатив, генитив, датив, акузатив, вокатив, инструментал, локатив**, а њихова значења и облици добро су ти познати из ранијих разреда. Као што већ знаш, свака именица може се променити по падежима, а та промена назива се **деклинација**. Различити падежи представљају различите облике једне исте именице (и именске речи уопште).

Подсети се <<<

Промена именица и именских речи назива се **деклинација**, а како називамо промену глагола по лицима?

Погледај пажљиво следећу табелу и подсети се значења падежа.

Падеж	Значење	
Номинатив Ко? Шта?	вршилац радње	Уна полаже пријемни испит.
Генитив (Од) кога? (Од) чега?	- деоно (партитивно) значење - присвојно (посесивно) значење / значење припадности - особина / значење особине / квалитативно значење - место / месно значење - време / временско значење - циљ / циљно значење - узрок / узрочно значење - начин / начинско значење	Појео сам парче <u>торте</u>. То је књига <u>моје другарице</u>. Допала му се девојка <u>плаве косе</u>. Седели су <u>испред куће</u>. <u>После школе</u> идем на тренинг. Отишла је на село <u>ради одмора</u>. Нисмо ишли у школу <u>због короне</u>. Одговарао је <u>без замуцкивања</u>.
Датив Коме? Чему?	- намена / значење намене - правац (смер) кретања / усмереност - допусно значење - носилац стања	Купила сам поклон <u>сестри</u>. Идем <u>ка аутобуској станици</u>. Отишао је на тренинг <u>упркос киши</u>. <u>Ани</u> није добро.
Акузатив Кога? Шта?	- трпилац (предмет) радње - намена / значење намене - време / временско значење - место / месно значење - начин / начинско значење - носилац стања	Читам <u>књигу</u>. Купила сам поклон <u>за сестру</u>. <u>У недељу</u> играмо одлучујући меч. Идем <u>у град</u>. Говорила је <u>кроз плач</u>. <u>Вука</u> је срамота.
Вокатив Хеј!	обраћање / дозивање	Вуче, слушај ме пажљиво!
Инструментал Са ким? Чиме?	- друштво / значење друштва - средство / значење средства - особина / значење особине / квалитативно значење - време / временско значење - место / месно значење - начин / начинско значење	У биоскоп идем <u>с најбољим другом</u>. Путовали смо <u>возом</u>. Свидео јој се момак <u>са зеленим очима</u>. <u>Недељом</u> идем на планинарење. Шетали смо <u>градом</u>. Отишао је <u>брзим кораком</u>.
Локатив О коме? О чему?	- место / месно значење - начин / начинско значење - време / временско значење - трпилац (предмет) радње	Распуст је провео <u>на селу</u>. Поступио је <u>по договору</u>. <u>У јуну</u> полажемо малу матуру. Причали смо <u>о малој матури</u>.

Погледај следећу табелу и подсети се коју службу обично врше падежни облици речи у синтагми или реченици.

Падеж	Служба речи	
Номинатив Ко? Шта?	граматички субјекат	<u>Тара</u> је освојила максималан број поена на матури.
	именски део предиката	Тара је <u>најбоља ученица</u> .
	апозиција	Ана, <u>најбоља ученица</u> , освојила је прво место на такмичењу.
Генитив (Од) кога? (Од) чега?	прилошка одредба за место	Срели су се <u>испред школе</u> .
	прилошка одредба за време	Нећу ићи у школу <u>до четвртка</u> .
	прилошка одредба за начин	Изашао је пред публику <u>без страха</u> .
	прилошка одредба за узрок	Не чујем те <u>од гласне музике</u> .
	прилошка одредба за количину	Ушао је у море <u>до чланака</u> .
	прави објекат	Немам <u>пара</u> . Донео нам је <u>колача</u> .
	неправи објекат логички субјекат апозиција	Сара се плашила <u>тог професора</u> . Нема <u>Вука</u> у учионици. Сви су се бојали Драге, <u>најстроже наставнице</u> .
Датив Коме? Чему?	атрибут у именичкој синтагми	То је лопта <u>мог брата</u> . Пијем кафу <u>без шећера</u> . Упознао сам девојку <u>плавих очију</u> .
	неправи објекат	Позајмио је новац <u>брату</u> .
	прилошка одредба за место	Ишли су <u>ка аеродрому</u> .
	логички субјекат	<u>Вуку</u> је топло.
	апозиција	Купио је прстен Јелени, <u>својој будућој вереници</u> .
	атрибут у именичкој синтагми	Љубав <u>према отаџбини</u> ми је дала снаге.

Обрати пажњу!

- Разликуј датив и локатив једнине.

Полако смо се приближавали школи. → датив → правац кретања

Читаво преподне провели смо у школи. → локатив за место

- Разликуј датив, инструментал и локатив множине.

Полетели су у загрљај својим очевима. → датив (Коме су полетели у загрљај?)

Поносили су се својим очевима. → инструментал (Киме су се поносили?)

Разговарали су о својим очевима. → локатив (О коме су разговарали?)

Акузатив
Кога?
Шта?

- прави објекат
- неправи објекат
- прилошка одредба за време
- прилошка одредба за место
- прилошка одредба за начин
- прилошка одредба за узрок
- логички субјекат
- апозиција
- атрибут у именичкој синтагми

Слушам музику.

Заљубљен је у Ану.

Навија за Црвену звезду.

У понедељак не идемо у школу због државног празника.

Путујемо у Нови Сад следеће недеље.

Објашњавала је шта се догодило кроз сузе.

Казнили су га за паркирање.

Ану је стид.

У гужви је опазила Марка, свог најбољег друга.

Купила је хаљину на туфне.

Вокатив
Хеј!

Према традиционалној граматичкој вокатив не може обављати ниједну службу у реченици и има само комуникативну функцију.

Инструментал
Са ким?
Чиме?

- неправи објекат
- прилошка одредба за време
- прилошка одредба за место
- прилошка одредба за начин
- прилошка одредба за узрок
- прилошка одредба за количину
- апозиција
- атрибут у именичкој синтагми

Бави се спортом.

Посаведоваћу се с родитељима.

Петком идем на тренинг.

Седео је за столом.

Удаљио се од нас брзим ходом.

Стакло је попуцало под притиском.

Вратио му је истом мером.

На посао је ишао возом, најјефтинијим превозним средством.

Момак са смеђом косом ме је чудно посматрао.

Локатив
О коме?
О чему?

- прилошка одредба за место
- прилошка одредба за време
- прилошка одредба за начин
- прилошка одредба за количину
- неправи објекат
- апозиција
- атрибут у именичкој синтагми

Завршио је факултет у Београду.

Организовали су прославу у септембру.

Све су урадили по договору.

Савладао је ново градиво у потпуности.

Причали су о плановима за лето.

Размишљао је о Марији, својој првој симпатији.

Разговор о актуелним проблемима је тема данашње Одељенске заједнице.

Обрати пажњу!

Веома је важно да разликујеш значења падежних облика одређене именице од службе коју она има у реченици, било као самостални реченични члан било у оквиру именичке синтагме. Прочитај следеће примере и обрати пажњу на истакнуте речи, подвучене реченичне чланове и објашњења падежних значења.

Велика Рудока је највиши планински врх **Србије**. —————> **Врх припада територији Србије**; присвојно значење именице (*Србије* —> присвојни генитив); цео подвучени реченични члан је именски део предиката (изражен именичком синтагмом, у којој именица *Србија* има службу атрибута).

У Србији има двадесетак планинских врхова виших од 2000 м. —————> **Где / У којој земљи** има двадесетак планинских врхова виших од 2000 м? **У Србији** (именица у локативу с предлогом *у* —> значење места); подвучени реченични члан је прилошка одредба за место (изражена предлошко-падежном конструкцијом).

Врх Шар-планине, Велика Рудока, се налази на крајњем југу Србије. Крајњи **југ** на коме се налази планински врх **припада територији Србије**, а не неке друге државе; присвојно значење именице (*Србије* —> присвојни генитив); цео подвучени реченични члан има службу прилошке одредба за место (изражена именичком синтагмом, у којој именица *Србија* има службу атрибута) —> **Где се налази врх Велика Рудока? На крајњем југу Србије.**

Закључујеш да је значење падежа именице *Србија* у овим примерима независно од њене службе, као и од значења ширег реченичног члана чији је она део.

Знам више

Падежи за означавање места могу бити различити. Погледај примере који следе.

Пример	Падеж	Значење места
Играли су се <u>у кући</u> .	локатив	радња се одвија унутар куће
Седели су <u>испред куће</u> .	генитив	радња се одвија око куће, а не у самој кући
Седели су <u>пред кућом</u> .	инструментал	радња се одвија око куће, а не у самој кући
Улазим <u>у кућу</u> .	акузатив	место завршетка кретања
Трчао је <u>ка кући</u> .	датив	правац кретања

Провери знање

1. Прочитај пажљиво следећи текст, а затим реши задатке и провери шта знаш о именицама у српском језику:

Вук и Ана отишли су у парк да возе бицикл. Вуков точак запео је изненада за суво грање које се нашло на стази и он умало није пао. Успео је да спусти ногу с педале на време и некако укочио, али је повредио зглоб и осећа оштар бол. Неколико дана неће ићи у школу, лекар му је написао оправдање. Упркос овој непријатности, уживаће мало у гледању филмова о Харију Потеру, уз чоколаду и топло млеко. Ани је баш жао – недостајаће јој.

- а) Подвуци све именице у датом тексту и одреди им врсту.

Заједничке: _____

Властите: _____

Збирне: _____

Градивне: _____

Апстрактне: _____

Глаголске: _____

- б) Разврстај уочене именице према роду.

Именице мушког рода: _____

Именице женског рода: _____

Именице средњег рода: _____

- в) Пронађи у тексту и запиши на линијама:

именице у акузативу у служби прилошке одредбе за место:

_____, _____;

именице у номинативу у служби граматичког субјекта:

_____, _____, _____, _____;

именице у акузативу у служби правог објекта:

_____, _____, _____, _____, _____;

именицу у локативу у служби прилошке одредбе за место: _____;

именицу у дативу у служби логичког субјекта: _____.

- г) Пронађи у тексту по једну властиту, збирну и градивну именицу које не могу имати множину.

_____, _____, _____

2. Одреди службу (функцију), падеж и значење падежа подвученог реченичног члана.

а) Пре школе имам додатну из математике.

служба (функција): _____

падеж: _____ значење: _____

б) Чекаћу те пред дискотеком.

служба (функција): _____

падеж: _____ значење: _____

в) Екскурзију смо платили у ратама.

служба (функција): _____

падеж: _____ значење: _____

3. Одреди падеж и значење падежа подвучених речи.

а) Цело лето сам путовала по Европи.

падеж: _____ значење падежа: _____

б) Марко Краљевић је вешто баратао сабљом.

падеж: _____ значење падежа: _____

в) Лепо сам говорио о наставницима чак и кад сам завршио школовање.

падеж: _____ значење падежа: _____

4. Одреди падеж и значење падежа подвучених именица:

а) На острву Закинтос налази се једна од најлепших плажа Грчке.

падеж: _____ значење падежа: _____

б) Неке од најлепших плажа Европе се налазе у Грчкој.

падеж: _____ значење падежа: _____

5. Заокружи слово испред значења падежног облика подвучене речи у реченици:

Плажа Навајо, бисер Закинтоса, једна је од најлепших у Европи.

а) месно б) присвојно в) деоно

6. Заокружи слово испред реченице у којој је подвучена синтагма употребљена у акузативу и одреди службу коју ова синтаксилчка јединица има у тој реченици.

а) Главни лик у Нушућевој комедији *Сумњиво лице* је веома духовит.

б) Јеротије Пантић је главни лик у Нушићевој комедији *Сумњиво лице*.

в) Опиши свој омиљени главни лик.

Синтагма главни лик у акузативу у овој реченици има службу

_____.

Заменице

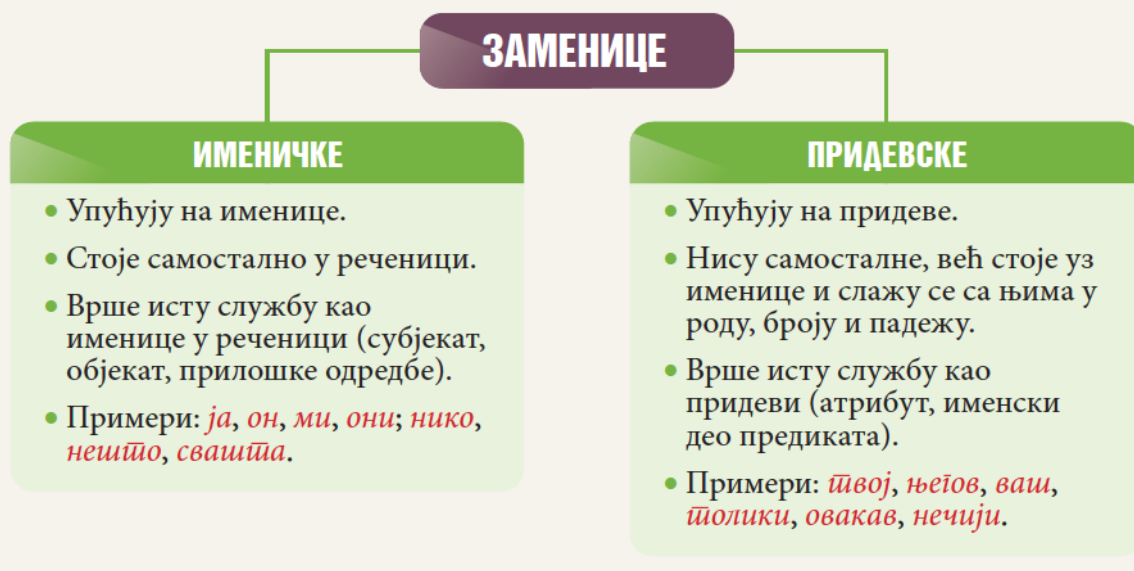
Захваљујући градиву шестог разреда, већ знаш све о заменицама – њиховим врстама и значењу у српском језику. Табеле, подсетници и задаци у овој лекцији помоћи ће ти да обновиш и провериш стечено знање о овој врсти речи.

Заменице су врста променљивих именских речи којима се упућује на бића, предмете и појаве, као и на њихове особине. Заменице, дакле, у тексту/говору замењују именице и придеве.

Подсети се <<<

У зависности од тога да ли упућују на именицу или придев, односно да ли у реченици имају исту функцију као именице или као придеви, све заменице у српском језику деле се на **именичке** и **придевске** заменице.

➡ Подвуци заменице у следећим реченицама и напиши на линији да ли је у питању именичка или придевска заменица.

- а) Мораш појести нешто. _____
- б) Купио сам поклон теби, а не Вуку. _____
- в) Ова књига је много занимљива. _____
- г) Комшије баш искушавају моје стрпљење. _____ <<<

➡ Заокружи слово испред реченице у којој је употребљена општа именичка заменица.

- а) Свако у животу сноси последице својих избора.
- б) Сваки човек сам бира свој животни пут. <<<

Подсети се <<<

Све **именичке** заменице деле се на **личне** и **неличне**. Погледај графикон који следи и подсети се свих врста именичких заменица и њихове промене, а затим реши задатке и обнови знање о овој врсти заменица.

ИМЕНИЧКЕ ЗАМЕНИЦЕ

ЛИЧНЕ

падеж	једнина				множина			Повратна заменица за свако лице
	1. лице	2. лице	3. лице		1. лице	2. лице	3. лице	
Н.	ја	ти	он, оно	она	ми	ви	они, оне, она	/
Г.	мене (ме)	тебе (те)	њега (га)	ње (је)	нас (нас)	вас (вас)	њих (их)	себе, се
А.	мени (ми)	теби (ти)	њему (му)	њој (јој)	нама (нам)	вама (вам)	њима (им)	себи
А.	мене (ме)	тебе (те)	њега (га)	њу (је, ју)	нас (нас)	вас (вас)	њих (их)	себе, се
В.		ти				ви		/
И.	(са) мном(е)	(с) тобом	(с) њим(е)	(с) њом(е)	(с) нама	(с) вама	(с) њима	(са) собом
Л.	(о) мени	(о) теби	(о) њему	(о) њој	(о) нама	(о) вама	(о) њима	(о) себи

НЕЛИЧНЕ

УПИТНО-ОДНОСНЕ

Н.	КО	ШТА
Г.	кога	чега
А.	коме	чему
А.	кога	шта
В.	/	/
И.	(с) ким	чиме
Л.	(о) коме	(о) чему

НЕОДРЕЂЕНЕ

неко	нешто
некога	нечега
некоме	нечему
некога	нешто
/	/
(са) неким	нечим
(о) некоме	(о) нечему

ОДРИЧНЕ

НИКО	НИШТА
никога	чега
никоме	чему
никога	шта
/	/
ни са ким	ничим
ни о коме	ни о чему

ОПШТЕ

свако	свашта
свакога	свачега
свакоме	свачему
свакога	свашта
/	/
(са) сваким	свачим
(о) свакоме	(о) свачему

Подсети се <<<

Лична заменица за друго лице множине **ви** може се писати малим и великим почетним словом у зависности од тога на кога њоме упућујемо. Уколико се обраћамо групи људи и ова заменица има значење множине, пише се малим словом: нпр. *Драћи ученици, ви сте на контролном задатку показали да сте вредно учили.* Уколико се пак обраћамо једној особи, из поштовања (због разлике у годинама, природе односа који са њом имамо, начина на који културно разговарамо са непознатим људима и сл.), ова заменица пише се великим словом: *Драћи професоре, Ви сте умношоме заслужни за наш успех.*

Језичке зачкољице!

Када се одричне заменице **НИКО** и **НИШТА** употребе са предлозима, пишу се на посебан начин. Предлог се умеће између првог дела заменице, који чини одрична речца **НИ**, и другог дела заменице (**КО**, **ШТА**): *ни од кога, ни према коме, ни на шта, ни у чему, ни због чега* итд.

Вук није желео да разговара **ни са ким**. Мама и тата су га упорно засипали питањима, али он баш **ни на шта** није имао одговор.

Пошто се у реченицама јављају и у упитном и у односном значењу, заменице **КО** и **ШТА** називају се **упитно-односне именичке заменице**. У упитној реченици *Ко је дошао?* – заменица **КО** је упитна, а у пословици *Ко истражи веће, изгуби из вреће*, посреди је односна именичка заменица (онај ко, тј. свако ко је нескроман – може изгубити и оно што има).

Језичке зачкољице!

Приликом одређивања врста речи, имај на уму да **СЕ** у српском језику може бити и повратна заменица и речца. Уколико **СЕ** можеш заменити са **СЕБЕ**, знај да је реч о повратној заменици (нпр. код правих повратних глагола: *Ана се чешља* → *Ана себе чешља*), а уколико замена није могућа – посреди је речца (нпр. код неправих или узајамно повратних глагола: *Ана и Вук се истрају*. → *Ана и Вук себе истрају*).

Детаљнија објашњења у вези са заменицама можеш наћи и у свом дигиталном уџбенику за шести разред, коме можеш приступити скенирањем QR кода.

➡ У следећим реченицама подвуци све краће (енклитичке) облике личних заменица:

Сестра ми је јавила да ипак неће моћи са мном на кафу, јер јој долазе друг и другарица. Позвала је и мене да свратим, јер их добро знам и увек се са њима лепо проведем. <<<

➡ Допуни питања одговарајућим заменицама, имајући у виду дате одговоре.

- а)** Вук је спремио поклон за Ану. За _____ је Вук спремио поклон?
- б)** Вук због повреде зглоба не иде у школу. Због _____ Вук не иде у школу?
- в)** Ана и Вук су разговарали о проблему. О _____ су разговарали Ана и Вук?
- Какве су по врсти све заменице којима су допуњена питања? _____

<<<

➡ У следећој реченици подвуци одричну именичку заменицу и одреди јој падеж и службу:

Не бих желела никога да увредим, али морам свима рећи искрено шта мислим.

падеж: _____ служба: _____ <<<

У реченици Морам свима рећи искрено шта мислим одреди врсту подвучене заменице, њен падеж и службу.

врста: _____ падеж: _____ служба: _____

Осим именичких, као што већ знаш, постоје и придевске заменице.

Подсети се

Придевске заменице, као и придеви, у реченици обављају функције атрибута и именског дела предиката. Ове заменице јављају се у сва три рода једнине и множине и слажу се са именицом уз коју стоје и коју одређују у роду, броју и падежу. Према значењу се деле на: показне, присвојне, упитно-односне, неодређене, одричне и опште.

ПРИДЕВСКЕ ЗАМЕНИЦЕ	
ПОКАЗНЕ	овај, овакав, оволики тај, такав, толики онај, онакав, онолики
ПРИСВОЈНЕ	мој, твој, његов, њен, наш, ваш, њихов свој – за свако лице
УПИТНО-ОДНОСНЕ	који, чији, какав, колики
НЕОДРЕЂЕНЕ	некоји/неки, нечији, некакав, неколики
ОДРИЧНЕ	никоји/ниједан, ничији, никакав, николики
ОПШТЕ	свакоји/сваки, свачији, свакакав, сваколики

Познато ти је из ранијих разреда да у нашем језику постоје још неке придевске заменице, које се у најширем смислу могу сврстати у опште придевске заменице. Граде се од упитно-односних заменица, додавањем **и** испред заменице или употребом речи **ма**, **било** и **год** уз заменицу. То су, рецимо: *икоји, ма који, било који, који год*.

Подсети се <<<

Упитно-односне придевске заменице КОЈИ, ЧИЈИ, КАКАВ и КОЛИКИ употребљавају се за постављање питања у упитним реченицама. Истим овим заменицама може се указивати на неки предмет, појаву или особу о којима је претходно било речи у реченици. Оне се тада *односе* на друге речи и ближе их одређују. У упитној реченици **Чија** је књиџа остала на стоу? уочаваш упитну придевску заменицу, а у реченици Дечак **чија** је књиџа остала на стоу се враћаш на њу – односну придевску заменицу у функцији везника односне реченице.

Обрати пажњу!

Увек имај на уму да придевске заменице, као и придеви – како у служби атрибута, тако и у служби именског дела предиката – упућују на именицу уз коју стоје и слажу се са њом у роду, броју и падежу. Разликуј их од прилога за начин, којима се у реченици може пренети слична информација, али увек стоје уз глагол и имају функцију прилошке одредбе.

Тако је вриснула да сам се уплашила. (**прилог** – КАКО је вриснула? Тако да сам се уплашила.)

Такав врисак нисам никада чула.

(**показна придевска заменица** у служби атрибута, упућује на то КАКАВ је врисак.)

Подвучи придевске заменице у следећим реченицама и одреди им врсту.

- а)** У кући у којој смо одрастали сада живе други људи. _____
- б)** Неким људима тешко је да се навикну на нову средину. _____
- в)** Није постојао више ниједан разлог да останемо тамо. _____
- г)** Кофери су били пуни наших играчака из детињства. _____
- а)** Док смо се удаљавали, свакакве мисли су ми пролазиле кроз главу. _____

Допуни реченице одговарајућим обликом придевске заменице која се односи на лице у загради.

- а)** Правила сам колач по _____ (ти) рецепту и баш је испео укусан!
- б)** _____ (ми) школа се налази близу парка и често тамо проводимо велики одмор.
- в)** Размишљала сам о _____ (она) речима и знам да је била у праву.
- г)** Вуче, Ана, колико има ученика у _____ (ви) разреду?
- а)** У _____ (они) разреду има 28 ученика. <<<

Провери знање

1. У следећим реченицама подвуци именичке заменице и одреди им врсту, падеж и функцију.

а) Свашта смо чули о новом наставнику математике.

врста: _____ падеж: _____ функција: _____

б) О њему се прича да је баш строг.

врста: _____ падеж: _____ функција: _____

в) Замолићу некога да ми помогне око ових задатака.

врста: _____ падеж: _____ функција: _____

врста: _____ падеж: _____ функција: _____

2. Заокружи слово испред реченице у којој је заменица правилно написана.

а) Ни о коме никада није говорио ружно.

б) О никоме никада није говорио ружно.

в) Ниокоме никада није говорио ружно.

3. У следећим реченицама подвуци придевске заменице, одреди им врсту, падеж, род и број.

а) На столу је остала нека кутија.

врста: _____ падеж: _____ род: _____ број: _____

б) Посетили смо градић на чијем тргу је била најлепша новогодишња јелка.

врста: _____ падеж: _____ род: _____ број: _____

в) У његовим рукама је било решење проблема.

врста: _____ падеж: _____ род: _____ број: _____

г) Ни у кога нисмо имали такво поверење као у разредну.

врста: _____ падеж: _____ род: _____ број: _____

4. У следећој реченици подвуци општу придевску заменицу:

За некога ко се намеће где му није место моја бака каже да је у свакој чорби мирођија.

5. Подвуци све заменице у следећој реченици и разврстај их на именичке и придевске:

У својој дугогодишњој каријери доктор Антић никада није доживео да му неко каже нешто увредљиво, а на јучерашњем састанку са тим медицинским одбором било је неких баш непријатних речи и неумесних коментара његових чланова, те је он остао затечен.

Именичке: _____

Придевске: _____

Придеви

Трећа променљива врста речи које ћемо се подсетити јесу придеви.

Придеви су променљива врста речи које исказују различите особине именичког појма уз који стоје. Њима се, дакле, описују и ближе карактеришу бића, предмети и појаве означене именицом или именичком синтагмом. Придеви се слажу са именицом уз коју стоје у роду, броју и падежу.

Обрати пажњу!

Неки **придеви страног порекла** остају **непроменљиви** у српском језику. Не разликују род, нити број и не мењају се по падежима (**браон новчаник** / **браон новчаника** / **браон новчанику**; **браон коса** / **браон косе** / **браон коси**; **браон дрво** / **браон дрвета** / **браон дрвету**).

Погледај у датој табели како облик придева зависи од граматичких категорија именице уз коју стоји.

РОД	МУШКИ		ЖЕНСКИ		СРЕДЊИ	
ПАДЕЖ	ЈД.	МН.	ЈД.	МН.	ЈД.	МН.
НОМИНАТИВ	леп сат	лепи сатови	лепа хаљина	лепе хаљине	лепо село	лепа села
ГЕНИТИВ	лепог сата	лепих сатова	лепе хаљине	лепих хаљина	лепог села	лепих села
ДАТИВ	лепом сату	лепим сатовима	лепој хаљини	лепим хаљинама	лепом селу	лепим селима
АКУЗАТИВ	леп сат	лепе сатове	лепу хаљину	лепе хаљине	лепо село	лепа села
ВОКАТИВ	лепи сате	лепи сатови	лепа хаљино	лепе хаљине	лепо село	лепа села
ИНСТРУМЕНТАЛ	лепим сатом	лепим сатовима	лепом хаљином	лепим хаљинама	лепим селом	лепим селима
ЛОКАТИВ	(о) лепом сату	(о) лепим сатовима	(о) лепој хаљини	(о) лепим хаљинама	(о) лепом селу	(о) лепим селима

Уз ове граматичке категорије: род, број и падеж, придеви имају и **категорију степена поређења** (компарације), као и **придевски вид**, о коме ћеш учити у средњој школи.

Погледај следећу табелу и подсети се како се придеви деле по значењу.

Врста	Значење	Примери
описни	Означавају особине (квалитет, каквоћу) именичких појмова.	<i>лей, млад, ђамеџан, тежак, весео, ђлав, шарен, дуџачак, мршав</i>
градивни	Означавају од које је материје, грађе или ког материјала сачињено оно што казује именички појам.	<i>дрвен, ђвозден, чоколадни, ђамучни, вунен, златан</i>
присвојни	Означавају припадност појма уз чије име стоје.	<i>Милошев, мајчин, браџовљево, срџски, новосадски, деџји</i>
месни	Указују на просторне односе – означавају место, положај именичког појма уз који стоје.	<i>џорњи, доњи, десни, ђредњи, задњи, јужни</i>
временски	Указују на временске односе – означавају време карактеристично за именички појам уз који стоје.	<i>џанаџњи, јучераџњи, ђроџлоџодиџњи, јесењи, леџњи</i>

Језичке зачкољице!

Имај на уму да се **присвојни** придеви на **-ОВ, -ЕВ, -ИН** добијени од властитих иманица пишу **великим почетним словом**, док се присвојни придеви на **-СКИ, -ЧКИ, -ШКИ** пишу **малим почетним словом**:

Вуков, Месечева (мена), *Земљин* (сателит); *беоџрадски, евроџски, ниџки, бачкоџаланачки*.

Наравно, ако је придев на **-СКИ** прва реч у називу неке институције – пише се великим словом:

Срџска академија наука и уметноџти, Беоџрадско џрамско џозориџте, Евроџска унија итд.

Подвуци придеве у одломку из приповетке *Књиџа* Иве Андриџа, који се налази на странама 165–172 у твојој *Читанци* 8, и одреди им врсту.

„Овај дечак, који се са летњег распуста у септембру месецу враћа у босанско окружно место, треба да уђе у трећи разред гимназије, једне од оних наших гимназија старог и хладног аустријског типа. Као и већина његових вршњака, и он се враћа тешка срца после дугих летњих дана слободе, игре и нерада, које деца тако воле. Мршав је и преплануо, а коса му сасушена и избледела од сунца.”

Подсети се <<<

Захваљујући градиву петог разреда, знаш да постоји и **поређење (компарација) придева**. У питању је граматичка категорија која је карактеристична углавном за описне придеве и подразумева промену придева према степену заступљености одређене особине код именичког појма.

ПОЗИТИВ	основни облик придева	<i>леп, млад, мршав</i>
КОМПАРАТИВ	први степен поређења гради се додавањем наставака -ШИ, -ЈИ, -ИЈИ на придевску основу	<i>лепши</i> (леп- + -ши) <i>млађи</i> (млад- + -ји) <i>мршавији</i> (мршав- + -ији)
СУПЕРЛАТИВ	други степен поређења гради се додавањем компоненте НАЈ- испред облик компаратива	<i>најлепши</i> <i>најмлађи</i> <i>најмршавији</i>

Знам више

Наставак **-ши** у компаративу имају само три придева у српском језику: *леп, лак, мек* (*лепши, лакши, мекши*).

Наставак **-ји** у компаративу имају једносложни придеви, при чему у грађењу компаратива обично долази до јотовања претходног сугласника: *млад, јак, жућ* + **-ји** → *млађи, јачи, жући*.

Наставак **-ији** додаје се углавном основама двосложних и вишесложних придева: *мршав, храбар, тврдоглав* + **-ији** → *мршавији, храбрији, тврдоглавији*.

Ипак, постоје изузеци, те и неки придеви с једносложном основом имају наставак **-ији-** (нпр. ако им се основа завршава сугласницима *б, в, м, н, њ* или сугласничком групом */сш/*: *слабији, новији, смирмији, финији, ситији, простији*).

Обрати пажњу!

Неки придеви у нашем језику имају **неправилну компарацију**, што значи да се облик компаратив не добија додавањем неког од наставака **-ИЈИ, -ЈИ** или **-ШИ** на придевску основу, већ компаратив има засебан облик, а суперлатив се гради уобичајено, додавањем префикса **НАЈ-**. То су придеви *добар, зао, мали* и *велик*.

НЕПРАВИЛНА КОМПАРАЦИЈА ПРИДЕВА		
ПОЗИТИВ	КОМПАРАТИВ	СУПЕРЛАТИВ
добар	бољи	најбољи
зао	гори	најгори
мали	мањи	најмањи
велик	већи	највећи

Језичке зачколице!

Када придев почиње гласом **Ј**, у **суперлативу** долази до удвајања овог сугласника. Имај на уму да се у писању задржавају оба слова.

	
на јј ачи	на ј ачи
на јј аснији	на ј аснији
на јј ефтинији	на ј ефтинији

Провери знање

1. Подвуци придеве у следећим реченицама из Андрићеве приповетке *Књиџа* и одреди им врсту, падеж, род и број.

а) „Са осећањем сличним страху почињем да пишем кратку историју једног дугог и великог страха.”

врста: _____ падеж: _____ род: _____ број: _____

врста: _____ падеж: _____ род: _____ број: _____

врста: _____ падеж: _____ род: _____ број: _____

врста: _____ падеж: _____ род: _____ број: _____

б) „Пред гимназијском зградом продавачи воћа, сладоледа и шећерлема.”

врста: _____ падеж: _____ род: _____ број: _____

2. Одреди врсте придева у служби атрибута у следећим синтагмама.

златан сат _____ чоколадна торта _____

београдски превоз _____ предња корица књиге _____

летњи фестивал филма _____

Анина розе мајица _____, _____

3. Пронађи међу придевима у претходном задатку један који је непроменљив и запиши га на линији. _____

4. Напиши компаратив и суперлатив следећих придева. Води рачуна о гласовним променама до којих долази при грађењу неких облика.

а) лак _____, _____

б) дебео _____, _____

в) брз _____, _____

г) храбар _____, _____

Бројеви

Последња делимично променљива врста именских речи јесу бројеви.

Бројеви су врста делимично променљивих речи које означавају колико има нечега што се пребраја или који је по реду у набрајању неки појам.

Погледај следећу табелу и присети се врста бројева у српском језику.

Врста	Значење	Примери
основни	Означавају колико има појмова који се пребројавају.	<i>два, три, седам, петнаест, двадесет један, сто тридесет осам</i>
редни	Означавају који је по реду неки појам.	<i>први, трећи, седми, петнаести, двадесет први, сто тридесет осми</i>
збирни	Означавају скуп особа различитог пола или скуп младих живих бића.	<i>двоје, троје, седморо, петнаесторо, сто тридесет осморо</i>

Обрати пажњу!

Вишечлани бројеви пишу се одвојено.

Неки бројеви могу бити и једночлани и вишечлани – у првом случају пишу се спојено (нпр. *двеста, петсто, шестсто*), а у другом одвојено (*две стотине, пет стотина, шест стотина*).

У бројеве се некада убрајају и **бројне именице на -ИЦА**, којима се означава тачан број особа мушког пола: *двојица, тројица, седморица, петнаесторица, сто тридесет осморица*.

Основни, редни и збирни бројеви, као и бројне именице некада се заједно зову **бројне речи**.

Подсети се <<<

Сећаш се да је у петом разреду било говора и о томе да су бројеви делимично променљива врста речи. **Међу основним бројевима, променљиви** су само бројеви од један до четири (нпр. *два дечака / две девојчице, двају дечака / двеју девојчица, двама дечацима / двема девојчицама* итд.), док су **бројеви од пет навише – непроменљиви**.

Збирни бројеви у савременом српском језику **ретко се мењају по падежима**.

Сви **редни бројеви** се мењају, и то као **придеви** (нпр. *први данашњи задатак, првој данашњој задатку, о првом данашњем задатку*).

Бројне именице мењају се по падежима **као именице женског рода на -а** (*тројица, тројице, тројици, тројицу* итд.).

Редни бројеви могу се писати арапским или римским цифрама. У првом случају – пишу се са тачком (нпр. **5.** = пети, **28.** = двадесет осми), а у другом без тачке (**V**, **XXVIII**).

Провери знање

1. Одреди врсту следећих бројних речи.

сто педесет пет _____ деветнаести _____

шесторица _____ тридесет троје _____

једна _____

2. Напиши речима следеће бројеве.

227 _____

XII _____

600 _____

3. Подвуци бројне речи у следећим реченицама и одреди им врсту.

а) Веома је занимљива народна приповетка *Златина јабука и девети пауница*.

б) Двојица старије браће су заспала чувајући стабло са златним јабукама.

в) Трећи брат, најмлађи, остао је будан. _____

г) Осам пауница је брало јабуке, а девета се претворила у прелепу девојку.

_____, _____

4. Повежи речима исписане бројеве из леве колоне са одговарајућом врстом у десној колони тако што ћеш поред сваке врсте написати одговарајуће слово.

а) двадесет седморица _____ основни број _____

б) седамнаеста _____ збирни број _____

в) петоро _____ бројна именица _____

г) триста једанаест _____ редни број _____

5. Напиши словима бројеве уз одговарајући облик речи у заградама. Број линија показује број могућности, па имај на уму да негде можеш употребити различите врсте бројева.

а) 7 (дечак) _____, _____

б) 7 (девојчица) _____

в) 7 (дете) _____

г) 7 (дечак и девојчица) _____, _____

А) 7. (дете на списку) _____

Глаголи

Глаголи су променљиве речи које имају засебну промену и не припадају именским речима.

Глаголи су врста променљивих речи којима се означавају радња (*ишчати*, *писа-ти*), стање (*схраговати*, *цветати*) или збивање (*ирети*, *свијати*).

О глаголима, њиховом значењу, служби у реченицама и синтагмама, граматичким категоријама које имају, глаголским облицима у којима се остварују – учиш током целог школовања, од млађих разреда основне школе, када је први пут било речи о предикату, па до седмог разреда, када је употпуњено твоје знање о систему глаголских облика.

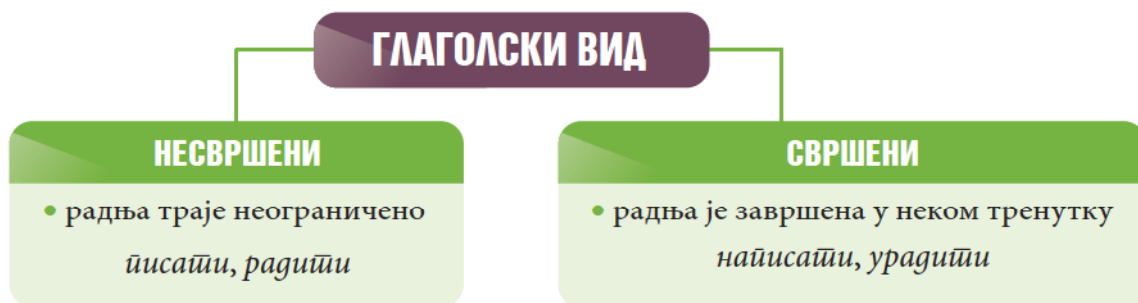
У овој лекцији подсетићеш се најважнијег градива о овој врсти речи и проверити шта знаш о глаголима решавајући задатке.

Подсети се <<<

За глаголе су карактеристичне следеће **граматичке категорије**: **глаголски вид**, **глаголски род**, **глаголски облик** (време, начин), **лице**, **број** (и **граматички род** – мушки, женски, средњи, за неке глаголе). Глаголски вид и глаголски род су непроменљиве категорије глагола – сваки глагол има један вид, односно један глаголски род. Лице је пак променљива категорија, а промена глагола по лицима назива се **конјугација**.

Глаголски вид је граматичка категорија на основу које се глаголи разликују према трајању радње. Тако разликујемо **несвршене** и **свршене** глаголе, тј. глаголе несвршеног и свршеног вида.

➡ Подвучи све глаголе у следећим реченицама и одреди им вид.

а) Читајући о древним цивилизацијама, Ана је пожелела да обиђе Египат и Грчку.

б) Вук је дуго размишљао о свом и Анином разговору и увидео неке ствари тек накнадно.

Глаголски род је граматичка категорија на основу које се глаголи одређују према предмету радње. Тако разликујемо **прелазне, непрелазне и повратне** глаголе.

ГЛАГОЛСКИ РОД		
ПРЕЛАЗНИ ГЛАГОЛИ	захтевају допуну у акузативу без предлога (или деоном генитиву), што значи да уз њих обавезно стоји прави објекат	<i>писа́ти</i> (састав), <i>прочи́та́ти</i> (новине), <i>доне́ти</i> (цвеће), <i>узима́ти</i> (књиге), <i>и́ти</i> (воду/воде)
	не могу имати допуну у облику акузатива без предлога; неки непрелазни глаголи не захтевају допуну, док неки имају уз себе неправи објекат	<i>ходи́ти</i> , <i>илака́ти</i> , <i>о́йти</i> (на некога / нешто), <i>мисли́ти</i> (о нечему / на нешто)
ПОВРАТНИ ГЛАГОЛИ	глаголи уз које стоји повратна речца СЕ Међу повратним глаголима разликују се три подгрупе:	<i>чешља́ти се</i> , <i>смеја́ти се</i> , <i>дружи́ти се</i>
	а) прави повратни глаголи – означавају да субјекат врши радњу на самоме себи, па се речца СЕ може заменити заменицом СЕБЕ	<i>чешља́ти се</i> , <i>шушира́ти се</i> , <i>бодри́ти се</i>
	б) неправи повратни глаголи – СЕ не може бити замењено са СЕБЕ, јер је у питању радња коју субјекат не врши сам на себи в) узајамно-повратни глаголи – означавају радњу коју међу собом врше две особе или више њих	<i>брину́ти се</i> , <i>весели́ти се</i> , <i>насмеја́ти се</i> , <i>заљуби́ти се</i>
		<i>дойисива́ти се</i> , <i>посвађа́ти се</i> , <i>срести́ се</i> , <i>љуби́ти се</i>

➡ У следећем одломку из романа *Сеобе* Милоша Црњанског, који се налази на странама 128–132 у твојој *Читанци* 8, подвучи све глаголе и разврстај их према глаголском роду.

„Исакович је живео код пука, више него по кућама, са официрима, као неки болесник. Тежак као клада, лежао је, по цео дан, у колима и под колима, завијен у овнујске коже, на слами и снегу. Као да је био оглувео и омутавио, ћутао је, теглећи се око кола, преносећи коже и ћебета са кола до точкова и од точкова опет до кола. Спавао је, тако, неуредно, у по бела дана, будући се, и лежући сваки час, заривши главу под коже.”

Прелазни: _____

Непрелазни: _____

Повратни: _____

Глаголски облици

Као што знаш захваљујући градиву петог, шестог и седмог разреда, сви глаголски облици деле на **личне** и **неличне** у зависности од тога да ли се мењају по лицима. У личне глаголске облике спадају сва **глаголска времена** (презент, перфекат, футур први, аорист, имперфекат, плусквамперфекат) и сви **глаголски начини** (императив, потенцијал, футур други), а нелични су **глаголски прилози** (садашњи и прошли), **глаголски придеви** (трпни и радни) и **инфинитив**.

ЛИЧНИ ГЛАГОЛСКИ ОБЛИЦИ (ВРЕМЕНА)	НАЧИН ГРАЂЕЊА	ЈЕДИНИНА	МНОЖИНА
ПРЕЗЕНТ	презентска основа + наставци	1. пишем 2. пишеш 3. пише	1. пишемо 2. пишете 3. пишу
ПЕРФЕКАТ	краћи (ненаглашени) облик презента глагола ЈЕСАМ + радни глаголски придев	1. сам писао 2. си писао 3. је писао	1. смо писали 2. сте писали 3. су писали
АОРИСТ	инфинитивна основа + наставци	1. написах, дођох 2. написа- <i>о</i> , дође 3. написа- <i>о</i> , дође	1. написамо, дођосмо 2. написате, дођосте 3. написа ше , дођо ше
ИМПЕРФЕКАТ	инфинитивна/презентска основа + наставци	1. писах 2. писаше 3. писаше	1. писасмо 2. писасте 3. писаху
ПЛУСКВАМПЕРФЕКАТ	перфекат/имперфекат глагола БИТИ + радни глаголски придев	1. био сам писао 2. био си писао 3. био је писао 1. бејаш/бех писао 2. бејаше/беше писао 3. бејаше/беше писао	1. били смо писали 2. били сте писали 3. били су писали 1. бејасмо/бесмо писали 2. бејасте/бесте писали 3. бејаху/беху писали
ФУТУР ПРВИ	краћи (ненаглашени) облик презент глагола ХТЕТИ + инфинитив	1. ћу писати 2. ћеш писати 3. ће писати	1. ћемо писати 2. ћете писати 3. ће писати

Подсети се правописног правила о писању простог облика футура првог од глагола који се у инфинитиву завршавају наставцима -ТИ и -ЋИ. Уколико се глагол у инфинитиву завршава на -ТИ, помоћни глагол се пише спојено са инфинитивном основом: *радићии* – *радићу*, *мислићии* – *мислићеш*, *куйићии* – *куйићемо*.

Ако се пак глагол у инфинитиву завршава на -ЋИ, помоћни глагол се пише одвојено од пуног облика инфинитива: *моћи ћу*, *доћи ћеш*, *ићи ћемо*.

Презентска основа глагола добија се када се од 1. л. множине презента одбије наставка -МО:

учи~~мо~~, њега~~мо~~, њлеше~~мо~~.

Инфинитивна основа глагола на -ТИ добија се када се од облика инфинитива одбије овај наставка:

учи~~ти~~, њега~~ти~~, њлеса~~ти~~.

Код глагола који се у инфинитиву завршавају на -ЋИ или -СТИ, инфинитивна основа довија се када се од 1. л. јд. аориста одбије наставка -ОХ:

ре~~ћи~~, реко~~х~~; сес~~ти~~, сед~~о~~.

ГЛАГОЛСКИ НАЧИНИ	НАЧИН ГРАЂЕЊА	ЈЕДНИНА	МНОЖИНА
ИМПЕРАТИВ	презентска основа од 3. л. мн. презента + наставци за облик императив -Ј/-И, -ЈМО/-ИМО, -ЈТЕ/-ИТЕ	1. / 2. певај 3. /	1. певај мо 2. певај те 3. /
ПОТЕНЦИЈАЛ	аорист помоћног глагола БИТИ + радни глаголски придев	1. бих певао 2. би певао 3. би певао	1. бисмо певали 2. бисте певали 3. би певали
ФУТУР ДРУГИ	презент помоћног глагола БИТИ + радни глаголски придев	1. будем певао 2. будеш певао 3. буде певао	1. будемо певали 2. будете певали 3. буду певали
ГЛАГОЛСКИ ПРИЛОЗИ	НАЧИН ГРАЂЕЊА	ПРИМЕР	
ГЛАГОЛСКИ ПРИЛОГ САДАШЊИ	3. л. мн. презента + наставка -ЋИ	певају ћи	
ГЛАГОЛСКИ ПРИЛОГ ПРОШЛИ	инфинитивна основа + наставка -ВШИ/-АВШИ	отпева вши	

➡ Подвуци глаголе у следећим реченицама и одреди им облик.

а) Погледавши у Ану, Вук је одмах све схватио. _____,

б) Шетајући покрај мора, уживамо у погледу на пучину. _____

ГЛАГОЛСКИ ПРИДЕВИ
НАЧИН ГРАЂЕЊА
ЈЕДИНИНА
МНОЖИНА
**ТРПНИ
ГЛАГОЛСКИ
ПРИДЕВ**

презентска или
инфинитивна основа
+
наставци
-Н, -НА, -НО, -НИ,
-НЕ, -НА / -ЕН,
-ЕНА, -ЕНО, -ЕНИ,
-ЕНЕ, -ЕНА / -Т, -ТА,
-ТО, -ТИ, -ТЕ, -ТЕ

1. отпева**н**
2. отпевана**а**
3. отпевано**о**
1. пронађ**ен**
2. пронађена**а**
3. пронађено**о**
1. покрену**т**
2. покренута**а**
3. покренуто**о**

1. отпевани**и**
2. отпеване**е**
3. отпевана**а**
1. пронађени**и**
2. пронађене**е**
3. пронађена**а**
1. покренути**и**
2. покренуте**е**
3. покренута**а**

**РАДНИ
ГЛАГОЛСКИ
ПРИДЕВ**

инфинитивна основа
+
наставци
-О / -(А)О, -ЛА, -ЛО,
-ЛИ, -ЛЕ, -ЛА

1. радио**о**
2. радила**а**
3. радило**о**
1. рекао**о**
2. рекла**а**
3. рекло**о**

1. радили**и**
2. радиле**е**
3. радила**а**
1. рекли**и**
2. рекле**е**
3. рекла**а**

Провери знање

1. Прочитај одломак из романа *Покошено ђоље* Бранимира Ћосића, који се налази на странама 146–152 у твојој *Читјанци* 8, а затим истакнутим глаголима одреди глаголски облик. Личним глаголским облицима одреди и лице, број и род (уколико глаголски облик разликује род; уколико не разликује, стави /). За неличне, свуда стави /.

„Са горње стране, са Обилићевог венца, СТРЧАВШИ низ оно неколико степеница, нагло СУ СЕ ПОЈАВИЛИ гимназисти, и пре него што су малишани стигли да ПОБЕГНУ, докопали се лопте. Под њиховим ударцима, уз прасак, лопта је почела да прелета с краја на крај парка, КИДАЈУЋИ, у пролазу, лишће са дрвећа; два пута СЕ, на ужас Ненадов, ЗАПЛЕЛА у електричне жице, које су у додиру једна с другом севнуле; најзад је плъснула у велику бару крај чесме. Како ЈЕ Ненад плачући ТРЧАО за својом лоптом, то су га вода и житко блато попрскали. Док је он грабио мокру лопту, гимназисти у смеху ПОБЕГОШЕ ка Улици царице Милице.”

Глагол	Глаголски облик	Лице	Број	Род
стрчавши				
су се појавили				
побегну				
кидајући				
се заплела				
је трчао				
побегоше				

Непроменљиве врсте речи

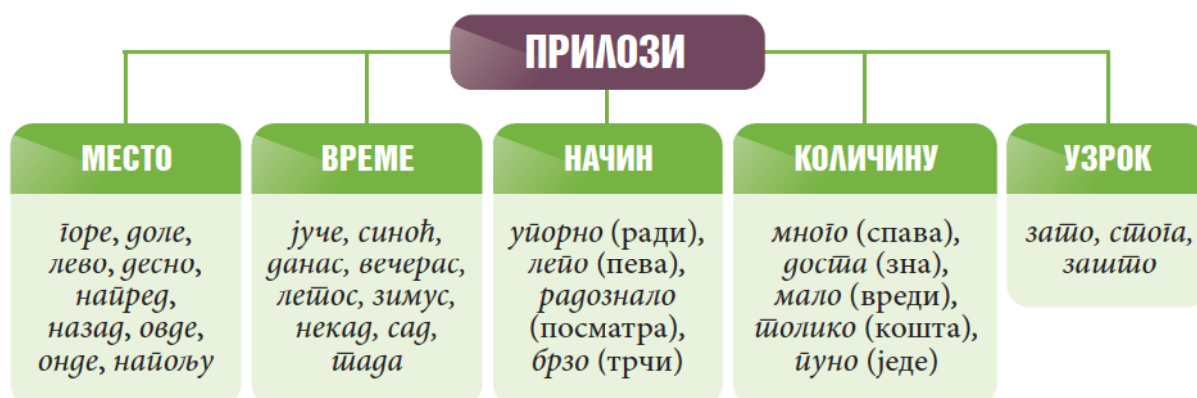
◀ непроменљиве речи ▶ прилози ▶ предлози ▶ везници ▶ речце ▶ узвици

Након подсећања на променљиве врсте речи, у овој лекцији обновићеш знања у вези са непроменљивим речима.

Прилози

Прва врста непроменљивих речи којих ћемо се подсетити јесу прилози.

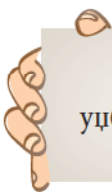
Прилози су речи које најчешће стоје уз глаголе и казују место, време, начин, количину и узрок вршења њихове радње.

Обрати пажњу!

Запамти да **прилози** најчешће стоје уз **глаголе**, а **придеви** уз **именице**.

Брзо трчи оно брзо маче.
↓ ↓ ↓ ↓
прилог глагол **придев** именица

Детаљнија објашњења у вези са прилозима можеш наћи и у свом дигиталном уџбенику за пети разред, коме можеш приступити скенирањем QR кода.

Подсети се <<<

Неки прилози, иако су непроменљива врста речи, имају степен поређења, односно могу имати облике компаратива и суперлатива. Ову граматичку категорију имају прилози за начин: брзо – брже – најбрже (трчи); неки прилози за место: далеко – даље – најдаље (путује); неки прилози за количину: мнојо – више – највише (даје).

Предлози

Док су прилози непроменљиве речи које најчешће стоје уз глаголе, предлози су непроменљиве речи које стоје уз именице.

Предлози су непроменљиве речи које означавају различите просторне, временске и друге односе између ствари и бића. Они су несамосталне и помоћне речи, јер се увек употребљавају уз именске речи (именице, заменице, придеве и бројеве), нпр. *исп*ред куће, *п*оред њега, *између* добрих и лоших навика, *од* једног *до* другог, *близу* факултета, *на* столу и др.

Обрати пажњу!

Имај на уму да су многи предлози настали од прилога, те тада имају исти облик као и прилози. Међутим, разликоваћеш их по томе што **прилози** могу стајати сами, тј. они су **самосталне речи**, док су **предлози несамосталне речи** и јављају се у тзв. предлошко-падежним конструкцијама.

Нови Сад је **близу**.
прилог

Нови Сад је **близу** Београда.
предлог

Он живи **поред**.
прилог

Он живи **поред** мене.
предлог

Знам више

Предлози могу настати и од именица. Обрати пажњу на следеће примере и уочи разлику између именица и предлога.

У свој родни **крај** ретко долазим.
именица

Дуго смо шетали **крај** обале.
предлог

Попели су се на највиши **врх** планине.
именица

Носила је џемпер **врх** кошуље.
предлог

врх – преко, изнад

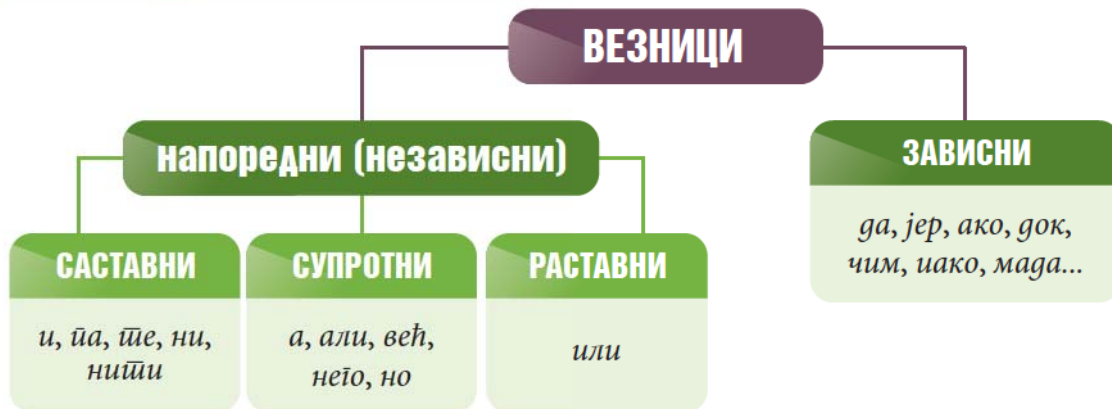
Детаљнија објашњења у вези са предлозима можеш наћи и у свом дигиталном уџбенику за пети разред, коме можеш приступити скенирањем QR кода.

Везници

У седмом разреду било је речи и о везницима.

Везници су непроменљива врста речи. Њима се повезују речи, предлошко-падежне конструкције, скупови речи и реченице. У зависности од типа везе коју означавају, сви везници се могу поделити на напоредне (независне) и зависне.

Речце

О речцама је такође било речи у току прошле године.

Речце или **партикуле** су непроменљиве речи којима се наглашава исказ или износи став говорног лица (увереност, сумња, претпоставка, могућност, изненађеност и сл.).

РЕЧЦЕ	
УПИТНЕ	да ли, ли, зар
ЗА ПОТВРЂИВАЊЕ И ОДРИЦАЊЕ	да, не
ПОКАЗНЕ	ево, ето, ено, ње
СУПРОТНЕ	међутим, ипак
УЗВИЧНА	ала
ЗАПОВЕДНЕ	нека, хајде
ЗА ИСТИЦАЊЕ	бар, баи
ПОВРАТНА	се
ЗАКЉУЧНА	дакле
ЗА ИСКАЗИВАЊЕ ЛИЧНОГ СТАВА (МОДАЛНЕ РЕЧЦЕ)	вероватно, дакако, заиста, можда, нажалост, наравно, несумњиво, уосталом

Знам више

Научи да разликујеш краћи облик повратне заменице **себе**, који гласи **се**, од речце **се**. Уколико **се** можеш заменити са **себе**, у питању је **повратна заменица**. С друге стране, ако **се** није могуће заменити са **себе**, у питању је **повратна речца**.

Уз **праве повратне глаголе**, односно глаголе који означавају радњу коју субјекат врши на себи, користи се повратна заменица **себе/се**.

- ✓ Нашминкала **се** и изашла у град.
- ✓ Нашминкала је **себе** и изашла у град.

Уз **неправе и узајамно-повратне глаголе** стоји речца **се**, те у овом случају **се** није могуће заменити са **себе**.

- ✓ Наљутио **се** и изашао из собе.
- ✗ Наљутио је ~~се~~ и изашао из собе.

Језичке зачкољице!

ДА може бити речца или везник у зависности од контекста.

Ана: Вуче, јеси ли разумео наставниково објашњење?

Вук: Да, Ана, све ми је јасно.
речца

Ана: Вуче, филм само што није почео. Где идеш?

Вук: Идем да донесем кокице.
везник

Узвици

Непроменљиве речи су и узвици, такође обрађени у седмом разреду.

Узвици су непроменљива врста речи којима се исказују расположења и осећања, којима се неко/нешто дозива или се подражава неки звук.

Провери знање

1. Разврстај речи у задате групе:

трас, иако, зашто, међутим, кроз, над, шиц, или, хајде, како.

Прилози: _____ Предлози: _____

Везници: _____ Узвици: _____

Речце: _____

2. У датој реченици подвуци непроменљиве речи:

Веома често га је сретала, иако тада нису живели у комшилуку.

3. Напиши којој врсти речи припадају подвучене речи:

У недељу ћу, можда, спавати дуже, јер имам слободан дан.

у _____ можда _____ дуже _____ јер _____

4. Прецртај реч која не припада низу: ако, али, иако, нека, мада.

5. Подвуци све предлоге у реченицама:

Путовали су од Куле до Београда скоро три сата. Пред Земуном су стали и кроз прозор гледали саобраћајну гужву. Испред земунске станице су купили путнике са пртљагом и наставили ка Београду.

6. Заокружи слова испред реченица у којима препознајеш прилоге.

а) Несавесно је управљао возилом.

б) Несавесно управљање возилом га је довело до трагедије.

в) Она је неразговорно изговарала слова.

г) Њено изговарање слова било је неразговорно.

7. Прочитај пажљиво дате реченице:

- Вук је рекао да ће данас доћи на време.
- Да, заиста је то обећао.

Примећујеш да је два пута употребљена реч ДА.

У другој реченици ДА је:

а) везник; **б)** узвик; **в)** речца; **г)** предлог.

Заокружи слово испред тачног одговора.

8. Прочитај реченицу и одговори којој врсти речи припада подвучена реч:

Ех, како се некада лепо живело! _____

9. Допуни следеће реченице тако да искази буду тачни.

а) Саставни везници су: _____

б) Раставни везник је: _____

в) Супротни везници су: _____

10. Заокружи слово испред реченица које су правилно написане.

- a) Јој како добра журка!
- б) Јој! Како добра журка!
- в) Јој, како добра журка!
- г) Јој! Како добра журка.

ОБНОВИ И ПОНОВИ

Врсте речи	Граматичке категорије	Подела
ИМЕНИЦЕ	род, број, падеж	ВЛАСТИТЕ <i>Милан, Краљево, Дунав</i>
		ЗАЈЕДНИЧКЕ <i>борба, књи́та, столица</i>
		ЗБИРНЕ <i>цвеће, тврње, пилат</i>
		ГРАДИВНЕ <i>песак, камен, шећер</i>
		МИСАОНЕ (апстрактне) <i>мисао, љубав, смрт</i>
		ГЛАГОЛСКЕ <i>тврчање, сеоба, ускрснуће</i>
ЗАМЕНИЦЕ	род, број, падеж, лице	ИМЕНИЧКЕ <i>личне (ја, ти, он...)</i> <i>неличне (ко, неко, нишита...)</i>
		ПРИДЕВСКЕ <i>присвојне (мој, твој...)</i> <i>показне (овај, тај, онај...)</i> <i>упитно-односне (који, чији...)</i> <i>одричне (ничији, никакав)</i> <i>неодређене (нечији, некакав)</i> <i>опште (свачији, свакакав)</i>
ПРИДЕВИ	род, број, падеж, степен поређења	ОПИСНИ <i>добар, ђамеџан, озбиљан</i>
		ПРИСВОЈНИ <i>сестрин, братов, Миличин</i>
		ГРАДИВНИ <i>дрвени, метални, камени</i>
		МЕСНИ <i>доњи, северни, овдашњи</i>
		ВРЕМЕНСКИ <i>јучерашњи, ондашњи, дневни</i>
БРОЈЕВИ	род, број, падеж (осим основних бројева од пет па навише)	ОСНОВНИ <i>један, три, пет</i>
		РЕДНИ <i>први, седми, десети</i>
		ЗБИРНИ <i>двоје, троје, шесторо</i>
		+ БРОЈНЕ ИМЕНИЦЕ <i>двојица, петорица, осморица</i>

ГЛАГОЛИ	вид, облик, лице, род, број, стање, потврдност/ одричност	ПРЕЛАЗНИ	чи ^т а ^и и ^{ти} , ку ^й и ^и и ^{ти}	гл. род
		НЕПРЕЛАЗНИ	ле ^т и ^е и ^{ти} , т ^и р ^ч а ^и и ^{ти}	
		ПОВРАТНИ	че ^ш л ^а й ^а и ^{ти} се, сме ^ј а ^и и ^{ти} се	
		СВРШЕНИ	ку ^й и ^и и ^{ти} , зара ^д и ^и и ^{ти}	гл. вид
		НЕСВРШЕНИ	ку ^й ова ^и и ^{ти} , зара ^ђ ива ^и и ^{ти}	
ПРИЛОЗИ	степен поређења	ЗА ВРЕМЕ	јуче, ле ^т и ^о с, некад	
		ЗА МЕСТО	јоре, десно, наиред	
		ЗА НАЧИН	ле ^й о (пева), вредно (ради), брзо (трчи)	
		ЗА КОЛИЧИНУ	мно ^г о (спава), до ^{ст} и ^а (зна), ђуно (једе)	
		ЗА УЗРОК	за ^т и ^о , ст ^и о ^г а, заш ^т и ^о	
ПРЕДЛОЗИ	/	УЗ ГЕНИТИВ	из, од, до	
		УЗ ДАТИВ	ка, ђрема	
		УЗ АКУЗАТИВ	кроз, уз	
		УЗ ИНСТРУМЕНТАЛ	са, над, ђред	
		УЗ ЛОКАТИВ	о, ђо, ђри	
ВЕЗНИЦИ	/	НАПОРЕДНИ (независни)	и, али, или	
		ЗАВИСНИ	јер, иако	
РЕЧЦЕ	/	УПИТНЕ	да ли, ли, зар	
		ЗА ПОТВРЂИВАЊЕ И ОДРИЦАЊЕ	да, не	
		ПОКАЗНЕ	ево, е ^т и ^о , ено, ђле	
		СУПРОТНЕ	ме ^ђ у ^т и ^м , ђак	
		УЗВИЧНА	ала	
		ЗАПОВЕДНЕ	нека, хајде	
		ЗА ИСТИЦАЊЕ	бар, баи	
		ПОВРАТНА	се	
		ЗАКЉУЧНА	дакле	
		ЗА ИСКАЗИВАЊЕ ЛИЧНОГ СТАВА (модалне речце)	верова ^ј и ^н о, заист ^а , можда	
УЗВИЦИ	/	ЗА ИЗРАЖАВАЊЕ ОСЕЋАЊА	ах, ех, јој	
		ЗА ДОЗИВАЊЕ ИЛИ ТЕРАЊЕ ЉУДИ И ЖИВОТИЊА	иш, ма ^ц -ма ^ц , ши ^ц	
		КОЈИМА СЕ ПОДРАЖАВАЈУ РАЗЛИЧИТИ ЗВУКОВИ ИЗ ПРИРОДЕ	ав-ав, бу ^ћ , мууу, ђлус, ха-ха-ха	

Провери шта знаш 5

1. Повежи линијом сваку реченицу са врстом подвучене речи у њој.

1. Покуцао сам на <u>врата</u> .	☐ а) глагол
2. <u>Она</u> се одазвала.	☐ б) придев
3. <u>Опрезно</u> сам отворио.	☐ в) предлог
4. <u>Улазим</u> у собу.	☐ г) именица
5. <u>Поред</u> мене се појави она.	☐ а) заменица
6. Била је <u>лепа</u> .	☐ њ) прилог

2. Одреди облик (падеж, род, број) подвучене именице:

Гризао је зубима кору сувог хлеба.

а) падеж: _____

б) род: _____

в) број: _____

3. Из наведене реченице препиши у табелу две придевске заменице. За сваку од њих одреди врсту којој припада, род и падеж у тој реченици.

Нико не би помислио да негде има таквих златних перуника као у врту моје баке.

Придевска заменица	Врста придевске заменице	Род	Падеж

4. Одреди облик подвученог глагола:

Ученици се утишаше како би боље чули наставницу.

а) глаголски облик: _____

б) лице: _____

в) граматички број: _____

г) род: _____

5. Одреди врсту подвучених бројева у следећим реченицама:

Имала је троје деце, два синчића и једну кћи. Старији син се звао Марко, а други Петар.

а) троје _____

б) два _____

в) једну _____

г) други _____

1

1

1

1

1

1

6. Одреди врсте непроменљивих речи.

НЕКАД _____ ОВАМО _____
 ЕХ _____ ЗАР _____
 МИМО _____ ОД _____
 НА _____ АЛИ _____

1

7. У следећој реченици подвуци придев и заокружи прилог:

Добро дошао у добро друштво.

1

8. Одреди којим врстама припадају подвучене речи у следећем вицу:

Питали пужа да ли му је жена код куће.

Јесте, али код своје.

да ли _____ је _____

али _____ код _____

1

9. У следећој реченици подвуци напоредне (независне) везнике:

Општина би, рече ми директор школе, нашла аутобус или комби, али су путеви изровани и опасни.

1

10. Одреди врсту подвучених речи.

а) Дуго смо шетали крај обале. _____

б) У свој крај ретко долазим. _____

в) Свако дете је лепо на свој начин. _____

г) Свако дете уме лепо да црта. _____

а) Милица живи близу мог стана. _____

ђ) Она станује близу. _____

е) Видео ју је јуче. _____

ж) Јуче сам је видео. _____

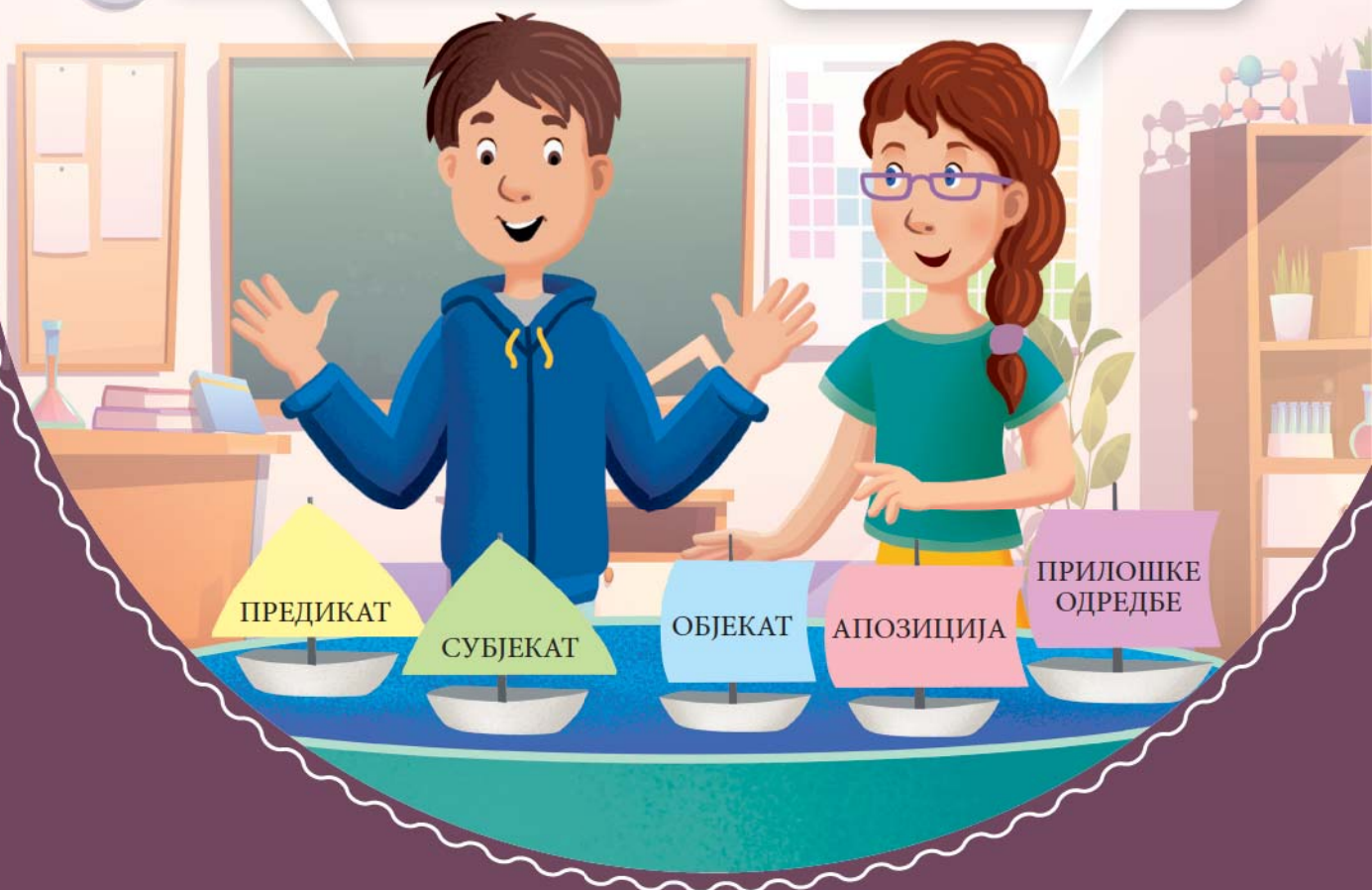
Тест бодујеш као да си на малој матури. Један задатак носи један бод. Зато је важна тачност и прецизност у давању одговора. Решења теста налазе се на крају уџбеника.

Укупно:	недовољан 1	довољан 2	добар 3	врлодобар 4	одличан 5
	1–2	3–4	5–6	7–8	9–10

СИНТАКСА – систематизација

Ове године ћу коначно
упамтити – предикат и субјекат
су главни реченични чланови!

Тако је, Вуче, али осим
независних, постоје и
зависни реченични чланови.

Реченични чланови (служба речи у реченици)

◀ субјекат ◀ предикат ◀ објекат ◀ прилошке одредбе ◀ апозиција

Подсети се <<<

Од млађих разреда основне школе сусрећеш се са **субјектом** и **предикатом**, који представљају **главне реченичне чланове**. Захваљујући градиву наученом у седмом разреду, знаш све и о врстама ових реченичних чланова (граматичком и логичком субјекту, именском и глаголском предикату), односно о њиховом значењу у реченици. Такође, познато ти је да постоје **зависни реченични чланови** – **објекат** (прави и неправи), **прилошке одредбе** (за место, време, начин, узрок, количину/меру), као и додатна одредба – **апозиција**.

Обрати пажњу!

Реченични чланови могу бити исказани различитим синтаксичким јединицама – **речју**, **синтагмом** или **зависном реченицом**.

Вук и Ана су дошли **касно**.

прилошка одредба за време
исказана **речју** (прилогом)

Вук и Ана су дошли **после поноћи**.

прилошка одредба за време исказана **именицом у предлошко-падежној конструкцији ПОСЛЕ + генитив**

Вук и Ана су дошли **после позоришне представе**.

прилошка одредба за време исказана **именичком синтагмом у предлошко-падежној конструкцији ПОСЛЕ + генитив**

Вук и Ана су дошли **када се завршила представа**.

прилошка одредба за време исказана **зависном (временском) реченицом**

Ако уз именицу или именичку синтагму у зависном падежу стоји и предлог, онда кажемо да тај предлог и реч, односно синтагма која следи за њим чине **предлошко-падежну конструкцију**.

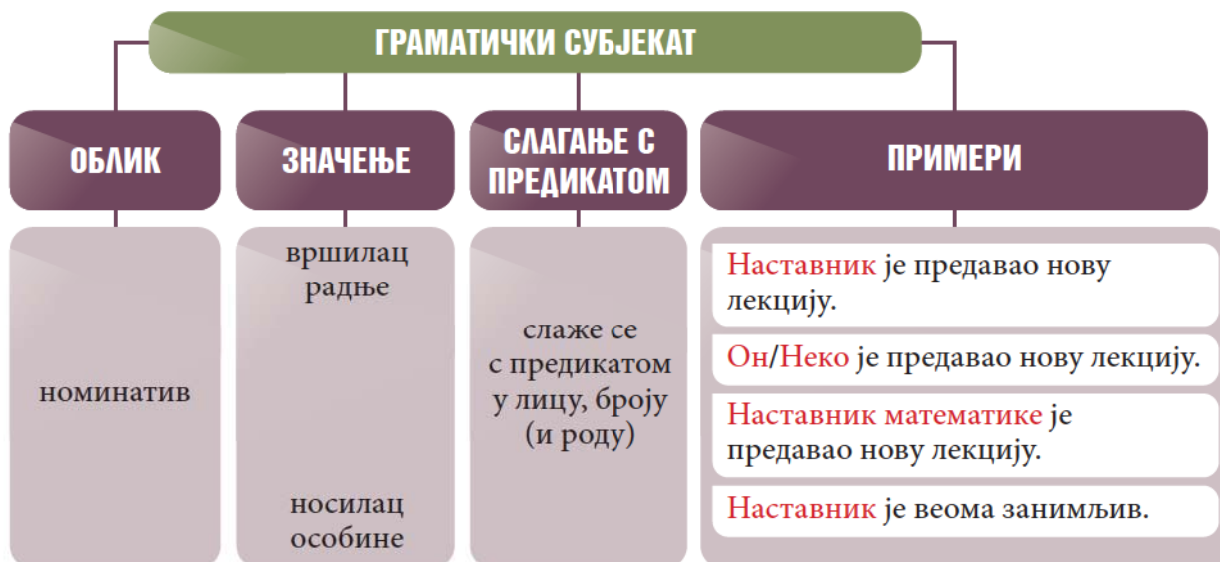
На наредним страницама, кроз задатке, табеле и графиконе, подсетићеш се целокупног градива посвећеног реченичним члановима и обновити знање из овог дела синтаксе.

Субјекат

Подсећање на раније усвојено градиво у вези са реченичним члановима започећемо причом о субјекту.

Субјекат је један од главних реченичних чланова, којим се именује вршилац радње, односно носилац особине или стања означених предикатом. Може бити исказан именицом, именичком заменицом или именичком синтагмом.

Постоје две врсте субјекта – **граматички** и **логички** субјекат, који се разликују према облику и значењу, као и слагању са реченичним предикатом. Погледај следеће графиконе и подсети се типичних особина двеју врста субјеката.

Вук: Ана, шта је субјекат у реченици *Трчаћи је здраво?*

Ана: Субјекат је инфинитив *трчаћи*. Сећаш се, Вуче, да смо у седмом разреду научили да и инфинитив, као неличан глаголски облик, може имати службу субјекта (Важно је *учићи*, Не смемо *исовати* и сл.). Тада се субјекат не слаже са предикатом у лицу, роду и броју, већ је предикат увек у 3. л. јд. средњег рода.

➡ У следећим реченицама подвуци субјекат, одреди му врсту, тип синтаксичке јединице којом је исказан и падежни облик у коме се налази.

а) Наша школа је домаћин општинског такмичења из историје.

врста субјекта: _____ синтаксичка јединица: _____ падеж: _____

б) Ученицима је било криво због отказивања планиране екскурзије.

врста субјекта: _____ синтаксичка јединица: _____ падеж: _____

в) Јуче није било грејања у сали за физичко.

врста субјекта: _____ синтаксичка јединица: _____ падеж: _____

◀◀◀

➡ Заокружи слово испред реченице у којој уочаваш логички субјекат.

а) Вука боли глава од прегласне музике.

б) Вука сам срео, не Ану.

в) Вука је заболело у грудима од пребрзог трчања. ◀◀◀

➡ Заокружи слово испред реченице у којој се граматички субјекат слаже са предикатом у лицу, броју и роду.

а) Никоме није било досадно на предавању.

б) Ана учи за такмичење из српског језика.

в) Ана је освојила друго место на такмичењу. ◀◀◀

➡ Сећаш се да је у седмом разреду било речи о томе да службу субјекта у реченици могу вршити и зависне реченице. Имајући то у виду, подвуци субјекат у следећим реченицама, а затим допуни тврдњу.

а) Ко другоме јаму копа сам у њу упада.

б) Добро је познато да се труд и залагање награђују успехом.

Зависна реченица која се налази у служби субјекта у примеру под **а)** по врсти је _____, а у примеру под **б)** по врсти је _____. ◀◀◀

Закључујеш да субјекат као реченични члан може бити исказан различитим синтаксичким јединицама – **речју**, **синтагмом** и **зависном реченицом**.

Предикат

Предикат је, као што знаш, главни реченични члан (уз субјекат). Постоје две врсте предиката – глаголски и именски.

Глаголским предикатом се именује радња коју субјекат врши (Вук **УЧИ** за контролни). Састоји се од глагола у личном глаголском облику, који се са субјектом слаже у лицу, броју и роду (уколико тај глаголски облик разликује родове).

Именским предикатом се субјекту приписује нека особина или се на неки начин ближе одређује (Вук **ЈЕ ВРЕДАН**, Вук **ЈЕ УЧЕНИК ОСМОГ РАЗРЕДА**). Састоји се од глаголског дела, који чине глагол *јесам* или *бити* у личном глаголском облику и именског дела, који чине именска реч или синтагма.

ГЛАГОЛСКИ ПРЕДИКАТ

ПРОСТ

један глагол у личном гл. облику

Вук **гледа** филм.
Вук **је дошао** у школу.

СЛОЖЕН

два глагола:
гл. непотпуног значења у личном
гл. облику + ДА + презент

Вук **је почео да гледа** филм.
Вук **жели да поправи** оцене.

гл. непотпуног значења у личном
гл. облику + инфинитив

Вук **је почео гледати** филм.
Вук **мора поправити** оцене.

ИМЕНСКИ ПРЕДИКАТ

помоћни глагол (*јесам/бити*)
у личном гл. облику
+
именски део предиката
(именица, придев, заменица,
број, именичка/придевска
синтагма)

Марко **је фудбалер**.
Марко **ће бити фудбалер**
кад порасте.
Марко **је талентован**
фудбалер.

Марко **је талентован**.
Марко **је веома талентован**.

Марко **је тај**.
Марко **је први**.

Обрати пажњу!

Важно је да разликујеш прост предикат исказан сложеним глаголским обликом од сложеног предиката.

Као што знаш, сложени глаголски облици (перфекат, плусквамперфекат, потенцијал, футур први и футур други) састоје се од две речи – од помоћног глагола и глагола који се мења: нпр. *био сам дошао, будем дошао, бисмо дошли*.

Ако се пак предикат састоји од два глагола у личном глаголском облику, од којих је један непотпуног значења и не може самостално вршити службу предиката (*морати*, *моћи*, *требаћи*, *хтећи*, *желети*; *ћоћећи*, *настајавићи* и сл.), а другим се употпуњује информација о радњи – посреди је **сложени глаголски предикат**.

Подвуци предикате у следећим реченицама и прецизно им одреди врсту.

- а)** Не мораш да поједеш баш целу чоколаду! _____
- б)** Наша репрезентација није била задовољна пласманом на турниру.

- в)** Вук треба да каже Ани све о својим осећањима. _____
- г)** Многи ученици су се заинтересовали за рецитаторску секцију. _____

Заокружи слово испред реченице у којој је употребљен сложен глаголски предикат.

- а)** Више десетина хиљада српских породица, предвођених патријархом Арсенијем III Чарнојевићем, бејаше прешло у Аустрију у Великој сеоби 1690.
- б)** Нико није био одушевљен Вуковом идејом.
- в)** Морала сам отићи пре завршетка представе због ужасне главобоље. <<<

Објекат

Зависни реченични члан којег ћемо се прво подсетити јесте објекат.

Објекат је зависни реченични члан који допуњује глагол и означава предмет/појам на коме се врши радња, тј. који трпи радњу. Објекат може бити реализован речју, синтагмом или зависном реченицом.

Будући да представља допуну глагола, објекат је условљен његовим значењем и карактеристикама, па врста објекта зависи од тога какву допуну захтева глагол који у реченици врши службу предиката.

Погледај следећи графикон и подсети се које врсте објекта постоје, који је падежни облик за њих карактеристичан и какви су у погледу глаголског рода глаголи које допуњују.

ОБЈЕКАТ

ПРАВИ (ДИРЕКТНИ)

допуњује прелазни глагол и стоји у облику акузатива без предлога или деоног генитива који је заменив акузативом без предлога

Вук је прочитао **књигу**.
Ана је попила **воде/воду**.
Вук није рекао **ни речи / ни реч**.

НЕПРАВИ (ИНДИРЕКТНИ)

представља допуну непрелазних глагола и може стајати у акузативу са предлогом или неком другом зависном падежу – генитиву (осим деоног), дативу, инструменталу или локативу

Добили су гаранцију **од продавца**.
Родитељи су веровали **у његов успех**.
Рекла је све **мами**.
Ана пише **графитном оловком**.
Разговарали су **о екскурзији**.

Обрати пажњу!

Сећаш се да је у седмом разреду било речи о типовима зависних реченица и њиховој служби у независној реченици. **У служби објекта** могу се наћи, на пример:

- **изрична реченица** – Вук је рекао Ани да ће доћи у школу;
- **односна реченица** – Вук није испунио шта је обећао.

➡ Подвуци објекте у следећим реченицама и одреди им врсту.

а) Јели смо укусних бакиних колача, па легали крај ватре. _____

б) Градска библиотека је доделила дипломе свим вуковцима.
_____, _____

в) Ана се заинтересовала за Вукову причу. <<<

➡ Заокружи слово испред реченице у којој препознајеш неправи објекат.

а) Пролећно воће је најлепше, заситила сам се банана и мандарина.

б) Појели смо цео плех пите.

в) Пили су воде са бистрог извора. <<<

➡ У следећој реченици подвуци објекте, одреди им врсту и падеж (број линија ту је да ти олакша потрагу за овим реченичним члановима):

Ана је све испричала Вуку и рачунала је на његову помоћ, а он ју је, као и увек у таквим ситуацијама, загрлио и охрабрио.

објекат: _____ врста: _____ падеж: _____

објекат: _____ врста: _____ падеж: _____

објекат: _____ врста: _____ падеж: _____

објекат: _____ врста: _____ падеж: _____

- Пронађи у датој реченици прави објекат исказан личном заменицом и напиши га на линији: _____ <<<

Прилошке одредбе

Од петог разреда било је речи о прилошким одредбама, које су, уз објекат, зависни реченични чланови.

Прилошке одредбе су зависни реченични чланови који стоје уз глагол и ближе одређују околности у којима се радња врши. Захваљујући прилошким одредбама прецизира се ГДЕ, КАДА, КАКО, ЗАШТО и У КОЈОЈ МЕРИ се вршила радња исказана реченичним предикатом, па разликујемо прилошке одредбе за МЕСТО, ВРЕМЕ, НАЧИН, УЗРОК И КОЛИЧИНУ/МЕРУ.

У служби прилошких одредби могу се наћи:

- **Прилози:** Ана је напољу, Ана је јуче дошла, Ана је вредно радила.
- **Именице и именичке синтагме у зависним падежима:** Вук је у школи, Вук је дошао после тренинга, Вук је с великим напором учио историју.
- **Зависне реченице:** Ана је поступила како је желела, Вук је добио лошу оцелу јер није учио за контролни, Укључили су радио када се емисија већ била завршила.

Погледај следећу табелу и подсети се градива о прилошким одредбама.

ВРСТА ПРИЛОШКЕ ОДРЕДБЕ	ПРИМЕР	СИНТАКСИЧКА ЈЕДИНИЦА
за место – где?	Вук је напољу . Вук је у школском дворишту . Вук је ишао где је хтео .	реч синтагма реченица
за време – када?	Ана је јуче добила петицу из географије. Ану је после првог часа заболео стомак. Ана је ручала када је дошла из школе .	реч синтагма реченица
за начин – како?	Ана је марљиво учила. Вук је веома пажљиво говорио о свему. Вук је одговарао како је умео .	реч синтагма реченица
за узрок – зашто?	Вук је бринуо због нечега . Ана је нерасположена због лоше оцелу . Споречкали су се јер нису слушали једно друго .	реч (у предлошко-падежној конструкцији) синтагма реченица
за количину/меру – у којој мери?	Вук је данима читао књигу. Ана је прилично дуго вежбала за пријемни. Учили су колико су могли .	реч синтагма реченица

Пажљиво прочитај следећи одломак из аутобиографије *Кроз васиону и векове* Милутина Миланковића, који се налази у твојој *Читанци* 8, а затим подвуци прилошке одредбе у њему и одреди им врсту (број линија ће ти помоћи да их све забележиш):

„Кад наврших десету годину, морадох поћи у Осијек. [...] На дан мог одласка скупише се у дворишту сви наши млађи, трговачки помоћници, кочијаши, виноградије, кравар, циглар, подрумар и остала служинчад, да се опросте од младог господина. [...] Зато их примих милостиво и опростих се са свима љубазно, но са пуним достојанством.”

• У одломку пронађи:

а) прилошку одредбу за време исказану зависном реченицом: _____;

б) прилошку одредбу за време исказану синтагмом: _____;

в) прилошке одредбе за начин исказане прилозима:

_____, _____.

➤ Подвуци прилошке одредбе у следећим реченицама, одреди им врсту и тип синтаксичке јединице којом су исказане.

а) Ана је веома озбиљно приступила припремама за малу матуру.

врста прилошке одредбе: _____

синтаксичка јединица: _____

б) Пошто је Ана морала да учи, Вук је одлучио да гледа утакмицу.

врста прилошке одредбе: _____

синтаксичка јединица: _____

в) Ана и Вук су у библиотеци пронашли занимљиву књигу о морским животињама.

врста прилошке одредбе: _____

синтаксичка јединица: _____

г) Вук и Ана су данас имали писмени задатак из математике.

врста прилошке одредбе: _____

синтаксичка јединица: _____ <<<

Апозиција

Уз објекат и прилошке одредбе, апозиција је последњи зависни реченични члан о коме је било речи у седмом разреду.

Апозиција је врста одредбе која служи као додатна информација о именичком појму на који се односи и слаже се са њиме у падежу. Увек се у писању одваја запетама и обично се њоме другим речима говори о ономе што значи тај именички појам.

Апозисија означава исто што и именица / именички појам на који се односи, те се зато и зове додатна одредба.

Београд, главни град Србије, лежи на ушћу Саве у Дунав.

субјекат апозиција (уметнута)

На ушћу Саве у Дунав лежи Београд, главни град Србије.

апозиција (на крају реченице)

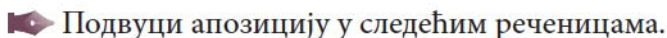
Београд = главни град Србије

Именички појам може ближе одређивати још један зависни члан, а то је атрибут. **Атрибут** је зависни члан **именичке синтагме** и представља именичку одредбу, односно ближе одређује оно што значи именица уз коју стоји. У саставу именичке синтагме може се наћи више атрибута.

Атрибут у синтагми може стајати испред именице и тада се са њом слаже у роду, броју и падежу (*лепа девојка, њени џакмичар, онај човек*), те се назива и **придевски атрибут**.

Уколико атрибут у именичкој синтагми стоји иза именице, назива се **падежни атрибут**. У служби ове врсте атрибута налазе се именице и именичке синтагме у зависним падежима (*дан рођења, жена црне косе, контролни из математике*).

Подсетићеш се градива о синтагмама и атрибутима на странама 134–139 у овој Грамаџици.

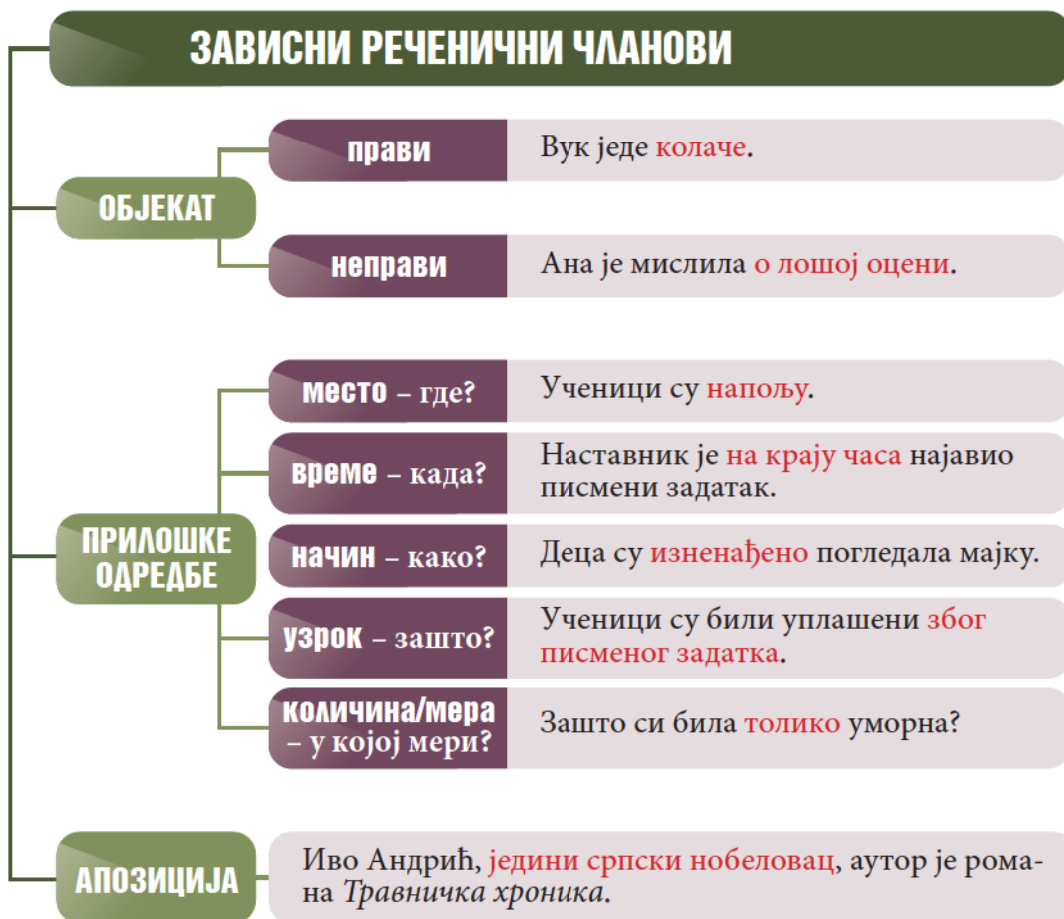

- a)** *Орлови рано летје*, роман Бранка Ћопића, једна је од најлепших дечјих књига.
- b)** Гледао сам синоћ чувени Ел Класико, фудбалски меч Барселоне и Реал Мадрида.
- v)** Колосеум, највећи амфитеатар на свету, представља један од најпопуларнијих туристичких локалитета у Риму.
- Напиши слово које стоји испред реченице у којој се апозиција односи на објекат.

ГЛАВНИ РЕЧЕНИЧНИ ЧЛАНОВИ

ЗАВИСНИ РЕЧЕНИЧНИ ЧЛАНОВИ

Напоредни односи међу реченичним члановима

- ◀ напоредни (независни) однос ▶ саставни однос ▶ супротни однос
 ▶ раставни однос

У претходним лекцијама било је речи о реченичним члановима, а сада је ред да се подсетиш како се они повезују један с другим.

👉 У следећем тексту подвуци субјекте, објекте и атрибуте, а затим попуни тврдње испод текста:

Не волим да се увече враћам кући сама из школе. Синоћ је опет стари и неугледни просјак стајао на углу и просио. Знам да он није агресиван нити опасан, али ми опет није свеједно када га сретнем у мраку. Проси новац или цигарете, а не прима храну нити одећу коју му људи нуде. Родитељи инсистирају да дођу по мене, али мени је боље да ме сачекају и допрате Вук или Андрија, а не мама или тата.

- Атрибути _____ и НЕУГЛЕДНИ стоје у _____ односу.
- Објекти НОВАЦ и _____ налазе се у _____ односу, док су објекти _____ и _____ у саставном односу. ВУК и АНДРИЈА врше улогу _____ у предикатској реченици и они су међусобно у _____ односу, а са субјектима МАМА и ТАТА, који су међусобно у _____ односу, налазе се у супротном односу. ◀◀◀

Речи и синтагме које имају исту службу у реченици, а међусобно не зависе једне од других налазе се у **напоредном (независном) односу**. Напоредни односи међу реченичним члановима могу бити: **саставни, супротни и раставни**.

	ВРСТА ОДНОСА		
	САСТАВНИ	СУПРОТНИ	РАСТАВНИ
ПРИМЕНА	напоредни однос између паралелних или узастопних реченичних	повезивање неподударних или супротстављених реченичних чланова	изношење могућности избора само између два реченична члана
ВЕЗНИЦИ	и, ња, ње, ни и нији	а, али, нејо, но, и, већ	или, било

➡ У следећим примерима одреди службу (функцију) подвучених реченичних чланова, а затим напиши у ком су напоредном односу.

а) Кувано или помужено млеко у неким нашим крајевима назива се вареника.

служба (функција): _____

напоредни однос: _____

б) Ко нема било руку било ногу стекне назив саката особа. То је погрдан назив и не би га требало употребљавати у пристојном и добром говору.

служба (функција): _____; _____

напоредни однос: _____; _____

в) И опет ћу поновити – волим тебе, а не њу!

служба (функција): _____

напоредни однос: _____

г) Не остављај прљаве патике на тепих, нити у ципеларник!

служба (функција): _____

напоредни однос: _____

д) Иронија представља подругљив и подсмешљив говор, којим се на духовит начин износи став или мишљење које је супротно од онога што се казује речима (нпр. за глупог човека се каже да је паметан, за себичног да је великодушан, за ленштину да је вредан човек и сл.).

служба (функција): _____; _____

напоредни однос: _____; _____

◀◀◀

➡ Допуни следеће реченице тако да имају смисла. Води рачуна о броју речи – има их онолико колико има празних места.

а) Волим _____, _____ музику.

б) Волим и _____ музику.

в) Нисам сигуран да ли Ана радије слуша _____ музику.

◀◀◀

➡ Подвучи реченичне чланове у раставном односу и одреди им службу.

а) Желиш за рођендан књигу или нешто од одеће? _____

б) Козметика или шминка само долазе у обзир! _____

в) Волела бих такође да добијем било малу било већу ташну. _____

г) Тај бренд продаје се у тржном центру или на интернету. _____

◀◀◀

Синтагме

- ◄ синтагма ◄ главни члан синтагме ◄ зависни члан синтагме
- ◄ именичка синтагма ◄ придевска синтагма
- ◄ прилошка синтагма ◄ глаголска синтагма

➤ Прочитај дијалог између Милоша и Вука и обрати пажњу на истакнуте речи и скупове речи, а затим одговори на захтеве.

Милош: Вуче, **наше школско двориште** је данас препуно људи. Организујемо **хуманитарну акцију**.

Вук: Знам, Милоше. Прикупљамо храну и одећу **за незбринуту децу**. **Чувши за то**, моја **мама** је спаковала **огроман пакет**. Ствари су **много лепе**. Мама каже да су **готово нове** и да сам их можда обукао једном или ниједном, јер сам **у предшколском периоду** јако брзо растао.

Милош: Дивно, Вуче. **Помагати угроженима** је племенито. Ми смо јуче ишли породично у набавку и **аутомобил мог тате** напунили храном **у оближњем маркету**. То ће бити **наша донација**.

Вук: Супер! Баш ми је драго да учествујемо у овоме! ◄◄◄

➤ Препознај и напиши коју службу врши истакнути скуп речи у реченици *Вуче, **наше школско двориште** је данас пуно људи и деце.* _____

- Овај реченични члан исказан је:

а) речју; **б)** синтагмом; **в)** реченицом.

Заокружи слово испред тачног одговора. ◄◄◄

➤ Одреди падеж и службу истакнуте синтагме у реченици *Организујемо **хуманитарну акцију**.*

падеж: _____ служба: _____

- Каква је ова синтагма по врсти? _____

- Одреди главну реч и зависни члан ове синтагме.

главна реч: _____ зависни члан: _____ ◄◄◄

➤ Допиши тачне одговоре тако да тврђе буду тачне.

- У реченици *Ствари су **много лепе*** истакнута синтагма врши службу _____ и по врсти је _____ синтагма.

- Главна реч у синтагми **много лепе** је _____, а зависни члан је _____.

По врсти речи главни члан ове синтагме је _____, а зависни _____. ◄◄◄

Скуп двеју или више речи које имају заједничко значење и врше исту службу у реченици назива се **синтагма**.

Свака синтагма има реч која одређује службу и значење целог скупа речи и представља **главни члан синтагме**, и барем још једну реч или више њих које допуњују значење главне речи и представљају **зависне чланове**.

На основу врсте главне речи одређује се и врста синтагме. Захваљујући градиву седмог разреда знаш да постоје именичке, придевске, прилошке и глаголске синтагме.

➤ Пронађи по један пример за сваку врсту у Милошевом и Вуковом дијалогу са почетка лекције и напиши их на линијама.

именичка синтагма: _____

придевска синтагма: _____

прилошка синтагма: _____

глаголска синтагма: _____ <<<

Именичке синтагме

Подсети се <<<

Главна реч у именичкој синтагми је **именица**, а **зависни члан** назива се **атрибут**. Атрибути у именичким синтагмама могу се наћи **испред главне речи** и тада се **слажу са њом у роду, броју и падежу**. Овакви атрибути најчешће су изражени придевима, придевским заменицама и придевским синтагмама. Атрибут који стоји **иза главне речи** у именичкој синтагми обично се налази **у неком зависном падежу** и најчешће је изражен именицом или именичком синтагмом.

➤ Издвој атрибуте из следећих именичких синтагми у Милошевом и Вуковом дијалогу на страни 134 и одреди врсту речи у служби атрибута.

наше школско двориште

атрибут 1: _____ врста речи: _____

атрибут 2: _____ врста речи: _____

хуманитарну акцију

атрибут: _____ врста речи: _____

за незбринуту децу

атрибут: _____ врста речи: _____

огроман пакет

атрибут: _____ врста речи: _____ <<<

Одреди падеж и службу истакнутих именичких синтагми у следећој реченици:

Ми смо јуче ишли породично у набавку и **аутомобил мог тате** напунили храном у **оближњем маркету**.

аутомобил мог тате падеж: _____ служба: _____

у оближњем маркету падеж: _____ служба: _____

- Сигурно се сећаш да се унутар шире синтагме може наћи ужа. Пронађи у датој реченици пример такве синтагме и заокружи је.

- У овој синтагми атрибут је изражен:

а) придевском синтагмом; **б)** именичком синтагмом; **в)** прилошком синтагмом.

Заокружи слово испред тачног одговора.

- Одреди главну реч и зависни члан уже синтагме.

главна реч: _____ зависни члан: _____ <<<

Придевске синтагме

Подсети се <<<

Придевска синтагма је скуп речи које имају обједињено значење и функцију у реченици, а **главна реч** у синтагми је **придев**.

Службу зависног члана придевске синтагме најчешће обавља **прилог** – нпр. *веома лепа* (девојка), *јако занимљив* (роман), *иприлично тешко* (градиво), али се у служби зависног члана може наћи и **поредбена конструкција са везником као** (ређе *попут*) – нпр. *вредан као њелица*, *лепа као анђео*, а некад и **именица**: *љубави*, *вредан њажње*.

Придевске синтагме врше службу **именског дела предиката** (*Вук и Милош су изузетно њлемениџи*) или **атрибута** у именичкој синтагми (*Изузетно њлемениџа деца учесџвују у џуманиџарној акцији*).

Подвучи придевске синтагме у реченицама које Вук изговара у разговору с Милошем и напиши коју службу врше:

Ствари су много лепе. Мама каже да су готово нове и да сам их можда обукао једном или ниједном, јер сам у предшколском периоду јако брзо растао.

_____ <<<

Подвучи придевске синтагме у следећим реченицама и одреди им службу.

а) У *Чиџанци* за осми разред прочитаћеш изузетно занимљиве приповетке Иве Андрића.

служба: _____

б) Приповетка *Деца* ми је била нарочито занимљива.

служба: _____

в) Задаци на тесту из српског су прости као пасуљ за онога ко редовно учи.

служба: _____ <<<

Прилошке синтагме

➤ Одреди службу истакнуте синтагме у следећој реченици:

У предшколском периоду сам **јаво брзо** израстао.

- Подвуди у овој синтагми главну реч и одреди којој врсти припада.

Главна реч у овој синтагми је _____, што значи да је ова синтагма по врсти _____ синтагма.

- Којој врсти припада реч у служби зависног члана синтагме **јаво брзо**? _____

Подсети се <<<

Прилошка синтагма је скуп речи у коме је главна реч прилог. У служби зависног члана обично се такође налази прилог, који указује на интензитет, степен, количину, меру нечега што је изражено главном речи.

➤ Пажљиво прочитај следећи текст и подвуди у њему прилошке синтагме:

Вук је прилично нестрпљиво чекао да Ана изађе из зграде. Одлучио је да јој потпуно искрено каже како се осећа. Ипак, када ју је угледао и када му је пришла сасвим близу, поколебао се. Распричали су се о догађајима из школе и чинило му се да је за разговор о осећањима доста касно. Други пут ће бити одлучнији! <<<

➤ Пронађи у тексту претходног задатка по једну прилошку синтагму која врши службу:

а) прилошке одредбе за начин _____;

б) прилошке одредбе за време _____;

в) прилошке одредбе за место _____. <<<

Подсети се <<<

Сећаш се да прилошка синтагма у реченици може имати исти облик као придевска синтагма у средњем роду.

Говорио је изузетно мудро. → *Како* је говорио? (прилошко значење)

Вуков брат је изузетно мудро дете. → *Какво* је дете Вуков брат? (придевско значење)

➤ Подвуди синтагме у следећим реченицама и одреди им врсту и службу коју врше.

а) Време је прошло много брзо и Вук није рекао све што је желео.

врста синтагме: _____ служба: _____

б) Много брзо рецитовање никада није изражајно.

врста синтагме: _____ служба: _____ <<<

Глаголске синтагме

➡ Пажљиво прочитај следеће реченице и подвуци синтагме у њима.

Помагати угроженима је племенито.

Чувши за хуманитарну акцију, мама је припремила пакет и понео сам га у школу.

- Коју службу врши синтагма подвучена у првој реченици?

- Коју службу врши синтагма подвучена у другој реченици?

Подсети се <<<

Глаголска синтагма представља скуп речи од којих је **главна реч глагол** у **неличном глаголском облику** – инфинитиву или једном од глаголских прилога.

Глаголска синтагма чији је **главни члан глагол у инфинитиву** обично у реченици **има службу субјекта**, док **глаголске синтагме** чије су **главне речи глаголски прилози** (садашњи и прошли) у реченицама врше **службу прилошких одредби** (за време, начин, узрок).

➡ У глаголским синтагмама које уочаваш у реченицама датим у претходном задатку одреди врсту глаголског облика којим је исказан главни члан синтагме.

а) У синтагми _____ главни члан је исказан _____.

б) У синтагми _____ главни члан је исказан _____.

➡ Подвуци глаголске синтагме у следећим реченицама, а затим напиши коју службу врше у реченици и у ком се глаголском облику налази глагол у њима.

а) Плашећи се прехладе, обукао је дебео џемпер и јакну.

служба: _____ глаголски облик глагола: _____

б) Неопходно је веровати у себе.

служба: _____ глаголски облик глагола: _____

ВРСТЕ СИНТАГМИ

ИМЕНИЧКЕ

главна реч – именица
зависни члан – атрибут

1. с атрибутом испред именице, који се са њом слаже у роду, броју и падежу

занимљива *прича*
први *љубац*
један *човек*

2. с падежним атрибутом, који стоји иза именице и не конгруира са њом

полавање књије
колач од чоколаде
реке Србије

ПРИДЕВСКЕ

главна реч – придев

1. зависни члан је прилог

многа *намењан*
јако *брз*

2. зависни члан је поредбена конструкција

лукава као лисица
брз као зец

3. зависни члан је именица

јун љубави
жељан *нажње*

ПРИЛОШКЕ

главна реч – прилог
зависни члан – прилог

веома *тешко*
многа *најорно*

ГЛАГОЛСКЕ

главна реч – глагол у
неличном глаголском облику

1. с инфинитивом

читати књије

2. с глаголским прилогом садашњим

слушајући добру музику

3. с глаголским прилогом прошлим

увидевши *прешку*

Реченица

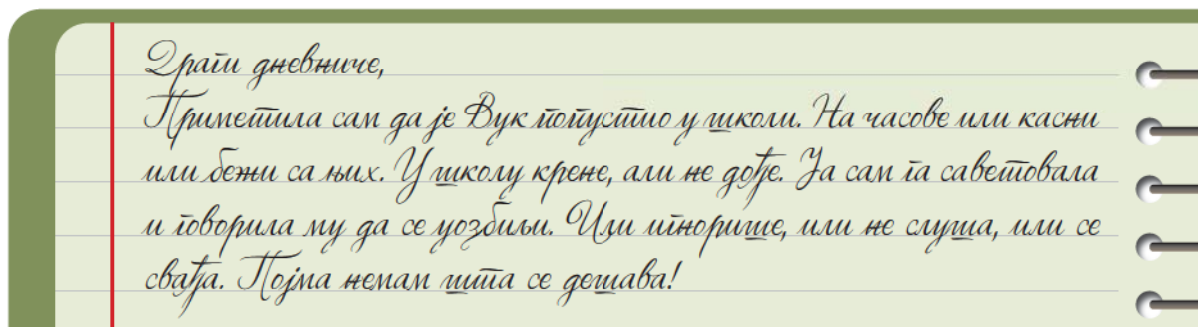
- ◀ комуникативна реченица ▶ сложена реченица
◀ независна (предикатска) реченица ▶ зависна (предикатска) реченица

Комуникативне реченице

Већ ти је познато да се реченицама износе информације или обавештење, али се њима може и поставити питање, издати наређење или упозорити на нешто. Даље, њима се може позвати неко у помоћ, изразити неко позитивно или негативно осећање, али се може и пожелети некоме нешто или пак изрећи клетва. Дакле, свака реченица има неку **комуникативну функцију**.

Реченица којом се исказује целовита мисао или порука, без обзира на број предиката, односно предикатских реченица назива се **комуникативна реченица**.

- 📖 Прочитај текст и попуни тврдњу. Циљ задатка је да одредиш какве су реченице према комуникативној функцији у датом тексту.

- Четири реченице припадају _____ реченицама, а последња, пета је _____. <<<

Подсети се <<<

Да се подсетимо, према комуникативној функцији реченице делимо на: **обавештајне, упитне, узвичне, заповедне и жељне**.

- 📖 Одреди какве су према комуникативној функцији следеће реченице.

- а)** Вуче, имаш ли можда неке проблеме код куће? _____
б) Брине ме твоје понашање. _____
в) Ако се не уозбиљиш, ићи ћеш на поправни! _____
г) Да си сместа почео да учиш! _____
д) А са поправљањем оцена нек ти је са срећом! _____ <<<

Детаљнија објашњења у вези са комуникативним реченицама можеш наћи и у свом дигиталном уџбенику за шести разред, коме можеш приступити скенирањем QR кода.

Сложена реченица

У претходним лекцијама било је речи о односима између реченичних чланова. Показано је у каквом су односу када се нађу један уз другог два или више субјеката, објекти, атрибути, прилошке одредбе. Али, шта се дешава када се два предиката нађу један до другог?

➤ Врати се на одломак из Аниног дневника на страни 140, подвуци предикате, а затим одреди колико има предикатских реченица у њему.

- Обрати пажњу на следеће предикате и одреди у каквом су односу:

а) или касни или бежи _____

б) крене, али не дође _____

в) сам саветовала и говорила _____

г) Или игнорише, или не слуша, или се свађа _____ <<<

Реченица која садржи више предиката јесте **сложена реченица**.

Сложена реченица је састављена од предикатских или простих реченица које могу стајати међусобно у независном или зависном односу. Из шестог разреда знаш да се реченица која у свом саставу има глагол у личном глаголском облику назива **предикатска реченица**. Из шестог и седмог разреда ти је познато да се самостална предикатска реченица која исказује целовиту поруку назива **независна (предикатска) реченица**, док се она предикатска реченица која не може бити самостална и зависи од других реченица пошто не исказује целовиту поруку назива **зависна (предикатска) реченица**.

Независна реченица

➤ Врати се на текст из Аниног дневника на страни 140 и издвој независне предикатске реченице које се у њему налазе.

- Препознај и напиши у ком су односу следеће независне реченице.

а) На часове или касни или бежи са њих. _____

б) У школу крене, али не дође. _____

в) Ја сам га саветовала и говорила да се уозбиљи. _____

г) Или игнорише, или не слуша, или се свађа. _____ <<<

Независне (предикатске) реченице међу собом могу бити у саставном, супротном и раставном односу.

НАПОРЕДНИ ОДНОСИ ИЗМЕЂУ НЕЗАВИСНИХ РЕЧЕНИЦА

САСТАВНИ

СУПРОТНИ

РАСТАВНИ

ВЕЗНИЦИ

и, ња, ње, ни, нијми

а, али, нећо, но, већ

или, (ређе било)

ПРИМЕРИ

Данас не пада
киша *и* лепо је
време.

Јуче није падала
киша, *али* је било
веома тмурно.

Сигурно ће сутра пасти
пека киша *или* ће бити
снега.

✎ Напиши везнике супротног односа:

Везници супротног односа су: _____, _____, _____, _____ и _____. ◀◀◀

✎ У каквом су односу подвучене реченице једна с другом? За пример под б) добићеш малу помоћ.

а) Не слушај га, него читај! _____

б) Протеклих десет година биле су бурне, али без nelaгоде осврћем се на њих, и са наученим лекцијама посматрам сва та искуства, и срећан сам што сада умет да доносим боље одлуке.

• Прва и друга реченица налазе се у _____ односу. Друга и трећа су у _____ односу, а и трећа и четврта су у _____ односу.

в) Хоћеш ли ти да идеш у продавницу, или морам ја то да обавим?

_____ ◀◀◀

Зависне реченице

На страницама које следе подсетићеш се и друге врсте предикатских реченица.

Још у шестом разреду било је речи о реченицама које не могу стајати самостално, већ се обавезно налазе уз неку независну предикатску реченицу. Такве реченице називамо **зависне (предикатске) реченице**.

✎ Из одломка Аниног дневника на страни 140 издвој све зависне реченице и препиши их на линијама.

◀◀◀

Подсети се врста зависних реченица и њихових обележја – везника. Табела ће ти помоћи да систематизујеш своје знање из седмог разреда.

Врста зависне реченице	Питања на која одговара	Везници	Служба	Примери
Изричне - у ужем смислу - зависноупитне	Шта?	<i>да/како,</i> <i>ли,</i> <i>да ли,</i> <i>ко,</i> <i>ишћа,</i> <i>иде,</i> <i>када,</i> <i>како,</i> <i>зашћћо</i>	прави објекат неправи објекат субјекат	- Сањала сам <u>да се шетам уз морску обалу.</u> - Питао ме је <u>да ли волим дуге шетње.</u> - Сећам се <u>како сам се шетала прошле године на мору.</u> <u>Да обожавам дуге шетње свима је познато.</u>
ОДНОСНЕ	Који/која/које? Ко? Шта?	<i>који,</i> <i>чији,</i> <i>какав,</i> <i>колики,</i> <i>ко,</i> <i>ишћа,</i> <i>иде,</i> <i>кад</i>	атрибут апозиција субјекат објекат	- Улица <u>која ми је омиљена за шетњу</u> није далеко од моје куће. - Дунавска улица, <u>којом се најчешће шетам,</u> једна је од најдужих у Пожаревцу. <u>Ко рано рани две среће граби.</u> - Ради то <u>што највише желиш.</u>
МЕСНЕ	Где? Куда? Одакле?	<i>иде, куда,</i> <i>одакле</i>	прилошка одредба за место	Шетај се <u>иде има људи.</u>
ВРЕМЕНСКЕ	Када?	<i>кад(а),</i> <i>пре нећо ишћо,</i> <i>након ишћо,</i> <i>ишћ ишћо,</i> <i>док, чим</i>	прилошка одредба за време	<u>Кад се вратиш из шетње,</u> позови ме.
УЗРОЧНЕ	Зашто? Због чега?	<i>јер, поишћо,</i> <i>како, сћћоћа,</i> <i>зачћо ишћо,</i> <i>сћћоћа ишћо,</i> <i>будућћи да</i>	прилошка одредба за узрок	Брзо сам се вратила из шетње <u>јер је почела киша.</u>
ПОСЛЕДИЧНЕ	Колико?	<i>ишћко да,</i> <i>да</i>	последична допуна	Киша толико пада <u>да ми се не излази напоље.</u>
УСЛОВНЕ	Под којим условом?	<i>ако, уколико,</i> <i>да, кад</i>	прилошка одредба за услов	<u>Ако буде падала киша,</u> врати се.
НАМЕРНЕ	С којом намером? С којим циљем?	<i>да, како (би),</i> <i>(не би) ли</i>	прилошка одредба за циљ	Изашла сам <u>да се прошетам.</u>
ПОРЕДБЕНЕ	Како?	<i>како, колико,</i> <i>као ишћо,</i> <i>као да, нећо ишћо,</i> <i>нећо да</i>	прилошка одредба за начин	- Напољу изгледа <u>као да ће киша.</u> - Боље учи <u>нећо ишћо се шеташ по читав дан.</u>
ДОПУСНЕ	Упркос чему?	<i>ишћко, мада,</i> <i>премда</i>	прилошка допусна одредба	Прошетала сам се <u>ишћко је ромињала киша.</u>

Одреди врсту подвучених зависних реченица.

- а) „Пошту чини Виде Маричићу,
части свате три бијела дана,
док наврши што је коме драго.
Кад четврто јутро освануло,
два су брата сестру изводила.”

Женидба Милића Барјакџара

- б) „То су, без приговора, прихватили и сви моји другови, и то није било оспоравано до свршене матуре, иако нисам био ни вредан, ни амбициозан.”

Милутин Миланковић, *Кроз васиону и векове*

- в) „Кад се он у својој соби спремао да бјежи, запитају га момци шта ће чинити са Живковићем, који је у другој соби рањен лежао, а он одговори поздравом, како ће Живковић чути: 'Шта ћете чинити? Ако може ићи, нека иде као и остали људи; ако ли не може, а ви му одсијеците главу, па понесите, да је Турци не носе.”

Вук Стефановић Караџић, *Житије Ајдук Вељка Петровића*

Подвуци зависне реченице у следећем тексту, означи их бројевима и напиши којој врсти припадају.

Толико је било тмурно и ветровито да нисмо могли на време да изађемо из куће, иако смо данима планирали да гледамо тај меч. Утакмица се, како смо и очекивали, завршила победом нашег тима, који је све време био доминантнији на терену.

1. _____

2. _____

3. _____

4. _____

5. _____

Попуни празна места зависним реченицама. У загради је наведена врста зависне реченице.

- а) Сви ме питају _____. (изрична, зависноупитна)
б) Закаснио сам на час _____. (узрочна)
в) Освојио сам прво место на такмичењу из хемије _____. (допусна)
г) Избегавам да ти кажем истину _____. (намерна)
д) Постао сам човек _____. (односна)
ђ) _____, ићи ћу на зимовање. (условна)

Одреди врсту подвучених зависних реченица.

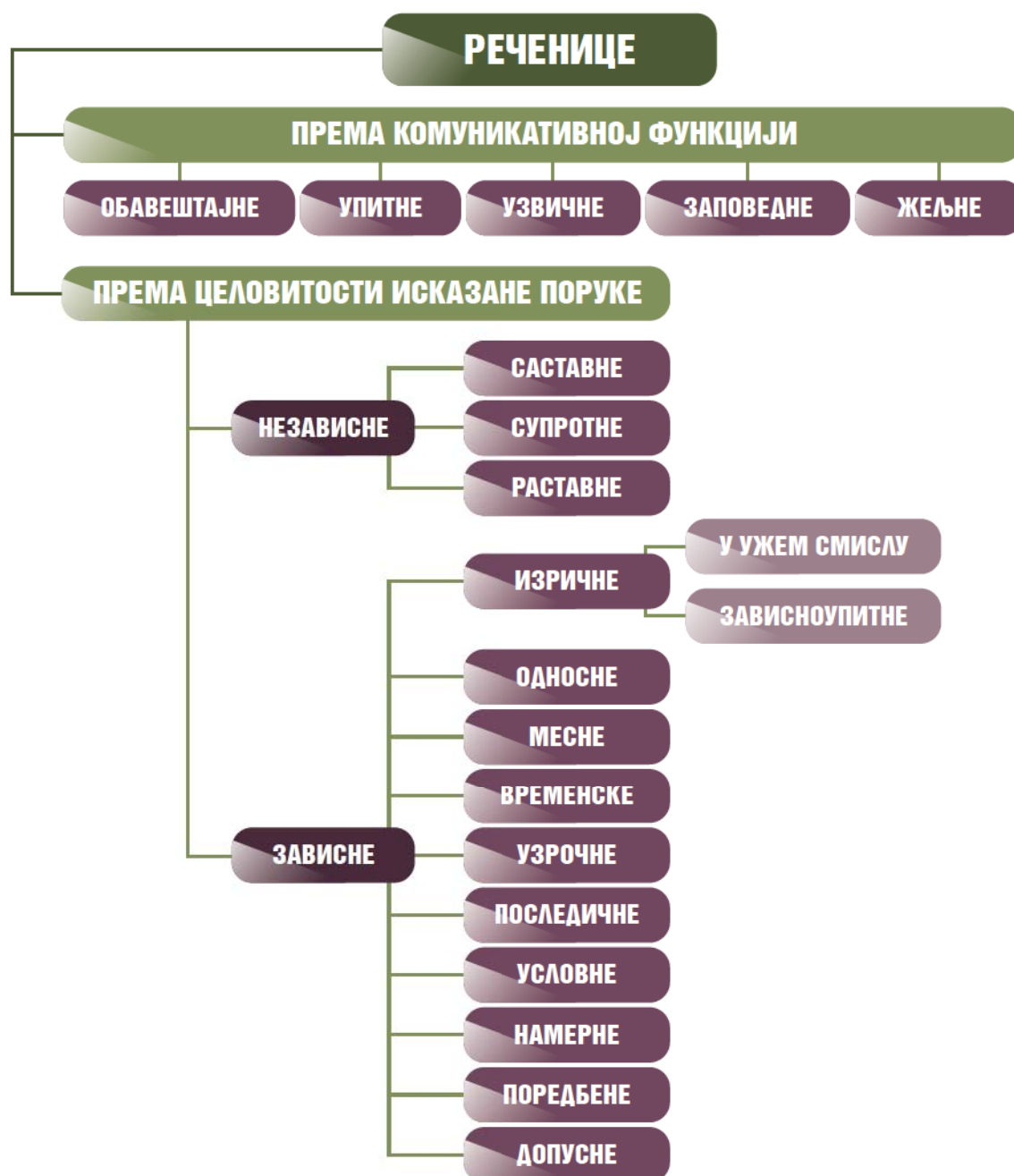
а) Моји другови и ја читали смо књигу под великом светиљком која се гасила.

б) Вук је током ноћи смишљао шта ће рећи Ани.

в) Пробаћу твоју питу, иако нисам гладан.

г) Тај земљотрес је био толико јак да је Ташмајдан пукао на пола.

ОБНОВИ И ПОНОВИ

Конгруенција

- ◀ конгруенција ▶ контролор конгруенције ▶ конгруентне речи
 ▶ конгруентна категорија

Подсети се ◀◀◀

Реши следеће задатке и подсети се градива седмог разреда о слагању предиката са субјектом у реченици, односно о слагању атрибута са именицом у именичкој синтагми.

- а)** Подвуци предикат у следећој реченици и одреди глаголски облик у служби предиката, његово лице, број и род:

Вук је данас закаснио у школу.

глаголски облик: _____ лице: _____

број: _____ род: _____

- б)** Замени именицу у служби субјекта у претходној реченици именицом АНА, па запиши нову реченицу водећи рачуна о облику предиката.

- в)** Одреди лице, број и род глагола у служби предиката у новодобијеној реченици.

лице: _____ број: _____ род: _____

- г)** У којој граматичкој категорији је дошло до промене у односу на полазну реченицу?

У категорији _____.

- Образложи зашто.

- а)** Употреби обе именице (ВУК, АНА) у саставном односу у служби субјекта и запиши нову реченицу водећи рачуна о облику предиката.

- п)** Одреди лице, број и род глагола у служби предиката у новодобијеној реченици.

лице: _____ број: _____ род: _____

- е)** У којим граматичким категоријама је дошло до промене у предикату?

Дошло је до промене у _____ и _____. ◀◀◀

- **а)** У датој реченици подвуци предикат и одреди глаголски облик у служби предиката, лице и број:

Вук учи за контролни из математике.

гл. облик: _____ лице: _____ број: _____

- б)** Замени именицу у служби субјекта у претходној реченици именицом АНА и запиши нову реченицу.

- Шта примећујеш – да ли је дошло до промене неке граматичке категорије глагола у предикату? Образложи одговор.

- в)** Употреби обе именице (ВУК, АНА) у саставном односу у служби субјекта.

- У којој граматичкој категорији је дошло до промене у предикату? Образложи одговор.

Подсети се <<<

Субјекат и предикат у реченици слажу се у лицу, броју и роду (уколико глаголски облик разликује род, тј. уколико се гради од радног или трпног глаголског придева).

- **а)** Подвуци именичку синтагму у следећој реченици, одреди службу коју она врши, а затим издвој и зависни члан (атрибут):

Вредан ученик је добио петицу.

служба: _____ зависни члан: _____

- б)** У којим граматичким категоријама се атрибут слаже с именицом у синтагми коју уочаваш у претходном задатку?

Атрибут се слаже с именицом у _____, _____ и _____.

- в)** Уместо именице УЧЕНИК у датој реченици употреби именицу УЧЕНИЦА у множини.

- У којим граматичким категоријама је дошло до промене атрибута у именичкој синтагми?

Дошло је до промене у _____ и _____. <<<

- **а)** Допуни реченице одговарајућим облицима именичких синтагми, у којима је главна реч именица УЧЕНИК, а атрибут најпре придевска заменица ОВАЈ, а затим број ЈЕДАН.

Наставник је похвалио _____. (ученик, овај)

Наставник је рекао _____ да ћемо губити час. (ученик, један)

- б)** У којим граматичким категоријама се атрибут слаже с именицом у обема синтагмама?

_____, _____, _____. <<<

Подсети се ◀◀◀

Атрибути који стоје испред именице у именичкој синтагми (придеви, придевске заменице, редни бројеви и број *један*) слажу се са њом у роду, броју и падежу.

Слагање реченичних чланова и чланова именичких синтагми у роду, броју, падежу и лицу назива се **конгруенција**.

➡ Допуни следеће реченице користећи речи у заградама у одговарајућем облику.

- а) Купили смо поклон _____. (наш, наставница географије)
- б) Дечаци су играли фудбал _____. (школски, двориште)
- Шта примећујеш? У којим граматичким категоријама се атрибут слаже с именицом у добијеним синтагмама? У _____, _____ и _____.
- Од које речи зависи слагање у именичкој синтагми? Од _____. ◀◀◀

Речи које контролишу слагање називају се **контролори конгруенције**.
 Именица је контролор конгруенције у именичкој синтагми.
 Придеви, придевске заменице, редни бројеви и основни број један у служби атрибута – представљају **конгруентне речи** у именичкој синтагми.
 Именица се са атрибутом у именичкој синтагми слаже у роду, броју и падежу и те граматичке категорије су **конгруентне категорије**.

➡ Напиши у којим граматичким категоријама се предикат слаже са субјектом у следећим реченицама.

- а) Вукови родитељи су отпутовали на село.
Предикат се слаже са субјектом у _____, _____, _____.
- б) Ана мисли да је Вук због нечега љут.
Предикат се слаже са субјектом у _____ и _____.
- в) Замени именичку синтагму у служби субјекта у реченици под а) личном заменицом за треће лице једине женског рода.
У којим граматичким категоријама долази до промене у предикату?
У _____ и _____.
- Дакле, од ког реченичног члана зависи облик предиката? Од _____. ◀◀◀

Конгруентне категорије приликом слагања глаголског предиката са субјектом су лице, број (и род).
 Именице и именичке заменице у служби субјекта су **контролори конгруенције**.

Провери шта знаш 6

1. Попуни дату табелу и одреди прецизно службу (функцију) реченичних чланова у следећој реченици:

Професор српског жели да нас води у Народни музеј следеће недеље да видимо *Мирослављево јеванђеље*, један од најстаријих српских ћириличких споменика.

Реченични члан	Служба
Професор српског	
жели да води	
нас	
у Народни музеј	
следеће недеље	
да видимо <i>Мирослављево јеванђеље</i>	
један од најстаријих српских ћириличких споменика	

2. Заокружи слово испред реченице у којој уочаваш логички субјекат.

- а) Ани је криво што се Вук због нечега наљутио.
б) Вук је Ани послао поруку да није расположен за разговор.
в) Ани је та порука веома тешко пала.

3. Одреди службу (функцију) подвучених реченичних чланова, као и врсту напоредног односа у коме се налазе.

- а) Наручи ми цеђену наранџу или лимунаду, ако немају наранџу.

служба (функција): _____

напоредни однос: _____

- б) Ни Вук ни Ана нису данас у школи.

служба (функција): _____

напоредни однос: _____

- в) Вуче, купи мени сладолед, а не Ани.

служба (функција): _____

напоредни однос: _____

4. Прочитај реченицу, па одговори на питања:

Наставник математике је најавио писмени задатак за понедељак.

- а) У којим категоријама се предикат слаже са субјектом?

У _____, _____ и _____.

- б) Која реч је контролор конгруенције у реченици? _____

1

1

1

1

1

5. Подвучи синтагме у следећој реченици и одреди им врсту:

Размишљајући о свему, схватио је изузетно брзо да његови проблеми уопште нису толико велики.

1

6. Одреди реченице према комуникативној функцији.

а) Нек је са срећом и да буде успешно, да речи више не буду празне речи, већ да радимо за грађане и Србију! _____

б) Ацо, донеси ми белешке са предавања. _____

в) Рекао сам ти већ и више се нећу понављати. _____

г) Ах, каква ми конфузија влада у мислима! _____

1

7. Одреди врсту напоредног односа у коме се налазе независне реченице.

а) Потребна Вам је помоћ или имате питање у вези с поручивањем? _____

б) Прва помоћ у тим ситуацијама је крема за смањивање свраба, али након тога одмах се треба обратити лекару. _____

в) Почећемо бојкот и нећемо плаћати рачуне, па нека виде како ће. _____

1

8. Заокружи везник узрочних реченица.

АКО ЈЕР ВЕЋ МАДА ДА

1

9. Одреди врсту подвучене зависне реченице.

а) Правио се мртав како би побегао из тамнице. _____

б) Песник говори људима како да се понашају у животу. _____

в) Онда човек осећа да је све онако како треба да буде. _____

1

10. Заокружи слово испред сложене реченице у којој се налази намерна реченица.

а) Јави му да ћу доћи касније.

б) Топло је толико да сам се скроз презнојила.

в) Да сам виши, био бих кошаркаш.

г) Учим енглески језик да се боље сналазим на путовањима.

Тест бодујеш као да си на малој матури. Један задатак носи један бод. Зато је важна тачност и прецизност у давању одговора. Решења теста налазе се на крају уџбеника.

Укупно:	недовољан 1	довољан 2	добар 3	врлодобар 4	одличан 5
	1–2	3–4	5–6	7–8	9–10

АКЦЕНАТ

Хоћеш ли чај од зове?

Мислим да те неко зове!

Одређивање места акцента

◀ место акцента

Подсети се ◀◀◀

У претходним разредима било је речи о акценту. Сећаш се да реч може имати само један **акцентовани слог**, док су сви остали слогови у речи неакцентовани. Акцентован слог може бити дуг или кратак, и на основу дужине слога акценте делимо на кратке и дуге.

Следеће речи усправним цртама подели на слокове, а затим заокружи акцентовани слог:

КАПУТ, КАПА, ОДЕЋА, ОДЕЛО, КРАВАТА, ЦИПЕЛЕ, ПАНТАЛОНЕ.

- Које од ових речи имају кратак, а које дуг акценат? Препиши их у одговарајуће редове.

Речи са кратким акцентом: _____, _____, _____,
_____, _____.

Речи са дугим акцентом: _____, _____. ◀◀◀

Обрати пажњу!

Да би се тачно одредио акценат:

- Потребно је да прво нађемо његово место у речи, то јест да **утврдимо који је слог акцентован**. То значи да најпре морамо поделити реч на слокове.
- Затим треба применити правила у вези са **местом акцента** у речи. Једно од основних правила гласи да се акценат код двосложних и вишесложних речи **не може наћи на последњем слогу**.
- Када применимо то правило, **изговарамо реч више пута**, понављајући сваки пут реч тако што истакнемо други слог, на пример:

НА-СТАВ-НИК, НА-СТАВ-НИК

НА-ПИ-СА-ТИ, **НА-ПИ-СА-ТИ**, НА-ПИ-СА-ТИ

Утврдили смо да се у првој речи акценат налази на првом слогу, а у другој на другом.

У следећим речима подвуци акцентоване слокове. Примени наведена правила, која ће ти помоћи да одговори буду тачни.

УЧИТЕЉ
ДИРЕКТОРКА

УЧИТЕЉИЦА
СТЈУАРДЕСА

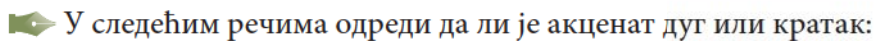
ПРОНАЛАЗАЧ
РАДНИК

◀◀◀

◀ дугоузлазни акценат ▶ дугосилазни акценат ▶ краткоузлазни акценат
◀ краткосилазни акценат

У шестом разреду било је речи о томе да се акценти разврставају по трајању на дуге и кратке.

МАЈКА, ОТАЦ, ДЕТЕ, СИН, ЋЕРКА, МАМА, БАБА, БАКА, ДЕДА, ДЕКА.

Речи са кратким акцентом: _____, _____, _____,
_____.

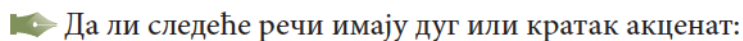
Речи са другим акцентом: _____, _____, _____,
_____, _____, _____.

За женско дете требало би рећи да је она нечија *kñi*. Тако би било правилно навести ову именицу у номинативу. Међутим, у језику су се усталили и облици *kñerka* и, још неформалнија, *ñerka*, па се данас ни ови синоними не могу сматрати неправилнима.

У седмом разреду пак речено је да се акценти разликују и по интонацији (или тону). **Интонација** може бити **узлазна** и **силазна**, па тако, да се подсетимо, акценте делимо на силазне и узлазне.

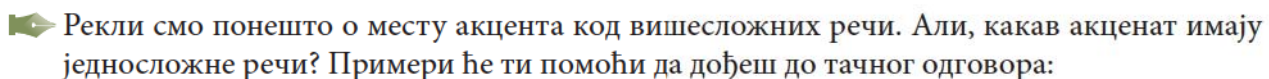

ТЕЧА, КУМ, СТРИНА, БАТА, СТРИЦ, БЕБА?

- Подели ове речи на основу интонације.

Речи са узлазном интонацијом су: _____, _____, _____.

Речи са силазном интонацијом су: _____, _____, _____.

НОС, ВРАТ, КОСТ, ПРСТ, КРВ, САН.

Једносложне речи имају само _____ акценте. ◀◀◀

Дошли смо и до најтежег дела градива о акцентима. Међутим, не бој се, свако може научити да тачно одреди место акцента и дужину акцента, а скоро свако да разликује кратке акценте по интонацији. Са дугим акцентима проблема нема. Да се подсетимо!

Изговор	Пише се
ТЕЕЕЕЧА	ТЕ́ЧА

Знаком / обележава се дугоулазни акценат.

Када се изговара дугосилазни акценат, тон се подиже, а затим спушта.

Изговор	Пише се
МААААЈКА	МА́ЈКА

Знаком — обележава се дугосилазни акценат.

Да одредиш да ли је реч о улазном или силазном акценту, проверу можеш урадити тако што ћеш прво тон наглашеног слога подизати, а други пут ћеш га спуштати.

На првом слогу вишесложних речи, уколико је слог наглашен, могу стајати сва четири акцента. Силазни акценти код вишесложних речи могу се наћи само на првом слогу, а не могу бити на унутрашњем, нити, наравно, на последњем слогу.

➡ Прочитај наглас речи и упореди оне из леве са онима из десне колоне.

ДЕВОЈКА	МАЧКА
ДЕЧАК	ДЕЧКО
ДЕЧИЦА	ШИШКЕ
ДЕВОЈЧИЦА	БАЛАВИЦА
ГОЛУБИЦА	ГОЛУБ

- Најпре усправним цртама подели речи на слоге, а затим подвуци акцентовани слог. Да се подсетимо – последњи слог никада није носилац акцента.

- Какав је по дужини акценат свих наведених речи?

ДУГ КРАТАК

Заокружи тачан одговор.

- Какав је према интонацији акценат речи из леве колоне?

УЗЛАЗАН СИЛАЗАН

Заокружи тачан одговор.

- Какав је према интонацији акценат речи из десне колоне?

УЗЛАЗАН СИЛАЗАН

Заокружи тачан одговор. ◀◀◀

Знам више

Неке речи имају два акцента. Међу њима су сложенице које означавају нијансе боја: *свећлоулав*, *тамносив*, као и полусложенице: *веб-сајт*, *веш-машина*.

Обрати пажњу!

Када одређујеш да ли је неки акценат узлазни или силазни, увек посматрај слог после акцентованог. Да би имала узлазну интонацију, реч мора имати најмање два слога: наглашени и један након наглашеног који задржава исту или има вишу висину тона. Отуда, дакле, једносложне речи имају само силазне акценте.

Слог након слога с узлазним акцентом остаје на истој висини или му висина расте, док слог након слога са силазним акцентом нагло пада. Упореди, на пример, речи:

(ном. јд.) НОГА : (ном. мн.) НОГЕ СЕСТРА : СЕСТРИЋ

Када се изговара краткоузлазни акценат, глас се подиже, а наредни слог задржава висину или наставља да се подиже.

НО^ооГА
НО | ГА

СЕ^еСТРА
СЕ | СТРА

Знаком \ обележава се краткоузлазни акценат.

Када се изговара краткосилазни акценат, глас се нагло спушта, а наредни слог је знатно нижи или се готово уопште и не чује.

НО^ооГЕ

СЕ^еСТРИЋ

Знаком \ обележава се краткосилазни акценат.

Провери знање

1. Наведене речи имају кратак акценат. Разврстај их по интонацији:

ЛЕПТИР, ЛЕПОТА, СВЕТАН, СВЕТСКИ, ТРЧАТИ, СЛОМИТИ.

а) Речи са краткоузлазним акцентом су: _____, _____ и _____.

б) Речи са краткосилазним акцентом су: _____, _____ и _____.

2. Наведене речи разврстај према врсти акцента:

ГЛАВА, НОС, ОЧИ, ЛЕЂА, РАМЕ, НАДЛАНИЦА, НОГА, ВРАТ.

Врста акцента	Силазни	Узлазни
Кратак		
Дуг		

Основна правила о распореду акцента и неакцентованих дужина

◀ распоред акцента ▶ неакцентоване дужине

Задаци у претходној лекцији вероватно ти се чине тешки. Правила, од којих је већина већ поновљена из претходних разреда, доста ће ти помоћи да успешно решиш задатке који се тичу разврставања речи по врсти акцента. Дакле, прво што треба да урадиш јесте да се подсетиш правила о **распореду акцента** у речи.

➡ Прочитај наглас неколико једносложних речи, па одговори на питање:

МИШ, ЦРВ, КРВ, СКОК, ТОК, ЖАР.

- Какве акценте имају једносложне речи? _____ ◀◀

Једносложне речи могу имати само силазне акценте.

➡ Прочитај наглас неколико вишесложних речи, посебну пажњу обрати на последњи слог, па одговори на питање:

РЕЋИ, ПИСАТИ, ИЗРЕКА, ПЛИВАТИ, ПЛИВАЊЕ, ТРКА, ТРЧАТИ.

- Да ли се на последњем слогу вишесложних речи може наћи акценат? _____ ◀◀

У вишесложним речима последњи слог никада није акцентован.

➡ Прочитај наглас ових неколико вишесложних речи, посебну пажњу обрати на први слог, па одговори на питање:

РЕЋИ, ИЗРЕКА, ПИСАТИ, ТУЖАН, ПЛИВАТИ, ТРКА, ТРЧАТИ, СУНЦЕ, ВАЖНО.

- Да ли се на првом слогу вишесложних речи неки тип акцента не може јавити?

_____ ◀◀

У вишесложним речима на првом слогу могу стајати сва четири акцента.

- ➡ Прочитај наглас ових неколико вишесложних речи, посебну пажњу обрати на унутрашњи наглашени слог, па одговори на питање:

НЕИСПИТАНО, ФУНКЦИОНИСАТИ, НАПИСАТИ, РАЗГОВАРАТИ,
ЗАДОВОЉИТИ, ЗАДОВОЉАВАТИ.

- Какви акценти могу стајати на унутрашњим слоговима вишечланих речи?

У вишесложним речима на унутрашњем слогу могу стајати само узлазни акценти.

Из наведеног видиш да је највише могућности код вишесложних речи код којих је акценат на првом слогу. За решавање таквих задатака потребна ти је већа концентрација него у другим случајевима.

- ➡ Прочитај наглас наведене синтагме и обрати пажњу на подвучени члан:

НЕКОЛИКО РАДИЈАТОРА, СТОТИНУ ПОЛИЦАЈАЦА, ПРОЧИТАВШИ КЊИГУ.

Примећујеш да речи *радијатора*, *полицајаца*, *прочитавши* имају мало продужене слоге након наглашеног слога: *радИјаатџоораа*, *џолИцаајаацаа*, *џрочИџаавиши*. Та појава назива се **неакцентована дужина**. Она се јавља само у слогу или слоговима након акцентованог. Некада је много више речи и њихових облика чувало неакцентоване (или поста акценатске) дужине, али се данас оне ређе чују у говору. Симбол за дужину је – и пише се изнад вокала који је дуг. Као ни симболи за акценат, ни симбол за неакцентовану дужину не пише се у српском језику, осим у одређеним текстовима, речницима, књигама из лингвистике и сл.

Знам више

Неакцентоване дужине јављају се:

- у генитиву множине: *џа́са̄*, *се́ла̄*;
- у генитиву и инструменталу једнине именица женског рода: *же́не̄*, *же́но̄м*;
- у појединим глаголским облицима – презенту: *чи́тӣа̄м*, имперфекту: *ја́ђа̄ху*, гл. прилогу садашњем: *ра́де̄ћи*, гл. прилогу прошлом: *нау́чӣвши*;
- а постоје и неки суфикси који имају неакцентовану дужину: *ле́ка̄р*, *џи́рка̄ч*, *мла̄до̄стӣ...*

Знам више

У српском језику постоје речи које немају свој акценат, налазе се пре или после акценатоване речи и са њом чине једну акценатску целину. Ако то чине с речју која следи, називају се **проклитике**, а ако то чине с речју која им претходи, називају се **енклитике**.

Проклитике су: предлози, везници и речца *не*, а енклитике су: ненаглашени (енклитички) облици личних заменица и помоћних глагола, као и речца *ли*. О томе ћеш више учити у средњој школи.

ОБНОВИ И ПОНОВИ

- Реч може имати само један акцентовани слог.
- Акцентовани слогови према дужини могу бити дуги и кратки.
- Интонација може бити узлазна и силазна.

Акценти	узлазни	силазни
дуги	/	↷
кратки	\	↘

- Једносложне речи имају само силазне акценте.
- На првом слогу вишесложних речи могу се наћи сва четири акцента.
- Силазни акценти могу се наћи само на првом слогу код вишесложних речи.
- На унутрашњем слогу вишесложних речи могу стајати само узлазни акценти.
- Акценат се никада не може наћи на последњем слогу двосложне и вишесложне речи.
- Неакцентована дужина јавља се у продуженим слоговима након наглашеног слога.

Речи	први слог	унутрашњи слог	последњи слог
једносложне	↷, ↘		
двосложне	↷, ↘, /, \		
вишесложне	↷, ↘, /, \	/, \	

Провери шта знаш 7

1. Допуни тврдњу тако да буде тачна:

По трајању, акценти могу бити _____ и _____, а по интонацији _____ и _____.

2. Напиши ознаке за:

- а) дугоузлазни акценат _____;
- б) дугосилазни акценат _____;
- в) краткоузлазни акценат _____;
- г) краткосилазни акценат _____.

3. Заокружи слово испред тачног одговора.

- а) Једносложне речи немају акценат.
- б) Једносложне речи имају само узлазне акценте.
- в) Једносложне речи имају само силазне акценте.

4. Подвучи тачну опцију у следећој тврдњи:

Код вишесложних речи последњи слог може / не може имати акценат, а унутрашњи може имати само узлазни/силазни акценат.

5. Разврстај речи према дужини акцента:

ПАС, ПАЦОВ, ЛОСОС, СОМ, РИС, ЖИРАФА, ОРАО.

- а) Дуг акценат: _____
- б) Кратак акценат: _____

6. Допуни следећу реченицу тако да буде тачна:

На првом слогу вишечланих речи могу стајати _____.

7. Само једна реч од наведених има краткосилазни акценат:

ЖАЛФИЈА, НАНА, ЛИПА, ЗОВА.

Која? _____

Све остале речи имају _____ акценат.

8. Разврстај речи с кратким акцентом на оне са узлазном и оне са силазном интонацијом:

НОГА, НОГЕ, СЕСТРА, СЕСТРИЧИНА.

- а) Узлазни: _____, _____.
- б) Силазни: _____, _____.

1

1

1

1

1

1

1

1

1

9. Заокружи акцентовани слог у речима:

ЕФИКАСНО, ДОМИНАЦИЈА, ГРАЂЕВИНСКИ, ФАКУЛТЕТ.

1

10. Акцентуј подвучене речи у реченицама.

Он мене стално вода за руку.

Пије ми се хладна вода.

Мами га лоше друштво.

Придржи мами капут.

Зове се Милица.

Не подносим сок од зове.

У Војводини су њиве масовно засејане репом.

Не маши ми тим твојим коњским репом.

Тест бодујеш као да си на малој матури. Један задатак носи један бод. Зато је важна тачност и прецизност у давању одговора. Решења теста налазе се на крају уџбеника.

Укупно:	недовољан 1	довољан 2	добар 3	врлодобар 4	одличан 5
	1–2	3–4	5–6	7–8	9–10

ПРАВОПИС

Писање имена из страних језика

◀ транскрипција

У текстовима на српском језику, било да су ћирилични било латинични, **имена из страних језика** пишу се **прилагођено**, у складу са правилима која су, за велики број европских и светских језика, установљена у *Правојиси српскога језика* Матице српске.

Опште начело прилагођавања страних имена подразумева да се она у нашем језику **записују приближно онако како звуче у оригиналу**. То значи да приликом прилагођавања страних имена српском језику треба одабрати српске гласове и слова за њихово бележење који понајвише личе на гласове језика из ког се реч узима.

Процес преношења гласова и изговора једног језика у систем словних знакова другог језика назива се **транскрипција**.

Правилно писање, тј. звучно и графичко прилагођавање страних личних имена, а затим и њихова промена у српском језику, неретко задају велике проблеме, и то преваходно новинарима, којима је потребно да у веома кратком року пренесу информације о неким догађајима и личностима из светске политике, културе, уметности, музике, филма, моде, спорта.

Са именима добро познатих личности, која су устаљена у многогодишњој писаној пракси или су, због популарности носилаца имена, брзо постала позната и широко заступљена – далеко је лакше. Међутим, када се о некоме пише први пут, неопходно је пренети име особе на одговарајући начин, а изостанак времена за језичку проверу са стручњацима или за консултовање *Правојиса* – резултује грешкама. Све се чешће на интернет порталима, у електронској штампи, па и у штампаним медијима сусрећемо са тиме да страна имена уопште нису прилагођена, већ су написана изворно. А још је чешћи случај да се она не прилагођавају нашем морфолошком систему, па у зависним падежима остају непромењена, на пример:

	
нови филм са Бред Питом	нови филм са БредОМ Питом
серијал филмова о Хари Потеру	серијал филмова о ХариЈУ Потеру

За сваки језик постоји велики број правила, а овде ћеш се упознати само са неким од њих која се односе на језике из којих су у српски улазила и улазе бројна страна имена – због културних веза, политичких контаката, уметности, индустрије забаве и сл.

Као што вероватно и претпостављаш, последњих деценија је најпотребније добро преношење и прилагођавање имена из енглеског језика.

➡ Прочитај следећу реченицу, обрати пажњу на истакнуте речи, па одговори на питања која следе:

Енглески писац ЛУИС КЕРОЛ (LEWIS CARROLL) аутор је једне од најпопуларнијих књига за децу – *АЛИСА у земљи чуда* (*ALICE'S Adventures in Wonderland*).

- Која енглеска слова (гласови) су прилагођени тако да у српском језику имамо вокал У у имену писца ЛУИС? _____
- Како се у српском пренело и прилагодило почетно слово, тј. глас С у презимену писца? У српском имамо слово _____.
- Знајући за ово правило, транскрибовано напиши следећа енглеска имена, у којем се налази поменуто слово, тј. глас. Сигурно су ти глумци познати, па ћеш успешно прилагодити цела њихова имена и презимена.

George Clooney _____

Russell Crowe _____ <<<

➡ Обрати пажњу на прилагођавање презимена писца *Алисе у земљи чуда*: CAROLL → КЕРОЛ, као и на прилагођавање имена другог глумца у претходном радном налогу. Шта примећујеш? Како се прилагођавају и преносе удвојени сугласници?

_____ <<<

➡ Добро позната АЛИСА се, као што видиш, у оригиналном називу књиге зове ALICE. Како се изговара у енглеском ово име? _____

- Шта закључујеш, шта се догодило да бисмо добили прилагођено женско име у српском? _____
- Размисли о томе зашто је тако и како се најчешће завршавају женска имена у српском језику, па покушај да образложиш овакво прилагођавање.

_____ <<<

Знам више

Име чувене британске краљице Елизабете II, која је више од 70 година провела на престолу Уједињеног Краљевства, у оригиналу гласи *Elizabeth*. И њено име је адаптирано српском систему личних имена и *Елизабет* је 50-их година прошлог века постала *Елизабета*, као што је *Alice* растала *Алиса*. Када је Елизабетино име ушло у српски језик, оваква врста прилагођавања била је сасвим уобичајена.

Касније се, међутим, у српској транскрипцији почело тежити што вернијем преношењу звучања оригиналног имена, па су зато краљичине имењакиње, британске глумице Elizabeth Taylor и Elizabeth Hurley, чија су имена касније ушла у српски језик, постале Елизабет Тејлор и Елизабет Харли. Дакле, правила прилагођеног писања и адаптирања страних имена су подложна променама.

➡ Како се преноси енглеско G у имену GEORGE? _____

- Како се у српском језику зове познати тајни агент 007 из чувеног филмског серијала?

У енглеском оригиналу његово име гласи James Bond. Дакле, осим почетног G у имену Џорџа Клунија и почетно J из енглеског језика у српски се преноси као Џ. ◀◀

Вуче, јеси ли приметио колико има случајева да се различита слова и гласови из енглеског у српски преносе као једно слово и глас? Рецимо, и G и J постају Џ. Баш ми је то компликовано!

Разумем, Милоше. Али то је зато што у енглеском језику не важи принцип једно слово → један глас, већ се различита слова и комбинације слова изговарају на исти начин.

Обрати пажњу!

- Ево неких правила транскрипције са енглеског:

СЛОВО/ГЛАС У ЕНГЛЕСКОМ	СЛОВО/ГЛАС У СРПСКОМ	ТРАНСКРИПЦИЈА
W	В или У	West → Вест 65, али Crowe → Кроу
SH	Ш	Shelley → Шели
OO	у	Liverpool → Ливерпул
A	ЕЈ или Е	David → Дејвид Marry → Мери
G	Џ	George → Џорџ Fitzgerald → Фиџералд
J	Џ	Julia → Џулија James → Џејмс John → Џон
Y	Ј	Young → Јанг

Са енглеским, због најчешће потребе за коришћењем, имамо највише муке са прилагођавањем и правилним писањем, али и правила транскрипције из других језика су бројна и не увек лака.

- Ево неких, из немачког, француског и руског језика:

СЛОВО/ГЛАС У НЕМАЧКОМ	СЛОВО/ГЛАС У СРПСКОМ	ТРАНСКРИПЦИЈА
Ä	Е	Jäger → Јегер
Ö, OE	Е	Göttingen → Гетинген Goethe → Гете
Ü	И	Düsseldorf → Дизелдорф
CH	Х	München → Минхен
SCH	Ш	Schubert → Шуберт Schiler → Шилер
TZSCH	Ч	Nietzsche → Ниче

СЛОВО/ГЛАС У ФРАНЦУСКОМ	СЛОВО/ГЛАС У СРПСКОМ	ТРАНСКРИПЦИЈА
AU	О	Auguste → Огист Renault → Рено
CH	Ш	Charles → Шарл
GN	Њ	Champagne → Шампања Avignon → Авињон
J	Ж	Julien → Жилијен Dijon → Дижон
G	Ж	George → Жорж Geneve → Женева
OI	ОА	Renoire → Реноар
H	не чита се на почетку речи	Hugo → Иго
U	И	

СЛОВО/ГЛАС У РУСКОМ	СЛОВО/ГЛАС У СРПСКОМ	ТРАНСКРИПЦИЈА
Й	Ј	Толстой → Толстој
Ю	ЈУ	Юрий → Јуриј
Ё	ЈО	Фёдор → Фјодор
Я	ЈА	Яснов → Јаснов
Ы	И	Чёрный → Чорниј
НЬ	Њ	Арсеньев → Арсењев
ЛЬ	Љ	Гоголь → Гогољ Севастополь → Севастопољ

Језичке зачкољице!

Страна мушка имена и презимена мењају се по падежима:

Бред Пит, од Бреда Пита, Бреда Питу; Хари Потер, од Харија Потера, с Харијем Потером, о Харију Потеру.

Језичке зачколице!

Страна женска имена и презимена мењају се по падежима уколико се завршавају на *-а*, док сва остала остају непромењена:

Умрла је ћерка Елвиса Прислија – *Лиза Мери Присли*. Смрт *Лизе Мери Присли* је растужила свет.

Ени Ленокс је сјајна певачица. Слушам *Ени Ленокс*.

Провери знање

1. Према правилима транскрипције са немачког језика транскрибовано напиши имена наведених композитора, књижевника и фудбалера.

Wolfgang Amadeus Mozart _____

Friedrich Schiller _____

Bastian Schweinsteiger _____

2. Напиши прилагођено имена из енглеског језика дата у заградама.

а) Бивши енглески фудбалер _____ (Wayne Rooney) сада је тренер.

б) Амерички глумац _____ (Jack Nicholson) номинован је за Оскара више од десет пута током каријере.

в) (George Orwell) _____ је аутор романа *1984. и Животињска фарма*.

3. Допуни реченице одговарајућим обликом транскрибованог имена и презимена личности у загради.

а) Вуче, јеси ли прочитао роман *Старац и море* америчког писца _____ (Ernest Hemingway)?

б) Историја филозофије дугује немачком филозофу _____ (Arthur Schopenhauer) знање о значају воље за човеков живот – он је зачетник филозофије волунтаризма.

в) _____ (James Joyce) написао је *Даблинце* уочи Првог светског рата.

г) Оскар за најбољу споредну женску улогу није припао америчкој глумици _____ (Ariana Grande).

а) Француска репрезентација предвођена _____ (Antoine Griezmann) није успела да победи Аргентину у финалу Светског првенства.

4. Обрати пажњу на начин писања и прилагођавања страних имена у новинским вестима и репортажама, било у неком штампаном листу било на интернет порталу. Забележи грешке које приметиш у њиховом прилагођавању и уочи да ли се мушка имена и презимена у текстовима доследно мењају по падежима, према правилима деклинације у српском језику. Припреми примере и на часу српског језика, уз подршку наставника, анализирај грешке које уочаваш у њима.

Спојено и одвојено писање речи

◀ творенице ◀ сложенице ◀ полусложенице

Подсети се ◀◀◀

Током целог школовања сусрећеш се са правописним правилима која се тичу начина писања одређених речи и њихових облика. Тако, од млађих разреда, учиш о исправном писању глаголских облика у негацији, као и о писању речце *не* уз именице и придеве. Захваљујући усвојеном градиву шестог разреда, знаш да је за одричне именичке и придевске заменице, уколико се употребљавају са предлозима, карактеристичан посебан начин писања. Из седмог разреда позната су ти још нека правописна решења у вези са глаголским облицима. У овој лекцији ћеш се подсетити неких правила о спојеном и одвојеном писању речи и научити понешто ново.

Реши задатке који следе и присети се како се пишу одричне именичке и придевске заменице са предлозима, а како негирани облици глагола.

➡ Допуни реченице исправним облицима одричних заменица датих у загради.

- а) _____ о _____ (НИШТА) нисмо разговарали, само смо седели загрљени.
- б) Нисам имао поверења _____ у _____ (НИКО).
- в) _____ у _____ (НИЧИЈИ) друштву Вук није тако опуштен као у Анином.
- г) У биоскопу _____ места _____ за _____ гледаоца више (БИТИ, НИЈЕДАН). ◀◀◀

➡ Препиши следеће реченице тако да исправиш погрешно написане облике заменица и глагола.

- а) Неверујем у ниједну реч коју је изговорио.

- б) Не мам времена за никакве игрице, морам да учим.

- в) Не стрепим ниодкога и ниодчега докле год знам да поступама исправно.

- г) Због ничега ми није било криво, ништа лоше ни сам урадила.

_____ ◀◀◀

Заокружи слова испред реченица у којима је речца НЕ свуда уз глагол исправно написана.

- а) Не бих желела да те узнемиравам, али немам коме другом да се обратим.
- б) Ако небуде падала киша, ићи ћемо у парк.
- в) Отишли су неосврћући се за собом и оставили родни крај.
- г) Не мој, молим те, толико да бринеш, све ће бити како треба.
- д) И да не буде како си планирао, нећеш очајавати него ћеш се реорганизовати.
- е) Пошто нисмо пазили на часу, наставница нас је више пута опомињала.
- ж) Не трепнувши је слагала.
- з) Недам никоме да се понаша непристојно у мом присуству. <<<

Обрати пажњу!

Подсети се правила о писању одричних заменица.

- Када се одричне именичке заменице НИКО и НИШТА употребе са предлозима, пишу се на посебан начин. Предлог се умеће између првог дела заменице, који чини одрична речца НИ, и другог дела заменице (КО, ШТА):

ни од кога, ни према коме, ни на шта, ни у чему, ни због чега.

- Када се одричне придевске заменице употребе са предлозима, пишу се тако што се предлог умеће између првог дела заменице, који чини одрична речца НИ, и другог дела, који чини упитно-односна заменица КОЈИ, ЧИЈИ, КАКАВ, КОЛИКИ:

Ни у једном послу није успешан.

Ни у чијој башти није толико лепо цвеће као у бакиној.

Вуков отац ни за какав новац не би прихватио посао у иностранству.

Обрати пажњу!

- Речца НЕ пише се одвојено уз глаголе:

не знам, не бих знао, не будем знао, не бејаш видео, не видећи, не видећи.

- Речца НЕ/НИ пише се састављено у одричним облицима презента помоћних глагола ХТЕТИ и ЈЕСАМ, у одричном облику презента глагола ИМАТИ, као и у заповедном облику НЕМОЈ:

нисам, ниси, није, нисмо, нисте, нису;
нећу, нећеш, неће, нећемо, нећете, неће;
немам, немаш, нема, немамо, немајте, немају;
немој, немојмо, немојте.

Обрати пажњу!

- Уз **именице**, **придеве** и **прилоге** речца НЕ пише се спојено:

*нечовек, небриџа, недела; неправоједан, несрећна, нећачно;
недалеко, несмодљрено, неколико.*

➤ Којим начином творбе су настале речи НЕЧОВЕК, НЕПРАВДА, НЕДАЛЕКО и све остале наведене именице, придеви и прилози? _____

- Шта закључујеш о начину писања твореница добијених овим начином творбе?

Пишу се СПОЈЕНО/ОДВОЈЕНО (подвуци одговарајућу опцију). ◀◀◀

➤ Додајући префиксе у заградама, направи глаголе свршеног вида од датих несвршених.

јести _____ (по-) радити _____ (у-)
купати се _____ (о-) мислити _____ (раз-) ◀◀◀

Творенице добијене префиксацијом пишу се спојено.

➤ Какве су по начину творбе речи БЕОГРАД, ПЛАВОКОС, ЈУГОИСТОК, РОЂЕНДАН, ДАНГУБИТИ? Све ове речи су _____. ◀◀◀

➤ Користећи творбене основе речи датих у заградама, начини сложенице и напиши их на линијама.

_____ (север, запад) _____ (басна, писац)
_____ (брод, градилиште) _____ (вода, скок)

- Шта закључујеш о начину писања речи добијених слагањем као начином творбе? Сложенице се пишу СПОЈЕНО/ОДВОЈЕНО (подвуци одговарајућу опцију). ◀◀◀

Речи добијене у творбеном процесу слагања (сложенице) пишу се спојено.

➤ Заокружи слова испред исправно написаних примера и подсети се како се пишу придеви који означавају боје.

а) тамно зелена сукња	б) светло-сива јакна
в) зелено-плаве корице	г) плаво бела мајица
а) зеленкасто плав капут	ђ) тамнољубичаста марама ◀◀◀

Обрати пажњу!

- Ако се придевом означава **једна боја или нијанса** неке боје, онда је у питању сложеница и пише се **спојено**, као једна реч: *светлоилав*, *тамноцрвена*, *зеленкастосиво*, *маслинастозелена* и др.
- Ако се придевом означава **комбинација две боје**, реч је полусложеница и **пише се са цртицом**: *црно-бели* (сто), *иљаво-црвена* (мајица), *црвено-иљаво-бела* (застава).

Подвуци исправно написане речи:

ауто мобил, ауто-механичар, ауто биографија, ауто-пут, аутомат, ауто-номија. ◀◀◀

Подвуци одговарајућу међу истакнутим опцијама у следећим реченицама.

- Све је у стану остало **МАЊЕ ВИШЕ** / **МАЊЕ-ВИШЕ** исто као пре много година.
- Појела сам **ПЕТ-ШЕСТ** / **ПЕТ ШЕСТ** ванилица, биле су много укусне.
- ШУМАДИЈСКОВОЈВОЂАНСКИ** / **ШУМАДИЈСКО-ВОЈВОЂАНСКИ** дијалекат је ушао у основицу српског језика. ◀◀◀

Полусложенице су спојеви двеју речи које се пишу са цртицом.

Обрати пажњу!

- Полусложенички начин писања карактеристичан је за спојеве у којима **прва реч ближе одређује другу** (слично као атрибут именицу у синтагми):

веш-машина, ремек-дело, ауто-школа, прес-конференција.

- Као полусложенице пишу се и **бројеви који означавају приближну вредност**:

пет-шест (оловака), *двестиа-тиса* (динара).

- Као полусложенице пишу се **називи хемијских једињења**:

уљен-диоксид, натријум-хлорид.

- Писање са цртицом карактеристично је и за **спојеве двају придева који означавају некакав однос**, било да је посредни супротстављеност било повезаност:

руско-турски (ратови), *српско-румунска* (граница), *косовско-ресавски* (дијалекат).

- Као полусложенице пишу се **удвојени прилози, глаголи, узвици**:

*горе-доле, мање-више, наврат-нанос; рекла-казала, њовуци-њовићни;
ха-ха-ха, кло-кло, њам-њам.*

Полусложенице се пишу са цртицом због својих морфолошких и акценатских карактеристика, на основу којих је јасно да нису посредни две одвојене речи, али нису ни праве сложенице. Можеш их препознати по томе што се само други део полусложенице мења по падежима (*веш-машина*, из *веш-машине*, у *веш-машину* итд.), али сваки део задржава свој акценат: *вѣш-машѣна*.

Као полусложенице пишу се спојеви двају придева. На пример, *косовско-ресавски* у називу дијалекта значи да дијалекатски говори заузимају две области – област Косова и област Ресаве. Исто тако *шумадијско-војвођански* (са цртицом), обухвата Шумадију и Војводину. Међутим, придев *источнохерцеговачки* у називу дијалекта пише се спојено, јер се односи на једну област – источну Херцеговину, именовану синтагмом: *источнохерцеговачки* < *источна Херцеговина*.

Као што знаш, присвојни придеви изведени од вишечланих географских назива – пишу се спојено, малим словом: *новосадски* < Нови Сад, *белоцрквански* < Бела Црква, *западноморавски* < Западна Морава.

Језичке зачкољице!

Сигурно се питаш зашто се *ауџобиоџрафија* или *ауџоџорџреџ* пише спојено, а *ауџо-џуџ* или *ауџо-механичар* са цртицом? Зато што саставница АУТО- у њима нема исто порекло и значење.

- Када АУТО- има значење *само, сопствени*, пише се спојено са другом саставницом.

ауџобиоџрафија, ауџоџорџреџ; али и ауџокефалносџ, ауџономија.

- Када се АУТО- односи на *ауџомобил*, пише се са цртицом:

ауџо-џуџ, ауџо-механичар.

➤ У следећим паровима речи подвуци ону која је правилно написана.

- а)** фотограф – фото граф **б)** фотоапарат – фото-апарат
в) фотографија – фото-графија **г)** фотосинтеза – фото синтеза ◀◀

➤ Заокружи слова испред реченица у којима је истакнута реч написана исправно.

- а)** Радиологија је важна грана медицине.
б) Радио активне честице могу бити јако опасне по здравље људи.
в) У новије време су радиоапарати у кућама права реткост.
г) Постоје разне врсте радио-пријемника. ◀◀

Језичке зачкољице!

Закључујеш да саставнице РАДИО- и ФОТО- могу да се пишу спојено са другим делом речи или пак раздвојене цртицом, што зависи од значења које ова саставница има и уноси у реч.

- Ако се РАДИО- односи на *зрачење*, као у примерима *радиолоџија*, *радиоактиван* – пише се спојено са другим делом. Ако РАДИО- има значење *радијски* (који се односи на *радио*), као у примерима *радио-апарати*, *радио-пријемник* – реч се пише са цртицом.
- Када се саставница ФОТО- односи на *светлост* – пише се спојено: *фотосинтеза*, *фотографија*, а када се односи на *фотографисање*, пише се са цртицом: *фото-апарати*, *фото-репортер*, *фото-албум*.

Обрати пажњу!

Одвојено се пишу:

- спојеви код којих **први део**, изван споја, има **самостално значење и употребу**, тј. постоји као засебна, променљива реч у српском језику:

рок музика, *џез* фестивал, *интернет* страница, *јолф* терен, *такси* станица.

- спојеви код којих је **прва реч непроменљива**, **страног је порекла** (у последње време углавном из енглеског језика) и има **функцију атрибута**:

соло певање, *фер* игра, *бордо* нијанса, *фитнес* инструктор, *стреч* фармерке, *андерграунд* музика, *хард* рок, *хеви* метал, *Инстаграм* профил, *ирей* песма, *беџи* фармерке, *рей* музика.

Језичке зачкољице!

Запажаш да писање спојева речи у чијем се саставу налазе **стране саставнице** може бити проблематично и да **мораш водити рачуна о значењу појединачних делова**, али и **целог споја**, као и о **самосталности делова изван споја**, тј. њихове прилагођености српском језику.

Међутим, и писање спојева речи код којих су обе **саставнице домаћег порекла**, може задавати муке, а значење споја, односно речи, може бити чак и двојачко и притом зависити управо од начина на који се она пише. Најбоље је да, кад год си у прилици, консултујеш *Правилник српског језика* или његово школско издање и да разрешиш недоумицу са којом се сусретнеш у писању.

притом, али при томе

засад, за сада

откад, од када

отад, од тада

И речца **год** зна да прави проблеме при писању, јер се различито понаша зависно од тога да ли је наглашена или није.

Када се пише спојено са заменицом, има неодређено значење: Ако *којог* дође, *послужи* ја соком (= Ако *неко* дође...); у супротном се односи на све: *Ко* *тог* да дође, *послужи* ја соком (*Свакога* / *Било кога* ко дође *послужи* соком).

➡ Проучи и запамти и следеће примере.

- Ана је научила НАПАМЕТ песму *Отаџбина* Ђуре Јакшића.
- Вуку није целе недеље ни пало НА ПАМЕТ да треба научити песму за домаћи.
- Дедина кућа се налази НАКРАЈ села.
- Шетала је с краја НА КРАЈ школског ходника и размишљала о недавном догађају.
- Вук је читао НАГЛАС чланак из новина.
- Писали су о лекару који је изашао НА ГЛАС због патентирања нових лекова. ◀◀

Провери знање

1. У следећем низу подвуци глаголске облике који су написани правилно водећи рачуна о писању речце НЕ уз глаголе:

не долазити, неможемо, не беху отишли, не чусте, непиј, нећеш,
не слушајући, нестигавши, немате.

2. Препиши дате реченице тако што ћеш глаголе ставити у одричан облик.

а) Пошто смо завршили са планираним обавезама, имамо времена за кафу.

б) Ана ће купити кошуљу, јер јој је остало довољно новца након куповине хаљине.

3. Заокружи слово испред реченице у којој је одрична заменица исправно написана.

а) Родитељи због ничега нису морали да брину.

б) Ни од кога не тражим савет, имам поверења у своје мишљење.

в) Нисам се са никим посвађао, само бих данас желео да будем сам.

4. У следећем низу именица и придева подвуци оне који су исправно написани:

небрига, не заинтересован, не разумевање, не слободна, непоштен,
нечовечност, не воља.

5. Заокружи слово испред реченице у којој су све речи исправно написане.

а) Нушићева *Ауџио биографија* је ремек-дело српске књижевности за децу.

б) Нушићева *Ауџио-биографија* је ремекдело српске књижевности за децу.

в) Нушићева *Ауџиобиографија* је ремек-дело српске књижевности за децу.

г) Нушићева *Ауџиобиографија* је ремек дело српске књижевности за децу.

6. У датом низу подвуци исправно написане речи, а затим на линији запиши оне које су погрешно написане у складу са правилима о спојеном и одвојеном писању речи:

фото-геничан, фото-репортер, авиотехничар, радио телевизија,
радиоактивност, југоисток, ауто сугестија.

Писање цртице и црте

◀ црта ◀ цртица

Као што знаш на основу градива седмог разреда, **црта** и **цртица** су два посебна правописна знака и важно је да их разликујеш. У овој лекцији подсетићеш се правила њихове употребе и применити их у вежбањима која следе.

Обрати пажњу!

Црта се пише:

- уместо наводника да означи управни говор:

– Вуче, да ли ти се свидео филм? – уишћала је Ана;

- уместо две тачке у набрајању:

Купила је томилу одеће – џемџер, две мајице, сукњу, фармерке и један сако;

- уместо зареза да означи уметнути део у реченици:

Ма колико да је вежбао маџемаџику – а вежбао је вредно и редовно – није се сналазио са задацима из џеометџије;

- да означи део који се посебно истиче и смисаоно представља закључни део реченице:

Желела је да обиђе и Париз, и Лондон, и Аџину, а највише – да отиућује у Рим и види аџички Колосеум.

Примећујеш да се у свим датим примерима црта пише **одвојено** (са белинама у куцаном тексту) од речи или делова реченице које одваја.

Обрати пажњу!

Црта се пише спојено са речима између којих стоји у следећим случајевима:

- између назива места, у значењу просторног односа, саобраћајне везе:

Купила сам на џоусту авионске карџе на релацији Беоџрад–Лисабон;

- између бројева, у значењу распона *od-go*:

Друџи светџски ратџ трајао је 1939–1945;

- да означи заједничко ауторство, партнерство, савез:

Боџл–Мариџов закон о џасовима џоказује да је однос између џриџиска и заџремине џаса конџтанџан када количина и џемџераџура џаса остџају нейромеџене;

Тројни џакџ Немачка–Иџалија–Јаџан џотџисан је сеџтембра 1940.

Обрати пажњу!

Цртицу као правописни знак употребљаваш:

- при подели речи на слоге или на крају реда:

ви-о-ли-на, хла-ган, њро-јо-во-ри-ћи;

- испред суфикса и граматичких наставка:

додавањем суфикса **-оња** граде се именице мушког рода које означавају неку негативну особину, нпр. *јлавоња, носоња, млакоња*;

- иза префикса, корена речи и творбених/граматичких основа:

инфинитивна основа глагола *радићи* гласи *ради-*;

- између броја израженог арапским цифрама у првом делу речи и преосталих слова која чине други део изведенице/сложенице:

Прославили смо 25-годишњицу матуре.

- између броја израженог арапским цифрама у првом делу речи и наставка за облик или суфикса:

У реду је чекало 15-ак људи.

- иза скраћеница сачињених од првих слова вишечланог назива – када се иза њих пише граматички наставак:

Гледам занимљиву емисију о животињама на РТС-у.

Провери знање

- У следећим реченицама додај црту или цртицу на одговарајућа места како би биле правописно и интерпункцијски исправне.

а) Анина бака блага и добронамерна жена сажалила се на бескућника који јој је закуцао на врата.

б) Купила сам дивну свилену хаљину за прославу 20 годишњице матуре.

в) Кант Лапласова теорија из XVIII века бави се настанком Сунчевог система.

г) Аугментатив зградетина добијен је додавањем суфикса етина на основу зград.

- Поред сваке тврдње напиши слово **Т** ако је тачна, а слово **Н** ако је нетачна.

а) Црта се користи да означи просторни однос:

летѝ Београд–Тиваѝ; канал Дунав–Тиса–Дунав. _____

б) Цртицом се означава распон између бројева, нпр.:

Први светѝски раѝ (1914–1918). _____

в) Неке од скраћеница које су настале од почетних слова вишечланих назива у зависним падежима добијају наставке за облик, који се у писању одвајају цртицом:

у НИН-у, са ММФ-ом, на РТС-у. _____

Генитивни знак

◀ генитивни знак

Генитивни знак је угласти знак за дужину **^**, којим се у тексту обележава последњи самогласник именице у генитиву множине. Употребљава се само у случајевима када на основу садржаја реченице није јасно да ли је посреди једнина или множина.

👉 Прочитај следећу реченицу и обрати пажњу на истакнуте речи, а затим одговори на захтеве:

Потребно је додатно ангажовање ПРОФЕСОРА и САРАДНИКА.

- Да ли је на основу облика истакнутих именица јасно да ли је посреди генитив једнине или генитив множине именица ПРОФЕСОР и САРАДНИК? _____
- Из овако написане реченице закључујеш *да је потребно додатно ангажовање*:
 - а)** једног професора и једног сарадника;
 - б)** више професора и више сарадника;
 - в)** једног професора и више сарадника;
 - г)** више професора и једног сарадника;
 - а)** све претходне опције су могуће.

Заокружи слово испред тачног одговора. ◀◀

Да би се у писаној комуникацији избегла оваква непрецизност, за означавање множине користи се генитивни знак на последњем вокалу **-â**. Дакле, уколико је аутор реченице мислио на већи број професора и сарадника, требало би да је напише на следећи начин:

Потребно је додатно ангажовање *професора^* и *сарадника^*.

👉 У реченици *Од ЛЕКАРА^ можеш добити савете за решење здравствених ПРОБЛЕМА* именица ЛЕКАР употребљена је у:

- а)** генитиву једнине; **б)** генитиву множине.

Заокружи слово испред тачног одговора.

- Одреди падеж и број именице ПРОБЛЕМ у претходној реченици.

падеж: _____ број: _____

- Због чега у овом случају није неопходна употреба генитивног знака и на основу чега закључујеш о броју именице?

◀◀

Обрати пажњу!

Осим у генитиву множине, угласти знак дужине употребљава се и за обележавање, тј. разликовање речи и облика са дугим акцентом од оних са кратким који имају исти гласовни склоп:

Остао сам **сâм** код куће пре подне. / Ни он **сâм** није био сигуран шта да мисли.

Наставница је одлучила **да дâ** више времена ученицима да науче ново градиво и одложила контролни.

Знам више

Угласти знаком ^ обележава се и дужина која је настала сажимањем двају самогласника. Са примерима таквог бележења углавном се можеш сусрести у поезији, а један од разлога јесте и постизање одговарајућег броја слогова у стиху. Тако је, рецимо, овај интерпункцијски знак употребљен у стиховима из Његошевог *Горској вијенци*, који се налазе у твојој *Читанци* 8:

„Ја сам прош^â сито и решето, (прош^â < прошао)
овај грдни свијет испитао,
отрови му чашу искапио...”

Провери знање

- У датим реченицама додај генитивни знак дужине код именица код којих је то потребно да би оне означавале множинске облике.
 - Није било ни столара, ни паркетара, ни молера и морали смо одложити реновирање стана.
 - Без помоћи наставника је тешко савладавати градиво.
- Заокружи слово испред реченице у којој је неопходна употреба генитивног знака дужине.
 - Због честих свађа Душанови родитељи се разводе.
 - Из аутомобила је изашло неколико десетина људи.
- Додај угласти знак дужине одговарајућој речи у следећој реченици:
Желео је да да свој допринос грађанским протестима.
- У следећим стиховима из Змајевих *Ђулића* додај генитивни знак дужине тамо где је потребно, а затим провери свој одговор у *Читанци* 8, на 67. страни:

„Теби, цвете, теби певам –	И досад сам воло сунце,
Та ја досад нисам пево.	Што ме истом сад огрева;
Ти си мене распевала,	Волело ми срце славља,
Што је твоје, теби ево.	Кога сад тек разумева.”

Остали интерпункцијски и правописни знаци

- ◄ интерпункцијски знак ◄ правописни знак
◄ тачка ◄ запета ◄ тачка и запета ◄ две тачке ◄ знаци навода (наводници)
◄ заграда ◄ знак питања (упитник) ◄ знак узвика (узвичник) ◄ три тачке ◄ апостроф

Подсети се ◄◄◄

У седмом разреду подробно је било речи о интерпункцијским и правописним знацима и добро су ти позната правила њихове употребе. Кроз вежбања која следе обнови стечено знање, а затим се подсети свих правила о писању интерпункцијских и правописних знакова.

Интерпункцијски знаци користе се да се у писању раздвоје реченице, односно њихови делови. Захваљујући знацима интерпункције указује се каква је интонација реченице и читалац боље разуме смисао написаног текста. У ове знаке спадају: тачка, упитник, узвичник, две тачке, три тачке, запета, тачка и запета, знаци навода, црта итд.

Правописни знаци користе се према утврђеним правилима у сваком језику. Њима се одређује садржај и значење онога што је написано у реченици, тексту или изван њих. У ове знаке спадају: тачка, две тачке, знаци навода, црта, цртица, апостроф, заграда, полузаграда итд.

👉 На крају следећих реченица напиши одговарајуће интерпункцијске знаке.

- а) Када имамо контролни из хемије____
- б) Нека ти се све жеље испуне____
- в) Ана и Вук вежбају задатке за контролни из хемије____
- г) Вук је питао Ану да ли жели у биоскоп____ ◄◄◄

👉 У следећим реченицама додај све правописне и интерпункцијске знаке који недостају.

- а) Никола Тесла чувени научник и проналазач српског порекла умро је у Њујорку.
- б) Прочитајте лекције о Првом светском рату на странама 125 145 у уџбенику.
- в) Црвена звезда и Партизан одиграли су узбудљиву утакмицу која је завршена нерешеним резултатом 3 3.
- г) Ученици су набавили потребан школски прибор свеске оловке гумице лењире блокове за цртање фломастере и темпере.
- а) Да си редовније учио рекла је наставница ученику градиво ти не би деловало толико тешко. ◄◄◄

Уколико је тврдња тачна, заокружи **Т**, ако је нетачна, заокружи **Н**.

- а)** Вокатив се одваја запетом само када се налази на почетку реченице. **Т Н**
- б)** Цртица као правописни знак користи се да означи просторни однос: нпр. лет Париз-Лондон. **Т Н**
- в)** Две тачке у појединим областима (математичке пропорције, спортски резултати) имају значење речи *јрема*. **Т Н**
- г)** Тачка се пише уз арапски број употребљен као редни. **Т Н**
- а)** Запета се не пише ако се зависна реченица налази испред главне реченице, у инверзији. **Т Н**

С обзиром на то да је претходно стечено знање обновљено кроз практичну примену у претходним вежбањима, сада је време да се подсетиш теорије и важних правила о писању интерпункцијских и правописних знакова.

Тачка се пише:

- На крају обавештајних реченица: *Пада киша.*
- Иза редних бројева писаних арапским цифрама: *8. разред; на 17. страни у Читаници.*
- Иза неких скраћеница: *јроф., и сл., јџв., л. к.*

Запета се употребљава:

- Између речи и синтагми при набрајању: *На менију су били чорба, хладно јредјело, сарма, три врсте укусних јела, рошић и десерт.*
- При писању облика у вокативу, и то иза речи или синтагме у вокативу, уколико стоје на почетку реченице, тј. испред и иза њих, уколико су реч или синтагма у вокативу уметнуте: *Ана, да ли желиш колач?, Можеш ли, драга Ана, да ми објасниш зашто?*
- При писању апозиције: *Београд, главни град Србије, има богатну културну историју.*
- За уметање делова реченице као додатних информација: *Колико јој да сам желео да јутијем, а желео сам јако мноо, околности су ме сјречиле.*
- При писању неких речца – иза речце уколико стоји на почетку реченице, тј. испред и иза ње уколико је уметнута: *О свему смо се, дакле, дојговорили; Међушим, искрсле су неке нејредвиђене околности.*
- Иза неких узвика: *Ух, баш је хладно!, Еј, немој то да дираш!*
- Испред реченица и реченичних чланова у супротном напоредном односу: *Требало је да се видимо, али Вук се јрехладио; Није јрехлађена Ана, већ Вук.*
- После зависне реченице која се налази испред главне реченице, тј. у положају инверзије, у сложеној реченици: *Чим је сјишла кући, Ана је јозвала Вука да види како се осећа.*
- Када је зависна реченица смештена између делова главне реченице, тј. када је уметнута; запета се пише испред и иза уметнуте реченице: *Ана ће, ако све буде јекло јо јлану, завршићи основну школу као носилац Вукове дијломе и ујисати јимназију.*

Тачка и запета се пишу:

- При набрајању, када се групишу смисаоно и значењем повезани делови реченице, и пишу један испод другог:

Тачке данашње седнице биле су: 1) усвајање записника са прелиходне седнице;
2) усвајање дневног реда;
3) планирање пројектних активности;
4) планирање буџета.

- Између самосталних, али смисаоно повезаних делова реченице: Одлучила сам да поразговарам са Вуком и да му објасним зашто сам тако бурно реаговала; надам се да ће ме разумети.

Две тачке се пишу:

- Приликом набрајања, за увођење појмова који се набрајају у низу: У продавници смо купили: хлеб, јојурт, јаја, ришту, сир.
- Иза имена лица у драмском тексту, односно учесника у дијалогу:
Ана: Како се данас осећаш, Вуче?
Вук: Боље, хвала ти, немам темирајуру.
- Испред управног говора: Вук је питао Ану: „Да ли мислиш да ћеш уписати жељену гимназију?”
- Између бројева којима се исказује однос, са значењем речи према: Утакмица је завршена резултатом 3 : 2.
- Да означе математичку операцију дељења: $100 : 5 = 20$

Знаци навода (наводници) користе се:

- Да обележе управни говор, тј. да доследно пренесу и означе говорникове речи: „Када би добио прилику да ти се испуни само једна жеља”, питала је Ана Вука, „шта би пожелео?”
- Да сугеришу реч супротног значења од оне која је написана: Баш је био „лак” контролни – дванаесторо ученика од њих двадесет добило је јединицу.
- Уз имена уметничких и књижевних дела, филмова, позоришних представа, изложбених поставки и сл.: Ана и Вук су гледали балет „Лабудово језеро” у Народном позоришту.
- Уз имена установа и предузећа: Фабрика шећера „Црвенка” је међу највећим шећеранама у Србији.

Заграда се користи:

- Да означи додатне информације, објашњења и познате чињенице у реченици: Након првог полувремена (45 минута) резултат фудбалске утакмице био је нерешен.
- Да означи двојачке облике истих речи: докумен(а)т, елемен(а)т.
- Да означи могућност замене речи која се налази изван заграде оном у загради: удара(а)ти (лука(а)ти) лавом о зид.
- Да се обележи део речи, нпр. префикс, чиме се указује на двојаку могућност употребе одређених речи: (про)гледати кроз прсте.

Знак питања (упитник) се пише:

- на крају упитних реченица или речи/реченица које се изговарају упитном интонацијом:
 - Да ли желиш *сладолед?*
 - *Сладолед?* По оваквој хладноћи? *Нийошћо!*

Знак узвика (узвичник) се пише:

- На крају узвичних реченица: *Баш је укусан овај колач!*
- На крају заповедних реченица: *Изази напоље!*
- На крају жељних реченица: *Да си ми жив и здрав!*

Знам више

Знак питања и знак узвика могу се писати заједно, један поред другог, уколико стоје на крају реченице којом се поставља питање и, истовремено, изражава чуђење, изненађење, запрепашћење или неслагање са нечим. Погледај следеће примере и обрати пажњу на садржај сваког исказа:

*Зар заиста нећеш ни да пробаш ово јело?!
Одакле ти право да ми се тако обраћаш?!
Шта да ти кажем о свему овоме?!*

Три тачке се пишу:

- Када нека информација остаје недоречена, када се реченица прекида, набрајање зауставља или изоставља део текста: *Од воћака код нас успевају јабуке, шљиве, крушке, брескве, кајсије, ђирешње, јагоде...*
- Када се графички сугерише да неко прави паузе у говору.

Апостроф се користи да укаже на окрњеност речи у писању и изговору, и то:

- У поезији, обично да би се испоштовала одговарајућа дужина стиха:

Заран', Павле, заран', мили брале!

Зарана ми снаху ђрстѐнујуће. (Каг се испроси дјевојка, Чишанка 8)

- У разговорном језику:

Ил' се ђоштруди да решиш ђроблем, ил' ђрестѐани да се жалиш стѐално!

Знам више

Апостроф се користи и при писању имена из страних језика, обично из француског или италијанског, нпр. *Д'Арџањан*, *Д'Есте*. При преузимању и прилагођавању писања ових имена у српском језику поштује се изговор и начин писања у матичном језику, где је Д' заправо скраћена верзија предлога (француско *de* и италијанско *di* најчешће у значењу „од”, „из”). Када презиме у француском језику почиње сугласником, предлог остаје у пуном облику (нпр. Шарл де Гол,), а уколико је на почетку вокал, он се у говору и писању губи и замењује га апостроф: *Д'Арџањан*.

ОБНОВИ И ПОНОВИ

Спојено и одвојено писање

одричне придевске и именичке заменице	Ни у која немам поверења. Ни у чијем друштву се не осећам баш пријатно.
речца НЕ уз глаголе	не радим, не бисте желели, не будеш дошао, не ћућуј, не рекавши, не говорећи; нећу, немаће, нисмо, немој
речца НЕ уз именице, придеве, прилоге	нерадник, неискрен, недовољно
придеви који означавају једну боју или нијансу неке боје	светлољав, маслинастозелен
придеви који означавају комбинацију двеју боја	црвено-бели, жуто-црни
АУТО- (самостални/аутомобилски) ФОТО- (у вези са светлошћу/фотографијом) РАДИО- (таласи/радијски)	аутобиографија; ауто-механичар фотосинтеза, фото-албум радиоактиван, радио-апарат
придевске полусложенице и придеви добијени од синтагми	шумадијско-војвођански дијалекат, српско-руске културне везе; источнохерцеговачки (< источна Херцеговина), књижевноуметнички (< књижевна уметност)
полусложенице (прва реч ближе одређује другу)	ремек-дело, рак-рана, веш-машина
бројеви који означавају приближну вредност	две-три године, двеста-триста динара
називи хемијских једињења	уљен-моноксид, сумпор-диоксид
спојеви са самосталним значењем и употребом првог дела	рок музика, интернет страница
спојеви са непроменљивим првим делом, обично страног порекла	дели јунак, соло певање, фитнес инструктор

Интерпункцијски и правописни знаци

Знак	Назив	Пример
.	тачка	Дан државности Србије прославља се на Срећење, 15. фебруара.
,	запета	Купио сам: воће, поврће, месо и млечне производе.
;	тачка и запета	Купио сам: кромпир, црни лук, парадајз; мајицу, купатило, костим, наочаре за сунце; дезодоранс, парфем и шампон.
:	две тачке	Купио сам: воће, поврће, месо и млечне производе.
„”	наводници	„Како се осећаш данас?”, упитио ме је.
()	заграда	Иво Андрић (1892–1975) једини је српски нобеловац.
?	упитник	Како се зовеш?
!	узвичник	Ала сам се уплашио!
...	три тачке	Купио сам: воће, поврће, месо, млечне производе...
’	апостроф	Ил’ поштом научи, ил’ немој излазити на испит!
–	црта	леи Београд–Тиват
-	цртица	плаво-бела јакна
^	генитивни знак дужине	Писмо ученика^ наставницима било је веома дирљиво.

Провери шта знаш 8

1. Препиши следећу реченицу тако што ћеш глаголе у њој ставити у одричан облик:

Ако будемо имали довољно новца, купићемо нов ауто.

2. У свакој групи речи по једна реч није правилно написана. Подвуци ту реч.

- а) веш-машина, ауто-биографија, ауто-пут, аеро-митинг
- б) ремек дело, хеви метал, рок музика, фер игра
- в) немој, недам, не слушајући, не рекавши

1

1

1

3. Заокружи слово испред реченице која је правилно написана.

- a)** Ана о никоме никада није ружно говорила.
- б)** Не бих да разговарам ни о коме ко није присутан.
- в)** Ниокоме се нису изјашњавали, задржали су мишљење за себе.

1

4. Заокружи слова испред реченица које су правилно написане.

- a)** У школи је организовано одељењско фотографисање.
- б)** Дошао је професионални фото-граф.
- в)** Верујем да ће слике бити одличне, јер је користио фотоапарат са неким посебним објективом.
- г)** Вук уопште није фотогеничан, али Ана је сјајно испала.

1

5. Користећи речи у загради допуни реченицу одговарајућим облицима придева којима се означавају боје:

Ана је обукла сукњу на _____ (плав, бео) уздужне пруге, а Вук је носио _____ (светао, плав) мајицу са крагницом.

1

6. Поштујући правила писања запете у сложеној реченици, допиши у датој реченици запете које недостају:

Петар Петровић чија је каријера почела у Неготину потпуно је другачији писац – његов је стил иако савремен и колоквијалан у суштини књижевни.

1

7. Додај одговарајуће интерпункцијске знаке на крају следећих реченица.

- a)** У колико сати почиње филм_____
- б)** Да вам година буде здрава и весела_____
- в)** Пројекција је каснила пола сата_____
- г)** Сместа изађи напоље_____

1

8. Заокружи слово испред датума који је написан према правописним правилима.

- a)** 13 4 1962.
- б)** 13. IV. 1962.
- в)** 13. IV 1962.
- г)** 13. 4. 1962

1

9. Стави тачку са запетом на одговарајуће место у следећој реченици:

Ана и Вук су почели да уче за малу матуру имају довољно времена до јуна.

1

10. У следећим реченицама додај црту и цртицу тамо где недостају.

- a)** Железничком пругом Београд Бар путовала сам често на море као мала.
- б)** У Другом светском рату (1939 1945) живот је изгубило око 1.700.000 Срба.
- в)** У основицу књижевног језика ушли су шумадијско војвођански и источнохерцеговачки дијалекат, а није косовскоресавски.

Тест бодујеш као да си на малој матури. Један задатак носи један бод. Зато је важна тачност и прецизност у давању одговора. Решења теста налазе се на крају уџбеника.

Укупно:	недовољан 1	довољан 2	добар 3	врлодобар 4	одличан 5
	1–2	3–4	5–6	7–8	9–10

ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА

Ана, шта треба да
упишем у поље
„сврха уплате”?

Једнозначност и вишезначност речи

◀ једно значење речи ▶ вишезначне речи

➡ Прочитај дијалог Ане и Вука и обрати пажњу на истакнуте речи:

Ана: Вуче, хоћеш ли са мном на **одбојкашку утакмицу** **вечерас**?

Вук: Могу, али тек након **часа** енглеског. Надам се да ћу успети да дођем на **време**. У којој **сали** је **меч**?

Ана: На оном новоизграђеном **терену** у мојој **улици**. Близу **болнице** је, само пређеш **пут**, и одмах је ту. Чуваћу ти **место**! ◀◀

Речи *одбојкашки, вечерас, сала, меч, болница* несумњиво имају **једно значење**. Ипак, сигурно увиђаш да су многе речи у овом кратком дијалогу по својој природи **вишезначне**, иако то није увек видљиво на први поглед. До тога долази јер значење речи најчешће зависи од реченичног контекста, а не само од основног значења саме речи или од скупа гласова, односно слова која је сачињавају.

➡ Како би ти било јасније о чему говоримо, упореди истакнуте речи у реченицама и размисли о њиховом значењу.

- а)** Одбојкашка **утакмица** почиње у 8.00. ◻ Изборна **утакмица** се увелико захуктава.
- б)** Након **часа** енглеског доћи ћу на утакмицу. ◻ Сваког **часа** очекујем резултате испита.
- в)** У које **време** почиње утакмица? ◻ Ух, баш је неко хладно **време** данас!
- г)** Утакмица се игра на новом **терену**. ◻ Потрага за несталом девојчицом била је отежана због неприступачног **терена**.
- д)** У мојој **улици** има неколико паркова. ◻ Цела **улица** бруји о свађи између супружника.
- е)** **Пут** води поред гробља. ◻ Скандинавци најчешће имају врло светлу **пут**. ◻ Пођи **пут** села и настави само право!
- ж)** Мој тим је освојио прво **место** на одбојкашком турниру. ◻ Врати све ствари на **место**! ◻ Живим у малом **месту**. ◻ Иди ти **место** мене. ◀◀

Ако погледаш примере под а), можеш видети два различита значења речи **утакмица**. Прво значење је 'спортско такмичење', док је друго 'надметање уопште, борба за престиж, конкуренција'. Друго значење проистекло је из првог процесом који се назива **метафоризација**, о чему ће бити речи у наредним лекцијама.

У првој реченици примера под б) реч **час** значи 'предавање', а у другој 'тренутак, моменат'.

У примерима под в) значење речи **време** у првој реченици је 'одређено доба дана', док је у другој реченици значење исте речи 'атмосферске прилике'.

Ово су примери **полисемије** или **вишезначности**. Полисемија и вишезначност су **синоними**, а о синонимима ћеш више учити у наредним лекцијама.

Међутим, ако погледаш примере реченица под ђ), видећеш да речи које су исто написане нису исте речи. На пример, у првој реченици под ђ) реч **пут** значи исто што и 'друм, цеста' и служи за кретање. У другој пак реченици **пут** значи 'боја коже', а у трећој означава 'правац, смер кретања'. То су чак три различите речи, а речи које имају исти гласовни склоп, али потпуно различита значења називамо **хомонимима**, о чему ћеш учити у наредним лекцијама.

Провери знање

1. На начин како су објашњени примери под а), б), в) и ђ) објасни значење истакнутих речи у примерима под г), д) и е).

г) _____

д) _____

е) _____

2. Истакнуте речи у реченицама под г) и е) преформулиши тако да их замениш њиховим синонимима или речима и конструкцијама сличног значења, а да значење реченица остане исто.

г) _____

е) _____

3. Пронађи у неком речнику српског језика који ти је доступан реч ЈЕЗИК и представи сва значења коју она има. Да ли знаш неки фразеологизам који у себи има реч ЈЕЗИК? Објасни значење тог фразеологизма.

Метафора и метонимија – механизми вишезначности

◀ полисемија ◀ вишезначност ◀ метафора ◀ метонимија ◀ лексичка метафора
◀ лексичка метонимија

Подсети се ◀◀◀

Као што знаш, многе речи у српском језику имају више од једног значења. Реч **језик**, на пример, може означавати **систем знакова** помоћу којих комуницирамо и споразумевамо се (**српски језик**, **енглески језик**; **матерњи језик**, **страни језик**). **Језик** се, затим, може односити и на **орган** који се налази у усној дупљи и помоћу којег разликујемо укусе, жваћемо, али и захваљујући коме можемо да говоримо. Коначно, реч **језик** може означавати **део обуће** – обавезан је, на пример, на патикама.

Полисемија или **вишезначност** представља способност једне речи да се остварује у више различитих значења. Обично на основу ширег контекста у реченици и тексту можеш закључити у ком је значењу нека вишезначна реч употребљена.

➡ Допуни следеће реченице одговарајућом речју од понуђених: ЛАВ, БАНДЕРА, МИШ, КУЛА, ПЛОЧА, ПАС, па одговори на питање.

- а) Анина нова тастатура и _____ су светлорозе боје.
- б) Пољски _____ је сисар из реда глодара и уобичајено станиште су му шуме, планине, кукурузна поља и травната вегетација.
- в) Беличасте флексе на нокатној _____ могу показивати недостатак неких витамина.
- г) Шеталиште је недавно преуређено и стављене су нове бетонске _____ са украсним орнаментима.
- За које две речи у датим реченицама закључујеш да су вишезначне? _____ и _____

Ако мало боље размислиш, увидећеш да вишезначност није никаква необичност, већ карактеристика већине речи у нашем језику, што је последица различитих, махом ванјезичких фактора. Основни разлог због ког долази до полисемије јесте тај што око нас **има далеко више предмета и појава него назива за њих**. Ако покушаш да се сетиш имена за сваки предмет из свог окружења (за различите делове намештаја, уређаја, кухињске предмете, делове куће, оруђа, возила итд.) – схватићеш да многи предмети у ствари немају посебно име него их називамо према сличности са другим предметима, функцији коју имају или некој логичкој повезаности међу њима. Тако за практично сваки *део предмета који се држи или хвата руком* – можемо рећи да је *дршка* или *ручица*, па разликујемо *дршку* метле, *дршку* ножа, *дршку* лопате, *ручицу* плуга, *ручицу* мењача, *ручицу* за гас, погонску *ручицу* и бројне друге *дршке* и *ручице*.

Други узрок полисемије несумњиво лежи у несавршености, тачније **ограничености човекове меморије и интелекта**. Замисли када би свака ствар око нас имала свој, засебан назив! Сва је прилика да тада не бисмо могли да запамтимо мноштво различитих имена, да бисмо теже овладавали сопственим језиком и да бисмо се теже споразумевали.

➡ Размисли о вишезначним речима из претходног задатка, па заокружи слова испред тачних одговора.

а) Компјутерски МИШ и МИШ као врста глодара слични су по:

а) облику и величини; б) намени.

б) Нокатним ПЛОЧАМА на нашим прстима и бетонским ПЛОЧАМА на шеталишту заједничка је:

а) намена; б) равна површина. ◀◀◀

Важно је да увидиш да речи у нашем језику не развијају већи број значења насумично и без икаквих правилности. За лексички систем сваког језика, па и српског, карактеристични су механизми полисемије, који омогућавају да се речи остварују у више различитих значења. Најзначајнији међу тим механизмима, захваљујући којима најчешће настају нова значења, јесу метафора и метонимија.

Метафора и метонимија су механизми полисемије који омогућавају да се речи остварују у више различитих значења.

Метафора

➡ Погледај пажљиво дате слике и размисли о разлозима вишезначности речи НОГА у српском језику. Шта је заједничко човековој нози и нози стола, односно столице?

а) У питању су доњи делови тела, односно предмета, који служе за ослонац.

б) Заједничка им је боја.

в) Свака нога омогућава кретање.

г) И човекова нога и нога стола имају сличан, издужен облик и положај.

Заокружи слова испред тачних одговора. ◀◀◀

Закључујеш да човекове *ноге*, која су стабилан *ослонац* целом његовом *тиелу* и *ноге* *столова* и *столица*, које су *ослонац* овим *деловима* *намештаја* – повезује **иста функција**. Уз то, имају и **сличан облик** и **положај** – издужене су и налазе се са доње стране тела, односно предмета.

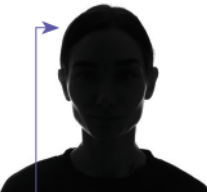
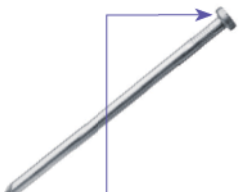
Овакве и друге сличности међу предметима и појмовима, тј. заједничке особине које они имају – омогућавају нам да их називамо истим именима. Дакле, једна реч која је најпре означавала један појам (*нога*, за део људског тела) развила је нова значења и почела да се употребљава као назив за предмете који су јој по неким карактеристикама слични (*нога*, за део намештаја).

Механизам вишезначности који омогућава преношење имена једног предмета/појма на други на основу неке сличности међу њима назива се **лексичка метафора**.

Метафоричка значења речи развијају се захваљујући сличности једног предмета или појма са другим по облику, величини, положају, функцији, боји и неким другим особинама.

Обрати пажњу!

Погледај следећу табелу и обрати пажњу на значења истакнутих речи која су настала метафором.

Основно значење	Лексичка метафора	Сличности и везе двају именованих појмова
 крило птице	 крило авиона	сличност по облику, положају (издужени су, налазе се са стране тела/трупа) и функцији – омогућавају летење
 глава човека	 глава ексера	сличност по облику и положају (округласт, са горње стране тела)
 човеков зуб	 зуб чешља	сличност по облику и величини (дугуљаст, мали, оштар) и месту у низу истих предмета (нижу се зуби у вилицы и зуби чешља)

Примећујеш да је вишезначност карактеристична за речи којима се именују делови човековог тела, као и разни предмети из његовог окружења. Сви досадашњи примери представљају **лексичку метафору**, а у наредној лекцији упознаћеш се са још једним механизмом полисемије.

Знам више

Некада метафорична значења нису тако очигледна, јер је сличност међу појмовима апстрактнија. Пренос имена с једног појма на други може се заснивати и на особинама које нису физичке и видљиве на први поглед. Када наставница каже да су Вук и Ана **златна деца**, она заправо говори о њиховим *духовним особинама* – они су лепо васпитани, добри су пријатељи својим другарима, марљиви су и посвећени ученици, поштују своје родитеље и све старије људе, и имају још много квалитета.

Све ове особине представљају духовне вредности. Придевом *златан* у основном значењу описују се предмети од злата – племенитог метала који има и велику материјалну вредност. Закључујеш да се метафора овде заснива на повезивању појмова на релацији конкретно → апстрактно (*златан њрстџен* → *златно дејџе*). Дакле, метафора нам омогућава да духовне вредности разумемо посредством материјалних и да тако о њима говоримо.

➡ Упореди употребу речи ПЛАМЕН у следећим реченицама, а затим поразговарајте на часу о њеном метафоричном значењу у примеру под б).

- а)** Ватра је букнула у стану на 4. спрату, али је пламен убрзо захватио целу вертикалу.
б) Пламен љубави према Ани тињао је у Вуковом срцу. ◀◀◀

Обрати пажњу!

Важно је да разликујеш **лексичку метафору** као **механизам вишезначности** од **поетске метафоре**, тј. **метафоре као стилске фигуре**. Лексичка метафора није ствар избора и користиш је свакодневно за **именовање различитих предмета** – нпр. за *крило авиона* или *плаву ексера* – не постоји други назив. С друге стране, метафором као стилском фигуром креативни појединци, на пример писци, на **сликовит и живописан начин говоре о нечему**, градећи свој посебан поетски, књижевни стил. О истим појмовима и предметима могуће је увек говорити и на другачији начин, тј. метафору као стилско средство можеш „превести” на једноставнији језик.

Метонимија

➡ Пажљиво прочитај белешку у Анином дневнику и обрати пажњу на истакнуте речи, а затим одговори на захтеве.

Драги дневниче,

Провела сам викенд код бабе, деде, ујака и браће на селу. Нисам се најавила и цела **кућа** је била одушевљена мојим доласком. Бака је за ручак спремила ону предивну чорбу од бундеве и појела сам два **тањира**. У фрижидеру ме чекао домаћи сок од зове – попила сам бар четири **чаше**. Па пита од бундеве, ванилице... Ух – једем превише **шећера**... Требало би да се храним здравије. Увече смо ишли на вашар. Наравно, **село** се сјатило да ме види! Уживала сам у дружењу! Али ништа нисам учила... После ћу писати детаљније. Сад морам да читам **Његоша** за час српског.

- Када Ана каже да је појела два ТАЊИРА и попила четири ЧАШЕ, на шта заправо мисли? Да ли на судове?
- У реченицама *Цела КУЋА је била одушевљена мојим доласком и СЕЛО се сјатило да ме види*, истакнуте речи означавају:

а) грађевину и насељено место;

б) укућане и становнике села.

Заокружи слово испред тачног одговора. <<<

Као што примећујеш, истакнуте речи у Анимим дневничким белешкама не појављују се у свом основном значењу. Све су оне вишезначне и употребљене су да означе појмове који су у блиској, логичкој вези са основним појмом који именују. Тако *називи за посуде из којих се једе или пије* – **тањир**, **чаша** – означавају *количину хране* (чорбе од бундеве) или *пића* (сока од зове) која у њих стаје.

➡ На шта Ана мисли када каже да мора да *чија* ЊЕГОША? <<<

Закључујеш да *име писца* у реченици означава *књижевно дело чији је он аутор*.

Примећујеш да ни реч *шећер* Ана није употребила у основном значењу – врста хемијског једињења, угљени-хидрат, већ је мислила на *сликише* – производе који садрже шећер.

Механизам вишезначности који подразумева да се име једног појма преноси на други на основу неке логичке повезаности међу њима назива се **лексичка метонимија**.

Обрати пажњу!

Погледај схему и обрати пажњу на врсте логичких веза које омогућавају развијање **метонимијских значења**. Све речи које означавају појмове с леве стране у српском језику се метонимијски могу употребити да означе појмове с десне стране, који су са њима у логичкој вези.

- **грађевина, установа** —> **људи који у њој живе, бораве, раде**

Цела **кућа** је била одушевљена Анимим доласком (= **укућани**).

Наша **школа** је освојила прво место на такмичењу младих математичара (= **ученици школе**).

- **насељено место** —> **становници тог места**

Варош је дигла устанак (= **варошани**).

Село се сјатило да види Ану (= **становници села**).

- **посуда** —> **количина хране, пића која у њу стаје**

Појео је цео **тањир** (= **сву храну у тањиру**).

Попила сам две **шоље** (= **количину течности која стаје у две шоље**).

- **име уметника (писца, композитора, сликара)** —> **његова дела**

Читам **Андрића** (= **Андрићеве књиге**).

Радо слушам **Бетовена** (= **Бетовенове композиције**).

 Провери знање

1. Заокружи слово испред реченице у којој је реч РЕП употребљена у метафори-
чном значењу.
 - а) Вуков пас весело маше репом увек када дечак стигне из школе.
 - б) Статистика каже да су при авионским несрећама најбезбеднија места у репу
авиона.
2. У следећим паровима синтагми подвуци речи чије је значење добијено лекси-
чком метафором.

бистар човек – бистра вода
Анин танак врат – врат гитаре
црне мисли – црне панталоне
грана дрвета – грана привреде
3. Пронађи у примерима из претходног задатка реч чије је метафорично значење
добијено на основу сличног облика и положаја двају именованих појмова.
То је реч _____.
4. Заокружи слово испред реченице у којој препознајеш лексичку метонимију.
 - а) *Отаџбина* Ђуре Јакшића је једна од најлепших српских родољубивих песама.
 - б) Лексикографски одсек Института за српски језик САНУ налази се у улици
Ђуре Јакшића.
 - в) Рецитовао је Ђуру Јакшића толико изражајно да су ми кренуле сузе.
5. Подвуци реченице у којима су истакнуте речи метонимијски употребљене.
 - а) Док је сипала млеко, Ана је разбила *шољу*. / Ана је сипала млеко и попила
целу *шољу*.
 - б) Школа „Краљ Петар Први” иде на међународно такмичење младих мате-
матичара. / Зграду школе „Краљ Петар Први” пројектовала је Јелисавета
Начић, прва српска жена архитекта.
6. Заокружи слова испред примера у којима је придев ЗЛАТАН метафорично
употребљен.
 - а) Поклонио јој је златан ланчић са привеском за 18. рођендан.
 - б) Уз хаљину коју је носила одлично су пристајале златне балетанке и каиш у
истој боји.
 - в) Још памтим дедине златне руке, којима ме је често миловао по коси.
 - г) У Народној банци Србије чувају се златне полуге и непрерађено злато.
 - а) Једно од златних правила пријатељства јесте да помогнеш другу у невољи.

Синонимија, антонимија и хомонимија

◀ синоними ▶ антоними ▶ хомоними

Подсети се ◀◀◀

У петом разреду било је речи о **синонимима** – речима истог или блиског значења и **антонимима** – речима супротног значења. Појава истозначности или блискозначности међу речима у лексичком систему једног језика назива се **синонимија**, док се **појава супротног значења међу речима** назива **антонимија**. У лекцији која следи подсетићеш се наученог градива о овим врстама односа међу речима и упознаћеш се са још једном лексичком појавом – **хомонимијом**.

Синоними

Прочитај следећи текст и обрати пажњу на истакнуте речи у њему, а затим одговори на захтеве:

Вук је током школовања показао да је **марљив ученик**. Посебно **се трудио** да савлада градиво из математике, што ће му олакшати да положи тест на малој матури. И његов **друг** Никола био је у шестом и седмом разреду **вредан ђак**, али је у осмом попустио. Некада **се залагао** на часовима, а сада га наставници стално опомињу. Као прави **пријатељ**, Вук је одлучио да **поприча** са њим и провери да ли Никола има неки проблем. Вук зна из сопственог искуства да му је увек лакше кад са неким **поразговара**.

- Пронађи у датом тексту синоним придева ВРЕДАН. _____
- Међу истакнутим речима у тексту пронађи два пара синонимних именица и запиши их.

- Како гласи синоним глагола ПОПРИЧАТИ? _____
- Примећујеш да су оба ова глагола добијена у творбеном процесу префиксације. Које глаголе препознајеш у основи и у ком односу они стоје?

То су глаголи _____ и _____ и стоје у _____ односу.

- Међу истакнутим речима у тексту постоји још један пар глаголских синонима. Запиши их у облику инфинитива. _____ и _____ ◀◀◀

Речи истог или блиског значења, а различитог гласовног склопа називају се **синоними**. Појава истозначности или веома блиског сличног значења међу речима јесте синонимија.

Антоними

Након што смо се подсетили градива о синонимима, решавајући радне налоге који следе, обновићемо и знање о антонимима.

➡ Поред датих речи напиши речи супротног значења – антониме.

љубав _____ воleti _____ стар _____
рат _____ брз _____ топлота _____ <<<

➡ Реч ИСТИНА има два антонима. Како они гласе? _____ и _____ <<<

➡ Примећујеш да се супротно значење речи некад остварује негацијом, тј. додавањем префикса НЕ- на осовинску реч. По овом моделу начини антониме следећих речи.

пријатељ _____ имати _____ пажљив _____ <<<

➡ Напиши антониме следећих придева.

паметан _____ занимљив _____ (и _____)
богат – _____ срећан _____ (и _____) <<<

Антоними су речи које припадају истој врсти и имају међусобно супротно значење. Појава супротстављености значења међу речима назива се антонимија.

Обрати пажњу!

Неким речима значење се може супротстављати у контексту, али **изван контекста за њих не можемо рећи да су антоними**.

Прочитај следеће примере и размисли о истакнутим речима:

Живот је неком **мајка**, а неком **маћеха**.
Вук **длаку** мења, али **ћуд** никада.

Многе народне пословице, попут наведених, базирају се на постојању опозиције, тј. контраста међу употребљеним речима. Та супротност значења, међутим, у потпуности је условљена контекстом (**мајка** и **маћеха** у првом, тј. **длака** и **ћуд** у другом примеру) и овакву појаву не сматрамо антонимијом.

Закључујеш да су антоними речи чија се значења узајамно супротстављају и изван контекста.

Хомоними

Знаш да су синоними речи које имају различит облик, односно другачији гласовни састав, а исто или врло слично значење. Насупрот томе, у српском језику постоје и речи идентичног гласовног склопа чије је значење различито.

➡ Прочитај следеће реченице и обрати пажњу на истакнуте речи, а затим одговори на питања.

- а) Ана **завија** рођендански поклон за другарицу у украсни папир.
- б) Ана се забринула што комшијин пас тужно **завија** у дворишту.
- Шта је заједничко истакнутим речима у овим двама реченицама?
а) облик б) значење в) ништа од наведеног

Заокружи слово испред тачног одговора.

- Покушај да пронађеш синоним за обе подвучене речи, па запиши новодобијене реченице.

а) _____

б) _____ <<<

Примећујеш да подвучене речи у датим реченицама имају исти гласовни састав – исто се пишу и изговарају, али им је значење различито. У првом случају, предикат **завија** значи да Ана **умотава**, **замотава** поклон у папир, док у другом примеру пас који **завија** заправо **цвили**, **тужно** и **отегнуто лаје**. Између ове две речи не постоји никаква значењска веза – оне су настале независно једна од друге и формална једнакост је случајна.

Речи које имају исти облик, то јест гласовни склоп, а различито значење називају се **ХОМОНИМИ**. Појава таквих речи у лексичком систему једног језика назива се хомонимија.

Уобичајено се под хомонимима подразумевају речи које припадају истој граматичкој врсти.

Обрати пажњу!

Важно је да разликујеш **хомонимију** од **полисемије**, а то није увек лако. Некада је изостанак повезаности значења очигледан и тада поузданије можеш тврдити да су посредни хомоними (**коса** – длаке, власи на човековој глави и **коса** – врста пољопривредне алатке).

Један од начина да утврдиш да ли су посредни различита значења исте речи или пак две речи међу којима не постоје никакве значењске везе – како у савременом језику, тако ни током његовог историјског развоја – јесте да погледаш у неки описни речник.

У *Речнику српског језика* Матице српске или у *Речнику САНУ* приметићеш да постоје **речи истог гласовног склопа које су обележене малим бројевима (1 и 2) са десне стране, у виду ознаке степена**. Такво бележење показује да су посредни хомоними. Погледај како је у Матичином речнику забележена хомонимија (прилагођено).

коса¹ ж длаке на човечјој глави, власи
коса² ж пољопривредна алатка са дугим лучним сечивом која служи за кошење траве, жита и сл.

➡ Прочитај следеће реченице и обрати пажњу на истакнуте речи, а затим одговори на захтеве.

- 1) Крушка ЈЕ ПРЕЗРЕЛА и уопште није укусна.
 - 2) Ана ЈЕ ПРЕЗРЕЛА многе користољубиве пријатеље.
- Да ли истакнуте речи представљају полисемију или хомонимију? Покушај да образложиш свој одговор.

• Шта значи глагол ЈЕ ПРЕЗРЕЛА у првој реченици?

а) недовољно сазрела б) превише сазрела в) таман довољно сазрела за јело

Заокружи слово испред тачног одговора.

• Како гласи овај глагол у инфинитиву? _____

• Заокружи слово испред реченице која преноси исту информацију као друга реченица
Ана ЈЕ ПРЕЗРЕЛА многе користољубиве другаре из разреда.

- а) Ана је много зрелија од користољубивих другара из разреда.
- б) Ана се са презиром и одбојношћу односи према користољубивим другарима из разреда.

• Како гласи истакнути глагол у полазној реченици у инфинитиву? _____

Закључујеш да се у датим реченицама појављују **хомоними** – глагол *презрети*¹ у значењу 'превише сазрети' и *презрети*², у значењу 'с презиром, одбојношћу се односити према некоме или нечему'.

Обрати пажњу!

Запажаш да су глаголи *презрети*¹ и *презрети*² идентични само по гласовном склопу, изван било каквог контекста. Чим се, међутим, употребе у одређеној реченици, долази до изражаја како разлика у значењу, тако и једна синтаксичка разлика која постоји међу њима.

Када говориш о воћу и поврћу, увек употребљаваш непрелазни глагол *презрети*¹, који не захтева никакву допуну – као у примеру *Крушка је презрела*.

Ако пак говориш о начину на који се субјекат односи према некоме, употребићеш прелазан глагол *презрети*², који захтева допуну у виду правог објекта (*презрети* кога или шта) – на пример *Ана је презрела многе користољубиве другаре*.

➡ Заокружи слово испред реченице у којој реч ЛУК означава врсту поврћа.

- а) На тихој ватри динстај лук исецкан на коцкице, па додај комадиће пилетине.
 - б) Робин Худ је вешто баратао луком и стрелама и савладавао све противнике.
- Прочитај наглас обе реченице, па запази какав је акценат речи ЛУК у њима. Стави одговарајућу акценатску ознаку и напиши која је врста акцента у питању.

а) _____ б) _____ <<<

Знам више

Примећујеш да је идентичност хомонимских облика у претходним примерима карактеристична само за писани језик, док у погледу акцента и изговора постоји очигледна разлика – реч **лѹк** (са краткосилазним акцентом) у српском језику означава 'зељасту биљку која се гаји као поврће и користи у исхрани', а речју **лѹк** (са дугосилазним акцентом) именује се 'примитивно оружје за одапињање стрела'. Овакви парови речи називају се и **хомографима** и чине посебну врсту хомонима.

▲ Лѹк

▲ Лѹк

Хомографи су у српском језику и реч **īrāđ** (са дугосилазним акцентом), која означава насељено место и **īrāđ** (са краткосилазним акцентом), којом се именује врста падавине; затим глаголи **кѹйиѹи** (са краткосилазним акцентом), у значењу 'руком или неким оруђем прикупљати, стављати на неко место' (нпр. *куйиѹи ојало лииће*) и **кѹйиѹи** (са дугоулазним акцентом), у значењу 'прибавити, набавити у замену за новац' (нпр. *куйиѹи воће на ѿијаци*) и др.

Обрати пажњу!

Познато ти је да у односу синонимије и антонимије увек стоје речи које припадају истој граматичкој врсти. У односу хомонимије пак могу се некад наћи и речи **различите граматичке врсте речи**:

кос
у значењу 'нагнут'

придев

лак
у значењу 'лаган, мале тежине'

придев

кос
врста птице

именица

лак
средство за ликирање

именица

Провери знање

- Заокружи слово испред парова реченица у којима препознајеш хомонимију.
 - Вук је повредио ногу на часу физичког. / Вуков радни сто има једну оштећену ногу, па се често љуља док пише.
 - Ана је, играјући одбојку, истегла мишић у пределу листа. / Ана воли да пије чај од листа нане.
- Заокружи слово испред реченица у којима се појављују хомографи.
 - Пао је град и уништио све јагоде у дединој башти. / У мом родном граду гостује циркус.
 - Од кондензоване водене паре настају облаци. / Тата, можеш ли да ми даш паре за биоскоп с другарима?

Застареле и нове речи

◀ историзми ◀ архаизми ◀ неологизми

Подсети се ◀◀◀

У шестом разреду било је речи о богаћењу речника. Речник се богати на различите начине, а највише читањем и упознавањем наше културе, али и културе других народа. Многе речи дошле су из суседних или удаљенијих језика и кроз процес позајмљивања ушле су у српски језик. Поједине речи, било да су домаћег било страног порекла, остану у језику, друге престају да постоје када за њима више нема потребе. На пример, престану да се производе и употребљавају неки предмети, па због тога нестану и њихови називи.

- ➡ Да ли знаш шта значи реч ПЕЈЦЕР и чему служи предмет који се тако назива? Да ли знаш шта значи реч ДИСКЕТА и чему служи предмет који се тако назива? Да ли можеш да претпоставиш из ког су језика ушле у српски језик у другој половини XX века? ◀◀◀

Речи које су престале да се употребљавају у нашем језику јер су нестали појмови које оне именују називају се **историзми**.

Многе примере историзама наћи ћеш у текстовима своје *Читанке* 8, нарочито у народној поезији, Вуковим, Доситејевим или Његошевим текстовима. То су речи попут *раја*, *кмет*, *шљиве*, *буздован*, *кириџија*, али историзми су такође и *прош*, *бајонет* или *касетофон*.

- ➡ Прочитај пасус из одломка књиге Милутина Миланковића *Кроз васиону и векове*, који се налази у твојој *Читанци* 8 на странама 155–157, па одговори на питања:

„Дошла је јесен. На траву, цбуње и дрвеће мога врта пала је као нека сенка туге; и небо изгледа замишљено, а Дунав снујден. И моју душу притискује нејасно чувство чежње и сете, које увек осетим кад у природи дочекам позну јесен. У вароши не патим од тога, па се зато спремам за одлазак. Вечерас путујем за Беч.”

- Подвучи у тексту речи које су за тебе непознате.
- Да ли у тексту има речи чије ти је значење познато, али их не користиш? Које речи употребљаваш уместо њих?
- Да ли знаш из ког је језика дошла реч ЧУВСТВО? А реч ВАРОШ? ◀◀◀

Речи које су престале да се употребљавају у нашем језику јер су их замениле нове називају се **архаизми**. Појмови које оне именују још увек постоје, али се за њих користе други називи.

Многе примере архаизама наћи ћеш у текстовима своје *Читанке* 8. То су речи попут *квартир*, *терзија*, *кујунџија*, *пенџер*, *астал*, *зборити*, *конак*, *гуја*, *зрцало*.

Читањем се не само подсећамо застарелих речи или учимо њихова значења обогаћујући свој језички израз већ их и чувамо од заборава. Међутим, језик се богати и кроз позајмљивање. Када се јави неки нови предмет или појава у друштву, заједно са њима дође и нова реч у језик.

➡ Прочитај дијалог између Вука и Ане и у њему подвуци речи које су за тебе непознате:

Вук: Ана, волиш да једеш батат?

Ана: Ја и не знам шта је то!

Вук: Слично је кромпиру, само је мало слађи.

Ана: Знаш шта је волим од те модерне хране – вегебургер, киноу, кивано, чија семенке, различите смутије... Али нисам на ђусинг-дијети, једноставно волим здраве шејкове.

Вук: Ма ти си орторексичарка!

Ана: Ха-ха! Ти си зато чокохоличар! <<<

Да разумеш и усвојиш значење непознатих речи, погледај у *Речник нових речи у српском језику*, коме можеш приступити и помоћу QR кода:

Често се о новим речима говори као о речима које су у вези са дигитализацијом, друштвеним мрежама и другим технолошким иновацијама у нашем друштву, али у дијалогу примећујеш обиље нових речи које се тичу исхране. Закључујеш да се нове речи појављују у свим областима људског живота и рада.

Новонастале речи називају се **неологизми**. Могу бити домаћег или страног порекла (позајмљенице).

Неологизме нећеш наћи у описним речницима, јер су то релативно нове речи у језику, и питање је колико ће се уопште у њему и задржати. Зато их најпре бележе специјализовани речници: речници нових речи (неологизама), речници страних речи или речници англицизама. Неологизми се често изједначавају са англицизмима, али има и нових речи које улазе у српски из других језика. На пример, *хабања* је из италијанског, *судоку* из јапанског. А нове речи домаћег порекла су *наношица*, *прелећач* и др.

Знам више

Речи које се нису прошириле и које су настале само за једну прилику или од стране једне особе, и најчешће имају неку стилску вредност и резултат су језичке игре називају се **оказионализми** или **индивидуализми**. Тако је, на пример, Лаза Костић за своју поезију сковао више индивидуализама (*илетисанка*, *векоћрај*, *брадоћлаг* и др.).

Провери знање

1. Пронађи синонине за речи: КВАРТИР, ТЕРЗИЈА, КУЈУНѢИЈА, ПЕНѢЕР, АСТАЛ, ЗБОРИТИ, КОНАК, ГУЈА, ЗРЦАЛО.
2. Пронађи у *Читанци* 8 по десет историзама и архаизама.

Коришћење речника српског језика, лексикона и енциклопедија

◀ речник ◀ лексикон ◀ енциклопедија

Пуно се у претходним лекцијама говорило о значењу речи, њиховом пореклу, времену настанка и трајања у језику, као и о начинима како да обогатиш свој речник. Ма колико читаш или истражујеш, никада нећеш научити све речи неког језика, нити разумети сва значења. Чак ни сам број речи у било ком језику није коначан. У томе и лежи чаролија природног људског језика.

Међутим, често мораш да сазнаш шта нека реч значи и како се правилно употребљава. Навикли смо се да питамо наставнике, своје ближње, или пак некога за кога сматрамо да зна више и боље од нас. Али, то није довољно. Увек треба имати при руци добар и поуздан речник матерњег језика. Да бисмо проширили своја знања о језику, морамо користити, осим речника, и лексиконе и енциклопедије.

Речник је приручник у коме су по азбучном или абецедном реду поређане речи и дато је њихово тумачење или превод на страни језик. Често дефиницију речи прате и примери употребе.

Када се говори о речницима, најчешће се има на уму неки двојезични речник, на пример енглеско-српски, српско-немачки и др. Међутим, нама су важни и једнојезични, описни речници српског језика. У лекцијама на почетку уџбеника било је речи о речницима Вука Стефановића Караџића.

➡ Подсети се првог и другог издања *Српског рјечника*, опиши их и реци у чему је њихов значај за српски језик и културу српског народа. ◀◀

Иако и даље имају изузетну културну вредност, речници Вука Караџића више нису савремени. За значење речи које се користе у савременом књижевном српском језику користимо *Речник српског језика у издању Матице српске*. Прво издање овог речника било је 2007. године, а последње, ијекавско, 2021. године. Ово је **дескриптивни (описни) речник**, што значи да описује општу лексику неког језика.

Иако има више десетина хиљада речи, у *Речнику српског језика* не налазе се све речи нашег језика. На пример, ако нам је потребно значење неке речи страног порекла, потражићемо га у *Великом речнику страних речи и израза*. Издавач овог приручника је **издавачка кућа „Прометеј” из Новог Сада**, прво издање је из 2006. године, а последње из 2012. године. Ово је **специјални речник**, што значи да описује специјализовану лексику неког језика, у овом случају лексику страног порекла.

Поменућемо још неке специјалне речнике српског језика који ће ти бити корисни у даљем школовању, али и уопште.

Било је речи у претходној лекцији о *Речнику нових речи у српском језику* (2022–), Института за српски језик САНУ. Овај речник описује нове речи у нашем језику, међу којима има више речи страног, али има и оних домаћег порекла.

У *Српском речнику новијих англицизама* (2021), у издању Филозофског факултета у Новом Саду, описани су најновији англицизми у нашем језику. Њему можеш приступити помоћу QR кода:

Постоји још доста речника српског језика: фразеолошких, речника синонима, речника термина из различитих области и тако даље. О њима ћеш детаљније учити у средњој школи. Али, ако су ти потребне детаљније информације о некој појави, обратићеш се лексиконима и енциклопедијама.

Лексикон је збирка кратких објашњења појмова поређаних по азбучном или абецедном реду, док **енциклопедија** даје детаљније и шире информације о појмовима. Лексикон пружа основне чињенице, а енциклопедија садржи више података, примера и контекста.

Лексикони су **специјализовани за одређену област** (на пример, за лингвистику *Речник лингвистичких термина*, који се налази на адреси lingvistickitermini.rs), а енциклопедије могу бити **опште** (на пример, Британика или Ларус) или **тематске** (на пример, *Енциклопедија о животињама*). *Српској енциклопедији* (2010–), која је општег типа, можеш приступити преко линка: srpskaenciklopedija.rs или помоћу QR кода:

Речници, лексикони и енциклопедије могу бити штампани или онлајн, а неки могу бити у оба формата.

➡ Која је најпознатија светска онлајн енциклопедија? По чему је она специфична? <<<

Провери знање

1. У *Речнику српског језика* пронађи реч (одредницу) ЛОПТА. Које информације добијаш у вези с акцентом и граматичким својствима те речи? Колико значења има ова реч? Да ли је наведен неки вишечлани израз или фразеологизам у коме се налази реч ЛОПТА?
2. У *Великом речнику страних речи и израза* пронађи реч (одредницу) ИНТЕРВЈУ. Које информације добијаш у вези с акцентом, граматичким својствима и пореклом те речи? Колико значења има ова реч? Да ли ти је дефиниција разумљива?
3. У *Речнику нових речи у српском језику 1* пронађи реч (одредницу) СЕЛФИ. Које информације добијаш у вези с акцентом и граматичким својствима те речи? Колико значења има ова реч? Које ти још информације нуди речнички чланак?
4. На Википедији пронађи чланак ЕСЕЈ, на српском језику и ћирилицы. Затим исти чланак потражи на Википедији на енглеском језику. Упореди ова два чланка. Исто можеш урадити и с појмом СРПСКИ ЈЕЗИК. Пробај да објасниш разлике између чланака са различитом темом на српском и енглеском језику.
5. У *Српској енциклопедији* пронађи чланак ЋАВОЉА ВАРОШ. Које информације доноси енциклопедијски чланак? Ако упоредиш с речницима, шта је другачије код енциклопедије?

Основне особине говорног и писаног језика

◀ говорни језик ▶ писани језик

Људи међу собом комуницирају на два начина – говором и писањем. Зато се каже да постоји говорни и писани језик, а они се међу собом допекле разликују.

🔍 Погледај списак особина, па на линији поред сваке, у зависности од тога да ли је чешће особина говорног или писаног језика, напиши **Г**, односно **П**.

укључује невербална средства ____	кратко и сажето изражавање ____
претежно монолошки ____	зависи од појединачне ситуације ____
званичан ____	целовите и заокружене реченице ____
дијалогски ____	непотпуне реченице ____
незваничан ____	не зависи од појединачне ситуације ____ ◀◀

Говорни језик се најчешће остварује као дијалог и у вези је са ситуацијом у којој се говорници налазе. Углавном је спонтан, неформалан (незваничан), па због тога може бити емотиван, са обиљем краћих реченица, које могу бити допуњаване како разговор тече. Особине говорног језика јесу и коришћење узвика, показних заменица или прилога, али и коришћење невербалних средстава.

Знам више

Комуникацију без употребе речи, која се одвија посредством гестова, мимике, покрета и држања тела, боје гласа, начина одевања и сл. називамо **невербалном комуникацијом**. Она се разликује у сваком друштву, па је тако однос према простору и удаљености у њему својствен датој култури, а промена средине код неких појединаца може проузроковати културни шок. Рецимо, ако путујеш у Бугарску, обрати пажњу да се не збуниш. Бугари климају главом горе-доле да би изразили „не”, а лево-десно да би изразили „да”.

Знам више

Комуницира се и **знаковним језиком**. То чине углавном посебне групе људи: саобраћајци, рониоци, калуђери који су положили заклетву ћутања, режисери у студију и други; али најчешће се знаковни језик односи на језик који користе особе са оштећеним слухом и говором.

Писани језик најчешће се остварује као монолог, емоције су сведене, док су реченице дуже и сложеније. Иако може бити неформалан, чешће је формалан и није везан само за једну ситуацију. Писани језик је прецизнији и јаснији. Иако и говорни и писани језик поштују правила стандардног језика, то се у већој мери чини у писаном језику.

Функционални стилови

- ◀ функционални стилови
- ◀ књижевноуметнички стил
- ◀ новинарски (публицистички) стил
- ◀ административни (пословни) стил
- ◀ научни стил
- ◀ разговорни стил

Упореди следеће текстове и утврди у чему се разликују.

а) Група -ОН која се налази у молекулима алкохола назива се хидроксилна група. Важно је разликовати овај назив од хидроксилне групе која се јавља у базама. Када је реч о алкохолима, присуство поменуте групе утиче на њихова специфична физичка и хемијска својства и стога је у овом случају хидроксилна група функционална група.

б) Разговарају два пијанца. Један пита другог: „Зашто увек пијеш пиво затворених очију?” Други ће на то: „Зато што ми је доктор рекао да не смем ни да погледам алкохол!”

в) Сви светски медији пренели су најновија истраживања у вези с конзумирањем алкохола међу младима. Резултати студије указују на то да често и обилно испијање алкохола може код тинејџера погоршати развој мозга на дуже стазе. Рана конзумација алкохола може имати утицај и на ментално здравље, као и на касније проблеме са алкохолом. Стручњаци кажу, а преносе медији, да то нарочито важи за људе који у породици имају историју алкохолизма – што раније почну да пију, веће су шансе да ће и сами развити сличан проблем.

г) Јака алкохолна пића описују се, представљају и декларишу у складу са овим законом и посебним прописом којим се уређује декларисање хране.

За декларисање јаког алкохолног пића одговоран је произвођач, односно увозник. Декларација мора бити лако уочљива, јасна и читка.

Подаци који се користе на декларацији морају бити на српском језику, тако да потрошач може лако да разуме сваку поједину информацију.

Дозвољено је вишејезично декларисање које одговара подацима написаним на српском језику.

Закон о јаким алкохолним пићима

<https://www.paragraf.rs/propisi/zakon-o-jakim-alkoholnim-picima.html>

а) Распасао се и ознојио, па сједи међу мјештанском момчади и ханским гостима, пред њим сир и ракија; они се измјењују, одлазе и долазе, а он без престанка пије, наређује и пјева, криво и ниско, својим тешким и предубоким гласом.

Иво Андрић, Пути Алије Ђерзелеза ◀◀◀

Као што видиш, о истој теми може се говорити и писати на различите начине, а у зависности од ситуације, користимо различита језичка средства, односно стил изражавања. Стил може бити индивидуалан, али може бити и функционалан.

Функционални стилови настају раслојавањем језика у складу са функцијом коју обавља у некој ситуацији. Дакле, с циљем писања књижевних дела користи се **књижевноуметнички стил**, за новинске чланке или интервјуе **новинарски (публицистички) стил**, за писање закона или попуњавање формулара **административни (пословни) стил**, а за науку **научни**. Разговарамо **разговорним стилем**. Сваки стил има своје одлике.

Новинарски (публицистички) стил

◀ новинарски (публицистички) стил ▶ интервју ▶ рекламе

Подсети се ◀◀◀

У шестом разреду било је речи о новинским жанровима вести и извештају, а у седмом о репортажи. То су све писани жанрови. Да ли знаш за неки усмени публицистички жанр?

Подсети се жанрова који су обрађени градивом шестог и седмог разреда. Да приступиш лекцијама из шестог разреда, помоћи ће ти QR код:

➤ Које медије пратиш? Да ли читаш неке новине? На који начин се информишеш о најновијим догађајима у земљи и свету? ◀◀◀

➤ На основу знања које имаш и подсећања на градиво из претходних разреда, испред наведених особина напиши слово **Т** ако је тачно да се односе на новинарски стил, а **Н** уколико те особине не припадају новинарском стилу.

___ субјективан	___ разумљив
___ застарео	___ двосмислен
___ информативан	___ пун термина
___ актуелан	___ јасан
___ неразумљив	___ тајанствен
___ објективан	___ оригиналан и јединствен
___ увредљив	___ уметнички
___ једноставан	___ загонетан ◀◀◀

Одлике **новинарског (публицистичког) стила** су: информативност, актуелност, објективни однос према предмету описа, једноставност, јасноћа, разумљивост и сл.

➤ Прецртај реч како би тврдња била тачна:

Информативност новинарског стила значи да он служи обавештавању/рекламирању, а актуелност да су вести истините/нове. ◀◀◀

➤ Објасни како разумеш тврдњу да медији морају извештавати објективно. ◀◀◀

Интервју

➡ Прочитај одломак из једног интервјуа, а затим одговори на питања:

Новинар: Пре свега да Вас питам, како је стање Ваше повреде због које сте морали да предате меч?

Новак Ђоковић: Хвала на питању. Повреда је скоро стопроцентно санирана. Имам зелено светло од медицинског тима да могу да тренирам, да могу да се спремам за турнире који ми предстоје.

Новинар: У таквој сте фази каријере где је можда и неумесно правити дугорочне планове. Али, где видите себе у овој години, макар у овој сезони?

Новак Ђоковић: Па, пре него што Вам директно одговорим на ово питање, морао бих да се осврнем на филозофију приступа тенису, јер су различите фазе у мојој каријери подразумевале различите приступе. Сада у овој фази осећам да ми је потребно да уживам у плодовима свога рада и да мало себе растеретим огромних притисака и очекивања, које превасходно осећам од себе, а онда и од свих осталих. После година и година притиска, долази до замора материјала, који, у крајњој мери, води до тих повреда, а на крају и до губитка мотивације. Међутим, ја сам, тако да кажем, добро истрениран да трпим притиске, да тежим ка томе да освајам титуле, и да је све осим победе и освајања турнира за мене неуспех. Тренутно балансирам између та два осећања. Несумњиво је да и даље тежим победама, али подсећам себе да је са скоро 38 година потребно да се растеретим, као и да треба мало и да уживам.

- Ко су учесници у интервјуу? Да ли су учесници у интервјуу равноправни или не и на основу чега то закључујеш?
- Да ли је интервју писани или усмени публицистички жанр? <<<

Дијалог између новинара и једне познате личности или више њих истовремено са циљем објављивања у новинама, на телевизији, радију или интернет порталу назива се **интервју**.

Иако често несвесно познатој личности дајемо предност, ипак је новинар тај који води главну реч. Из простог разлога – он је тај који поставља питања. Зато мора бити добро припремљен, а није необично ни да се особи која се интервјуише унапред представи тема разговора или доставе питања, како би разговор текао спонтано. Наравно, интервју је далеко од спонтаног говора. Новинар има спремна питања, која су резултат истраживања лика и дела познате личности, и она морају бити креативна и занимљива и публици, али и интервјуисаном, јер само као таква подстичу опширне и интересантне одговоре. Повод за интервју најчешће је неки нов и посебан резултат познате личности – добијена награда, освајање медаље или победа у мечу, промоција новог музичког албума, нова изложба, објављивање књиге, премијера филма или позоришне представе, предстојећи концерт и слично. У интервјуу посебно је важна култура опхођења и поштовање саговорника.

- ➡ С којом познатом личношћу желиш да урадиш интервју? Наведи три најважнија питања која би поставио њему или њој. Објасни зашто. <<<

Пропагандни текстови (рекламе и сл.)

- Погледај у Великом речнику *стираних речи и израза* Ивана Клајна и Милана Шипке дефиницију појма ПРОПАГАНДА. <<<

Као што запажаш, пропаганда се односи и на ширење идеја и уверења, али и на рекламирање производа. Зато се, када је реч о пропаганди, често мисли на политичко ширење идеја, али пропаганда се налази и у другим сферама живота.

- Упореди два примера рекламирања:

- а) Здравствена кампања:** Редовна физичка активност смањује ризик од срчаних обољења – брините о свом здрављу!
- б) Пропаганда:** Само наш производ гарантује дуг и здрав живот – не пристајте на мање!
- У којој објави видиш преувеличавање? Да ли су информације изнете у објавама тачне? Објасни. У чему се разликује кампања од пропаганде? <<<

Обрати пажњу!

Маркетинг је област која се бави пласирањем робе и услуга на тржиште, рекламирањем и информисањем, које се окончава продајом. Код политичког маркетинга метафорички „се продаје” идеја, па је најважнији део комуникација, и то не само са потенцијалним гласачима већ и са неистомишљеницима и политичким противницима.

- Да ли понекад погледаш рекламе или се увек трудиш да их избегнеш?
- Како су се раније рекламирали производи, а како је то најчешће данас?
 - Да ли имаш омиљену рекламу, и ако имаш, укратко је представи? Зашто ти се допада баш та реклама? <<<

Рекламе одликује јасан и разумљив језик, користе се познате фразе и изрази, али се јавља и игра речима и необични изрази, како би се привукла пажња публике. Текст може бити римован, испеван или креативно визуелно представљен.

Рекламе користе различита средства како би привукле купце да се одлуче баш за тај производ или услугу. Често се у њима налазе понављања, поређења, метафоре и хиперболе, што може сугестивно деловати на публику. Иако је забрањено, у рекламама није ретко изношење неистине.

- Осмисли рекламу за омиљени модел патика. Шта је кључно за ову врсту производа? <<<

Провери знање

1. Да ли пратиш подкасте и које? Објасни о каквом жанру је реч. Упореди неки подкаст с интервјуом. Где су сличности, а у чему се ова два усмена публицистичка жанра разликују међу собом?
2. На који начин примећујеш нетачност у рекламама? Илуструј примером.

Административни (пословни) стил

◀ административни (пословни) стил ▶ образац ▶ бирократизам ▶ бирократизација

➡ Врати се на лекцију *Функционални стилови*. Заокружи слово након кога се налази административни текст на страни 204: а), б), в), г), д).

- Шта су одлике административног текста? ◀◀◀

У шестом разреду било је речи о обавештењу и особинама таквог жанра, а у седмом једна од тема била је и писање званичних мејлова. И ти текстови спадају у административни функционални стил, односно део су писмене и усмене комуникације државних и других органа, институција и појединаца. Ту спадају: потврде, уверења, дипломе, записници, закони, молбе, радне биографије (CV) и др.

Одлике **административног (пословног) стила** су: званичност, објективност, прецизност, устаљени изрази, утврђен ред речи, сведен лексички фонд, употреба глаголских именица, избегавање 1. и 2. лица.

➡ Прочитај захтев и покушај да пронађеш неке од особина административног стила. Подвуци речи и изразе карактеристичне за овај стил.

Компанији Луминет
Луминет Србија доо, Београд
11000 Београд, Технолошка авенија 2
Пословној јединици у Пожаревцу

Мира Мирић
Улица липа 16
12000 Пожаревац
Шифра корисника: 123456/2024

Предмет: Захтев за умањење месечног рачуна

Поштовани,

Корисник сам пакета Луминенсија 2 и до сада сам била задовољна услугама које сте ми пружали. Редовно измирујем своје обавезе, што се може видети из моје финансијске картице, као и из рачуна који вам овде прилажем. Међутим, дана 24. августа 2024. године дошло је до физичког прекида сигнала фиксне телефоније, интернета и телевизије изазваног спољним факторима. Имајући у виду да смо квар истог дана пријавили, обраћали се вашим службама више пута, као и то да смо на отклањање квара чекали пуних петнаест дана, захтевам умањење рачуна за услугу коју ми пружате у сразмери с временом у којем смо били ускраћени за ту услугу.

Молим вас да на овај захтев одговорите писаним путем на горенаведену адресу или на имејл адресу miramiric@mail.com у року од 15 дана, иначе ћемо се обратити институцијама надлежним за решавање оваквих спорова.

У Пожаревцу,
7. 9. 2024. године

Подносилац захтева:
Мира Мирић

Попуњавање различитих образаца

Обрасци спадају такође у административни стил. Јако је важно да буду исправно и тачно попуњени, јер грешке могу имати различите последице, које мање или више могу утицати на твој квалитет живота. На пример, уколико погрешно попуниш уплатницу, новац неће бити усмерен тамо где треба, па ће те исправка те грешке коштати доста живаца и времена, јер је процедура прилично компликована.

➡ Попуни подацима налог за уплату, популарно назван уплатницом. Можеш дати произвољне бројеве рачуна, позив на број и износ уколико не знаш, али води рачуна о томе да подаци са леве стране буду тачни. Број модела је 97, уплатилац си ти или твој родитељ, прималац твоја основна школа, а сврха уплате прва рата за екскурзију. Када је реч о уплатиоцу и примаоцу, осим имена/назива, мора бити уписана и адреса.

Не заборави да потпишеш уплатницу! Уколико то не учиниш, она неће бити валидна. Датум валуте не попуњаваш, то ради службеник.

уплатилац	шифра плаћања	валута	износ
сврха уплате	број модела	рачун примаоца	
прималац	позив на број (одобрење)		
печат и потпис уплатиоца		датум валуте	
место и датум пријема			

Обрати пажњу!

За потребе вежбања, можеш користити измишљене податке. Али увек имај на уму – давање лажних података је противзаконито!

Данас се за уплате много чешће користи електронско банкарство. Такође, многи сајтови, па и еУправа користе онлајн плаћање, које је валидна опција исто као и плаћање налогом за уплату у банци, пошти, мењачници или на другом овлашћеном месту за плаћање.

- ➡ Прочитај захтев и покушај да пронађеш неке од особина административног стила. Подвуци речи и изразе карактеристичне за овај стил.

ИЗЈАВА О РАСКИДУ УГОВОРА

Обавештавам Луминет доо да у остављеном року од 14 (четрнаест) дана раскидам Уговор/Анекс од _____ (уписати датум склапања Уговора/Анекса).

Разлог раскида Уговора:

_____.

У прилогу овог Обрасца достављам следећу оригиналну документацију (заокружити шта се предаје):

- 1) Уговор/Анекс _____ (обавезно уписати број уговора/анекс);
- 2) Телефон _____ (модел и број комада); ИМЕИ _____ (уписати ИМЕИ број);
- 3) Модем или други уређај _____ (модел и број комада);
- 4) Уписати број текућег рачуна на који ће бити извршен повраћај новца _____;
- 5) СИМ картицу _____ (број телефона).

Дана _____ (уписати датум)

(штампано име и презиме Корисника и ЈМБГ)

(својеручан потпис Корисника)

- ➡ Откуцај на компјутеру своју радну биографију, такозвани CV. Води рачуна о навођењу својих података. Писање биографије веома је важно. У овом узрасту може ти помоћи, на пример, приликом добијања стипендије, а у каснијем за различите конкурсе који се тичу образовања, волонтерског и радног ангажовања.

Следи пример једног успешно написаног CV-ја:

CV

Име и презиме: Јован Јовановић

Датум рођења: 15. октобар 2009.

Адреса: Улица брестова 10, 21000 Нови Сад, Србија

Телефон: +381 60 123-45-67

Е-пошта: jovan.jovanovic@mail.com

Образовање

- Основна школа „Вук Караџић”, Нови Сад
2015–2023.
 - Одличан успех током свих година школовања
 - Награђен за најбољег ученика генерације (2023)
- Средња школа „Техничка школа ТЕНС” – смер Рачунарство и информатика
2023 – сада

Вештине

- Основе програмирања (Python, Scratch)
- Рад у MS Office пакету (Word, PowerPoint, Excel)
- Комуникацијске вештине
- Тимски рад

Награде и признања

- Треће место на републичком такмичењу из математике (2022)
- Друго место на општинском такмичењу из информатике (2023)

Језици

- Српски (матерњи)
- Енглески (B1 ниво)

Ваннаставне активности

- Члан информатичке секције школе
- Волонтер у школској библиотеци
- Члан драмске секције
- Тренира фудбал у клубу „Напредак” (2019 – сада)
- Учествовао на школским такмичењима у атлетици

- ➡ Преведи своју биографију на енглески и замоли наставника или наставницу да провери исправност текста. <<<

Приликом конкурса биографију често прати **мотивационо писмо**. Оно служи да објасниш мотиве за своју пријаву на конкурс, као и да образложиш зашто си ти права особа за то.

➡ Напиши мотивационо писмо које ће пратити документацију коју предајеш на конкурс за упис у престижну школу.

Следи пример једног успешно написаног мотивационог писма које ће бити приложено на конкурс за стипендију за обуку у студију анимације:

Мотивационо писмо

Јован Јовановић
Улица брестова 10, 21000 Нови Сад, Србија
Телефон: +381 60 123-45-67
Е-пошта: jovan.jovanovic@mail.com

AnimaFactory

Комисија за доделу стипендије
24. фебруар 2025. године

Поштовани чланови конкурсне комисије,

Овим путем желео бих да изразим своје велико интересовање за добијање стипендије за обуку у студију анимације AnimaFactory. Као ученик средње техничке школе, на смеру Рачунарство и информатика, одувек сам био фасциниран светом дигиталне уметности, а посебно анимацијом као обликом изражавања који спаја креативност и техничко знање.

Током школовања, стекао сам солидно знање из програмирања (Python, Scratch) и рада у MS Office пакету, што ми је помогло да развијем дисциплину и аналитички приступ решавању проблема. Поред тога, учешће у информатичкој секцији и постигнути успеси на такмичењима из математике и информатике помогли су ми да научим како да радим у тиму и будем упоран у остваривању својих циљева.

Моја љубав према анимацији произилази из жеље да комбинујем техничке вештине са креативношћу. Верујем да бих у оквиру вашег студија имао прилику да развијем своје способности, научим нове технике и стекнем искуство које ће ми омогућити да једног дана радим у индустрији анимације.

Стипендија би ми помогла да остварим свој сан, а ја бих се потрудио да кроз марљив рад и залагање оправдам ваше поверење. Уверен сам да бих кроз програм AnimaFactory могао да пружим свој допринос и да, уз вашу подршку, достигнем пун потенцијал.

Хвала вам на разматрању моје пријаве. Бићу вам захвалан на свакој прилици за разговор и надам се позитивном одговору.

С поштовањем,
Јован Јовановић

➡ Преведи своје мотивационо писмо на енглески и замоли наставника или наставницу да провери исправност текста. ◀◀◀

Бирократски језик

До сада је било доста речи о административном стилу, па можеш закључити да њему припадају веома различити текстови. Међутим, некада се деси да текстови који нису део административне или пословне комуникације имају у себи елементе језика административног стила.

➤ Прочитај делове две вести, прва је временска прогноза, а друга спортски извештај, а затим одговори на питања.

- а) У складу са актуелним метеоролошким параметрима, очекује се стабилизација временских услова уз могућност локализованих падавина у поподневним часовима.
- б) Током одвијања утакмице, тим је остварио резултат у складу са постављеним очекивањима, при чему су тактичке корекције значајно допринеле унапређењу игре у другом полувремену.
- Да ли разумеш у потпуности информације изнете у овим вестима? Како би се могли преформулисати изрази очекује се стабилизација временских услова, у поподневним часовима, Током одвијања утакмице, су допринеле унапређењу игре, тако да буду јаснији, разумљивији и једноставнији? Слободно избади сувишне речи. ◀◀◀

У наведеним примерима већ примећујеш изразе **бирократског језика**.

Сви изрази бирократског језика се једном речју називају **бирократизми**. Ту спадају апстрактне и глаголске именице, трпни придеви, непотребно употребљене стране речи, израз *од сйране некої/нечеї* и др.

Бирократизација је преношење и ширење особина језика администрације на остале стилове и жанрове у језику. Особине бирократског језика су неодређеност, нејасност значења, уопштавање и стоје у супротности с пожељним особинама доброг говора, као што су јасноћа, сажетост, језгровитост, примерена употреба и богато изражавање.

Бирократизација је, примећујеш, веома раширена појава и негативно утиче на језичку културу.

➤ Преформулиши одломак вести из света моде трудећи се да избегавааш бирократизме:

У контексту актуелних модних трендова и у складу са дефинисаним креативним смерницама, нова колекција је дизајнирана тако да одговара преференцијама циљне групе, уз примену иновативних текстилних решења и савремених естетских стандарда.

Провери знање

1. Напиши молбу директору школе за одржавање новогодишње прославе.

2. Преформулиши одломак вести из света филма трудећи се да избегаваш бирократизме:

У складу са продукцијским оквирима и дефинисаним стандардима индустрије, филмско остварење је реализовано уз пуно поштовање свих релевантних процедура, при чему је нарочита пажња посвећена усклађивању визуелних и наративних елемената.

3. У сваком пару реченица подвуци реченицу која је написана бирократским језиком.

- a)** Метеоролози очекују отопљење. / Метеоролози очекују да ће доћи до пораста температуре.
- b)** Повољно вршимо услуге глетовања и кречења. / Повољно глетујемо и кречимо.
- v)** Пемате довољно финансијских средстава на рачуну. / Пемате довољно новца на рачуну.
- г)** Цене су порасле. / Дошло је до пораста цена.

Научни стил

◀ научни стил ▶ термин

- Врати се на лекцију *Функционални стилови*. Заокружи слово након кога се налази научни текст на страни бр. 204: а), б), в), г), д).
 - Шта су одлике научног текста? ◀◀◀
- Подсети се градива седмог разреда о техничком и сугестивном опису. Шта је цитат, а шта фуснота? ◀◀◀

Научни стил одликује прецизност, објективност, велики број термина, употреба цитата и фуснота и изостављање заменице *ја* у корист *ми*, како би се избегао субјективни став аутора. Честа је употреба глаголских именица, те трпних придева уместо личних глаголских облика, како би се обезличила радња.

Термини су стручни изрази карактеристични за неку научну, техничку или уметничку дисциплину или област.

Научни стил углавном се везује за писани језик, али се реализује и као говорни, када се ради о предавању, презентацији и слично. Писани жанрови научног стила су: **научни рад, приказ, критика, уџбеник** и сл.

Провери знање

- 1. а)** Прочитај део лекције из *Ликовне културе* 8 Милана Андрића која се бави принципом јединства у композицији уметничког дела, а затим издвој језичка средства која показују да је реч о научном тексту:

„**Јединство** је принцип компоновања који представља идеју, нит која повезује различите делове уметничког дела у целину. Јединство у ликовној уметности може да буде и повезивање више различитих ликовних техника на истом ликовном делу. Суштина јединства је да сви ликовни елементи и све употребљене ликовне технике теже заједничком циљу остваривања идеје, преношења поруке или емоције.”

- б)** Прочитај део лекције из *Биологије* 8 Милене Цветковић која се бави метаболизмом, а затим издвој језичка средства која показују да је реч о научном тексту:

„Процеси који се одигравају у ћелији неопходни су за одржавање њене функционалности и грађе, а тиме и организма у целини. Сваки од тих процеса подразумева низ биохемијских реакција, током којих се сложене супстанце граде или разграђују. Биохемијски процеси током којих долази до промене хемијских једињења (изградње или разградње) називају се **метаболизам**.”

Расправа и есеј на задату тему

◀ расправа ◀ аргументативни текст ◀ есеј

Подсети се ◀◀◀

Врати се на уџбеник из седмог разреда и подсети се на то шта су аргументи и како се они користе у дебатама. Шта је дебата? Које све елементе садржи једна успешна дебата?

➡ Прочитај расправу на тему екологије, а затим одговори на питања.

Највећи загађивачи животне средине – појединци или индустрија?

Загађење је данас један од највећих проблема човечанства. Отпад, загађена вода и ваздух, уништавање шума и климатске промене свакодневно угрожавају живот на земљи. Из тог разлога поставља се питање: ко је више одговоран за овај проблем – обични људи или велике компаније? Док неки сматрају да сваки појединац треба да се понаша еколошки одговорно, други тврде да су велике компаније главни кривци и да треба да снесе већу одговорност.

Ако се смањи употреба пластике и повећа рециклажа, то би значајно утицало на екологију. На пример, ако људи престану да користе пластичне кесе, потражња за њима ће опати, што ће довести до њихове мање производње. Компаније производе оно што људи купују. Ако људи престану да купују производе у пластичној амбалажи или подржавају еколошки одговорне фирме, компаније ће морати да се прилагоде. Употреба бицикала уместо аутомобила и коришћење обновљивих извора енергије начини су на које појединци могу допринети заштити животне средине.

С друге стране, индустрија загађује много више од појединаца. Фабрике испуштају огромне количине штетних гасова и отпада у природу. Према истраживањима, само 100 компанија у свету одговорно је за преко 70% емисије угљен-диоксида. Без промена у индустрији, напори појединаца имају ограничен утицај. Ако би постојале оштре казне за велике загађиваче, фабрике би морале да пронађу еколошки прихватљивије начине производње. Требало би да државе уведу строже прописе и контролишу индустрије које највише угрожавају животну средину.

Иако свако од нас може допринети очувању природе, индустрија има далеко већи утицај на загађење. Због тога је важно да власти уведу строже законе и казне за компаније које нарушавају животну средину. Са друге стране, појединци треба да буду свесни својих поступака и да подржавају еколошки одговорне производе. Једино заједничким напорима можемо заштитити нашу планету за будуће генерације.

- Шта је предмет расправе? Који су аргументи за то да су појединци одговорни за загађење, а који против? Који су аргументи за то да је индустрија одговорна за загађење, а који против? Шта је закључак расправе, ко више загађује – појединци или компаније? ◀◀◀

Расправа је један од научних жанрова где се обрађује и анализира нека тема и износи аргументација за нешто и против нечега. То се чини изношењем чињеница, поређењем, анализом и доказивањем. Зато кажемо да расправа припада **аргументативним текстовима**.

Иако може бити усмена, расправа се везује за писани текст. Теме расправе припадају науци, култури, уметности, друштвеним појавама и др. За добру расправу потребно је истраживање о теми која се обрађује.

Обрати пажњу!

Расправа има чврсту структуру. Састоји се из увода, разраде и закључка.

- У уводу се представља проблем.
- У разради се износе различити чињенице и ставови, који се образлажу и аргументују.
- У закључку аутор се одлучује за један од изнетих ставова коме се приклања и даје објашњење за то.
- Језик расправе је јасан и разумљив, избор речи је прецизан, а реченице нису предугачке.

За разлику од расправе, **есеј** је текст који има и особине научног и особине књижевноуметничког текста.

	Расправа	Есеј
Структура	чврста: Увод, Аргументи за и против, Закључак	слободнија: Увод, Разрада, Закључак
Објективност	објективна: обе стране аргумента	субјективнији: лични став аутора
Циљ	анализа теме из више углова	лично разматрање теме
Стил	логична и аналитична	креативан и емоционалан

➡ Прочитај есеј о рециклирању и упореди га са расправом.

Значај рециклаже у очувању животне средине

Очување природе један је од највећих изазова савременог друштва. Свакодневно се суочавамо са последицама загађења, климатских промена и прекомерног искоришћавања природних ресурса. Један од најчешће промовисаних начина борбе за заштиту животне средине је рециклажа. Али да ли је рециклажа заиста довољна да сачува природу или је потребно више од тога?

Рециклажа свакако има значајну улогу у смањењу загађења јер утиче на количину отпада на депонијама, умањује потребу за експлоатацијом природних ресурса и потрошњу енергије. Развијене земље увеле су системе рециклаже који успешно смањују штетан утицај отпада. Међутим, проблем представља неодговорно понашање људи. Иако постоје програми рециклаже, многи их не поштују или не знају како правилно да одвајају отпад. Чак и када се отпад рециклира, пластика и други штетни материјали и даље завршавају у природи. Такође, велике компаније настављају да производе огромне количине амбалаже, што додатно погоршава проблем.

По мом мишљењу, потребно је комбиновати рециклажу са другим мерама. Једна од њих је смањење употребе пластике. Осим тога, поновна употреба производа и прелазак на одрживије материјале могу значајно смањити отпад. Образовање и подизање свести о значају екологије такође су кључни фактори у борби за чистију планету.

Рециклажа је важан корак ка очувању природе, али није довољна сама по себи. Сматрам да је потребан шири приступ који укључује смањење отпада, одговорну производњу, едукацију и промену навика људи. Тек кроз свеобухватне мере можемо осигурати здраву животну средину за будуће генерације. <<<

Провери знање

1. Напиши расправу до 250 речи на тему *Вештачка интелигенција – прилика за човечанство*. Дата је помоћ у структури:

Увод

Позитивни утицаји вештачке интелигенције

Негативни утицаји вештачке интелигенције

Закључак

2. Напиши есеј до 250 речи на тему *Утицај друштвених мрежа на међуљудске односе*. Дата је помоћ у структури:

Увод

Разрада

This image shows a full page of white paper with horizontal blue or grey ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page, leaving small margins at the top and bottom. There are no vertical margin lines, text, or other markings on the page.

Закључак

Приказ

(књиге, серије, филма, позоришне представе и сл.)

◀ приказ

➡ Шта више волиш – да читаш или да гледаш филмове? Колико често идеш у позориште?

- Сети се последње прочитане књиге, погледаног филма или представе и представи их свом одељењу. Пробај да избегнеш детаљно препричавање радње, већ се фокусирај на вредност самог уметничког дела, као и на свој став према њему.
- Запиши најважније смернице које ће ти помоћи да конципираш своје излагање.

◀◀

Подсети се ◀◀◀

Да се подсетиш теме препричавања из шестог разреда можеш путем QR кода:

Приказ је критичко представљање новог уметничког дела – књиге, филма, позоришне представе или њеног извођења, изложбе, концерта и др.

Приказ спада у **научне и новинске жанрове** и може бити део било научног било публицистичког функционалног стила. Може бити **информативни** и **критички**.

Како сами називи упућују, информативним приказом доноси се основне информације о уметничком делу, сажетији је и служи да се дело представи кроз опис. С друге стране, критички приказ је обимнији, уз опис дела или догађаја садржи и критичку оцену и став стручњака према њему. Оба имају претежно исти циљ – да заинтересују стручну и ширу јавност за то дело, али и да развијају укус публике и критички однос према уметности.

Приказ	Информативни	Критички
Структура приказа	Библиографски подаци	Библиографски подаци
	Увод	Увод
	Кратак садржај	Кратак садржај
	/	Критичко разматрање
	Закључак	Закључак

➡ Прочитај два приказа и одреди да ли је реч о информативном или о критичком приказу.

а) Хоће ли *Анора* постати блокбастер?

Филм *Анора* у режији Шона Бејкера, велики је победник овогодишње доделе Оскара, будући да је, на изненађење свих, освојио чак пет престижних награда, укључујући Оскаре за најбољи филм и најбољу режију. Ова потресна драма прати живот младе играчице у ноћном клубу у Бруклину, која се неочекивано уплиће у бурну романсу са сином руског олигарха. Како се њихова веза развија, млада девојка мора да се носи са опасностима које проистичу из везе са човеком чији су интереси у сукобу са њеним начином живота, а избори које доноси доводе је до неочекиваних и драматичних последица.

Главну улогу тумачи млада глумица Мајки Медисон, која је за своју емотивну и упечатљиву глуму освојила Оскара за најбољу глумицу. Како емотивна веза између главних јунака постаје све сложенија, филм све успешније представља важне теме класних разлика, слободе и борбе за достојанствен живот.

Филм је значајан због верног приказа маргинализованих заједница, али и сјајне режије, чиме представља снажан пример независног филма који помера границе савремене кинематографије. Ово је не само филм о љубави и борби већ и важан коментар на савремени друштвени систем и неједнакости које и даље постоје у модерном друштву.

б) *Бруталиста* – амбициозна драма која изазива помешана осећања

Филм *Бруталиста* у режији Брејдија Корбета прати Ласла Тота, мађарског архитекту који је преживео Холокауст и после Другог светског рата емигрирао у Америку са супругом. Ласло покушава да изгради успешну каријеру у новој земљи, али га на том путу прате бројне препреке – од сиромаштва до сукоба са богатим и утицајним људима.

Назив филма потиче од брутализма, архитектонског стила који је добро познат и код нас. Одликују га бетонске необрађене конструкције типичне за грађевине из друге половине XX века. Филм траје чак три и по сата и подељен је у два дела. Први део, *Енијма доласка*, добио је похвале јер узбудљиво приказује Тотов долазак у нову земљу. Други део, *Тврдо језиро лејоше*, многим гледаоцима био је тежак за праћење јер има превише догађаја.

Иако је филм визуелно импресиван и музика је изузетна, сигурно је да му недостаје топлина и да ликови делују сувише хладно и удаљено. Ипак, *Бруталиста* нуди занимљиву причу о уметности, богатству и борби за успех у непознатој средини. *Бруталиста* је храбар филм који поставља важна питања о уметности, моћи и цени успеха, али се неким можда и неће допасти, што због дужине и нејасноће у радњи, што због штурог и неемотивног представљања ликова. Али, све је то брутализам.

◀◀

Провери знање

1. Напиши у свеску информативни приказ последње погледане серије.
2. Напиши у свеску критички приказ последње посећеног концерта или неког другог уметничког догађаја.

Изражајно читање и рецитовање

◀ изражајно читање ▶ рецитовање

- ➡ Прочитај наглас и што изражајније први пасус одломка *Мемоара* Проте Матеје Ненадовића, који се налази на 112. страни твоје *Чиштанке* 8.
 - Потом пронађи на интернет претраживачу исти одломак у извођењу познатог глумца Љубе Тадића и саслушај га.
 - Упореди своје читање наглас са изражајним читањем глумца Тадића. У чему су разлике? Наведи их. ◀◀◀
- ➡ Одрецитуј песму Ђуре Јакшића *Отаџбина*. Било би добро да је знаш напамет, али ти може помоћи и текст песме, који се налази на 123. страници твоје *Чиштанке* 8.
 - Затим на интернет претраживачу пронађи и саслушај рецитовање исте ове песме у извођењу познатог глумца Петра Божовића.
 - Упореди своје извођење са рецитовањем глумца Божовића. У чему су разлике? Наведи их. ◀◀◀

Изражајно читање је читање наглас које подразумева живо и убедљиво казивање.

Рецитовање је уметничко, јавно и гласно казивање стихова, напамет или читањем.

Обе вештине, и изражајно читање и рецитовање резултат су вежбе, а никако талента. Води рачуна да приликом рецитовања не глумиш, не користиш се превише мимиком и гестикулацијом, већ да мирно говориш, са разумевањем текста и његове поруке, уз пажљиво праћење интерпункције.

Обрати пажњу!

Ево још неколико савета:

- правилно изговарај гласове, отварај јаче уста приликом изговора вокала;
- труди се да правилно акцентујеш речи;
- прилагоди интонацију (висину и јачину гласа) садржају текста, а у томе ће ти помоћи и правописни знаци на крају реченице или стиха, попут тачке, узвичника или упитника;
- прави краће паузе да удахнеш ваздух – то често можеш урадити након запете, а након краја реченице или строфе можеш направити мало дужу паузу;
- и најважније – читај с разумевањем и уживањем, јер ћеш само тако привући пажњу и стећи поверење своје публике.

Провери знање

1. Изабери најдражу песму и одломак из омиљеног прозног текста и одрецитуј је / изражајно га прочитај пред члановима своје породице. Замоли их да ти дају оцену, уз образложење.
2. Исту песму/одломак из првог задатка одрецитуј / изражајно прочитај пред одељењем. Замоли их, такође, да ти дају оцену, а затим упореди оцене. Има ли разлика, и ако има, шта мислиш, шта је узрок томе?

РЕЧИ

ЈЕДНОЗНАЧНЕ РЕЧИ

обрва, ђешачки, ојоварати

ВИШЕЗНАЧНЕ РЕЧИ

ѓад, млад, слушаѓи

МЕТАФОРА

преношење имена с једног појма на други на основу сличности

ѓлава човека – *ѓлава* ексера
крило ѓѓице – *крило* авиона
злаѓан ѓрѓѓен – *злаѓан* човек

МЕТОНИМИЈА

преношење имена с једног појма на други на основу неке логичке везе међу ѓима

посуда – количина хране, течности у ѓој (Појео сам два *ѓаѓира*)
уметник – ѓегово дело (Волим да читам *Андрића*)
грађевина, установа – ѓуди у ѓој (*Инѓѓиѓуѓи* је издао нове књиге)
насељено место – становници тог места (Цео *ѓраг* ѓрича о ѓом доѓађају)

СИНОНИМИ

речи истог или врло блиског значења

ѓријаѓељ – *друѓ*, *вредан* – *марљив*

АНТОНИМИ

речи супротног значења

леј – *ружан*, *истѓина* – *лаж*

ХОМОНИМИ

речи истог облика, а различитог значења

коса – длаке на глави; врста алатке
ѓрезреѓи – превише сазрети; односити се с презиром

ХОМОГРАФИ

речи истог гласовног (словног) састава, али различитог акцента

лук – врста поврћа; врста оружја

ПОРЕКЛО РЕЧИ

ИСТОРИЗМИ

називи појмова који више не постоје

ѓеѓѓоѓер, *ѓубер*,
дискмен

АРХАИЗМИ

речи замењене синонимом

ћуѓрија,
ѓѓѓѓѓѓи (јело)

НЕОЛОГИЗМИ

новонастале речи

лајк, *фоловерски*,
бинцовати

ЈЕЗИК

ГОВОРНИ ЈЕЗИК	спонтан, неформалан, једноставан, дијалошки покрети, мимика, гест
ПИСАНИ ЈЕЗИК	формалан, сведен, сложен, монолошки, прецизан, јасан
РЕЧНИЦИ	<i>Српски рјечник</i> <i>Речник српскога језика</i> <i>Велики речник страних речи и израза</i> <i>Речник нових речи у српском језику</i>
ЛЕКСИКОНИ	<i>Лексикон страних речи и израза</i> <i>Војни лексикон</i>
ЕНЦИКЛОПЕДИЈЕ	<i>Српска енциклопедија</i> <i>Википедија</i> <i>Војна енциклопедија</i>

ФУНКЦИОНАЛНИ СТИЛОВИ

НОВИНАРСКИ (ПУБЛИЦИСТИЧКИ)	спонтан, неформалан, једноставан, дијалошки покрети, мимика, гест	Интервју Пропагандни текстови (рекламе)
АДМИНИСТРАТИВНИ (ПОСЛОВНИ)	званичан, објективан, прецизан, устаљен, бирократизми	Обрасци Радна биографија (CV) Мотивационо писмо
НАУЧНИ	прецизан, објективан, безличан, термини, цитати, фусноте	Расправа Есеј Приказ - информативни - критички
КЊИЖЕВНОУМЕТНИЧКИ	сликовит, емотиван, субјективан, креативан, изражајан	
РАЗГОВОРНИ	незваничан, сажет, укључује невербална средства, жаргонизме, непотпуне реченице и сл.	

Провери шта знаш 9

1. Шта значи термин ПОЛИСЕМИЈА?

2. На линијама поред сваке реченице напиши да ли у њој уочаваш метафору или метонимију. Подвуци реч која потврђује тај механизам вишезначности.

а) Вук се опет прејсо пасте са печуркама, јер је појсо пуна два таџира.

б) Анина мама је исецкала главицу купуса за салату.

в) Фабрика је расписала конкурс за извођаче радова на постројењима.

3. Поред датих парова реченица напиши да ли у њима уочаваш полисемију или хомонимију.

а) Ана воли да се облачи спортски, удобно. / Напољу се облачи, киша ће.

б) Пао ми је новчаник са стола. / Вук је пао у очајање због лоше оцене.

4. Поред датих парова речи напиши **С** уколико су синоними, односно **А** уколико су антоними.

а) пријатељ – непријатељ _____ б) пријатељ – друг _____

в) ући – изаћи _____ г) вредан – марљив _____ А) топао – хладан _____

5. Иза речи која је историзам стави **И**, иза архаизма **А**, а из неологизма **Н**.

а) зборити _____ б) пренковати _____ в) кондир _____ г) снити _____

А) фоловерски _____ Њ) совјет _____ е) сабскрајбер _____

ж) јатак _____ з) тачскрин _____ и) ђевер _____

6. Допуни следећу реченицу тако да буде тачна:

У речницима речи (одреднице) поређане су обично по _____

или _____ реду. Ако набрајамо по опширности објашњења,

_____ има најкраћа објашњења неког појма, _____ нешто

дужа, а _____ најобимнија објашњења, која могу укључивати и

сlike, графиконе, илустрације и слично.

1

1

1

1

1

1

1 7. Која је најпознатија онлајн енциклопедија на свету?

1 8. Прецртај реч како би тврдња била тачна:

Невербална комуникација део је ПИСАНОГ/ГОВОРНОГ језика.

1 9. Наброј функционалне стилове савременог српског књижевног језика.

1 10. Ком функционалном стилу припада интервју?

Тест бодујеш као да си на малој матури. Један задатак носи један бод. Зато је важна тачност и прецизност у давању одговора. Решења теста налазе се на крају уџбеника.

Укупно:	недовољан 1	довољан 2	добар 3	врлодобар 4	одличан 5
	1–2	3–4	5–6	7–8	9–10

Решења

Научили смо у седмом разреду

1. а), в)

2. можда – речца, те – везник, зато – прилог, на – предлог

3. снимљен ○ глаголски прилог садашњи
снимајући ○ трпни глаголски придев
снимивши ○ императив
сними ○ футур II
снимио бих ○ глаголски прилог прошли
будем снимила ○ потенцијал

4. а) потенцијал б) императив

в) глаголски прилог прошли

г) глаголски прилог садашњи д) футур II

5. а) У лицу и броју. б) У лицу, броју и роду.
в) У роду, броју и падежу. (редослед није важан)

6. а) Ану – логички субјекат, акузатив

б) лопта – граматички субјекат, номинатив

в) им – логички субјекат, датив

7. а), г)

8. а) (прави) објекат

б) предикат (прост глаголски)

в) прилошка одредба за време

г) субјекат (граматички)

9. а) четири (4) б) пет (5)

10. сваког дана – прилошка одредба за време
на посао – прилошка одредба за место
неку књигу – (прави) објекат
забринуто – прилошка одредба за начин
о обавезама – (неправи) објекат

11. а) глаголска б) прилошка в) придевска
г) именичка д) именичка

12. а) раставни б) саставни в) супротни

13. а) субјекат, саставни однос

б) прилошка одредба за време, раставни однос

в) прилошка одредба за место, супротни однос

г) прилошка одредба за узрок, саставни однос

14. 3, 1, 5, 2, 4

15. а) намерна б) узрочна в) односна

г) поредбена д) допусна ђ) последична

Реченични члан	Служба	Синтаксичка јединица
на брзину	прилошка одредба за начин	предлошко-падежна конструкција
миришљави букет цвећа	(прави) објекат	синтагма
Ани	(неправи) објекат	реч
јер је каснио на састанак	прилошка одредба за узрок	реченица

17. б), в)

18. а) РС б) гимн. в) гђа г) и сл. д) уч.
ђ) г/г/г. е) ул.

19. а) Ти ћеш, у то сам сасвим сигурна, оправдати моје поверење.

б) Он је, као и сви моји другови, увек добродошао.

в) Очекивала сам га, а он се, међутим, није појавио.

г) По мом мишљењу, стари и млади се понекад добро разумеју.

д) Весело и занесен, Марко је стајао испред нове продавнице играчака.

20. а) публицистички/новинарски

б) научни в) административни/правни

г) књижевноуметнички д) разговорни

Провери шта знаш 1

1. а), б)

2. српскословенским; XII веку, ћирилица

3. *Житије Светиої Симеона*

4. XVIII века, XIX века; *Славеносербски маџазин*, Захарија Орфелина

5. б) 6. а) 1852. б) 1847. в) 1850. г) 1814.

7. Т, Н, Т, Т

8. Бранко Радичевић *Песме*;
Петар Петровић Његош *Горски вијенац*;
Ђура Даничић *Раџа за српски језик и љавојис*; Вуков превод *Новой завети*
(редослед није важан)

9. г)

10. а) руски, белоруски, украјински

б) пољски, чешки, словачки, лужичкосрпски
в) српски, хрватски, македонски, бугарски,
словеначки, старословенски
(редослед није важан)

Провери шта знаш 2

1. Од куће до школе идем аутобусом.

2. призренско-тимочки 3. а), г)

4. млеко, деца 5. медвјед, полетјети

6. тијесан, пјесник

7. шумадијско-војвођански

8. шумадијско-војвођански,
источнохерцеговачки

9. шутираду, написао, реко, девојка,
тела, с њума

10. РУСИНСКИ, МАЂАРСКИ, РОМСКИ

Провери шта знаш 3

1. ДРВО, ШКОЛА, ЛИСТ

2. Просте речи: рад, кућа

Изведенице: писац, писарница, кућица,
радник, кућетина

Сложенице: романописац, чуваркућа

Префиксалне творенице: нерад, записати

3. ЛАКИРАН; лак-

4. млад- + -ост, плав- + -каст, град- + -ски, соб- + -ица, зубар- + -ка

Речи	Творбена основа	Граматичка основа	Суфикс
гледатељка	гледатељ-	гледатељк-	-ка
Нишлија	Ниш-	Нишлиј-	-лија
несташлук	несташ-	несташлук-	-лук

6. 1. лекар, лекарски, ручица, старост, главоња, пекара

2. праисторијски, разљутити се, нечовек, замислити, саиграч

7. а) бубамара, Миодраг, виноград

б) вероучитељ, североисток, бродовласник, црнокоса

8. ПАРОБРОД, ТРОУГАО, СТРАХОПОШТОВАЊЕ

9. 2 (5) извођење

1 слагање са спојним вокалом

5 (2) извођење

3 слагање срастањем

4 префиксација

10. знање – извођење (суфиксација)

незнање – префиксација

свезнање – слагање (срастањем)

Провери шта знаш 4

1. а) Лиги шампиона б) читалаца

в) личним подацима г) Драгичина

2. почетак, снажан, овакав 3. б)

4. МИРЈАНА ЈЕДЕ СЛАДОЛЕД ОД ВАЊИЛЕ.

5. девојчица

6. Јотовање	тежи
Сибиларизација	језици
Једначење сугласника по звучности	ћеваџиница
Палатализација	момчина
Једначење сугласника по месту изговора	стамбени

7. ПРЕ|О|РА|ВА|ТИ БА|НАТ|СКИ

ПИ|О|НИР|СКИ ПРЕ|ТР|ЧА|ВА|ТИ

8. дужина – палатализација; дужи – јотовање

9. вичеш – јотовање

повучеш – палатализација

10. а) промена Л у О

б) палатализација, једначење сугласника по месту изговора (творбе)

в) једначење сугласника по звучности, једначење сугласника по месту изговора (творбе), губљење сугласника (редослед није важан)

Провери шта знаш 5

1. Покуцао сам на врата. а) глагол
2. Она се одазвала. б) придев
3. Опрезно сам отворио. в) предлог
4. Улазим у собу. г) именица
5. Поред мене се појави она. а) заменица
6. Била је лепа. ђ) прилог

2. а) инструментал б) мушки г) множина

Придевска заменица	Врста придевске заменице	Род	Падеж
таквих	показна	женски	генитив
моје	присвојна	женски	генитив

4. а) потенцијал б) треће в) множина

г) мушки

5. а) збирни б) основни в) основни г) редни

6. НЕКАД – прилог; ОВАМО – прилог;

ЕХ – узвик; ЗАР – речца;

МИМО – предлог; ОД – предлог; НА –

предлог; АЛИ – везник

7. Добро дошао у добро друштво.

8. да ли – речца; је – (помоћни) глагол;

али – везник; код – предлог

9. Општина би, рече ми директор школе,

нашла аутобус или комби, али су путеви

изровани и опасни.

10. а) предлог б) именица в) придев г) прилог

д) предлог ђ) прилог е) глагол ж) заменица

Провери шта знаш 6

Реченични члан	Служба
Професор српског	граматички субјекат
жели да води	сложен глаголски предикат
нас	прави објекат
у Народни музеј	прилошка одредба за место
следеће недеље	прилошка одредба за време
да видимо Мирослављево јеванђеље	прилошка одредба за циљ
један од најстаријих српских ћириличких споменика	апозиција

2. а)

3. а) (прави) објекти; раставни

б) (граматички) субјекти; саставни

в) (неправи) објекти; супротни

4. а) У лицу, броју и роду (редослед није важан).

б) (Именица) наставник.

5. Размишљајући о свему – глаголска синтагма изузетно брзо – прилошка синтагма његови проблеми – именичка синтагма толико велики – придевска синтагма

6. а) жељна б) заповедна
в) обавештајна г) узвична
7. а) раставни б) супротни в) саставни
8. ЈЕР
9. а) намерна б) изрична в) поредбена
10. г)

Провери шта знаш 7

1. По трајању, акценти могу бити дуги и кратки, а по интонацији узлазни и силазни.
2. а) / б) ^ в) \ г) \ \ 3. в)
4. Код вишесложних речи последњи слог може / не може имати акценат, а унутрашњи може имати само узлазни/силазни акценат.
5. а) пацов, жирафа
б) пас, лосос, сом, рис, орао
6. сва четири акцента
7. Липа има краткосилазни акценат.
Све остале речи имају дугоузлазни акценат.
8. а) нога, сестра
б) ноге, сестричина
9. БОЈКАСНО, ДОМИНАЦИЈА,
ГРАЂЕВИНСКИ, ФАКУЛТЕТ
10. Он мене стално вода за руку.
Пије ми се хладна вода.
Мами га лоше друштво.
Придржи мами капут.
Зове се Милица.
Не подносим сок од зове.
У Војводини су њиве масовно засејане реп^ом.
Не маши ми тим твојим коњским реп^ом.

Провери шта знаш 8

1. Ако не будемо имали довољно новца, нећемо купити нови ауто.
2. а) ауто-биографија б) ремек дело в) недам
3. б) 4. а), г)
5. плаво-беле, светлоплаву

6. Петар Петровић, чија је каријера почела у Неготину, потпуно је другачији писац – његов је стил, иако савремен и колоквијалан, у суштини књижевни.

7. а) ? б) ! в) . г) ! 8. в)

9. Ана и Вук су почели да уче за малу матуру; имају довољно времена до јуна.

10. а) Железничком пругом Београд–Бар путовала сам често на море као мала.
б) У Другом светском рату (1939–1945) живот је изгубило око 1.700.000 Срба.
в) У основицу књижевног језика ушли су шумадијско-војвођански и источнохерцеговачки дијалекат, а није косовско-ресавски.

Провери шта знаш 9

1. Вишезначност (неке речи).
2. а) тањира – метонимија
б) главицу – метафора
в) Фабрика – метонимија
3. а) хомонимија б) полисемија
4. а) А б) С в) А г) С д) А
5. а) А б) Н в) И г) А д) Н ђ) А е) Н ж) И з) Н и) А
6. У речницима речи (одреднице) поређане су обично по АЗБУЧНОМ или АБЕЦЕДНОМ реду. Ако набрајамо по опширности објашњења, РЕЧНИК има најкраћа објашњења неког појма, ЛЕКСИКОН нешто дужа, а ЕНЦИКЛОПЕДИЈА најобимнија објашњења, која могу укључивати и слике, графиконе, илустрације и слично.
7. Википедија. 8. НИСАНЋ
9. Књижевноуметнички, публицистички (новинарски), административни (пословни), научни и разговорни (редослед није битан).
10. Новинарском (публицистичком).

Решења тежих задатака

Провери знање – стр. 23

1. прасловенским, индоевропске, старословенски, глаголица, Ћирило, ћирилица, ученици Ћирила и Методија
2. б)
3. Маријино јеванђеље – глаголица
Савина књиџа – ћирилица
Суџрасаљски зборник – ћирилица

4. Слово о њисменима; Овај текст представља најстарију словенску филолошку расправу, у којој се говори о значају глаголице. У њој аутор потврђује да су Словени, примивши хришћанство, добили и први књижевни језик. Такође, овај спис представља важан документ који сведочи о почецима словенске писмености.

Провери знање – стр. 28

1. а) **Н** б) **Т** в) **Т**
 2. српскословенском, XII
 3. 1. старословенски; 2. српскословенски;
 3. рускословенски; 4. славеносрпски

Провери знање – стр. 32

1. а) 1852. б) 1868. в) 1836. г) 1814.

Провери знање – стр. 51

1. зетско-рашки (зетско-јужносанџачки)
 дијалекат
 2. двије, осјећај, љепотица, лијек, лекар,
 лијечити, љето, прољеће
 3. призренско-тимочком
 4. звјезданим, пјесма 5. а), б)

Провери знање – стр. 53

1. видел, дошо, ђеца, леб, с човеком
 2. шумадијско-војвођански,
 источнохерцеговачки (редослед није важан)
 3. **Н, Н, Т**

Провери знање – стр. 56

1. српски, ћирилично
 2. русински, словачки, бугарски, ромски

Провери знање – стр. 64

1. Треба подвући: -ост, -ан, -ота, -ица, -каст, -уша.

Речи	Корен	Творбена основа	Граматичка основа	Суфикс
лекар	лек-	лек-	лекар-	-ар
лекарка	лек-	лекар-	лекарк-	-ка
ратарство	ратар-	ратар-	ратарств-	-ство
књижица	књиг-	књиг-	књижиц-	-ица
ловац	лов-	лов-	ловц-	-ац
орашаст	ораш-	ораш-	орашаст	-аст

3. црвенило

Провери знање – стр. 66

1. роман, писац; плав, око; риба, лов; вода, скок
 2. а) бубамара, једанпут, стармали б) дугокоса, новоградња, тврдоглав, робовласник
 3. такозвани

Провери знање – стр. 67

1. претежак, наводити, подугачак, сапутник
 2. а) из- б) једначење сугласника по звучности

Провери знање – стр. 76

1. Црн, црном, трну, црн, брсти, трн
 2. РАД|НИ|ЦА, У|ЧИ|О|НИ|ЦА, Р|ЋА|ТИ,
 РАС|ФОР|МИ|РА|ТИ, ЛИ|ВА|ДА
 3. ЗДРАВ КАО ДРЕН.
 4. Г 5. СЕКА 6. П
 7. Ж, З, Ц (редослед није важан) 8. б)
 9. а), г) 10. ЗВОНО, ЉУБАВ, МРАЗ, БРОД

Провери знање – стр. 78–80

1. РАШИРИТИ – једначење сугласника по звучности, једначење сугласника по месту изговора, губљење сугласника
 ЗАДАЦИ – непостојано А, сибиларизација, губљење сугласника
 ЈУНАЦИ – сибиларизација
 СПАСИОЦИ – непостојано А, промена Л у О
 СВАДБА – једначење сугласника по звучности
 ЧИТАО – промена Л у О (редослед није важан)
 2. а) једначење сугласника по звучности, једначење сугласника по месту изговора
 б) палатализација, непостојано А
 в) јотоване, једначење сугласника по месту изговора (редослед није важан)
 3. а) сибиларизација
 б) палатализација
 в) једначење сугласника по месту изговора
 г) једначење сугласника по звучности
 4. а) палатализација
 б) сибиларизација
 в) јотоване
 г) промена Л у О
 д) једначење сугласника по месту изговора
 ђ) непостојано А
 5. ишчепкати, разљутити, оделити, раширити, потчинити
 6. СЛУШАОЦ, РАЗЧЕШЉАТИ, ИЗПИСАТИ, МАСАН
 7. непостојано А, губљење сугласника
 8. а) вуку; могу б) лиги в) посетилаца, посетиоцима
 9. Јотоване – сноплје
 сибиларизација – јастуци
 једначење сугласника по звучности – женидба
 палатализација – прашина
 једначење сугласника по месту изговора – чежња
 10. непостојано А, једначење сугласника по звучности, губљење сугласника (редослед није важан)
 11. БЕСАН, ЖЕСТОК 12. а) М б) Н в) М

Провери знање – стр. 93–94

1. Вук и Ана отишли су у парк да возе бицикл. Вуков точак запео је изненада за суво грање које се нашло на стази и он умало није пао. Успео је да спусти ногу с педале на време и некако укочио, али је повредио зглоб и осећа оштар бол. Неколико дана неће ићи у школу, лекар му је написао оправдање. Упркос овој непријатности, уживаће мало у гледању филмова о Харију Потеру, уз чоколаду и топло млеко. Ани је баш жао – недостајаће јој.

- а) Заједничке: парк, бицикл, точак, стаза, нога, педала, зглоб, дан, школа, лекар, филм
Властите: Вук, Ана, Хари, Потер
Збирне: грање
Градивне: чоколада, млеко
Апстрактне: време, бол, непријатност
Глаголске: оправдање, гледање
- б) Именице мушког рода: парк, бицикл, точак, зглоб, дан, лекар, филм, Вук, бол, Хари, Потер
Именице женског рода: стаза, нога, педала, школа, Ана, чоколада, непријатност
Именице средњег рода: време, грање, млеко, оправдање, гледање
- в) парк, школа;
Вук, Ана, точак, лекар;
бицикл, нога, зглоб, бол, оправдање;
стаза;
Ани
- г) Вук/Ана/Хари/Потер, грање, млеко

2. а) прилошка одредба за време, генитив, временско (време)
б) прилошка одредба за место, инструментал, месно (место)
в) прилошка одредба за начин, локатив, начинско (начин)
3. а) акузатив, време (временско)
б) инструментал, средство
в) локатив, трпилац (предмет) радње
4. а) генитив, присвојно (посесивно)
б) локатив, месно
5. б)
в) (правог) објекта

Провери знање – стр. 100

1. а) свашта – нелична општа, акузатив, (прави) објекат
б) њему – лична, локатив, (неправи) објекат

в) некога – нелична неодређена, акузатив, (прави) објекат; ми – лична, датив, (неправи) објекат

2. а)

3. а) нека – неодређена, номинатив, женски, једнина
б) чијем – упитно-односна, локатив, мушки, једнина
в) његовим – присвојна, локатив, женски, множина
г) такво – показна, акузатив, средњи, једнина

4. свакој

5. У својој дугогодишњој каријери доктор Антић никада није доживео да му неко каже нешто увредљиво, а на јучерашњем састанку са тим медицинским одбором било је неких баш непријатних речи и неумесних коментара његових чланова, те је он остао затечен. Именичке: му, неко, нешто, он
Придевске: својој, тим, неких, његових

Провери знање – стр. 104

1. а) „Са осећањем сличним страху почињем да пишем кратку историју једног дугог и великог страха.”
сличним – описни, инструментал, мушки, једнина
кратку – описни, акузатив, женски, једнина
дугог – описни, генитив, мушки, једнина
великог – описни, генитив, мушки, једнина
- б) „Пред гимназијском зградом продавачи воћа, сладоледа и шећерлема.”
гимназијском – присвојни, инструментал, женски, једнина
2. златан – градивни, чоколадни – градивни, београдски – присвојни, предња – месни, летњи – временски, Анина – присвојни, розе – описни
3. розе
4. а) лакши, најлакши б) дебљи, најдебљи
в) бржи, најбржи г) храбрији, најхрабрији

Провери знање – стр. 106

1. сто педесет пет – основни број
деветнаести – редни број
шесторица – бројна именица
тридесет троје – збирни број
једна – основни број

2. 227 – двеста двадесет (и) седам;
XII – дванаести; 600 – шестсто
3. а) девет – основни број
б) двојица – бројна именица
в) трећи – редни број
г) осам – основни број; девета – редни број
4. основни број г); збирни број в); бројна именица а); редни број б)
5. а) седморица дечака, седам дечака
б) седам девојчица
в) седморо деце
г) седморо дечака и девојчица, седам дечака и девојчица
д) седмо дете

Провери знање – стр. 111

1.	Глагол	Глаголски облик	Лице	Број	Род
	стрчавши	глаголски прилог прошли	/	/	/
	су се појавили	перфекат	треће	множина	мушки
	побегну	презент	треће	множина	/
	кидајући	глаголски прилог садашњи	/	/	/
	се заплела	перфекат	треће	једнина	женски
	је трчао	перфекат	треће	једнина	мушки
	побегоше	аорист	треће	множина	/

Провери знање – стр. 116–117

1. Прилози: зашто, како
Предлози: кроз, над
Везници: иако, или
Узвици: трас, шиц
Речце: међутим, хајде
2. Веома, често, иако, тада, у
3. предлог, речца, прилог, везник 4. нека
5. од, до, пред, кроз, испред, са, ка
6. а), в) 7. в) 8. узвик
9. а) и, па, те, ни, нити б) или в) а, али, већ, него, но 10. б), в)

Задаци – стр. 124

- а) граматички, синтагма, номинатив
б) логички, реч, датив
в) логички, реч, генитив
- в) в)
- а) Ко другоме јаму копа сам у њу упада.
б) Добро је познато да се труд и залагање награђују успехом.
- а) односна б) изрична

Задаци – стр. 126

- а) Не мораш да поједеш – сложени глаголски предикат
б) није била задовољна – именски предикат
в) треба да каже – сложени глаголски предикат
г) су се заинтересовали – прост глаголски предикат
- в)

Задаци – стр. 127

- а) укусних бакиних колача – прави објекат
б) дипломе, прави; свим вуковцима – неправи објекат
в) за Вукову причу – неправи објекат
- а)
- све, прави, акузатив
Вуку, неправи, датив
на његову помоћ, неправи, акузатив
ју, прави, акузатив
ју

Задаци – стр. 129

- „Кад наврших десету годину, морадох поћи у Осијек. [...] На дан мог одласка скупих се у дворишту сви наши млађи, трговачки помоћници, кочијаши, виноградије, кравар, циглар, подрумар и остала служинача, да се опросте од младог господина. [...] Зато их примих милостиво и опростих се са свима љубазно, но са пуним достојанством.”

Кад наврших десету годину – прилошка одредба за време

у Осијек – прилошка одредба за место

На дан мог одласка – прилошка одредба за време

у дворишту – прилошка одредба за место

милостиво – прилошка одредба за начин

љубазно – прилошка одредба за начин

са пуним достојанством – прилошка одредба за начин

а) Кад наврших десету годину
б) На дан мог одласка

в) милостиво, љубазно

- а) Ана је веома озбиљно приступила припремама за малу матуру.
прилошка одредба за начин; прилошка синтагма

- б) Пошто је Ана морала да учи, Вук је одлучио да гледа утакмицу. прилошка одредба за узрок; зависна (узрочна) реченица
- в) Ана и Вук су у библиотеци пронашли занимљиву књигу о морским животињама. прилошка одредба за место; предлошко-падежна конструкција
- г) Вук и Ана су данас имали писмени задатак из математике. прилошка одредба за време; реч

Задаци – стр. 133

- а) атрибут; раставни
- б) (прави) објекат; атрибут раставни; саставни
- в) (прави) објекат; супротни
- г) прилошка одредба за место; саставни
- д) атрибут; саставни објекат; раставни
- а) домаћу, а не страну
- б) домаћу и страну
- в) домаћу или страну
- а) књигу или нешто од одеће; (прави) објекат
- б) Козметика или шминка; (граматички) субјекат
- в) било малу, било већу; атрибут
- г) у тржном центру или на интернету; прилошка одредба за место

Задаци – стр. 134

- (граматички) субјекат; б)
- акузатив, прави објекат, именичка, акцију, хуманитарну
- именског дела предиката, придевска лепе, много придев, прилог

Задаци – стр. 135

- именичка синтагма: наше школско двориште / хуманитарну акцију / за незбринуту децу / моја мама / огроман пакет / у предшколском периоду / аутомобил мог тате / у оближњем маркету / наша донација
- придевска синтагма: много лепе / готово нове
- прилошка синтагма: јако брзо
- глаголска синтагма: чувши за то / помагати угроженима

- атрибут 1: наше; врста речи: (присвојна придевска) заменица
- атрибут 2: школско; врста речи: (присвојни) придев
- атрибут: хуманитарну; врста речи: (описни) придев
- атрибут: незбринуту; врста речи: (описни) придев
- атрибут: огроман; врста речи: (описни) придев

Провери знање – стр. 136

- аутомобил мог тате – акузатив, (прави) објекат
- у оближњем маркету – локатив, прилошка одредба за место
- мог тате – ужа синтагма
- б)
- главна реч: тате; зависни члан: мог
- много лепе, готово нове – именски део предиката
- а) изузетно занимљиве – атрибут
- б) нарочито занимљива – именски део предиката
- в) прости као пасуљ – именски део предиката

Задаци – стр. 144

- а) док наврши – временска; што је коме драго – изрична; кад четврто јутро освануло – временска
- б) допусна
- в) условна, условна
- Толико је било тмурно и ветровито да нисмо могли на време да изађемо из куће, иако смо данима планирали да гледамо тај меч. Утакмица се, како смо и очекивали, завршила победом нашег тима, који је све време био доминантнији на терену.
1. последична; 2. допусна; 3. изрична; 4. поредбена; 5. односна

Задаци – стр. 145

- а) односна б) изрична
- в) допусна г) последична

Задаци – стр. 146

- а) је закаснио – треће, једнина, мушки
- б) Ана је данас закаснила у школу.
- в) треће, једнина, женски
- г) у роду
- Ана је именица ж.р., а Вук именица м.р.

- д) Вук и Ана су закаснили у школу.
 ђ) треће, множина, мушки
 е) у броју и роду

Провери знање – стр. 147

- а) учи – презент, треће, једнина
 б) Ана учи за контролни из математике.
 Није дошло до промене, јер глаголски облик презент не разликује граматичку категорију рода.
 в) Дошло је до промене у броју, зато што сада имамо два лица у служби субјекта.
 а) вредан ученик, (граматички) субјект, вредан
 б) роду, броју и падежу (редослед није важан)
 в) броју и роду (редослед није важан)
 а) овог ученика, једном ученику
 б) у роду, броју и падежу (редослед није важан)

Задаци – стр. 148

- а) нашој наставници географије
 б) у школском дворишту
 У роду, броју и падежу. (редослед није важан)
 Од именице.
 а) роду, броју и лицу (редослед није важан)
 б) броју и лицу (редослед није важан)
 в) Она је отпутовала на село.
 У броју и роду (редослед није важан).
 Од субјекта.

Провери знање – стр. 155

1. а) СВЕТСКИ, ТРЧАТИ, СЛОМИТИ
 б) ЛЕПТИР, ЛЕПОТА, СВЕСТАН

2. Врста акцента	Силазни	Узлазни
Кратак	очи	надланица
	раме	нога
Дуг	нос	глава
	врат	леђа

Провери знање – стр. 166

1. Волфганг Амадеус Моцарт, Фридрих Шилер, Бастијан Швајнштајгер
 2. а) Вејн Руни б) Џек Николсон
 в) Џорџ Орвел
 3. а) Ернеста Хемингвеја
 б) Артуру Шопенхауера в) Џејмс Џојс
 г) Аријани Гранде д) Антоаном Гризманом

Задаци – стр. 167

- а) Ни о чему б) ни у кога в) Ни у чијем
 г) није било места ни за једног
 а) Не верујем ни у једну реч коју је изговорио.
 б) Немам времена ни за какве игрице, морам да учим.
 в) Не стрепим ни од кога и ни од чега докле год знам да поступа исправно.
 г) Ни због чега ми није било криво, ништа лоше нисам урадила.

Задаци – стр. 168

- а), д), ђ), е)

Задаци – стр. 169

- Префиксацијом.
 СПОЈЕНО
 појести, урадити, окупати се, размислити
 СЛОЖЕНЕ
 северозапад, баснописац,
 бродоградилиште, водоскок
 СПОЈЕНО
 в), ђ)

Задаци – стр. 171

- а) фотограф б) фото-апарат
 в) фотографија г) фотосинтеза
 а), г)

Провери знање – стр. 173

1. не долазити, не беху отишли, не чуште, нећеш, не слушајући, немате
 2. а) Пошто нисмо завршили са планираним обавезама, немамо времена за кафу.
 б) Ана неће купити кошуљу, јер јој није остало довољно новца након куповине хаљине.
 3. б) 4. небрига, непоштен, нечовечност 5. в)
 6. фото-геничан, фото-репортер, авиотехничар, радио телевизија, радиоактивност, југоисток, ауто сугестија
 Требало би: фотогеничан, авио-техничар, радио-телевизија, ауто сугестија.

Провери знање – стр. 175

1. а) Анина бака – блага и добронамерна жена – сажалила се на бескућника који јој је закуцао на врата.
 б) Купила сам дивну свилену хаљину за прославу 20-годишњице матуре.

- в) Кант–Лапласова теорија из XVIII века бави се настанком Сунчевог система.
г) Аугментатив зградетина добијен је додавањем суфикса -етина на основу зград-.

2. а) Т б) Н в) Т

Провери знање – стр. 177

1. а) столарâ, паркетарâ, молерâ б) наставника
2. б)

3. Желео је да дâ свој допринос грађанским протестима.

4. „Теби, цвете, теби певам –
Та ја досад нисам певô.
Ти си мене распевала,
Што је твоје, теби ево.

И досад сам волô сунце,
Што ме истом сад огрева;
Волело ми срце славља,
Кога сад тек разумева.”

Задаци – стр. 178

а) ? б) ! в) . г) .

- а) Никола Тесла, чувени научник и проналазач српског порекла, умро је у Њујорку.
б) Прочитајте лекције о Првом светском рату на странама 125–145 у уџбенику.
в) Црвена звезда и Партизан одиграли су узбудљиву утакмицу, која је завршена нерешеним резултатом 3 : 3.
г) Ученици су набавили потребан школски прибор: свеске, оловке, гумице, лењире, блокове за цртање, фломастере и темпере.
д) „Да си редовније учио”, рекла је наставница ученику, „градиво ти не би деловало толико тешко”.

Задаци – стр. 179

а) Н б) Н в) Т г) Т д) Н

Провери знање – стр. 187

1. г) У примерима под
г) значење речи *терен* у првој реченици јесте 'спортско игралиште', док у другој реченици терен означава одређени 'предео, крај, подручје'.
д) У примерима под д) значење речи *улица* у првој реченици јесте 'пут, стаза у неком насељеном месту, са чије су сваке стране куће/зграде', а у другој реченици речју *улица* означавају се становници тих кућа/

зграда'.

е) У примерима под е) видимо да реч *место* има чак четири различита значења. У првој реченици, место означава 'положај у односу на некога или нешто, ранг'; у другој реченици *место* је 'простор означен за некога или нешто или намењен некоме/нечему, одредиште'; у трећој реченици *место* значи 'насеље', док је у четвртој реч *место* предлог и значи 'уместо', тј. указује на замењивост појмова о којима је реч.

2. г) Утакмица се игра на новом (*сијортском*) *ијралишћу*. | Потдрага за несталом девојчицом била је отежана због неприступачног *ијредела/краја/ијодручја*.

е) Мој тим је био *ијрвоиласиран* / је био *ранџиран* као *ијрви* на одбојкашком турниру. | Врати све ствари на *одредишће*. | Живим у малом *насељу/ијраду*. | Иди ти *уместо* мене.

3. На пример:

језик у значењу 'орган у усној дупљи';
језик као 'део обуће (обично на патикама), парче коже на обући';
језик у значењу 'систем артикулисаних гласовних облика, речи, који функционише према утврђеним граматичким правилима и служи као средство за споразумевање међу људима'.
Примери фразеологизама: *немајти длаке на језику* 'говорити отворено, без устручавања'; *држати језик за зубима* 'не говорити ништа, ћутати'; *имати гуџачак језик* 'бити брбљив, говорити много, говорити што не треба (често и ружно, о другим људима)'.

Провери знање – стр. 193

1. б)
2. бистар човек, врат гитаре, црне мисли, грана привреде
3. врат
4. в)
5. а) Ана је сипала млеко и попила целу шољу.
б) Школа „Краљ Петар Први” иде на међународно такмичење младих математичара.
6. б), в), д)

Провери знање – стр. 198

1. б)
2. а)

Индекс појмова

А

административни (пословни) стил... 204, 208
акценат... 152, 153
антоними... 195
аорист... 109
апозиција... 130
апостроф... 181
апстрактне (мисаоне) именице... 87
архаизми... 199, 200
атрибут... 130

Б

безвучни гласови... 73
београдски стил... 34
бирокупатизација... 213
бирокупатизми... 213
бирокупатски језик... 213
бројеви... 105, 106

В

везници... 114
вишезначне речи... 186, 187
властите именице... 87
временске реченице... 143
врсте речи... 86

Г

генитивни знак... 176, 177
главни члан синтагме... 135
глаголи... 107
глаголска синтагма... 138
глаголске именице... 87
глаголски вид... 107
глаголски облици... 109, 110
глаголски предикат... 125
глаголски прилог прошли... 110
глаголски прилог садашњи... 110
глаголски род... 108
глагољица... 20
глас... 72
гласници (сонанти)... 73
гласовне промене... 77
говорни језик... 203
градивне именице... 87
грађење (творба) речи... 62
граматички субјекат... 123
губљење сугласника... 77

Д

две тачке... 180
двоуснени сугласници... 74, 81
дијалскат... 42
дијалектологија... 42
допусне реченице... 143
дугосилазни акценат... 154
дугоузлазни акценат... 154

Е

екавски изговор... 41
енклитике... 157
есеј... 217

Ж

жељне реченице... 140

З

зависна предикатска реченица... 142, 143
зависни члан синтагме... 135
зависноупитна реченица... 143
заграда... 180
задњонепчани сугласници... 74
заједничке именице... 87
заменице... 95
западнословенски језици... 14
запета... 179
заповедне реченице... 140
збирне именице... 87
звучни гласови... 73
зетско-рашки дијалекат... 48, 49
знак дужине... 176, 177
знаци навода (наводници)... 180
зубни сугласници... 74

И

изведене речи (изведенице)... 62, 63
извођење... 62, 63
изражајно читање... 222
изричне реченице... 143
ијекавски изговор... 41
икавски изговор... 41
именице... 87, 88
именичка синтагма... 135
именичке заменице... 96
именски предикат... 125
императив... 110

имперфекат	109
индоевропска језичка заједница	14
интервју	206
интерпункцијски знаци	178
историзми	199
источнословенски језици	14
источнохерцеговачки дијалекат	49, 50

Ј

јат	41
једначење сугласника по звучности	77
једначење сугласника по месту изговора (творбе)	77
једнозначне речи	186
језик националних мањине	56
језичка породица	14
јотовање	77
јужнословенски језици	14

К

књижевноуметнички стил	204
комуникативна реченица	140
конгруенција	148
конгруентне категорије	148
контролор конгруенције	148
корен речи	61
косовско-ресавски дијалекат	45, 46
краткосилазни акценат	155
краткоузлазни акценат	155

Л

латиница	55
лексикон	202
лични глаголски облик	109
логички субјекат	123
лужичкосрпски језик	18

М

месне реченице	143
метафора	189, 190
метонимија	191, 192

Н

наводници	180
надзубни (алвеоларни) сугласници	74
намерне реченице	143
напоредни везници	114, 132, 142
наречје	40
научни стил	215
неакцентована дужина	157
независна предикатска реченица	141, 142
неологизми	200

непостојано А	77
неправи објекат	127
непроменљиве речи	112
новинарски (публицистички) стил	205

О

обавештајне реченице	140
објекат	126, 127
односне реченице	

П

палатализација	77
перфекат	109
писани језик	203
плусквамперфекат	109
позајмљенице	33
полисемија	188
полусложеница	170, 171
поредбене реченице	143
последичне реченице	143
потенцијал	110
прави објекат	127
прави сугласници (консонанти)	73
правописни знаци	178
праиндоевропски језик	14
прасловенски језик	15, 16
предикат	125, 126
предлози	113
предлошко-падежна конструкција	122
предњонепчани сугласници	74
презент	109
префикс	67
префиксалне творенице	67
префиксација	67
придевска синтагма	136
придевске заменице	98
призренско-тимочки дијалекат	44, 45
приказ	220
прилози	112
прилошка одредба	128
прилошка синтагма	137
проклитике	157
промена Л у О	77
променљиве речи	86
просте речи	60
прост глаголски предикат	125
публицистички (новинарски) стил	205

Р

разговорни стил	204
расправа	216
раставни однос	132, 142

реченични чланови	122
реченица	140
речник	201
речце	114, 115
рускословенски језик	26, 27

С

самогласници (вокали)	73
саставни однос	132, 142
сибилизација	77
силазни акценат	154, 156
синоними	194
синонимија	194
синтагма	135
славеносрпски језик	27
слагање	65, 66
словенска група језика	17
слог	75, 76
сложене речи (сложенице)	65
сложени глаголски предикат	125
спојни вокал	66
српскословенски језик	25
стандардни језик	52
старословенски језик	20
субјекат	123
супротни однос	132, 142
суфиксација	64
суфикси	62

Т

тачка	179
тачка и запета	180
творбена основа	62
творенице	60
термини	215

транскрипција	162
три тачке	181
трпни глаголски придев	110

Ћ

ћирилица	21
----------------	----

У

узвици	115
узвичне реченице	140
узвичник	181
улазни акценат	154, 155
узрочне реченице	143
упитне реченице	140
упитник	181
условне реченице	143
уснени сугласници	74
уснено-зубни сугласници	74

Ф

функционални стил	204
футур други	110
футур први	109

Х

хомоними	196
хомонимија	196

Ц

црквенословенски језик	24
црта	174
цртица	175

Ш

штокавско наречје	40
шумадијско-војвођански дијалекат	46, 47

Литература

- Андрић, И. (1922). *Пут Алије Ђерзелеза*. Београд: С. Б. Цвијановић.
- Андрић, И. (2007). *Знакови поред њих*. Београд: Просвета, 152.
- Андрић, И. (2025). Књига. У: Бајчета, В. и Ивановић Ј. *Читанка 8: српски језик и књижевност за осми разред основне школе*. Београд: АрхиКњига.
- Андрић, М. (прир.) (2008). *Српске народне умотворине*. Београд: Српска школа, 80.
- Андрић, М. (2021). *Ликовна култура 8: уџбеник за осми разред основне школе*. Београд: Нова школа, 31.
- Елезовић, Г. (1935). *Речник косовско-метохиског дијалекта, Српски дијалектолошки зборник* 6. Београд: Српска краљевска академија, 552-553.
- Женидба Милића Барјактара. (2025). У: Бајчета, В. и Ивановић Ј. *Читанка 8: српски језик и књижевност за осми разред основне школе*. Београд: АрхиКњига.
- Закон о Заштитнику грађана, Члан 1. <https://pravno-informacioni-sistem.rs/eli/rep/sgrs/skupstina/zakon/2005/79/7/reg> (преузето 13. 5. 2025).
- Закон о јаким алкохолним пићима. <https://www.paragraf.rs/propisi/zakon-o-jakim-alkoholnim-picima.html> (преузето 19. 2. 2025).
- Закон о службеној употреби језика и писма. https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_sluzbenoj-upotrebi-jezika_i-pisama.html (преузето 8. 5. 2025).
- Јовановић Змај, Ј. (2025). Ђулићи. У: Бајчета, В. и Ивановић, Ј. *Читанка 8, Српски језик и књижевност за осми разред основне школе*. Београд: АрхиКњига.
- Кад се испроси девојка. (2025). У: Бајчета, В. и Ивановић Ј. *Читанка 8: српски језик и књижевност за осми разред основне школе*. Београд: АрхиКњига.
- Ковачевић, Ј. (2002). Тој ти викам. У: Милорадовић, С. и Илић, Д. (ур.). *Тој ти викам*. Београд: Институт за српски језик САНУ ; Штрпце: Друштво за српски језик и књижевност „Старо Косово”, 16.
- Кочић, П. Вуков ђај. https://www.rastko.rs/rastko-bl/kocic/pkocic-mejdandzije_1.html#7 (преузето 28. 4. 2025).
- Миланковић, М. (2025). Кроз васиону и векове. У: Бајчета, В. и Ивановић Ј. *Читанка 8: српски језик и књижевност за осми разред основне школе*. Београд: АрхиКњига.
- Милановић, А. (2004). *Кратка историја српског књижевног језика*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Миљанов, М. *Примери чојства и јунаштва*. Поглавље 55. https://www.montenegrina.net/pages/pages1/knjizevnost/primjeri_cojstva_i_junastva.htm (преузето 14. 5. 2025).
- Николић, М., Јовановић Ј. и Ивановић, Ј. *Граматика 6: српски језик и књижевност за шести разред основне школе: дијигални уџбеник*. <https://app.interaktivnabiblioteka.com/lessons/vodic-6/> (преузето 18. 5. 2025).
- Петровић Његош, П. (2025). Горски вијенац. У: Бајчета, В. и Ивановић Ј. *Читанка 8: српски језик и књижевност за осми разред основне школе*. Београд: АрхиКњига.

Речник српскога језика. (2011). Нови Сад: Матица српска.

Сремац, С. *Пој Тира и њој Сири.* http://www.antologijasrpskeknjizevnosti.rs/ASK_SR_AzbucnikPisaca.aspx (преузето 6. 5. 2025).

Стефановић Караџић, В. (2025). *Житије Ајдук Вељка Петровића.* У: Бајчета, В. и Ивановић Ј. *Читанка 8: српски језик и књижевност за осми разред основне школе.* Београд: АрхиКњига.

Ћосић, Б. (2025). *Покошено поље.* У: Бајчета, В. и Ивановић Ј. *Читанка 8: српски језик и књижевност за осми разред основне школе.* Београд: АрхиКњига.

Устав Републике Србије. https://www.paragraf.rs/propisi/ustav_republike_srbije.html (преузето 12. 3. 2025).

Цветковић, М. (2024). *Биологија 8: уџбеник за осми разред основне школе.* Београд: АрхиКњига, 8.

Црноризац Храбар. (2000). *Слово о писменима.* У: Јовановић, Т. (прир.). *Стара српска књижевност: хрестоматија.* Београд: Филолошки факултет ; Крагујевац: Нова светлост, 17–20.

Црњански, М. (2025). *Сеобе.* У: Бајчета, В. и Ивановић Ј. *Читанка 8: српски језик и књижевност за осми разред основне школе.* Београд: АрхиКњига.

Шипка, М. (2009). *Приче о речима.* Нови Сад: Прометеј, 292–293.